

Pavol Dobšinský: Prostonárodné slovenské povesti (Tretí zväzok)

Pavol Dobšinský

Prostonárodné slovenské povesti (Tretí zväzok)

Pavol Dobšinský

Digitalizátor: Alexandra Pastvová, Gabriela Matejová, Michal Daríček, Dalibor Kalna, Róbert Zvonár, Katarína Šusteková, Petra Vološinová, Zuzana Behrliková, Bohumil Kosa, Monika Morochovičová, Michal Garaj>, Míriama Mládková, Viera Studeničová, Katarína Diková Strýčková, Tomáš Sysel

Copyright © Zlatý fond denníka SME

O diele

Prostonárodné slovenské povesti – zbierka deväťdesiatich slovenských rozprávok od Pavla Dobšinského (1828 – 1885), ktorá vychádzala v rokoch 1880 – 1883 v ôsmich zväzkoch nákladom autora. Obsahuje všetky folklórne prozaické žánre: čarovné rozprávky (*Zakliata hora*, *Mahuliena zlatá panna*, *Janko Hraško*, *Traja zhavranení bratia*, *Nebojsa* a i.), rozprávky o zvieratách (*Kozliatka*, *Medveď a komár*, *O vlku, čo si dal šiť boty*), humoristické a novelistické rozprávania (*Prorok rak*, *Drevená krava*, *Múdry Matko a blázni* a i.), ako aj povesti (*Sitno*, *Salaš na Čertovici*). Dobšinský tu publikoval viacero rozprávok známych zo starších zbierok – z Francisciho *Slovenských povestí* z roku 1845 či Němcovej *Slovenských pohádek a pověstí* z roku 1863, ale aj rozprávky, ktoré dovtedy tlačou nevyšli. Rozprávky z dostupných prameňov buď s drobnými jazykovo-štylistickými zmenami prebral, alebo sa inšpiroval ich látkami a nanovo ich zoštylizoval, prípadne sa na pozadí viacerých variantov snažil vytvoriť reprezentatívny model určitej rozprávky. *Prostonárodné slovenské povesti* spolu so *Slovenskými povestami*, ktoré Dobšinský vydal spolu s Augustínom Horislavom Škultétym v rokoch 1858 – 1860 (spoločne vyšli v roku 1958 v Slovenskom vydavateľstve krásnej literatúry pod názvom *Prostonárodné slovenské povesti*), predstavujú výnimočnú zbierku rozprávok, reprezentujúcu slovenský rozprávkový materiál a zachytávajúcu vývin rozprávky v slovenskej literatúre 19. storočia. Stali sa dôležitým prameňom etnológie aj literatúry pre deti a mládež, vo fonde slovenskej literatúry majú nezastupiteľné miesto – vďaka početným a mimoriadne obľúbeným adaptáciám (najmä prerozprávaniam Márie Ďuríčkovej, ktoré sú vo vydavateľstve Mladé letá knihou s najväčším počtom reedícií) dodnes patria k najvydávanejším a najčítanejším dielam slovenskej literatúry. Preložené boli do mnohých svetových jazykov, okrem iného napríklad do čínštiny, v čase svojho vydania napríklad do francúzštiny.

Tento súbor podlieha licencií 'Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivs 2.5 License'. Viac informácií na <http://zlatyfond.sme.sk/dokument/autorske-prava/>

Obsah

Pôvodná publikácia	1
Sol' nad zlato	11
Kubove príhody	16
Nebeská sláva	19
Chudobných rodičov syn	22
Na Boha s kyjom	29
Sitno	34
Hopsa, hor sa - zem, otvor sa!	36
Ako šlo vajce na vandrovkú	41
Tetka smrť	44
Svenči gazda, zvieracej reči vedomý	46
Stratený chlapec	49
Peračina	54
Traja zhavranelí bratia	55
Prorok Rak	64
Tri práčky	68
Psota	71
Zabitá sestra	73
Panna za drakom	74
Ružová Anička	78
Petor a Otec nebeský v širokom údolí	83
1.Petrova čapica	83
2.Petor ako ranostaj	85
3.Petor lakomec	85
4.Petrova košeľa	86
Nebojsa	88
Klinko a Kompit kráľ	97
Bača a šarkan	103
Kráľ času	107
Trojruža	112
O človeku, čo nikdy nehrešil	115
O pohanskom kráľovi	117
Medveď a komár	121
Mechúrik-Koščúrik s kamarátmi	123
Drotári a ten špatný	126
Slncový kôň	128
O Víťazkovi	134
Smrť kmotra a zázračný lekár	141
Múdry chlapec	146
Sirôtky	151
Pamodaj šťastia, lavička	155
Jeleň zlatorohý	162
Mŕtvy frajer	165
Popolvár najväčší na svete	170
Ženský vtip	181
Dobrý strelec	186

Cigán čerta ošialil	193
Pes	195
O Peterkovi	198
Starý Bodrík a vlk	204
Starý človek a dvanásť oviec	206
Žuro-truľo	210
Súdnej pám	217
Vešťec	218
Cesta k Slncu a Mesiacu	221
Popelvár - Hnusná tvár	224
Tri zakliate kniežatá	228
Tri citróny	236
O zakliatej sestre	245
Železník	250
Múdry Matko a blázni	256
O vlku, čo si dal šiť boty	260
Svetská krása	265
Statočný valach	274
O ednom chudobnom mlinarevi	279
Pravda	283
Popeluša	291
Salaš na čertovici	299
Pecko-sprostáčik	301
Koza odratá a jež	303
Kozliatka	306

Pôvodná publikácia

Pavol Dobšinský. *Prostonárodné slovenské povesti* (zv. 3). Slovenské vydavateľstvo krásnej literatúry. Bratislava. 1958. 558. Eugen. Paulíny. Editor. .

Bibliografické poznámky

Edičná poznámka

I.

Toto vydanie, nazvané: Pavol Dobšinský, *Prostonárodné slovenské povesti*, zväzok I.—III., obsahuje dve zbierky, a to:

1. August Horislav Škultéty a Pavol Dobšinský, *Slovenské povesti*. Kniha prvá. Povesti prastarých báječných časov. Rožňava — Banská Štiavnica, 1858—1861.

2. Pavol Dobšinský, *Prostonárodné slovenské povesti*, Turč. Sv. Martin, 1880—1883.

Prvá zbierka je v prvom zväzku a v druhom zväzku až po str. 263, druhá zbierka je v druhom zväzku od str. 265 a v celom treťom zväzku.

Rozprávky, ktoré sa opakovali (ide o rozprávky *Kráľ času* a *Zlatí bratkovia*), sa uverejňujú v tomto vydaní len raz. V poznámkovej časti je o tom príslušný údaj. Dvakrát sa uverejňuje iba rozprávka *Kozičky* (*Kozliatka*), pretože i pri základnej zhodnosti témy sú rozdiely v celkovej stavbe a v riešení.

Hádanky, ktoré Dobšinský uverejnil v Slovenských povestiach, vynechávame. Údaj o pravopise textov sme z pôvodného miesta vybrali a zaradili sme do edičnej poznámky (pozri nižšie). Pôvodné úvody k oboj zbiere a záver vydavateľov k Slovenským povestiam sme umiestili v textových poznámkach.

Inak sa pri usporiadaní rozprávok zachovalo pôvodné poradie a úplnosť.

V textových poznámkach k jednotlivým rozprávkam udávame najprv miesto, na ktorom je príslušná rozprávka v pôvodnom vydaní. Značkou „Škultéty—Dobšinský“ sa označuje zbierka: A. H. Škultéty a Pavol Dobšinský, *Slovenské povesti*, 1858—1861, značkou „Dobšinský 1...8“ sa označuje zbierka: „Pavol Dobšinský, *Prostonárodné slovenské povesti*, 1880—1883“ (číslica tu označuje príslušný zošit). Za týmto údajom sa uvádza číslo stránok, na ktorých je rozprávka uverejnená.

Ďalej uvádzame v textových poznámkach jednotlivé poznámky A. H. Škultétyho a Pavla Dobšinského (resp. iných zberateľov, od ktorých rozprávky pochádzajú). Tieto poznámky uvádzal Dobšinský často pramo v texte (tam uvádzal stručné vysvetlenia ťažších slov) alebo pod čiarou (tam uvádzal najmä dlhšie vysvetlenia významu slov alebo varianty rozprávok). Niekedy kládol vysvetlivky pramo na koniec rozprávky. Číslovanie týchto poznámok je naše.

Ak je potrebné, dopĺňame textové poznámky vlastnými vysvetlivkami. Naše vysvetlivky dávame do hranatých zátvoriek.

II.

Prvá zbierka, zbierka Škultétyho a Dobšinského z r. 1858—1861, nadväzovala v pravopise priamo na hodžovsko-hattalovskú reformu a v podstate sa jej drží, ako o tom svedčí poznámka na str. 185—186:

Slovo o pravopise v tomto vydaní užívanom.

Medzi čitateľmi týchto prostonárodných povestí nachádzajú sa nejedni, ktorým nebude známa „Krátka mluvnica slovenská“ r. 1852 v Prešporku vydaná, ktorej sa hlavne držíme. Z tej príčiny si za povinnosť pokladáme pravopis nami užívaný máličko tuná objasniť:

Samohláska *e* krátke a dvojhláska *ie* zmäkčuje všade predchádzajúce spoluhlásky *d, l, n, t*, napr. *deti, nerozdelený, telo* čítaj: *d'eři, nerozd'eřený, t'elo*.

Proti tomuto pravidlu pred *e* a *ie* tvrdo znejú:

a) *ten* a slová od neho odvodené: *teraz, teda, vtedy, temer, tenže, tento* atď.;

b) v celom skloňovaní prídavných určitých tvrdo zakončených s predposlednou syllabou dlhou, napr.: *krásne, krásneho, krásnemu*; neurčitých: *matkina, matkinej, matkine*; a podstatných ženských: *kráľovnej, kráľovne; gazdina, gazdinej, gazdine*. Tak aj v sklonení číselných *jeden, žiaden*, potom všemien ukazovacích *ten, onen*: *jedna, jednej, jedne, žiadna, -ej, -e, tej, onej*;

c) v gen., dat. a lokáli jednotnom prídavných určitých mien tvrdo zakončených s predposlednou krátkou: *pekná, peknej; chudá, chudej*. Vo všetkých týchto prípadoch stojí *e* miesto tvrdých *é* a *y* obmäkčenia nedopúšťajúcich;

d) v nom. jedn. a množnom neurčitých: *hoden, vinen, povinen; hodne, vinne, povinne*;

e) v gen. množ. počtu ženských a nijakých mien napr. *matiek, sestier, mydiel*; jestli sú ale hlásky *d, l, n, t* už v nom. jedn. počtu mäkké, zostávajú nimi i v tomto genitíve, napr. *stien, diel, kolies*, čítaj: *st'ien, d'iel, kol'ies*.

Dlhô *é* v gen. a dat. jedn. počtu a v nom. množ. počtu prídavných mien vyslovujú Slováci ako *ie*, teda: *dobrého, dobrému, dobré* čítaj: *dobrieho, dobriemu, dobre*. Slovo *dcéra* ako sa píše, tak vždy i zneje s dlhým *é*.

Dvojhláska *ó* alebo *ô* v tomto vydaní, predtým kroz *uo* značené, v prídavných nijakých vyslovuje sa ako *vo* jemne napr. *dobrô, zlô*, čítaj: *dobrvo, zlvo* (predešle *dobruo, zluo*), ale omnoho jemnejšie ako sa ináč v číta.

Medzi mäkkým *l'* a tvrdým *l* Slovák prísny rozdiel robí. Mätko zneje *l'* všade pred *e, ie, i* (krem vyše udaných výminiek), potom kde ho zreteľne *l'* značíme, napr.: *leto, lietať, list, kľúč, veľa, priateľ* zneje mätko; *lomí, láme, lúč, blysk, vól* tvrdo sa vyslovuje. Koncovky minulých časov na tvrdô *l*: *al, el, il, ol, ul* vyslovujú sa tiež ako *au, eu, iu, ou, uu*, napr. *dau, sede, robíu, priadou, pominuu*.

Všemená *teba, seba, sa*, vyslovujú sa i takto: *tebä, sebä, sä*.

Hlásky *l* a *r*, kde miesto samohlások zastupujú, dajú sa i predĺžiť a značíme ich tam *ĺ, ŕ*.

Pozoruhodnejšia odchylka od hattalovskej normy je v tom, že Dobšinský v tejto zbierke používa tvar nom.-akuz. sg. neutra u tvrdých adjektív na *-ô* (štúrovské *-uo*), napr.: *vel'kô*, *malô*, *dobrô*, *zlô*. Pretože táto odchylka je zámerná (Dobšinský sa ju usiloval zavádzať aj inde), zachovali sme ju — pokiaľ v textoch je — aj v tomto vydaní.

Okrem toho im v prvej zbierke vyskytujú aj niektoré reminiscencie na štúrovský pravopis, napr. v jednotlivých osihotených prípadoch sa dvojhlásky píšu *uo*, *vo*, *ja*, *je*, niekedy sa označuje mäkkéňom mäkké *t'*, *d'*, *ň* aj v slabikáoh *t'i*, *d'i*, *ňi*, *t'e*, *d'e*, *ňe*, ojedinele sa vyskytujú tvary typu *ovocia* a pod. Keďže tu nešlo o zámer, ale o omyly alebo nesústavné odchýlky, tieto zvláštnosti sme nezachovali.

Druhá zbierka, zbierka samotného Dobšinského, líši sa od prvej zbierky najmä zvláštnosťami v slovoslede. Pavol Dobšinský vychádzal z názoru vtedy bežného, že v slovenčine musí nasledovať zvrtné zámeno vždy za slovesom. To spôsobilo, že slovosled mnohých viet v rozprávkach nie je ľudový, ba z hľadiska dnešnej normy pripadá neprirodzený. Porov. príklady:

Krik *utíšil sa*. Varovkyňa chce chlapca zase vziať na ruky. Ale niet vypovedanej veci, ako *predesila sa*, keď chlapca nikde v izbe nenašla a na pánov rozkaz *spamätala sa*. Dala sa do hrozného plaču, že pozbehúvalo sa okolo nej všetko, čo len v dome nohy malo. Priletel aj pán, opytujúci sa, čo jej je a či chlapcovi *nestalo sa* dačo. Varovkyňa iba triasla sa od ľaku a strachu ako osika. Na mnohé dopytovanie už potom akosi horko-t'ážko vyvadlovala, čo a ako *stalo sa*. (Stratený chlapec.)

V tejto druhej zbierke sa používa častejšie, než je to v slovečine obvyklé, namiesto väzby podmetu so slovesom *mať* v prísudku väzba so slovesom *byť*, pri ktorej je majiteľ vyjadrený v datíve. Ide o väzby typu: *levu nech je mäso*. Ale vyskytujú sa aj obvyklé väzby typu: *havran nech má črevá*.

V obidvoch zbierkach sa veľmi často vyskytujú slovesné väzby, ktoré sú charakteristické pre Gemer a Novohrad, napr.: po hostine šli *hl'adiet' zbojníka*. - potom *sa dovedali za jej muža*. — budem vďačne *bárskoho slúžiť*. — vypytovať sa za niekoho, niekoho: *hneď sa povyspytoval celý dom*. — *čudoval sa na tú krásu a nádheru*.

Všetky tieto syntaktické zvláštnosti sme ponechali, pretože sú veľmi charakteristické pre jazyk Dobšinského.

V syntaxi sme urobili iba tieto jednotlivé úpravy:

Pôvodný text:

do prítivej starčeka tvári (Na Boha s kyjom)
 čo tebe vedieť nejde sa (Svenči gazda zvieracej reči vedomý)
 jej nič nevadilo (Zakliaty zámok)
 Tak hral, že i mŕtveho zobudil (Zakliaty zámok)
 ...a porozprával som, že vaša... (Drevená krava)
 zastál si milý bača jedla (Bača a šarkan)
 Had po tráve smik ťahal ako smikom na husliach (Mechúrik-Koščúrik)
 Veď mi to tie halušky na závade (Tri citróny)
 len sa z izby prechodil (Svetovládny rytier)

Dal svoj palác... tak pripraviť ako kráľovský bol (Pijan)

Upravený text:

do prívetivej tváre starčekovej
 čo tebe vedieť nepatrí sa
 jej nič neškodilo
 Tak hral, že by i mŕtveho zobudil
 a porozprával som vám všetko, ako čo vodilo sa mi a rád som, že vaša
 zastal si milý bača pri jedli
 Had po tráve šmyk ťahal ako sláčikom po husliach
 Ved' sú mi to...
 len sa z izby do izby prechodil
 ...tak pripraviť, aby ako kráľovský bol

Okrem toho sme v jednotlivých prípadoch zmenili slová *mžik*, *osamotnelý*, *nezbývalo*, *hymä*, *chyba*, *asnaď* na *mih*, *osamotnený*, *neostávalo*, *iba azda*. Okrem týchto zmien sme v slovníku rozprávok nijaké iné zmeny nerobili.

Neupravené sme ponechali tie rozprávky, pri ktorých sa výslovne uvádza, že sa podávajú v nárečí („v krajomluve“), i keď je pri mnohých jasné, že nárečový zápis je veľmi nedokonalý. Pri týchto textoch sme robili iba tieto úpravy:

1. písanie predložiek *s*, *z*, *so*, *zo* a predpôň *s-*, *z-*, *zo-* sme upravovali podľa dnešnej pravopisnej normy;
2. písanie zložených prísloviiek sme upravovali podľa dnešnej pravopisnej normy;
3. zavádzali sme fonetický prepis zvláštnych hlások podľa dnešných zvyklostí.

Na príslušné úpravy upozorňujeme vždy v textových poznámkach pri príslušnej rozprávke.

III.

V rozprávkach zapísaných v spisovnom jazyku sme ponechali bez úpravy rozmanité hláskoslovné a tvaroslovné zvláštnosti, ktoré sú, ako sa domnievame, charakteristické pre Dobšinského jazyk a pre juhovýchodné nárečia stredného Slovenska, alebo pre nárečia vôbec. Rovnako sme nechali nezmenené rozmanité tvaroslovné a frazeologické archaizmy. Konkrétne ide o tieto zjavy:

1. Ponechávali sme nezmenené (resp. iba pravopisné upravené) niektoré nárečové spojky, príslovky a zámenné tvary, napr.: *ačak* (= všakver), *čím* (= kým), *voľač*, *dač*, *zač*, *poč* (= voľačo, dačo, začo, pokým), *všelijak*, *nijak*, *jak*, *dák*, *voliak*, *voliaky* (= všelijako, nijako, ako, dáko, voľajako, voľajaký), *ledvou* (= ledva), *kremä* (= iba), *ništ*.
2. Ponechali sme nezmenené niektoré nárečové podoby podstatných mien, prídavných mien a sloviess, napr.: *synok*, *synák* (= synak), *očima* (= očami), *stajeň*, *staj* (= stajňa), *Zelezník* (= Železník), *veliký* (= veľký), *tájst'*, *tašiel* (= odísť, odišiel), *v trapiech*, *na ústiech*, *íšte* (= íska), *upuj sa* (= úfaj sa), *dadia* (= dajú), *pre matera*, *dat' za muž*, dat. sg. *psu*, *chlapcu*, dat. sg.

rozprávce, dvojtvary gen. pl. *ciep-cepovcepi*, inštr. pl. typu *s chlapy*, *s vtáky*, *s orlíčaty*, *za kachlí* atď.

3. Ponechali sme *žiaden* vo väzbe: Ešte nebol žiadnych sto krokov od mlyna (= ešte nebol ani...).

4. Ponechali sme zámeno *ten*, *tá to* v mnohých takých prípadoch, v ktorých sa v dnešnom spisovnom jazyku nepripúšťa, napr.: Aj to znal, kde *títo* nosia sa na vysokom strome. — Tu podšmykla sa *tomuto* noha.

5. Ponechali sme spojku *ale* na druhom mieste vo vete, hoci sa to podľa dnešného spisovného úzu nepripúšťa, napr.: Zrazu *ale* počujú títo voliake cenkanie. Keď *ale* takto pri vínečku aj rozveselil sa trocha, povie mlynár.

Podľa dnešnej spisovnej normy sme menili všetky pravopisné odchýlky a z hláskoslovných a tvaroslovných tie, ktoré nemajú nijakú štylistickú hodnotu a ktoré by sa dnes mohli cítiť ako zrejmé chyby. Pritom treba upozorniť, že hláskoslovná a tvaroslovná norma bola v rozprávkach Dobšinského hodne rozkolísaná, v pôvodnom vydaní je hodne tlačových chýb (najmä v označovaní dĺžok a mäkčeňov), takže úpravy, ktoré nižšie uvedieme, netýkajú sa všetkých prípadov. V rozprávkach sú totiž veľa ráz popri tvaroch, ktoré opravujeme na tvary podľa dnešného úzu, aj také tvary, ktoré sú podľa dnešnej spisovnej normy správne.

Pravopisné úpravy.

1. Zjednotili sme podľa dnešného úzu početné, no nepravidelné odchýlky vo využívaní hlások *y* — *i*. Tak sme upravili napr. slová krýdlami, stryga, osyka, neodbyl, na porúdzky, na piatych, lysklý, zalygotajú sa zámik, umrelkiňa, mik, zaril na: *krídlami*, *striga*, *osika*, *neodbil*, *naporúdzi*, *na piatich*, *lisklý*, *zaligotajú sa*, *zámyk*, *umrelkyňa*, *myk*, *zaryl* atď.

2. Asimiláciu spoluhlások sme upravovali podľa dnešného pravopisného úzu. V pôvodnom vydaní bolo tu niekoľko odchýliek. Tak sme upravovali slová grg, prúdkov, ces, do najväčšej, väčšmi, väčšú, predca, zkušovať, ztrhne, zpýtať sa, zpamätovať sa, ztrepoce, zchytiť, svolať, síst sa, hosťou, najprú na: *krk* (tvar *grg* sme nechali len vo vete: *myk šelmu po grgu* — Berona), *prútkov*, *cez*, *do najväčšej*, *väčšmi*, *väčšiu*, *predsa*, *skusoval*, *strhne*, *spýtať sa*, *spamätovať sa*, *strepoce*, *schytiť*, *zvolať*, *zíst sa*, *hostov*, *najprv*.

3. Písanie zložených výrazov a tvarov, zložených prísloviek a nesamostatných častíc, ktoré bolo čiastočne iné, čiastočne neustálené, sme upravili podľa dnešného úzu:

tvary: *triraz*, *storaz*, *dvarazy*, *na raz*, *prvýraz*, *druhýraz*, *tretíraz*, *kdeby*, *kdežeby*, *čoby*, *bolby*, *čiby*, *akby*, *kto vie*, *nedaj Bože*, *Boh zná*, *Boh vie*, *chvala Bohu*, *hodslen*, *môžbyť*, *kremtoho* smo upravili na: *tri razy*, *sto ráz*, *dva razy*, *naraz*, *prvý raz*, *druhý raz*, *tretí raz*, *kde by*, *kdeže by*, *čo by*, *bol by*, *či by*, *ak by*, *ktovie*, *nedajbože*, *bohzná*, *bohvie*, *chvalabohu*, *hoc len*, *môž byť*, *krem toho*;

tvary: *do sýta*, *do hora*, *do vôkola*, *do poly*, *do korán*, *do okola*, *vo vedne*, *v pravo*, *v tom*, *po tichúčky*, *po ťuťme*, *po tichu*, *za každým*, *za dlho*, *za darmo*, *z ťážka*, *z ďaleka*, *z blízka*, *zo spod*, *z počiatku*, *na silu*, *na veľa*, *na pravo*, *na vlas*, *na skutku*, *na prostried*, *na rovno*, *na skutku*, *na dostač*, *na oko*, *na pokon*, *na porudzí*, *na posledok*, *na ďalej*, *na prázdno*, *na ráno*, *bez mála*, *k vôli* sme upravili na: *dosýta*, *dohora*, *dovôkola*, *dopoly*, *dokorán*, *dookola*, *vovedne*, *vpravo*, *vtom*, *potichúčky*, *poťuťme*, *potichu*, *zakaždým*, *zadlho*, *zadarmo*, *sťažka*,

zd'aleka, zblízka, zospod, spočiatku, nasilu, naveľa, napravo, navlas, naskutku, naprostred, narovno, naskutku, nadostač, naoko, napokon, naporúdzi, naposledok, nad'alej, naprázdno, naráno, bezmála, kvôli;

tvary: tak že, otvor že, povedz že, zabehni že, len že, veru že, prečo že, pravda že, preto že, akú že, čo že, ako žeby, komu že, preto že, tak že, sme upravili na: *otvorže, povedzže, zabehniže, lenže, veruže, prečože, pravdaže, pretože, akúže, čože, akože, komuže, pretože, takže.*

4. Zjednotili sme podľa dnešného úzu písanie veľkých písmen. Tak sme upravili slová Boží deň, súd Boží, s Božím darom, Šiarkan, Ježibaba, Striguon, Zlatí Bratkovia atď. na: *boží deň, súd boží, s božím darom, šarkan, ježibaba, strigôň, Zlatí bratkovia* atď.

Písanie *Boh* s veľkým písmenom sme ponechali tam, kde ide zreteľne o osobné pomenovanie najvyššej bytosti podľa kresťanských náboženských predstáv.

Okrem toho sme upravili pravopis niektorých jednotlivostí.

Hláskoslovné úpravy.

V hláskosloví sme vykonali tieto väčšie úpravy:

1. Tvar zámena *ton*, ktorý sa ojedinele vyskytuje, sme upravili na *ten*.
2. Dĺžky slabičného *r*, *l*, napr. mrtvá, za vrškom, na hrby sme upravili podľa dnešného úzu na: *mŕtva, za vrškom, na hrby*.
3. Formy krev, umrelčina, ľvica sme upravili na *krv, umrlčina, levica*.
4. Formy pošopnúť, jedon, jarčok, starčok, chlapčok, biciašťok, bračok, kúšťok sme upravili na *pošepnúť, jeden, jarček, starček, chlapček, bičašte, braček, kúšte*.
5. Tvary za chrbátom, na chrbáte, nechet', s krdeľom sme upravili na: *za chrbtom, na chrbte, necht, s krďlom*.
6. Tvary spravodlivý, vršek, králevič sme upravili na tvary: *spravodlivý, vršek, kráľovič*.
7. Tvary: pomial, svatý, pred pameťou, najme, dorábäť, staväť, rozpráväť, mädovník, mäď, vrabacie, väža, svadbäníkov, stupäj, zemän, rädý, v rade, na hräde, bolälo, kädeaká, käde, kädial, kädiel, každý, kädenähle, nezgägol, härb, ťaršäná a pod. sme upravili na: *pomäl, svätý, pred pamäťou, najmä, dorábat', stavať, rozprávať, medovník, med, vrabacie, veža, svadbaníkov, stupaj, zeman, rady, v rade, na hrade, bolelo, kadejaká, kade, kadial', každý, kadenähle, nezgegol, erb, ťaršaná* a pod.
8. Odchylné využívanie dĺžok a dvojhlások sme upravili podľa dnešného úzu. Tak sme upravili: šlápať, nariasli, vyriastol, kôčka, šiarkan, vetor, ohriev, Bôh, koniec, vôz, továr, pred dážd'om struháč, načím, ostála, zastáť, zastál, vybrál, stárnuť, mlynska, múdrci, unávil sa, najst', najdeme, zahrada, zahradka, budouk, trebárs, na Jana, dorastol, dvanast' atď. na: *šliapať, narástli, vyrástol, kvočka, šarkan, vietor, ohrev, Boh, koniec, voz, tovar, pred dažďom, strúhač, načim, ostala, zastať, zastal, vybral, starnúť, mlynská, mudrci, unavili sa, nájst', nájdeme, záhrada, budúok, trebárs, na Jána, dorástol, dvanást'*.

9. Upravili sme odchýlné využívanie samohlások. Tak sme upravili tvary rozkvetaly, bolästi, boľasti, parapút', pohrabbný, zaboľalo, pahrabu, sňah, nach, nahať, bľadá, opravdové, štestie na tvary: *rozkvitali, bolesti, perepút', pohrebný, zaboľelo, pahrebu, sneh, nech, nechať, bledá, opravdivá, šťastie*.

10. Podobne sme zmenili tvary trún, kriedla, šnôrkou, staričký, staričká, samorostlô, zrost, zavrískla na tvary: *trôn, krídla, šnúrkou, staručký, staručká, samorastlô, zavrieskla*.

11. Mäkké ľ sme zaviedli v dnešnom používaní. Preto sme upravili tvary tlapol, kadiál, zkadial, hladáš, ponáhľaj sa, dosial, strielať, člapla, veľká, vychvalovať, slz, jablká, výstrel' na tvary: *tlapol, kadiál', skadiál', hladáš, ponáhľaj sa, dosial', strielať, člapla, veľká, vychvalovať, slz, jablká, výstrel*.

12. Tvary filajky, fijalečky sme upravili na *fialky, fialôčky*.

13. Zdvojené spoluhlásky sme upravili podľa dnešného úzu. Tak sme upravili tvary drevenný, sklenný, mäčkuško, ssali, odali sa, pokoný atď. na *drevený, sklený, mäkuško, sali, oddali sa, pokonný* atď.

14. Tvary masný, krsný sme upravili na *masný, krstný*.

15. Rozmanité jednotlivé nárečové spoluhláskové zmeny alebo bohemizmy, ktoré nemajú štylistickú platnosť, sme upravovali do spisovnej podoby. Tak sme upravili tvary: nehali, nahajte, nehty, s pažitkou, budkáč, potľapkávať, prstenom, den, svoboda, osvobodit', vyrumádzkala sa, džmúril, samočtvrtej, od narodenia, rodzený, narodený, ožlknuté, pod pečad'ou, s učedníkom atď. na tvary: *nehali, nechajte, nechty, s pažitkou, budkáč, potľapkávať, prsteňom, deň, sloboda, oslobodil, vyrumádzgala sa, žmúriť, samoštvrtej, od narodenia, rodený, narodený, ožltnuté, pod pečad'ou, s učeníkom* atď.

Okrem toho sme urobili niektoré iné obdobné hláskoslovné úpravy.

Tvaroslovné úpravy.

Substantívum.

1. Miestami sa vyskytujúci tvar nebe sme upravili na *nebo*.

2. Tvar podstatného mena jaro sme upravili na *jar*.

3. Miestami sa vyskytujúce tvary nom.-akuz. sg. ovocia sme upravili na tvar typu *ovocie*.

4. Gen. a akuz. sg. Kubu, Vratku sme upravili na tvary *Kuba, Vratka*.

5. Gen. sg. typu peci, svienci, svini, papuli, šabli, huni, hodne pečeny sme upravili na tvary *pece, svine, papule, šable, hune, hodne pečene*. Gen. sg. omasti sme upravili na *omasty*.

6. Gen. sg. typu z prstu sme upravili na tvary typu *z prsta*.

7. Tvar lok. sg. typu po chýru sme upravili na tvar *po chýre*.

8. Nom. a akuz. plur. mužských zvieracích mien smo upravili do podoby podľa neživotných, ak nešlo o personifikáciu. Išlo o tvary ako vrabci, medvedi, havrani. Zmenili sme ich na

tvary: *vrabce, medvede, havrany*.

9. Tvary prsá, ostny sme upravili na *prsia, ostne*.

10. Tvar ku dverom sme upravili na tvar *ku dverám*.

11. Tvary v očiach, o vecach, po stajňach, na krpcach sme upravili na tvary *v očiach, o veciach, po stajniach, na krpcoch*

12. Tvary peňazoch, peňazom sme upravili na spisovné tvary *peniazoach, peniazom*.

13. Tvary ovciami, obručiami, nad baniami, pod viselniciami sme upravili na tvary: *ovcami, obručami, nad baňami, pod viselnicami*.

14. Tvary nohama, rukama, krídlama, otvorenýma ústama, za dverma, s bajúzma atď. sme upravili na tvary: *nohami, rukami, krídlami, ústami, za dvermi, s bajúzmi*.

15. Pri substantíve zápoľa sme upravili všetky tvary podľa mäkkého skloňovania, teda tvary k zápole, tie zápoly sme upravili na *k zápoli, tie zápole*.

Adjektívum.

1. Mäkké prídavné mená typu *vlastní, strední, horní, dolní* atď. sme v skloňovaní upravovali podľa dnešného úzu. Zavádzali sme teda pri nich skloňovanie podľa vzoru *pekný*.

2. Tvary typu cudzú sme upravovali na tvary typu *cudziu*.

3. Tvary inštr. plur. typu krásnyma, vyvalenýma, za samýma sme upravovali podľa dnešného úzu na *krásnymi, vyvalenými, za samými*.

4. Tvary typu vymláteno, pomerano sme upravovali v zhode s celkovým úzom Dobšinského na *vymlátenô, pomeranô*.

5. Tvary typu kráľoví (domáci), Ježibabín sme upravovali na tvary typu *kráľovi, ježibabin*.

Zámená.

1. Archaický tvar *s tobou*, ktorý sa ojedinele vyskytuje, sme upravili na tvary *s tebou*.

2. Skloňovanie zámena *on, ona, ono* sme upravili podľa dnešného spisovného úzu. Tak sme upravili tvary jejich brat, jejich predivenie na *ich brat, ich predivenie*. Tvary za ními, ích, ím, od ních, nad ním sme upravili na *za nimi, ich, im, od nich, nad ním*. Tvary jích, jich, jim sme upravili na *ich, im*.

3. Tvary jako, jaký sme upravili na *ako, aký*.

4. Upravili sme odchýlnú kvantitu niektorých zámen. Tak sme upravili menej časté tvary pod tými, nad mojho, so svojim, s vašim, čo na *pod tými, nad môjho, so svojím, vašim, čo*.

5. Tvary pod nímž, okolo nejž, do čijej, ktoré sa ojedinele vyskytujú, sme upravili na *pod ktorým, okolo ktorej, do čej*.

6. Podoby zámen *kdo, voľakdo, nikdo* a pod. sme upravili na podoby *kto, voľakto, nikto* a

pod.

Číslovky.

1. Pri číslovke *jeden* sme uviedli dnešné spisovné tvary. Tak sme upravili tvary *jedon*, *edon*, *jednoho*, *jednomu* a *pod.* na *jeden*, *jedného*, *jednému*.
2. Tvary slov *všetok*, *žiaden* sme upravovali podľa dnešného úzu. Tak sme upravili podoby *všetká*, *všetek*, *všecek*, *žiadon*, *žiadnoho* na *všetka*, *všetok*, *žiaden*, *žiadneho* a *pod.*
3. Upravili sme tvary slova *raz* podľa dnešného spisovného úzu. Tak sme upravili dva *raz*, sto *razy*, niekoľko *raz*, desať *raz*, sedem *raz* na: *dva razy*, *niekoľko ráz*, *desať ráz*, *sedem ráz*.

Slovesá.

1. Tvary *taidem*, *preideme*, *preísť*, *prijde*, *vynde*, *prímem*, *prímu*, *obímu* sme upravili podľa dnešného úzu na: *tajdem*, *prejdem*, *prejde*, *príde*, *vyjde*, *prijmem*, *prijmú*, *objímu*.
2. V slovese *nájsť* a jeho tvaroch zavádzame dĺžky podľa dnešného spisovného úzu. Teda namiesto *najst'*, *najdem*, *najde sa* dávame *nájst'*, *nájdem*, *nájde sa*. Namiesto občasných tvarov *najšol* dávame tvary *našiel*.
3. Tvary typu *vylezla*, *vyreklo sa*, *rekla*, *nerekla*, *vedly*, *zvedlo sa* upravujeme na *vyliezla*, *vyrieklo sa*, *riekla*, *neriekla*, *viedli*, *zviedlo sa*.
4. Namiesto tvarov *zjest'*, *ty jješ*, *zjie*, *jiete*, *jiest'*, *zedli* dávame tvary: *zjest'*, *jest'*, *ty ješ*, *zje*, *jete*, *zjedli*.
5. Tvar *môžte* upravujeme na *môžete*,
6. Tvary 3. plur. typu *spáľa*, *svieťa*, *vymláťa*, *chváľa*, *poprúža sa* upravujeme na tvary typu *spália*, *svietia*, *vymlátia*, *chvália*, *poprúžia sa*.
7. Tvar 3. plur. *musejú* sme upravili na *musia*.
8. Prézntné tvary typu *zavre*, *zazreš*, *zazre*, *ozre sa*, *opre sa*, *sobere*, *udre* sme upravili na *zavrie*, *zazrieš*, *zazrie*, *ozrie sa*, *oprie sa*, *zoberie*, *udrie*.
9. Namiesto *počnie*, *odbiehli* dávame *počne*, *odbehli*.
10. Tvary imperatívu *zpomoc*, *obkrúti*, *choj*, *choc* sme upravili na *spomôž*, *obkrúť*, *chod'*.
11. Tvary typu *povedať*, *povedal*, *poveda* sme upravili na tvary *povedať*, *povedal*, *povedá*.
12. Inf. typu *vedeť*, *mleť*, *pozreť*, *pomysleť*, *sedieť*, *vrať* sme upravili na *vedieť*, *pozrieť*, *pomyslieť*, *sediť*, *vrať*.
13. Namiesto tvarov typu *nechyruvať*, *panovali* dávame tvary *nechyrovať*, *panovali*.
14. Tvar prechodníka *krúťac* sme upravili na *krútiac*.
15. Tvary minulého času typu *vybehnul*, *priľahnul*, *kývnul*, *dotknul*, *uposlúchnul*, *pohnul*, *kľaknul*, *sadnul*, *zatiehnul*, *zhrdnul*, *stvrdnul*, *zavzdychnul*, *poslúchnul*, *skrútnul*, *klapnul*,

zadriemnul, oslepnul, vytiahnul, pošepnul, rozpadnul, vyschnul, ktoré sú veľmi časté, sme upravili na dnešné podoby: *vybehol, priľahol, kývol, dotkol, uposlúchol, pohol, kľakol atď.* Tvar stanov sme upravili na *zastal*.

16. Tvar uschlý sme upravili na tvar *uschnutý*.

17. Formy typu kde bych dostal, abych išla, abych si ja, veru bych sme upravili na podoby: *kde by ja dostal, aby ja išla, aby si ja, veru by ja.*

18. Tvar plur. minulého času a kondicionálu upravujeme podľa dnešného spisovného úzu. Tak sme upravili prípady ako: Udrela štvrť, puky sa začaly v krásny kvet rozvíjať, udrely dve štvrté, premenily sa kvety na malé bobuľky dávame: Udrela štvrť, puky *sa začali* v krásny kvet rozvíjať, *udreli* dve štvrté, *premenili sa* kvety na malé bobuľky.

Príslovky.

Rozmanité nárečové podoby prísloviek sme upravili do spisovnej podoby. Tak sme upravili: azdaj, aždaj, adaj, pozajtraška, trebas, predci, predca, predsi, naspak, prvej, väčšmej, bližej, pozdeľáč, posried, zajtrá, inák, dneská, sotvi, nikda, veľmi na *azda, pozajtrajška, trebárs, predsa, naspäť, prv, väčšmi, bližšie, pozďaleč, prostred, zajtra, inak, dneska, sotva, nikdy, veľmi.*

O úprave zložených prísloviek pozri pri pravopisných úpravách.

Predložky.

Podľa dnešného úzu sme upravili podobu predložky pres, ces, prez na *cez*.

Spojky.

Podľa dnešného úzu sme upravili vetu: Ač ide-li to takto na podobu: *Hoci ak ide to takto* (Múdri Matko a blázni).

Podoby spojok choci, hodsi, hoďas, keďby sme upravili na *hoci, keby*.

Spojku lebo sme nahradili spojkou *alebo*, kde to význam vyžadoval.

Záverečné upozornenie. Uvedené príklady nie sú vyčerpávajúce, ale usilovali sme sa podať všetky výrazné typy, pri ktorých sme robili úpravu. V niektorých prípadoch išlo asi o tlačové chyby (nedostatok mäkkeňov a dĺžok).

Eugen Paulíny

Sol' nad zlato

Rozprávala B. Němcovej slúžka na Sliači v kúpeľi.

Jeden kráľ mal tri dievky, ktoré si varoval ako oči v hlave. Keď mu už údy slabli a hlava sniežkom pripadala, často mu prichádzalo na um, ktorá by z jeho troch dievok po jeho smrti kráľovnou byť mala. Ťažko mu bolo voliť medzi nimi, bo všetky boli driečne a všetky rovnak rád mal. Konečne mu prišlo na rozum, aby tú ustanovil za kráľovnú, ktorá by ho najradšej mala. Zavolať svoje dievky pred seba a takto im vravel:

„Dievky moje, starý som, vidíte, a neznám, či dlho ešte budem s vami. Chcem tedy ustanoviť, ktorá z vás po mojej smrti kráľovnou bude. Skôr by som ale rád vedieť, dietky moje, ako ma ktorá ľúbite. Nuž, dcéro najstaršia, povedz ty najprv, ako ľúbiš svojho otca?“

„Eh, otče môj, milší ste mi nad zlato!“ odpovedala dcéra najstaršia a otcovi pekne pobožkala ruku.

„No, dobre; a ty, stredná, akože ty ľúbiš svojho otca?“

„Jaj, otče môj drahý, ja vás ľúbim ako môj vienok zelený!“ riekla tá stredná a ovíjala sa otcovi okolo hrdla.

„No, dobre; a ty, dcérko najmladšia, akože ty mňa ľúbiš?“

„Ja, tatuško, ľúbim si vás ako soľ!“ povedala Maruška a pozrela milo na otca.

„Eh, ty naničhodnica, či ty otca len zatol'ko máš ako soľ?“ rozkríkli sa na ňu staršie sestry.

„Veru ľúbim si ho tak, ako tú soľ!“ prisvedčila Maruška ešte raz a ešte ľúbeznejšie pozrela na otca.

Ale ani u otca nezdolala ničoho. Otec rozhneval sa náramne, že či dieťa len zatol'ko má mať vlastného otca ako tú márnú soľ, ktorú každý medzi prsty berie a rozsypa.

„Idi, idi mi z očí!“ okríkol sa na ňu, „keď si ma zavieraj, len ako soľ! Až nastanú také časy, že bude soľ viacej platiť ako zlato, potom sa ohlás, budeš kráľovnou.“

Maruška od ľútosti ani slova preriecť nemohla, keď otec jej lásku takto zaznával. Zvyklá bola otcovo slovo navlas poslúchnuť a vedela, že by pred sestrami neobstála sa viac v dome, nuž zobrala svoje hábky a pobrala sa preč. Dala sa do povetria cez hory a doly, až prišla ďaleko do tmavého lesa. Tu — kde sa vzala, tam sa vzala — postavila sa jej do cesty stará žena.

„Maruška, Maruška, povedzže mi, kdeže ideš a čo si taká uplakaná?“

„Ach, starká moja, čože vám to mám rozprávať, keď vy mne spomôcť nemôžete!“

„Ej, devojno, lenže mne ty, len rozpovedz svoju vec; azda nájde sa ti ešte u mňa porady. Či nevieš, že kde sú šedy, tam bývajú i vedy?“

Maruška rozpovedala staruškej všetku svoju príčinu, a len toho si žiadala ešte dožiť, aby otec

presvedčil sa, že ho ona veru rada má. Starušká popredku vedela, čo jej Maruška má povedať, bo to bola múdra žena, veštica. Preto Maruške na všetko prisvedčila a volala ju hneď so sebou, aby stala u nej do služby. Maruška bola rada, že dakoho našla, komu vyžalovať sa mohla, a vďačne pobrala sa za starkou, kde táto pod lesnými svrčinami v malej chyžke prebývala. Čo majú, to dajú; nachovala aj starká Marušku, čím mohla, a tejto aj zišlo sa trocha občerštenia, lebo bola už aj hladná aj smädná.

„A teraz,“ povedá starká, „zrezka do roboty. Len či mne ty znáš priasť, motať, navíjať, tkať? Či mi takto ovečky napasieš a či mi ich aj podojíš?“

„Neznám ešte, starká moja, neznám, ale naučím sa, len či mne vy to raz ukážete,“ povedala Maruška.

„No, veď ja ti to všetko poukazujem; až doba dobu nájde, zide sa ti to dobre všetko.“

I tak bola Maruška hneď do roboty ako osa; bo hoc ešte nevedela všetko, ako u chudobných ide, ale privykala hneď k všetkému. Vysúkané rukávy a biela zásterka k tomu svedčili jej, ako na svet súcej devojnej.

*

Doma za ten čas bolo sestrám hrdlo. Ustavične otca hladkali, kolo hrdla ovíjali sa mu a boli by ho vari zjedli od samej lásky, bo dával a strojil, čo len živo zažiadalo sa ktorej z nich. Najstaršia obliekala sa čo deň do drahších šiat a riasila sa zlatom; prostredná vystrájala hostiny a tance; obe si hovelí, ako si kedy zamysleli. Skoro obadal sa otec, že staršej dcére milšie je zlato ako otec, a keď mu prostredná vyjaviť, že by rada išť za muža, poznal, že so zeleným vienkom skoro aj láska k otcovi uvädne. Naraz mu prišla na um aj Maruška, ale čože? O tej už nebolo ani rozprávky.

„Eh, čo?“ zaháňal si pamiatku na ňu. „Veď ma len tak rada mala, ako márnú soľ.“

Raz mala byť v zámku zase veľiká hostina, vari i vohľacia mali už prísť tej strednej. Tu priletí kuchár ako bez duše.

„Pane kráľu,“ jachtal, „veľiká galiba, veľiká galiba!“

„Nuž čože ti je, vari si rozum potratil?“ povie kráľ.

„To, to, pane kráľu, rozum mi zastáva. Všetka soľ, čo sme mali, či rozmokla sa, či len ako prepadla sa do zeme, ale niet jej viac ani omrvinky. Čím ja budem solit?“

„Ale si ty blázon! Nuž pošli pre druhú!“

„Kdeže pošlem, keď tak stalo sa v každom dome a v celej krajine soli niet!“

„Nuž soľ voľáčim inším, alebo var také jedlá, do ktorých soli netreba!“ odpral konečne nevrlý kráľ kuchára od seba.

Kuchár si pomyslel, ako pán káže, tak byť musí, a varil jedlá bez soli; najprv, aké mu prišlo, potom samé sladké. Boli to divné hostiny, neslané! A hostia pomaly porozchodili sa od kráľa a noví neprichodili viac. Načo by aj, keď tu ani toho nemohlo byť, čoho inde u najchudobnejšieho, „chleba so soľou a s dobrou vôľou“. Omrzelý chodil kráľ; dcéry boli ako

oparené, kde podeli sa im ich zlaté časy! Ba, hľa, zlata dost', ale soli ani omrvinky, a čo by vari kraj sveta boli po ňu posielali. Tá zmizla a zmizla!

Pomaly odpadala ľudom všetka žiadza¹ na jedlá; len už tej soli, čo len ako márnny mak, bol by si každý žiadal na jazyk. Ešte aj statky trpeli, kravy a ovce dojit' prestali, pretože nemali soli. Ľudia chodili ako omámení a padali do chorôb. Kráľ a jeho dievky vyzerali už len ako tône, ani by ich už nebol poznal od choroby. Bola to božia kára na celú krajinu. Za omrvinku soli boli by teraz zlatom odvážili toho, kto by im ju bol doniesol.

Teraz poznával kráľ, aký vzácny dar boží je soľ, ale biedu svoju bol by ešte pretrpel, keby mu Maruška nebola na svedomí bývala, a akú jej krivdu urobil!

Medzitým našej Maruške vodilo sa veľmi dobre. Nebolo takej roboty, ktorú by nebola naučila sa a k čomu by nebola privykla; o biede neznala nič. Nevedela ani o tom, čo porobilo sa v otcovskom dome a v jeho krajine. Ale múdra žena o všetkom vedela, aj kedy je čomu čas. Preto raz zavolala Marušku a takto jej povedala:

„Dievka moja, veď som ti vravela, že doba dobu nájde, čo celý svet prejde; doba tvoja došla, čas je, aby vrátila si sa domov.“

„Ach, starúška moja dobrá, akože ja pôjdem domov, keď ma otec nechce?“ povie Maruška a pustila sa do plaču.

„No len neplač, dievka moja, všetko bude ešte dobre. Stala sa tam soľ drahšia nad zlato; smieš sa i ty hlásiť k otcovi.“

A s tým rozpovedala veštica všetko, o čom ešte Maruška neznala, a naostatok doložila:

„Statočne si ma slúžila; nuž vrav už teraz, čo si žiadaš za tú vernú službu?“

„Dobre ste ma radili, dobre ste ma chovali², stará matko! Za všetko vám iba ďakujem. Nič si nežiadam, iba za žmeň³ soli, čo by som otcovi doniesla výsluhu.“

„A inšieho nič si nežiadaš? Či nevieš, že ti ja všetko môžem vykonať?“ spytovala sa ešte raz múdra žena.

„Nič nežiadam viac, len tú soľ!“ odpovedala Maruška.

„Nuž, keď si tak vážiš soli, nech ti nikdy nechýba⁴,“ vravela naposled veštica. „Ani ti nič viac nedám, len tento prútik. Ako najprv vietor od poludnia dúchať bude, idi po vetre, idi cez tri doliny, cez tri vrchy; potom zastaň a šibni tým prútikom na zem! Kde šibneš, tam otvorí sa zem, a ty idi dnu! Čo tam nájdeš, všetko tvoje; to tebe bude za svadobné rúcho.“

Pod'akovala sa Maruška za všetko; vzala sebou zlatý prútik i plnú sajdačku⁵ soli a smutno brala sa preč — smutno veru, bo jej u starúške vždy dobre bývalo. Ale tešila sa, že veď nelúči sa na večnosť s dobrou starkou, že si ešte príde pre ňu, len či doma otec udobrí sa.

¹žiadza — chuť, žiadosť

²radili ma, t.j. dobre ste ma naučili, spravovali, radu mi dávali. I v drienčanskom okolí vraví ľud: rad'te ma, porad'te ma, narad'te ma na pravú cestu, miesto: rad'te mi, porad'te mi, upravte ma na cestu. Chovali nestojí tu v zmysle „jedenie dávali, chovali jedlom“, ale stojí v zmysle „dobre ste ma varovali, vystríhali, chránili od zlého“. Pozn. P. Dobšínský.

³priehrštie

⁴neschybne

⁵sajdačka — plátenná kapsa

Starušká len usmievala sa na to a vravela jej:

„Zostaň ty len, dievka moja, dobrá a statočná, a dobre ti bude naveky. O mňa netráp sa ani najmenšie!“

Medzi rozprávku došli až na pokraj lesa. A keď tu Maruška ešte raz chcela dobrej starkej d'akovať, už tej viac nebolo, — kde zmizla, tam zmizla, ale Maruška ostala samotná ako prst. Tým hlasnejšie vzdychlo sa jej teraz za otcom, — i zrezka pospiechala v tú stranu ku otcovmu zámku.

*

Došla medzi svojich, ale jednak, že ju už dávno nevideli, jednak, že mala hlavu v obrúsku zavinutú, nepoznali ju, ani ju nechceli pustiť pred kráľa.

„Ej, lenže ma pust'ťe,“ nástojila Maruška, „veď ja nesiem pánu kráľu dar nad zlato, a to taký, čo od toho lieku iste vystrábi sa!“⁶

Riekli to kráľovi a ten hneď prikázal, aby ju k nemu pustili. Keď k nemu prišla, žiadala, aby jej podali chlieb. Kráľ jej ho kázal priniesť, lež vzdychlo sa mu pritom zhlboka:

„Chleba máme, ale soli nemáme!“

„Čo nemáme, to mať môžeme!“ riekla Maruška, odkrojila otulec⁷ chleba, rozviazala sajdačku, posypala chlieb a podala kráľovi.

„Sol'!“ zaradoval sa kráľ. „Ej, ženičko, to je vzácny dar; ako sa ti odmením? Žiadaj, čo len chceš, všetko dostaneš!“

„Nič nežiadam, tatuško, len ma radi majte ako tú sol'!“ povedala Maruška takým milým hlasom, ako dakedy hovorievala k svojmu otcovi, a hlavu si odkryla.

Tu kráľ div neomdlel od radosti, keď si poznal svoju drahú Marušku. Prosil ju, aby nebanovala, čo stalo sa. Ona si otca len láskala a objímala a toho milého oka svojho ani nepustila z neho. „Veď to, vraj, všetko dobre stalo sa!“

Roznieslo sa hneď po zámku i po meste, že najmladšia kráľova dcéra prišla a že priniesla soli. Tomu každý zaradoval sa. Radovali sa aj Maruškiné sestry, nie tak sestre, ako tej soli, že ešte aj im dostane sa aspoň obliznúť. A Maruška zabudla na príkorie, čo jej sestry robili, a uvítala aj tieto osoleným okružkom chleba. A každému, kto len prišiel, nadelila soli zo svojej sajdačky. A keď otec v strachu, aby zase neostali bez soli, napomínal, aby všetku preboha nerozdala, „že vraj, pomaly s dobrým,“ ona vždy len to odpovedala:

„Dost' jej tu ešte, tatuško!“

A naozaj, čo by jej koľko bola odberala, vždy ešte dost' soli mala pre každého, len ako by to naveky bolo v tej sajdačke. Všetko okrialo, ako na slnci!

I kráľa všetka choroba pominula, len akoby ju bol z neho zosňal. V radosti nad tým dal zvolať staršie hlavy mesta i krajiny a Marušku ustanovil za kráľovnú. Tu, keď Marušku za

⁶vylieči sa

⁷krajec, krajík, okružok

kráľovnú pod vysokým nebom vyhlásili, pocítila ona, že jej teplý vetrík zavial do tváre; dul od poludnia. Zverila sa hneď otcovi so všetkým, čo a ako jej múdra žena naručila. Šla po vetre, a keď prešla tri doliny a tri vrchy, zastala s prútkom a šibla ním na zem. Ako šibla, rozstúpila sa zem a Maruška vnišla pravo do zeme.

Zrazu — ani nevedela, kde sa tam vzala — prišla do veličiznej paloty, ktorá bola celá ako z ľadu: povala, steny a podlaha, všetko to lysklo a blyšťalo sa, akoby bolo iskry sypalo. Po stranách boli také lesklé štolne a z týchto príbehúvali maličičkí ľudíci⁸ s horiacimi kahanci a Marušku vítali:

„Vitaj nám, vitaj, kráľovno, už ťa čakáme; naša pani nám prikázala, aby sme ťa všade povodili a všetko ti ukázali, lebo že je to všetko tvoje!“

Tak okolo nej štebotali, kahancami harcovali a točili, po stenách hore-dolu lazili ako mušky, a steny ligotali sa kolom dokola ako drahé kamenie. Maruška chodila ako oslepená toľkou krásou. Ľudíci vodili ju po chodbách a štolniach, kde z povalín viseli ľadové strechulce⁹, blyštiace sa ako len to striebro. Zaviedli ju aj do záhrady, kde boli červené ľadové ruže, stokrásy a všelinejaké kvety na podiv sveta. Ľudíci odtrhli najkrajšiu ružu a podali svojej novej kráľovnej. Ona privoňala, ale ruža nevoňala.

„Ale, čože je toto?“ opytovala sa kráľovná. „Veď som ja ešte nikdy takú krásu nevidela!“

„Toto je všetko soľ!“ odpovedali jej ľudíci.

„Aleže či ozaj? To že rastie soľ?“ divila sa kráľovná a myslela si, že by škoda bolo z toho i najmenšie brať.

Ľudíci ale uhádli, čo myslí, a volali:

„Ba len ber, Maruška; ber len, koľko páči sa ti; nikdy nedoberieš sa jej, nikdy viac neschybne ti!“

Maruška pekne podľačkova sa ľudíkom, odobrala sa od nich a vyšla von zo zeme. Ale zem zostala za ňou otvorená.

Keď vrátila sa domov a otcovi ružu ukázala a všetko mu rozpovedala, tu videl kráľ, že veru tá staručká z chyžky jeho dcéru bohatším svadobným rúchom obdarovala, ako by ju on bol mohol vystrojiť. Ale ani Maruška na starušku z chyžky nezabúdala. Dala hneď zapriať do krásneho koča a pobrala sa aj s otcom starušku vyhľadať, že si ju nikdy viac od seba nepustia.

Dobre vedela Maruška cestu, dobre poznala v lese každý chodníček, ale čo sto ráz krížom-krážom poprechodili les, na všetky strany ako makové zrno vyzerali, o chyžke nebolo ani znaku a o staruškej ani hlásku. Len teraz presvedčili sa, čo to bola za staručká a že by všetko hľadanie daromné bolo. Vrátili sa domov. V darovanej sajdačke viac soli nebolo, ale Maruška vedela už, kde soľ rastie: brali, brali, a nikdy nedobrali sa jej, nikdy viac im neschybla!

⁸Ľudík, ľudíci; pod Zelezníkom v Gemerskej: ľudka, ľudky (ľutka, ľútky) sú ako bôžikovia baní; chlapci to na zrast maličičkí. V okolí banských miest permoni, permonici (Bergmännchen). Pozn. P. Dobšínský.

⁹brnolce

Kubove príhody

Podal Bojoslav Martin Šebek z Novohradu.

Bolže to šuhaj voľakedysi, ten náš Kubo! Celé leto minulo sa mu na holiach na salaši, dolu do dediny ani nenakukol; nevedel ani, čo je, či je, kde je čo v dedine. Podjeseň, keď mali prísť košarovať role do poľa, povedal mu otec, aby pokošaroval tú roľu, čo tam mali neďaleko dediny na pokrajisku hory.

Kubo zohnal ovce z hole na polia, postavil košiare a pokošaroval roľu, že v tej mohlo už len urobiť sa toho žitka raz toľko ako na susedovej. Otec nato príde ku košiaru a len rukami zalomí:

„Nuž, Kubo, čože si ty to urobil?“

„Nuž čo? Pokošaroval som vám zem!“

„Pokošaroval si veru susedovu, ale nie moju!“

„Ej, bist'úže dade, aj to by bolo?“

„A už to inak nemáš; z toho sa nám roľa neomastí.“

„A veď by som sa bol prisahal, že je toto naša. No ale, otec, nič to preto. Každéj veci spôsob; aj tomu pomôžeme!“

Zavolať si honelníka na pomoc a chytili oba zem, jeden za jeden, druhý za druhý koniec, ako dajaký obrus, a prehodili so všetkou omasťou na svoju vlastnú roľu. Tak bola roľa omastená. Otec šiel s pokojom domov a Kubo pošiel ku kolibe.

Naraz obzrie sa na roľu, — len čo ti nevidí?! Konopa vyrástla zatiaľ na nej, a to taká až do neba! Chytil sa Kubo rozumu a pod' za živa do neba. Tatam výškriabal sa vám po tej konope ani dáky chrúst až do samého samučičkého neba, že on už tam bude na Abrahámovej lúke ovce pásť. Jaj, ale mu tam ovce pásť nedali a on inšie robiť nevedel. Dobré by mu vraj bolo bývalo so všetkým, lenže on takto bez tej robotičky hrozne unúval sa. Aj mu zišlo na um, čo je tu dolu s jeho košiarom a s ovcami. Nuž v tom už len čím skôr chcel tu dolu byť.

Hore bolo ľahko, ale dolu ako? Na zemi bola zatiaľ búrka a konopa mu zvalila. Skočiť? To bolo privysoko. Krídla? Tie mu nenarástli. Zachytil sa on po nebi povrazníkov hľadať, čo by mu usúkali povraz, po ktorom spustil by sa; ale tam povrazníkov nebolo; — nebolo ani len z čoho usúkať si, keby sám bol chcel oddať sa do remesla. Vrátil sa zase k dverám neba a škrabal sa za ušima, čo si on tu počne. Vtom zazrie za dvermi plný sud otrúb. Usúkal si skoro z nich motúz, ktorý mu síce dosahoval, ale bol pritenký. Báľ sa, aby nepretrhol sa mu hneď pri vrchu a on aby takto nezgegol dolu a nedogegol na večné časy. Splietol si ho vo dvoje a spúšťal sa už potom smelo dolu. Pekne zliezol až na koniec motúza; ale bol ešte ďaleko od zeme. Poručenobohu i tak! Zažmúril oči, aby ani nevidel, koľko letí, — a skočil. Letel ako anjel a padol ako čert, — zaryl sa do zeme!

Akože tu von? Rozbehol sa domov po motyku a vykopal sa von. Ej, čiže si vydýchol, ani kto

si sto centov¹ z pliec zhodí!

Potom doma druhej roboty nebolo, iba postarať sa o ten milý ohrev na zimu. Zabral sa on, viete, tam do toho vysokého javoria drevo rúbať a vzal si sekeru — tú s tým veličizným obuchom. Na to by nebol ani pomyslel, čo v tom obuchu trčí. Položil si ju na plece a ide. Tu ti mu začnú štebotať škorce za ušima. Obzerá sa, ale nič nevidí; vždy mu to len za samými ušima šteboce.

„Pane Bože, kdeže sú teraz tie škorce, či sú v mojej hlave a či v tom obuchu? Len tu dakde byť musia!“

Hlavu najprv tresnúť dakde o skalú? Ej, to by predsa bolelo! Pochytil sekeru a tresol tým obuchom o skalú. Vysypalo sa mu toľko škorcov, ako čoby všetky z celého chotára boli utiahli sa na zimovisko do toho obucha.

Čo teraz s nimi? Vreca nemal, ale do jedného vreca ani by neboli popratali sa. Mal na šťastie so sebou dlhý tenký povrázok. Na ten ich skoro postýkal, a aby mu to nezavadzalo, okrátil okolo seba a podskočil od radosti, ako si to dobre poradil. Lež v tom rozopnú sa milým škorcem krídla a človeka podchytia a vynesú vysoko, vysoko, hore do povetria. Milý Kubo lietel s nimi tam dakde ponad Čierne more.

Tam, ako zazreli ho ľudia, zbehli sa na brehy a kričali:

„Černokňažník, Černokňažník letí; zraz ho, zviaž ho!“

Dopočul, ale tak, že mu to volajú: „Rozviaž, rozviaž!“ Aj doletúvali škorce ku brehu, nuž si i sám pomyslel, že čas bude rozviazať.

Rozviazal povrázok a zbavil sa krídel, — ale privčas. Ďaleko od brehu odcupol do šieho mora. No, plávala tadial' ryba po vrchu vody, na tú treskol, že hneď zgegla a vyvrátila sa hore bruchom. Vítaz Kubo posadil sa na ňu ako na koňa. Ale čože? Keď tu pripáli dvanásť párov volov za reťaz, reťaz trhala sa, ale Kuba s tou rybou nevládali na breh vytiahnuť. Naveľa, naveľa dobehol ku brehu jeden bezrúk.² Ten pochytil rybu aj s Kubom ako pierce a ukazoval ako na dlani divákovi, ktorí na to iba ústa otvárali a to tak veľiké ústa, že ten bezrúk strčil to všetko tomu pokonnému³ do papule. Tento potom zaplatil za kašu. Lebo aby mu to vyňali, musel nasypať nahému plnú kapsu peňazí, o ktorú bezrúk a nahý podelili sa; ešte aj jednému slepému žobrákovi dolezlo sa voľač z nich. Slepce potom doviedol nášho Kubíka z tých ďalekých krajín domov.

Doma ako bol, viezol raz do mlyna rož na chleba zomlieť. Zastal pred mlynom, a že bolo mätko, zastrčil bič do blata, že mu tam lepšie bude stáť ako napred voza za lesicou, aby nestratil sa mu. Bič iste nestratil sa, kým on z voza poskladal, ale páčte len zase, čo tu stalo sa!

Bičisko⁴ vyrástlo mu zatiaľ na vysokú osiku a bič triasol sa tam na vrchu na nej zasídlenný. Nič to preto! Mal Kubo dlhé vlasy, chytil sa za šticu, vymrštil sa hore do povetria a odlomil si vrštek osiky aj s bičom, just iba toľko, koľko mu bolo treba na bičisko. Šibol kone a bol doma.

¹cent — stará váhová miera, asi 50 kg

²bezruký, človek nemajúci rúk

³pokonný — ostatný

⁴porisko, porišťe

Raz potom veľmi ochorel. Baby pozháňali všetky lieky; ale pomôcť mu nemohli naozaj ani všetky baby zo sveta. V noci prisnilo sa mu, že čoby tam nemoc, žeby len podvíhal sa a nachytal si do starého hrnca rýb a rakov a najedol sa ich do chuti. Bolo to práve v tú noc pred svätým Janom Krstiteľom. Na deň na Jana tedy podvíha sa a ide s tým starým hrncom na jarok. Tu celý potok zamrznutý ako sklo! Trepe tým hrncom na ľad, že si vybijie prielubu; ale hrniec rozletel sa mu na kúsky. Nahneval sa, schytil svoju vlastnú hlavu z pleca a tresol ňou na ľad. Hneď urobila sa mu prieluba.⁵

Ale do čoho tu už chytať? Pobral sa domov pre druhý hrniec. Ako ide, počuje tam v jednom humne mlátiť.

„Ej, káže toto skaza — o Jane a mlátia!“

Ide ta a tam naozaj mláti gazda aj s troma kohútmi. Kubo mu povie:

„Či si rozum potratil, že si si najal takých mlatcov! Či nevidíš, že čo zrna vymlátia, každé vyzobú a prehlnú, — ty blázon, ty!“

„Blázon si ty,“ povie mu gazda, „keď bez hlavy po svete chodíš!“

Vtedy opamätal sa náš Kubo, že je naozaj bez hlavy. No toľko ešte vedel, že si ju naposled tam nechal na tom jarku. Vrátil sa pre ňu. Hlava tam bola na ľade, ale čože, keď zatiaľ prileteli vrany a všetok rozum mu z nej vyzobali, — ak ho mal!

⁵prieluba

Nebeská sláva

Podal a rozpráva Štefan Marko Daxner z Malohontu.

Bol raz jeden bohatý pán a mal jediného syna, ktorého volali Vilkom. Ten pán bol už veľmi starý, šedivý ako holub a slabý ako muška; so všetkým už len do hrobu hľadel. Ale Vilko bol mocný, zdravý ako ryba vo vode a pritom šuhaj krásny, že len tak lipli dievčatá za ním.

Otec ho neslýchane rád mal a krem neho ani nemal inej potechy na svete; iba to jedno nezdalo sa mu, že Vilko nemal žiadnej chuti do ženenia a že naveky len táral do sveta, že sa on veru neožení skorej, iba keď napred nebeskú slávu uvidí.

Otec dal dočasu tomu pokoj; bo si myslel, že to synovi z hlavy vyvetrie. Ale ani nevedieť ako, minulo sa Vilkovi aj dvadsaťpäť rokov a on o dievčatá ani neozrel sa. Tu otec videl, že týmto činom nebude nič a že už musí sám zamiešať sa do toho.

„Ej, syn môj, syn môj,“ začne mu raz dohovárať, ale len pekne, „ty si už, chvalabohu, šuhaj na mieste a nechýbí ti nič, len aby si sa šťastlivo oženil. Hľad'že, hľad', mňa starého už nič na tom svete neteší. Ale by ma ozaj potešilo, keby som mohol zaveseliť sa ešte na tvojej svadbe. Ožeň sa, syn môj, ožeň! Vidíš, už ti dvadsaťpäť rokov minulo a ty si dosiaľ ani nepomyslel o veci.“

„Hej, ba veru som pomyslel,“ povie Vilko, „ale som sa len tak namyslel, že sa skôr neožením, len keď uvidím nebeskú slávu.“

Zarmútil sa dobrý otec nad takouto odpoveďou a zaboľelo ho srdce veľmi. I Vilkovi bolo ľúto, že nemohol po vôli urobiť dobrému otcovi; ale on si to už raz tak bol zamyslel. I teraz zabral sa do svojho kostolíka, kde aj predtým modlieval sa, aby mu Pán Boh dovolil, čo len kľúčovou dierkou poďívať sa do nebeskej slávy. Otec i rodina ešte aj potom nahovárali Vilka, aby len oženil sa; ale to len tak šlo každý od Boha deň, že Vilko modlieval sa na kolenách v svojom kostolíku, — a neženil sa a neženil. Napokon nechali všetko tak.

Prešli mesiace, prešli i roky a Vilkova žiadosť nevyplňala sa. Naveľa naveľa počal sám na inakšie myšlienky prichádzať a prisľúbil otcovi, že už raz ožení sa.

Otec neboráčik, keď toto od Vilka počul, hneď o desať rokov omladol. Ani nevedel, čo má od radosti počať, že jeho ostatná žiadosť voľakedy už raz vyplní sa. Hneď kázal robiť neslýchané prípravy ku svadbe. Najkrajšie dievča v celej krajine malo byť jeho mladou nevestou. Kde aký pán, každý bol povolaný na hostinu. Súdok peňazí míňal sa za súdkom, lebo starý pán nič neľutoval nakúpiť, čo len bolo drahého a vzácného na svete; takže to mala byť svadba, akej od pamäti sveta nebolo.

Všetko bolo v najlepšom poriadku... Kňaz stál už pred oltárom; družice pripravili veniec na hlavu mladej nevesty a družba čakal naporúdzi, že ju povedie k sobášu. Tu milý Vilko, práve v najlepší čas, keď všetko už len naňho čakalo, vykradol sa potichu spomedzi svadbaníkov a bežal do toho svojho kostolíka pomodliť sa ostatný raz Pánu Bohu, aby ho pripustil, čo len na okamženie, do nebeskej slávy.

Modlí sa, modlí kľachiaci na holých kolenách. Ako tak modlí sa, príde k nemu starý, staručičký človečik; — a to bol boží posol.

„No, Vilko, čo sa ty tu modlíš?“ opytuje sa ho staručký.

„Ach, čože sa modlím! Zariem som sa, že neožením sa skôr, iba keď prv nebeskú slávu uvidím. A hľa, už mám ísť na sobáš a ešte som nevidel nič, ani len ako za mak.“

„Nuž, a či by si predsa len chcel vidieť tú nebeskú slávu?“

„Ach, chcel, starý otec, chcel.“

„No, keď si to tak veľmi žiadaš, sadni si na môj chrbát!“

Vilkovi to nebolo treba dva razy povedať, vysadol si, a len čo si vysadol, zmizol mu spomedzi očí svet. Nikto nevedel, čo stalo sa; nikto nevidel, kde podeli sa, ktorou stranou zaleteli stárec aj Vilko. Len, vraj, zašuchotalo to a taká utešená vôňa rozľahla sa po celom svete, že si ľudia nestačili ani zdravkať, čo sa im tak veľmi kýchalo.

Posol boží s Vilkom v okamžení doletel k nebeskej bráne. Tu ho zložil dolu, vyzliekol mu šaty, zavesil naň nebeský oblek a tak ho pustil do neba.

Ale žiaden človek, čo by hneď sto ráz múdrejší bol od toho najmúdrejšieho, nevie povedať, ako vodilo sa Vilkovi tam v tom nebi; len to je isté, že mu veľmi dobre muselo byť, lebo zabudol na otca i na nevestu i na všetko, čo mu tu dolu milé bolo. A keď posol boží prišiel k nemu, aby už šiel domov:

„Eh,“ povedal mu Vilko, „ešte som len jednu hodinku tu; doprajže mi, dopraj, nech sa pobavím ešte za jednu.“

Minula i druhá hodinka tak ľahko ako milý sen a Vilkovi nechcelo sa ešte dolu; bo keď ho volal posol, prosil sa mu zase:

„Ach, nože ma, no, nechaj ešte aj za tú tretiu hodinku, veď ti už potom pôjdem.“

Staručký dal sa uprosiť a Vilko tešil sa zase v tej nebeskej sláve. Ani nebadal, ako mu chytro preletel čas, iba keď už tretí raz prišiel posol boží k nemu:

„No, Vilko, už ti mohlo dosť byť; teraz musíš dolu!“

A neborák Vilko voľky-nevoľky poberal sa von. Pred bránou ho staručký zase preobliekol, vzal ho na chrbát a zaletel s ním na to isté miesto, skadiaľ ho bol odniesol. Tu Vilko kľakol zase na kolená a dŕakoval Pánu Bohu, že dal mu podívať sa do nebeskej slávy.

Len čo pomodlil sa, vstal hore:

„No, už teraz,“ povedá, „rád pôjdem na sobáš,“ - a šiel von.

Ale aký tu zázrak! Ukazovalo sa mu tu všetko inak, ako to predtým vídaval. Pretiera si oči, ako zo sna prebudený; obzerá sa okolo, ako kto sám sebe neverí. Či mu to od tej nebeskej slávy tak pomútili sa oči, či čo je to?

Ten istý kostolík, ktorý sám dakedy dal vystavať. Ale už teraz vyzerá voliaky čierny, obšarpaný, čo už azda hen desiate šindle na ňom dohnívali. Pri kostolíku pred troma hodinami bol cmiť a teraz tam zelenali sa oziminy. Kde predtým mlynská voda tiekla, tam

bola teraz vynosená cesta, po ktorej hore-dolu vozy behali.

Zo všetkého toho nechápal neborák Vilko ani najmenšie. Celý kraj mu bol cudzí, neznámy, ako by ho po prvý raz bol videl. Iba tie veľiké zápole na východ slnka, tie stáli nezmenené a on ich poznal, že sú tie isté, čo na ne ešte za chlapectva rád díval sa.

„Ach,“ myslí si sám v sebe, „predsa to ten Pán Boh musí byť veľmi mocný, keď on toto všetko pod tak krátkym časom tak veľmi mohol premeniť!“

Príde do otcovho zámku. I ten bol taký dáky starý, učadený, akoby ho boli pred pamäťou sveta stavali. Vnútri dnuhá, tu mu samí neznámi ľudia pred oči prichádzajú. A on klania a prihovára sa každému prívetive, bo nazdáva sa, že to tí hostia, čo boli prišli na svadbu. „Hneď, hneď,“ vraví, „hneď už môžeme ísť na sobáš; už som si ja moje veci pokonal.“

A tu ľudia dívajú sa naňho vyvalenými očima, počúvajú ho otvorenými ústami a nikto nesmie opýtať sa ho: Kto si, čo si, skadiaľ si? Len divia sa divnému človeku a Vilko ešte väčšmi diví sa nad ich predivením.

Na šťastie bol tam jeden starý popelvár, čo mal vyše tristo rokov. Ten poznal svojho mladého pána a zavolať ho po mene.

„A ktože si ty, dobrý človek?“ opýta sa ho Vilko.

„Nuž a či ma nepoznáte, svojho popelvára?“

„Popelvára!“ opamätal sa Vilko. „Nuž a vari ty, môj popelvár, bol by si sa mi tak ostarel?“

„Jaj, veru ostarel! Čože robiť, keď ma Pán Boh nechce k sebe povolať?“

„A kdeže je môj otec, moja nevesta?“

„Jaj, kdeže nevesta, kdeže otec? Nevesta vydala sa za druhého a dávno už pominula sa i s ním. Otec rozsypal sa už na prach. Veď od toho času už tristo rokov pominulo!“

Tu svetlo Vilkovi v hlave! Tristo rokov! A on nazdal sa, že to ani tri hodiny! — Pozrel do neba, pozrel na zem a od toho okamženia navidomoči starnul a starnul. Oči stemnievali sa mu, líca opadávali, brada púšťala sa mu biela ako sneh a telo zhrbilo sa mu k zemi, že v niekoľko okamihoch nevyzeral ani za mak mladší od popelvára. Tak si tu stáli zoči-voči dvaja vyše tristoroční starci!

Vtom zavial ponad nich tichý vetrík a obidvaja rozsypali sa na prach!

Chudobných rodičov syn

Podal Samuel Reuss vidiekohovorom zvolenským.

Chudobných rodičov syn umieniu si službu hľadať, bo doma nebolo, čo treba, veľa ráz ani tej soličky.

„Počujteže,“ povie rodičom, „troviť trovíme, ale nám nepribúda; pôjdem ja dobrých ľudí slúžiť, azda nám ľahšie bude.“

„Pravdu máš, synak,“ povedau otec; „my ledvou žijeme — a tebe azda Pán Boh pomôže. Vezmi si tie lepšie krpce, aj tú novú halienku, aby ľudia vedeli, de¹ sa obrátiš, že sme ťa pri našej chudobe statočne vypravili do sveta. A ty mať, daj mu do kapsy, ak ešte dačô máš.“

Mať si iba slzu utrela, keď mu už do tej kapsy toho kus chleba kládla a srdce jej zatislo, keď synovi kapsu podávala, ale poručila všetko Pánu Bohu.

Vo meno božie pobrau sa milý synok z domu a išou. Išou i prvý i druhý deň, išou z dediny na dedinu, až prídu k jednej starej žene a prosia ju, aby mu poradila gazdu.

„Zostaň u mňa,“ rekla žena, „dám ti plácu statočnú, iba čo mi budeš drevo nosiť a pritom kravy, ovce a svine zavracať.“

„No, nach si bude,“ povie on; „veď je rok nie celý svet.“

I zjednau sa jej do služby.

Ale on nevedeu, že mu to na zlô vynde. Keď išou na drevo, rozbehau sa mu statok; keď statok zaháňau, dreva nenanosiu. Cez deň vypariu sa, vybehau sa; večer ledvou pozde na noc ten statok pozháňau, gazdina ho školila, vyvadila sa naňho a potom ho aj ubila. Bola to veľmo jedovatá žena, dobrého slova mu nikda nedala, naveky na ňom pílila. A najhoršie bolo s ním, keď statok sama zvolávať musela. Iste jej to ľahko šlo, bo iba na voliakej písťalke zapískala, hneď primlel sa jej všetok statok domov. Ale on v taký čas nikda suchý neobstáu.

A čoby ešte len to! Ale ak ukonau sa vo dne, v noci ani tak nemau pokoja. Jeho gazdina chodievala na Tokajský vrch, tam hostila sa s druhými bosorkami, tancovali spolu a od tej najväčšej učili sa čariť. A to vám všetky bosorky prišli, kerie na trliciach, kerie na omeloch, kerie na bočkách, v kerých potom soľ a víno domov nosili. Ale táto bosorka chodila si na sluhovi. Keď bou čas odísť, udrela ho jedným kantárikom a on hneď obráti sa jej na tátoša. Ako tátoš zadními nohami v povetrí plávau a predními na bubon biu, kerý mu na hrdlo priviazala. To mu bola do cesty muzika. Keď z neho doma po pounoci zosadla, zasa ho kantárom udrela a takýho ustatýho na posteľ zavalila. Neborák, všetok dounuvau sa a vyciveu na triesku, kým došiou mu rok.

Keď si po roku nájom pýtau:

„Ej,“ povedá gazdina, „čože sa ti robí? Či ti je u mňa nie dobre? Čože ti chybí? Veď by si azdaj mau rozum odo mňa odísť!“

¹kde

„Veď vy to dobre viete, prečo chcem odísť,“ odpoveda sluha. „Nedbau by som i ďalej slúžiť, ale ten váš statok dovedna pozháňať nemôžem, a potom ma bez príčiny bijete. Ale ak mi tú písťalku dáte, nuž vás ešte len vyslúžim do roka.“

„Ej, pravda, takú písťalku, len by som ti ju nedala! Môžeš ty aj bez nej byť!“

„Nuž je z nás nič! Len teda za tento rok zaplaťte!“

Ale gazdinú mrzelo. Naostatok rekne:

„No, na ti ju, keď si taký! Aleže nikomu o nej nepovedz!“

Sluhovi poľahčila sa robota: vo dne drevo zbierau a večer len trocha zapískau, hneď zhrnuu sa mu všetok statok domov. Ale milý sluha pochváliu sa voľakomusi s tou písťalkou a gazdina hneď zvedela o tom. Bolo tu hriechu v dome!

„Bolo sa ti vyťčat' s tou písťalkou? Či to každá straka má o tom vedieť?“

A chcela ho biť. Ale on postavil sa jej, že ani za hodinu tam nebude a že by mu nájom von dala. Len veru bosorka stíchla.

„Nenačim sa ti,“ vraví, „durit'; radšej ti ešte tu na týchto husličkách každý večer zahrám; aspoň niekedy večierkom rozveselíš a rozihráš sa.“

Páčilo sa mu to a priam si zaskočiu od zeme, lebo mu ozaj pekne zahrála. Ale čože, keď to boli husličky takie, že pri nich každý tancovať museu, či chcelo, či nechcelo sa mu. A stará bosorka, kedykoľvek nahnevala sa naňho, pochytila husle a hrala, hrala, dokiaľ stačila, čo on neraz ukonaný vyvrátiu sa ako snop a ešte aj na zemi natriasať sa museu.

„Čo by hrom do toho uderiu!“ pomysleu si šuhaj a po roku poberau sa preč.

Ale gazdina o tom ani počuť. On odmáhau sa na všelijaký spôsob, ale to mu neosožilo. Naostatok jej poviedau:

„Poručená Bohu, ešte vás aj ten tretí rok slúžiť budem; ale iba ak mi tie husličky dáte.“

„Ej, tie by som ti už nerada odmárniť!“

„Nuž, tak rozídeme sa!“

„Mali by sme sa celkom rozísť, nuž ti ich radšej po roku len dám,“ riekla baba.

A pri tom ostalo.

*

Po roku zau husličky a odišou. Cestou mu len to v hlave vrtelo, že keby len nadhodiu sa mu dakto, na kom by on oprobovať mohli tie husličky. Nadhodiu sa mu Žid s puškou na pleci.

„Ej,“ povie mu, „či vy umiete strieľať, že pušku máte?“

„Akože by som neumeu?!“ odpovie Žid.

„Ukážteže tú pušku, či je na dačo súca. Azda by som i ja dačo zabiu.“

Žid mu ju len tak ako na žart podau a šuhaj vidí vrabce na tŕní, namieri — a vrabce jeden „frnk-brnk z toho tŕňa do druhého tŕňa“ ale zo šesť ich padlo do chrasti. Žid priam:

„Moja puška, môj nábitok², — budú i vrabce moje!“

„Len,“ rečie mu, „id' si po ne!“

Ale si pomysleu:

„Počkaj, nebudú ti tie vrabce nádobnie!“

A keď Žid v najhustejšom tŕní bou, tu vytiahne šuhaj husličky a hrá, hrá a len si prehráva na nich všelijaké nôty od výmyslu sveta. A ten v tom tŕní ak natriasa, tak natriasa sa, ak si podskakuje, tak si podskakuje, nohavice i hnáty dodriape, doznojí sa, doparí sa a na ľudí volá:

„Preboha, vezmite mu tie husličky!“

Ľudia pribiehajú ako na ratu, ale kto dobehne, drobčí každý a natriasa sa akokoľvek i Žid. Šuhaj nasmiau sa na nich do vôle. Potom prestau hrať a išou svojou cestou ďalej.

Dva i tri dni cesty išiou, ale tam viac ani mesta, ani dediny nebolo nikde. Stratiu cestu a zabľúdiu do takej úzkej doliny, čo z nej ani sem, ani tam. Potrava dávno minula sa mu a veru už od hladu ťažoba prichodila naňho, aj oslábou ako mucha na podzim. Naostatok nájde tam dákusi podzemnú dieru.

„Sem sa,“ rekne, „vovlečiem, aby ma aspoň vtáky a zvery neroznosili, keď zomriem.“

Ale ho to voliak samo ťahalo vždy ďalej do tej jaskyni. Nuž len išou, pokiaľ ho neprevládala ťažoba; potom zvaliu sa a zaspau. Spau dlho, a keď sa prebudiu, skočiu na rovné nohy.

„Ej,“ rečie, „keď som sa už dnu domotau, pôjdem aj ďalej túto jaskyňu preopáčiť.“

Ide — ide; raz počne brnieť sa mu, ako keď svitá. Ide za svetlom, a tu naraz vidí utešený svet pred sebou, statku hrúzu velikú, — ale žiadneho pastiera, nikde ani človečika!

Zďaleka ale ukázalo sa mu jedno mesto; stúpau teda pravo doňho. V meste nikoho! Jedenia, pitia v každom dome dosť, ale živej duše, nikde! Naostatok vníde i do kráľovho domu. Tu vidí kráľa s vylúpenými očami a kráľovnú s odťatými rukami.

„Synak, akože dopraviu si sa ty semak a čože ty tu hľadáš?“ rekne mu kráľ.

„Najjasnejší kráľ,“ hovorí šuhaj, „ja si po svete službu hľadáam a veru som zabľúdiu. Tam v tej úzkej doline mau som už aj od hladu zakapať. Na šťastie pohodiu³ som do tej tmavej jaskyni, čo odtiaľ sem vedie, a v tomto vašom meste už aj obživiu som sa. Bo dôstatku by tuná, chvalabohu, len bolo; ale čože je to za robota, že v celom meste živej duše nemáte? A ten mnohý pekný statok v tom velikom poli — čože ten tak blúdi bez pastiera?“

²nábitok — náboj

³pohodiť — potrafiť, utrafiť

„Hja, synok, neveriu by si, aká skaza robí sa tuná! Ved' ti tam za horou v tej dolinke bývajú ježibaby. Tie nás tak spustošili; ľudí požrali a statok rozbehau sa sám. Každý deň jedna z nich zbehá celô mesto i vidiek a koho pochyťí, zabije i odvléčie. Ani do večera si tu nie bezpečný. I na mňa a na moju ženu oborili sa, ale pre naše kráľovskô pomazanie usmrtiť nemohli. Nuž od zlosti mňa o zrak a moju ženu o ruky pripravili a našu jedínú dievku na mosadz obrátili. Teraz už všetko vieš; iba ratuj sa, ako sa môžeš.“

„Oj, veru, dá Boh, ratujem sa, aj vám ešte pomôžem. Len si ja tajdem najprú ten statok pozháňať, bo mi ho je veru ľúto. Dávno ten už nebou opatrený; preto ten tak ručí a poneviera sa sem i tam,“ riekol šuhaj.

„Lenže teda choď,“ rekne mu kráľovná, „keď už dávaš sa na to, Pán Boh ti buď na pomoci! Tamto, hľa, sú kľúče od komory; pohľadaj si tam voľač sebou na požívenia; bo vidíš, ja ti ho sama podať nemôžem.“

Doniesou z komory slaninky aj chleba; a zabrau svoju valašku, písťalku a husličky a vyšiou von do toho veľikého poľa. Ako zapískau, hneď zbehou sa šecok statok dovedna a začau od radosti ručať, bľačať, vyskakovať a šuhajovi ruky lízať, akoby ďakuvau, že má pastiera. Pohou sa on potom s tým statkom ta k tým horám a popásou ho tam. Len tak od príhody s'au stroma, peň mu rozštiepiu, klíny ukresau a namastiu a do rozštiepeniny vrazia.

Vtom príde ježibaba.

„Hoj!“ zavolá ona, „dobre sme! Dávno moja mať nemala takú dobrú pečeňu, ako dnes večer mať bude!“

„Horká tebe pečeňa!“ vraví šuhaj a prizerá sa, ako tá sedem hláv okrúca, siedmimi jazykmi zalizuje sa a vytŕča zuby.

Zrazu začne hlavy natriasať, hrdlá vyťahovať a na šuhaja hnať. A milý šuhaj začne len tak zvolna, potichúčky prehrávať si na husličkách. A v babe tiež žilky zahrajú i počne trmosiť sa. Šuhaj hrá vždy strmšej a baba natriasa sa vždy väčšmej. Konečne zahrau jej tak strmo, že sa celá udychčala a fučala ako mechy, až od nevlády strepala sa na zem.

„Nehrajže už, nehraj, šuhajčok,“ prosila sa mu, „radšej ti ja už zahrám, čo by si si aj ty trocha zaskočiu.“

„Šialená baba,“ rekne šuhaj; „akože mi zahráš, keď ti prsty krivo narástli? Daj si ich naprostiť!“

„Čože by som si nedala? Len povedz, ako?“

„Dorskackaj tamto k tomu pňu a vtisni ruky čo najhlbšie do rozštiepeniny, iste naprostia sa ti tam.“

Baba skackala, ako šuhaj hrau i vtískala ruky do rozštiepeniny, ale si myslela: „Zblíž sa mi ho len, ved' ťa ja zdrapím!“

Šuhaj blížiu sa, ale sa aj varuvau. Odrazu vyraziu klin a ježibaba ostala zaseknutá. Nadaromne tá už potom ruky von ťahala, iba čo domorduvala sa tak, že ani údom hnúť nevládala. Už videla, v čom je, a začala revať ako hovädo. Šuhaj postínau jej hlavy, jazyky z nich povyrezávu a strčiu do kapsy. A ako čo by nie nebolo, pomaly so statkom vrátiu sa

domov.

Na druhý deň, ako vyhnau statok do poľa, hneď šiou ku pňu a pripraviu si ho, ako na hotovô. Sadou si naň a piskau si na písťalke až milo.

Vtom pripáli druhá ježibaba; deviatima hlavami kosila, pysky rozťahuvala, zubami škripala a rozfúkaná blížila sa k nemu.

„Tu si mi ho, ty, čo si mi sestru zabiť!“ revala a len stoľko, že neskočila naňho ako dáka medvedica.

„Čo sa máš tak náhlit?“, rekne šuhaj; „počkaj, zahrám ti aspoň jednu, bude ti lepšie do skoku,“ a už vtedy hrau a baba musela tak tancovať, ako jej húdou.

Naostatok od nevlády strepala sa na zem; ale metala sa ešte i tam ako had.

„Nehrajže už, nehraj, šuhajčok,“ prosila sa mu; „radšej ti ja už zahrám.“

„Šialená baba,“ rekne šuhaj, „dávno ja hľadám dakoho, čo by aj mňa málo rozveseliu. Ale akože mi zahráš, keď ty krivé prsty máš? Daj si ich naprosiť!“

„Čože by som si nedala? Len povedz, ako?“

„Dotancuj tamto k tomu pňu a vtisni ruky do rozštiepeniny. To je už vyskúsená vec, že sa tam prsty naprášťajú.“

Baba pritancuvala ku pňu a vtisla ruky do rozštiepeniny; ale si myslela: „Keby si sa mi ho len zbližiu, čo by som ťa aspoň jedným nechťom zachytila.“

Aj zbližiu sa k nej, ale mau sa na pozore. Odrazu vyrazíu kliny a ježibaba ostala zaseknutá. Hádzala sa ako zbesnelá, ale iba čo domorduvala sa. I ručala ako bujak. Šuhaj pochytiťu valašku, hlavy jej odrúbau, jazyky vyrezau, do kapsy odložiťu; šetko preč popratau. Veselo si už potom zahvízdau na svojej písťalki; statok zbehnuu sa mu do čriedy a jedným ťahom uberau sa z poľa do domu.

„Nuž ale, šuhajčok,“ hovoria mu doma, „či si ty ozaj tie ježibaby ešte nevideu, že tak bez prekážky prichodíš domov aj so šetkým stádom?“

„A čo ma tam po nich,“ hovorí šuhaj, „nach ich tam porance!“

I na tretí deň pekne vyhnau statok, peň si ponaprávau a husličky držau už naporúdzi; vedeu, že niet čo žartovať sa so starou ježibabou. Tá ti už išla nariekajúci za svojima dvoma dievkama; len tak hory hučali, čo ručala. Dvanásť hláv mala a jazykmi zalizovala sa, ako dákymi ohnivými palošmi. A iba zašomrala:

„Hoj, budeže to za pečenka z takieho mladucha! Tu si mi ho, ty, čo si mi diovky skántriť!“

„Nože, no, stará mamó, vyvíšťa sa za seba i za svoje dievky!“ vraveu šuhaj a už vtedy hrau.

Ježibaba začne kývať a natriasať sa ako starý medveď. Čím väčšmej natriasala sa, tým prudšie jej hrau. Naostatok jej dych vychodiu, skydla sa na zem, ale i tam ešte šklbala sa, metala sa, čo ju to vždy natriasalo. Vyfukovala už len ako mechy:

„Jaj, jaj, nevládzem. Radšej už mne podaj tie husličky; keby si vedeu, ako by som ti pekne zahrala!“

„Ačak⁴, babo? Ale krivé prsty máš!“

„Keď sa krivé, naprav mi ich!“

„Tamto v tom pni naprávam krivé prsty; dovleč sa ešte k nemu a daj dlane do škáry.“

Ježibaba poslúchla.

„No tak, vidíš; ale ešte hlbšie!“ poveda jej šuhaj.

„Jaj, už hlbšie nedá sa!“ vraví baba, a to len čo ho chcela chmatnúť.

„No, keď hlbšie nedá sa, tu ti budem hrať a ty budeš trmosiť sa trebárs do súdneho dňa.“

Nuž baba zasa postrčila ruky, že ved' sa jej už cele tamdnu.

„Počkaj, nach obzriem!“ prerečie šuhaj, ale nedau jej ani na pomyslenie, čím by mohla ho zachytiť, už boli klíny vyrazené.

„Ačak si mi ho už v klepci!“ povie on.

Husličky odložia a postaviu sa pred ňu s valaškou. „Teraz vrav, ako osmelila si sa toľký národ zmárniť, aj kráľa a kráľovnú okaličiť, aj ich diovku zakliať!“

„A čo tebe do toho?“ metala sa stará.

„Toto mne do toho!“ rečie šuhaj a zrazí jej šesť hláv dolu, že rozkotúľali sa ako jablká. „Vravže, kým čas máš; kde kráľovi oči, kde kráľovnej ruky, ako mám kňahyňu odkliať? Darmo ti je spierať sa!“

„Jaj, nespieram sa, nespieram; šecker vyvadlujem, len mi aspoň pou života daruj!“

„Ten ti, hádam, darujem; ale ak nechceš priam a priam tu skazu ziať, nuž hovor!“

„Ach, čože by som ti mala tajiť! Id' domov do tej najspodnejšej pivnice, tam najdeš v stene zapravenú kasničku a v tej kasničke v peknom bielom papieri poukrúcané kráľovnine ruky a v poháre kráľove oči. Vedľa toho bude tam ešte i jeden prútik. Odtrhni si tamto tú zelinku, čo sa ti pred očima zelenie; ňou potrieš tie rany, kde kráľovnej ruky a kráľovi oči zaceliť sa majú. Prútik vezmeš do ľavej ruky a tak pošibeš tú mosadz do deviateho razu, hneď ti kňahyňa odžije a potom bude aj tvoja.“

„Môž byť, babo, že ty pravdu vravíš,“ povie šuhaj; „ale ja to preskúsim. Ved' ty mňa iste tu dočkáš.“

Natrhou si tej zelinky, čo mu baba ukázala, a rozbehou sa domov. Kráľovná zazrela ho ešte zďaleka, že letí ako bez duše, a naľakala sa ho veľmo, lebo si myslela, že ho už tie ježibaby nahánajú.

⁴ačak — všakže

„Čôže sa ti stalo, že tak paríš?“ opytuje sa ho, keď dobehou.

„Nič takô; len som si tu doma voľač zabudou.“

Ale ani nečakau, kým by opýtali sa ho, čô, len pravo páliu do tej pivnice a tam vyhľadau šecker, ako mu baba rozpovedala. Šecker vyniesou na biely deň — a tu na podivenia kráľ dostau dobre oči, kráľovná zdravie ruky, len čo im ich priložíu a tou zelinkou potreu. Nikda ste nevidali tej radosti, čo tí mali a len ho požehnávali a objímali ako svojho syna.

„Ej, vedže mi,“ vraví, „už raz pokoj dajte a na vlastniu diovku si nezabývajte. Či neviete, že tá ešte v mosadzi?“

A s tým vyšmykou sa im z rúk.

Idú k tej a on vezme prút do ľavej ruky a pošibe ním deväť ráz tú mosadz. Kňahňa vyskočila, ľahká ako vtáčik, ako by jej nikda nič nebolo bývalo. Od radosti vybozkávala hneď tam toho šuhaja. Ale on vykrúti sa jej z rúk a poponáhľau sa ešte raz ku babe a riekou jej:

„No, ježibabo, máš ty šťastia, že si mi pravdu povedala hneď na prvô, lebo by si ty bola uvidela, ako kosti praštia, kým by predsa len šecker pravda nebola vyšla najavo. Ale pre toľký národ, čô si ho tu skazila, teraz sama skazu vezmeš!“

Ježibaba iba zaručala a šuhaj pozrážau jej hlavy, jazyky z nich povyberau a šecker telo na kusy rozsekau. Zatým na písťalki zapískau a s veselým stádom došiou domov.

Teraz už predstaviu sa pred kráľa, jazyky z kapsy povytáhuvali a vyrozprávau, ako pokántriu tie ježibaby, že už nikto viac nemá čoho obávať sa od nich. Kráľ iba zau dcéru za ruku a vložiu ju do ruky šuhajovej a hneď ich tam spolu oddau a zosobášiu.

Potom už na šetky strany chýr pustili, že je krajina od ježibáb bezpečná a to velikô peknô pole že už môžu ľudia zaujať a obrábať. Mesto že je už každému otvorenô, aby len prišli a prebývali si v ňom pokojne. Zo všetkých strán prihrnuli sa ľudia a mesto aj krajinu zaplnili.

Prišli aj rodičia šuhajoví a tam im bolo dobre, bo po smrti starého stal sa kráľom ich jedináčik — chudobných rodičov syn.

Na Boha s kyjom

Podali Dan. Bodický z Lupt. Lupče, P. Križko z Banskej Bystrice a neznámy dopisovateľ do Zábavníkov.

No, počujte, deti! Ja budem hniť, vy budete žiť, ale to viac nepočujete. A koniec že si dobre zachovajte!

Len veru, raz bol človek mocný a na všetko odvážny. Iba toho neprevládal, do koho neoddal sa, iba tú robotu neurobil, do ktorej neprichytil sa, a púšťal sa vždy do každého remesla. Ale hoc mu nikto nič odoprieť nemohol a zarábal deň i noc, predsa nikdy k ničomu prísť nemohol. Druhí ľudia vždy mali, čo im bolo treba, a on vždy iba vtedy opamätal sa, keď zas bol na holej dlani so ženou aj s deväťoro deťmi.

Domrzalo ho to, aj ho domrzelo.

„Ej,“ pomyslí si, „takto to naveky nepôjde. Toto už sám Boh tak nerovno delí: druhým všetko a mne holú dľaň! Ale donútim ho, čo kde je, aby už raz aj mne nadelil, a keď nie, aspoň vyvrším sa!“

Ako si zamyslel, tak schystal sa. Pochytil z kúta kyj a z klinca prázdnu kapsu.

„Čože chceš, kdeže pôjdeš?“ opytuje sa ho žena.

„Na Boha s kyjom!“ odvrkne jej len tak cez plece.

„Čože robí sa ti? Kdeže Boha nájdeš?“

„A už keď je svet Bohov, dakde v svete aj on byť musí! A ty nestar sa mi do toho!“

S tým vyletel ako pochabý z domu a kadiaľ chodil, kadiaľ nechodil, kto by za tým pochodil?!

Sám nevedel, kde zašiel, ale Boha ešte nenašiel. Raz podvečer príde na jednu lúku, čo nemala ani konca ani kraja.

„Ej,“ hovorí, „tu by už raz mohol byť, tu! Bolo by aspoň kde ponaháňať sa s ním. Ale už kohokoľvek tu dopálím, na tom vyvrším sa; aspoň ma trocha zlost' minie; veď toto človek neslýchal, toľký svet tárať sa a takto nadarmo!“

Vtom zazrie tam starého žobráčika o barle. Ide pravo na neho.

„Kdeže ideš, kde, človeče?“ opytuje sa ho žobráčik.

„Na Boha s kyjom! A vámže čo do toho?“

„Čože by mi bolo, trebárs i nič! Lenže more nevypiješ, horu neprevalíš, Boha neprevládzeš!“

„A veď už i sám tak voliačo hútam,“ rečie náš človek. „A preto zaumienil som si, že koho prvého nájdem, na tom vyvrším sa: a to ste vy!“

Vtom už dvíhal kyj, že starčeka ovalí. Ale stretli sa im oči. Hneď mu kyj ovisol a divok

skrotol ako baranček. Lebo tvár toho starčeka bola taká milá, taká prívetivá, že kto raz nazrel do nej, hneď ho to premklo, hneď oči zohol.

Tak tu stáli proti sebe, starček prívetivý a tento hnevlivec s opusteným kyjom.

O chvíľku preriekol starec:

„Vidíš, vidíš, človeče, čože zdoláš, že ideš na Boha s kyjom? Čože mu urobíš? Ale vezmi si odo mňa tento obrúštek a chod naspäť! Netreba ti viac aspoň o to starať sa, čo zješ a čo vypiješ, lebo tento obrúštek dá ti všetko, čo si živo zažiadaš, len či mu povieš: Obrúštek, prestri sa!“

Ako nevedieť, kde vzal sa žobráčik na tej lúke, tak čo nevidieť zmizol mu zase pred očú. A náš človek si na tom ani veľa hlavu nelámал, len už chcel vyskúsiť ten obrus.

„Ale,“ vraví, „nie tuto, ale kde ma svet vidí, čo ja už teraz mám.“

I pobral sa hneď tam neďaleko do hostinca na noc. A tu pred všetkými vytiahol z kapsy obrus a rozkázal si: „Obrúštek, prestri sa!“ Čo len živo zažiadal, priam bolo všetko na obrúsku, samé vyberané jedlá a pečienky. Víno, rozumie sa, chýbať nesmelo. A toho dobre potúžil sa a — zaspal. Hostinská kremä¹ na to čakala; spravodlivý obrúsok vzala a miesto neho podstrčila mu falošný, iba naoko tamtomu podobný. Nevedel o ničom nič; nuž ráno len schystal sa a pod pravo domov, nachovať ženu a deti a jesť a piť do sýta.

Príde domov, ešte vo dverách kričí:

„Ženo, ženo, sem sa! Zažiadať si jesť, piť, čo len živo chceš, hneď bude na stole; ale chytro, chytro len si naň pomysli, čo žiada sa ti, už ako by ti do úst liezlo.“

Vytiahne obrus a zavolá: „Obrúštek, prestri sa!“ Ale tu nič! Nasrdený zakričí:

„No, hneď prestri sa, a kaša s mliekom aby už tu bola!“

Ale ani tak nič a nič, čo ako srdil sa a kričal. Ako bol nasrdený, na inšie nepomyslel, len že ho to žobráčik oklamal, dal sa mu len raz najesť a naďalej už nepamätal ani preňho, ani pre ženu a deti.

„Ale počkaj si mi ho, veď mi to odbydneš; tam ťa ešte dodrúžgam!“

S tým vyletel z domu ako sršeň, zase na Boha s kyjom.

Ide, ide, ďaleko už zašiel, - podvečer príde na tú lúku. Tam stál zase žobráčik a díval sa po širokom svete. A tento sršeň dvíhal už kyj z pleca, že ho ovalí. Ale ako pozrel do prívetivej tváre starčekovej, hneď cele skrotol a kyj mu ovisol. A starček mu povie:

„Nedávaj sa na to, na čo si nenarástol. Jednako si si sám na príčine, že sa ti ten obrus tak prevrátil. Aj ti už obrus nedám, ale voľač inšie, pri tom zadržíš sa lepšie. Tu máš, hľadže, túto kuru; kedy chceš, vtedy ti plné hniezdo zlata nanesie.“

Žobráčik zmizol a náš človek iba vtom opamätal sa, že už mal kuru pod pazuchou. Pobral sa a prišiel zase do toho istého hostinca. Hostinská ho veľmi pekne privítala a škúlila tak z boku,

¹kremä — iba

že čo zase vytiahne. A ten strhne klobúk z hlavy a posadí naň sliepku ako na hniezdo a povie:

„Kura, daj zlata!“

Hneď mal plný klobúk zlatých peňazí. Rozkázal si večeru — panskú čo viac! Hostinská ho ešte uponúkala ako jedením, tak aj dobrým tuhým vínkom. Pohár šiel za pohárom a nášmu človeku udrelo to z ruky do hlavy. Spievajúci mohla mu hostinská prečarať kuru, aj mu ju prečarala.

Ako sa prebudil, hneď letel, ani nezastavil sa nikde, iba doma, a volal na ženu:

„Pod', starká moja; teraz vidíš, čo si ešte nevidela!“

A aby to skorej bolo, zas iba klobúk podložil a uhniedil kuru naprostred stola a rozkazoval:

„Kura, daj zlata!“

Rozkazoval, rozkazoval až do tretice, ale tu nič a nič. Dobré ho už teraz od zlosti tam nevychytalo. Otrepal klobúk aj so sliepkou o zem a vyletel ako zbesnený z domu, že ešte len teraz ide na toho Boha s kyjom.

Paril² zase tou istou cestou a raz potom podvečer dobehol zase na tú istú lúku. Vetril na všetky strany očima, že kde mu ten žobráčik, čo ho zase takto oklamal, aby ho už teraz tým kyjom na prach zmlal. A žobráčik aj tam stál naprostred lúky a v ruke držal svoju barlu. Náš chlap, ako bol rozpraprčený, tak zrovna naňho kyjom. Lež iba čo raz stretli sa im oči, už chlap skrotol a kyj mu ovisol. A starček ešte aj teraz len prívétive k nemu:

„Človeče, človeče, na čo sa to dávaš, keď ani toľko nezdoláš ako biedna muška? Ale aby si konečne videl, že ťa rád mám, daj sem ten kyj a tu máš moju barlu; ako jej raz povieš: ‚Barla, bi!‘ hneď potom všetko bude dobre.“

Žobráčik zmizol a náš človek ani nevedel, ako prišiel o svoj kyj a mal v ruke starcovu barlu. A teraz už hútal:

„Nepustím sa len tak treskom-pleskom do sveta, skúsím ja najprv tu, kde som sám, čo to za barla.“ I veru povedal:

„Barla, bi!“

A barla začala biť, lomiť, ale keď tam nebolo nikoho, nuž len jeho samého. Ej, veru mu povystierala údy a kosti v ňom prašťali. Keď už ledva zdýmal od bolesti a tam omdlieval, vtedy sa mu voliak predsa zavzdychlo:

„Ach, barla moja, prestaň!“

Barla hneď prestala biť a ako sama podala sa mu do ruky.

„Ej,“ vzdychá si už potom, „na takúto príučku som nečakal. Ale nech si je! Ešte môžem i ja takéto príučky po svete rozdávať!“

Zatiahol i teraz pravo do toho hostinca na noc. Hostinská okolo neho ako vrtielka, že čo si

²utekal tak, že paril, potil sa

rozkáže na večeru.

„A veď si voľač len rozkážem,“ hovorí jej; „ale neviem, či ľúbiť sa vám bude potom výplacka!“

„A čo by sa mi neľúbila?“ šteboce táto okolo neho. „Iba si rozkážte, čo vám duša zažiada, hneď bude všetko na stole.“

Narozkazoval si on toho dosť a bolo toho ešte aj viac a hostinská len štebotala okolo neho a bola by ho vínom zaliala, a to všetko len preto, že chcela z neho vyvábiť, či ešte dač takého nemá ako prv. Ale on nedal znať sa ani v najmenšom. Iba naposled, ako to obyčaj v hostincoch, opýtal sa aj on:

„No, pani hostinská, čože som dlžen?“

A milá prepelička zas len prepeľuje:

„Čože by ste boli dlžni? Veď sa to nájde! Veď sa ešte len pobavte u nás! Ešte si zajedzte a zapite!“

A bola by ho ešte unúkala, uhostila, — a to všetko preto, že na všetok pekný spôsob chcela k tomu prísť, čo by takého sebou niesol, čo by mu zameniť mohla a dať plané za dobré.

Ale tu zvrtno sa koleso. Lebo on povedal zrovna:

„No nič; už vám len dám výplacku, a hneď uvidíme aj to, ako ľúbiť sa vám bude. — Barla, bi!“

Barla začala hostinskú biť, lomiť, čo len tak prašťali kosti v nej. Hostinská začala metať, hádzať sa a kričať zle-nedobre na neho, že či jej tak platí. Ale on nič, a barla len bila a lomila a bola by každého dodrúzgala, kto by bol priblížil sa. Konečne hostinská nevládala už ani kričať a len tak ciepečala ako kurča, keď omdlieva:

„Jaj, jaj, človeče, prestaňte, už vám všetko zradím!“

„Čo takého?“ opýtal sa náš človek.

„Jaj, jaj, váš spravodlivý obruštek u mňa!“

„No, veď som si to hneď myslel; ale kura kde?“

„Jaj, jaj, — aj kura tam v kasni pri obrúsku na zlatom hniezde sedí.“

Hneď bežal pravo do kasne, a keď dobre prizrel sa, hneď aj poznal, že sú toto jeho spravodlivé veci, a tamtie, čo domov priniesol, že museli byť iba podstrčené.

Zanechal hostinskú tam aj s príučkou a nestavil sa nikde iba doma.

„Žena, deti!“ kričal ešte vo dverách. „Tu je už všetko tak, ako malo byť! No len skoro, čo si zažiadate ešte? Vravte, vravte!“

Deti, nebožiatka, čo ak zdýmali od hladu — aj kdeže by nie, od toľkých čias iba to mali v ustiech, čo im dobrí ľudia nadelili — predsa len schápali sa dovedna okolo otca a volali:

„Kašu s mliekom, kašu s mliekom!“

Hneď to bolo na stole, len čo rozkázal:

„Obruštek, prestri sa!“

Najedli sa všetci do dobrej sýtej vôle. A keď najedli sa, zavolať otec:

„No a teraz, deti, či chcete zlaté kajká?“³

„Chceme, chceme!“ volali už teraz, čo im hrdlo dalo.

„No, postávajúte si dookola naprostred izby.“

Ako postávali si, vzal sliepku so zlatým hniezdom a, rozkázal jej a tá niesla zlaté vajcia. Deti poskakovali okolo a tľapkali si rukami:

„Jaj, zlaté kajká! Jaj, zlaté kajká!“

„No, vidíte, takto bude vodiť sa vám, keď budete dobré,“ riekol otec.

Vtom ale hneď vytiahol barlu a povedal:

„Barla, bi!“

Barla začala milé deti masť, keď najlepšie tľapúškali si. Deti rozplakali sa všetky.

„No, vidíte,“ riekol otec, „takáto vám bude hodina, keď plané budete!“

Ale aby zahojilo sa im, kázal barle prestať od bitia a deťom dovolil, aby si pobrali po zlatom kajku a zabávali sa.

Hneď bolo všetko v dome na pokoji a od tých čias aj tomuto človeku lepšie šla hodina, ale nestrojil sa viac na Boha s kyjom!

³kajko, vajíčko v Gemeri

Sitno

Podal a napísal neznámy nám dopisovateľ do zbierky rozličných pôvodcov ešte pred rokom 1848.

Kráľovič Laktibrada vyšiel do hôr na lovy a zablúdil a blúdil tri dni po horách samotný. Na tretí deň dostal sa do veľmi tmavej doliny, kde nevidel nič okolo seba, iba čo za jedným hrkotavým potôčkom hore kráčal, nič neznajúc, kde ide a kde ešte dostane sa. Na veľa idenia zazrel veľiký, jasno osvietený hrad, ale aj ten bol ešte ďaleko. Pozbieral svoje ostatné sily a poponáhlal sa k nemu.

Pred bránou hradu našiel starca šedivého, s dlhou bradou až do pásu. Pekne poklonil sa mu a preriekol:

„Starček môj drahý, úprimný, povedzteže vy mne, kde som ja to dostal sa sem, čože je toto tu za hrad? Hádam ma len vďačne prijmete a opatríte?“

„Oj, vitaj, kráľovič Laktibrada, vitaj!“ rečie starec. „Tu si v novom svete, kde ináč neozve sa nikdy hlas ľudský.“

Na to vzal ho popod pravú ruku a voviedol dnu do velikej priestranej svetlice. I uhostil ho vybranými jedlami a nápojmi.

Boli ale v tej svetlici tri veľiké stoly: jeden zlatý, druhý strieborný a ten tretí železný. Krásny mládenec prenášal neprestajne veľikú knihu z jedného na druhý a na každom stole vyčítal dakoľko mien z tej knihy. Divil sa kráľovič všetkému, divil sa najväčšmi tej knihe a tomu mládencovi. I opýtal sa naposled:

„Čože je to tu? Čože deje sa tuná s tou knihou?“

„Miesto toto,“ hovoril starec, „do ktorého teba noha tvoja doniesla, je Sitno. Odtiaľto vychádzajú na svet tie duše, ktoré ešte len narodiť sa majú. V knihe tej zapísané sú mená všetkých, a čie meno mládenec vyriekne, toho duša ihneď vyjde odtiaľto na svet a vteľuje sa. Čie meno príde mu vyrieť na zlatom stole, ten človek bude šťastlivý a vo všetkom bude vodiť sa mu dobre. Čie meno vyriekne na železnom stole, ten bude nešťastlivý, čokoľvek by pred seba bral. Koho ale vyčítame na stole striebornom, ten v živote svojom stredné šťastie mať bude.“

„Keďže je tak,“ rečie kráľovič, „povedzteže mi, na ktorom stole narodil som sa ja?“

„Teba sme vyčítali na železnom stole,“ odpovedal starec.

„Veru nebodaj,“ vzdychol si kráľovič; „ale či by ste mi ešte spomôť nemohli?“

„Spomoženo ti môže byť,“ hovoril starec, „ale kremä tak, ak príduc domov, vezmeš si vášho pecúchovu dievku za ženu.“

Pokrútil kráľovič hlavou, ale prisľúbil, že tak urobí.

Zatým podal starec Laktibradovi jedno zlaté kľbko a prikázal mu, aby ho pred seba pustil, a

kadiaľ ono guľať sa bude, tadiaľ aby šiel, že tak vymoce sa z tých hôr a príde domov. To urobil a šťastne dostal sa do domu otca svojho.

A tu doma hneď zlé chýry preňho! Otec umrel, kým on tam blúdil, a najmladšieho Laktibradu, ako skapaného, vynechal z dedičstva.

Dvaja starší bratia poženili sa, pobrali si dcéry druhých mocných kráľov za ženy a bývali hrdo v kráľovských palotách — a najmladšiemu viac ani čuchnúť nedali. Čože mal urobiť? Vzal si on tú pecúchovu dievku za ženu a šiel s ňou bývať do obďalečnej chalupy, ktorú nebohý otec často navštevoval a ktorá teraz opustená stála.

Raz prizerala sa tá jeho žena, ako psi ruvali sa na podstení chalupy.

„Páč len,“ povie mužovi, „ako tí psi rujú sa!“

Vtom psi buchli sa o stenu a námaza odpadla. Zo steny vyvalil sa kotlík, plný zlata, ktorý dakedy bol ta dnu zapravil jeho skúpy otec, a čo nanáhle zomrel, nemohol starším synom o tom poklade nič vyjaviť.

Pomocou tohto pokladu Laktibrada vydobyl si dedičstvo naspäť od bratov, poddal ich sebe a stal sa ešte aj nad nimi kráľom.

Hopsa, hor sa - zem, otvor sa!

Podali Samo Bodorovský z B. Bystrice, Janko Petrikovič z Kremnice, P. Dobšínský z Gemerskej.

Dvaja bratia podelili sa s otčizňou¹. Hej, ale bola to za deľba! Starší zabral si ovce, kone, voly, všetky statky; oral a sial i kupčil ešte k tomu a býval na hrdom dvore. Mladšieho vypravotil do vedľajšej chalupy, a čo dolezlo sa mu, to mal; biednych pár volkov. Na týchto chodil do hory, rúbal javory a z toho dreva robil doma lyžice, taniere a tak predával.

Išlo to, kým v hore javory trvali a bolo z čoho strúhať a točiť. Ale tu raz už potom nedajbože v celej hore na voľač súceho javora nájsť! Voly pásli sa mu tam dakde na voliakej paseke okolo voza a on sám našťúľal sa po hore celý deň od rána do večera, a ešte nič pod sekeru nenašiel. Na mrkaní predsa vyzrel na vysokej zápoli krásny javorový strom.

„No, veď len teba mal som ešte dostať do remesla!“ riekol sebe a vydriapal sa na zápoľu.

Už chcel zať ať do milého javora, keď tu počuje pod sebou kroky. Pozrie dolu a vidí dvanástich chlapov ako jedle, že vlečú plné vrecia na pleciach. Uťúpil sa za strom a ani nedýchol. Chlapi ale prišli pred zápoľu a predný zavolať:

„Hopsa, hor sa — zem, otvor sa!“

Hneď otvorila sa zem a tí všetci poskladali svoje vrecia tadnu. Ten predný zase zavolať:

„Hopsa, hor sa — zem, zatvor sa!“

Zem zatvorila sa a tí všetci ako prišli, tak odišli. Chodili vraj tam dakde do hostinca na celú noc harovať, keď takto svoje poklady uložili.

Chudobný človek veru nerozmýšľal dlho, stroma zotínať viac nesmel, bo by to tí na odchode boli začuli alebo potom zvedeli, že tam dakto pletie sa im, a šlo mu už o skapanie či tak, či tak, keď do remesla dreva nebolo; zviezol sa teda dolu a postavil sa pred zápoľu:

„Hopsa, hor sa — zem, otvor sa!“

Hneď otvorila sa zem a on vnišiel do zápole. Bola tam vraj nesmierna sila bohatstva, až aj naľakal sa, čo to len zablysklo sa mu pred očami. No dvanásť vrec bolo hotových, pozaväzovaných a plných peňazmi. Tie si po jednom vydvíhal na plece a poodnášal na paseku na voz. Keď s ostatným odchodil, nezapomenul zavolať:

„Hopsa, hor sa — zem, zatvor sa!“

Zápoľa zatvorila sa; on potíšku odišiel, zapriahol a „čale, Bodor, hej sa, Sivoň,“ popoháňal voly a nestavil sa kremä pred svojou chalupou.

Žena doňho ako do repy, čo tak pozde prichodí. Ale keď videla peniaze, uradovaná, ani nevedela, čo robiť; len nasilu ak merať, tak merať peniaze. Dost' jej on, aby tomu pokoj dala;

¹otčizňa — otcovizeň

tá nespočinula, kým nevypravila dievča k bohatému susedovi po mýtovnícu. Nuž merali tie peniaze a veru ich namerali, čo by ani vo snách nebolo pozdalo sa im o toľkom bohatstve. Mýtovnícu ani neozerali, len poslali hneď naspäť.

Ale tam za obruč zavadil sa zlatý peniaz. Bohatá bratová zle-nedobre zaškúlila naň a hneď do dievčaťa:

„Dievča, čo ste to merali?“

„Nuž čože by?“ vravelo dievča. „Hrach dovezli otec za riad, nuž ten sme merali.“

„A veru pekný okrúhly hrach, hľa, tu zavadil sa vám jeden!“

Dievča len zdúpnelo, keď pani stryná vyňala spoza obruče zlatý peniaz, a viac netajilo, čo to merali a do komôrky vysypali.

Ešte prv, ako dievča, postavila sa bohatá švagrová u chudobného švagra, ktorý pred ňou nestačil ani komôrku zaprieť, kde to boli tie peniaze vysypali. Nuž tá doňho hneď tam nad hľbou:

„Ačak sa mi už tajiť nebudete, vy hlavní remeselníci, z čoho žijete! Ved' ja to dávno vravím, že to u vás nejde po dobrom — len kde by ste brali na toľké deti?! Ved' teraz inakším ľuďom, ako ste vy, nepostačuje. Povedzte pravdu, koho ste to ozbíjali, lebo ak nie, ešte tej noci vás hore podám pred právo!“

A tak mlela, štekala jazykom, kým len milý švagor nevyrozprával všetko, čo a ako stalo sa.

„No, to je už inšie, môj milý pán švagor,“ hovorila naposled bratová, „takže si len majte, čo máte, zídte sa aj vám.“

Sama v sebe si ale pomyslela: „Zješ ty psa, že by si mal aj to ostatné bohatstvo z tej zápole odvláčiť. Dobrá psu mucha a to ostatné bude nám!“

A doma nasadila si muža, aby ešte v tú noc šiel ta pre to ostatné bohatstvo, keď zbojníkov doma nieto. Naučila ho, ako to má vravieť pri tej zápoli. Ten zapriahol štyri najlepšie voly do voza a zatiahol rovno pred zápoľu.

„Hopsa, hor sa — zem, otvor sa!“ zavolal.

Hneď otvorila sa zápoľa a bohatstvo zablysklo sa.

„Hej,“ povedá, „toto mi bude dosť aj pre detné deti, a čo nikdy krížom slamy nepreložia, len čo budú troviť a jesť a piť!“

S tým skočil dnu, že bude zaberať a na voz nakladať. Ale tu zápoľa s praskotom zarútila sa za ním. Iba ho mráz prejal a v strachu aj zapomenul, ako to má povedať, aby zápoľa otvorila sa znovu. Tam ten čupel zavrznutý; mal aspoň času spomínať na svoje staré hriechy.

Z polnoci ale prišli zbojníci domov.

„Aha, tu si, dobrý vtáčik!“ zahrmeli naňho. „Čože ty tu robíš?“

„Jaj, veď to nie ja, veď to môj brat odvláčil vám tie vrecia. Jaj, mne dajte pokoj!“

„Dáme ti nevôľu, keď len lapil si sa do kletky,“ povedali zbojníci, rozštvrtili ho a telo jeho povešali na ten javor, ako pôlty slaniny, aby ho tam vietor prefukoval.

Žena čaká muža domov, čaká ho až do bieleho rána — a tu nik neprichodí. Hneď si pomyslela, že už zle povodilo sa s ním. Ale kto tu jej aspoň dáky vývod² dá o tom? Ako bola prešibaná, tak pod' zase do susedov.

„Švagre,“ hovorí „toto je, na moju vieru, zle s vami.“

„A čože by bolo?“ hovorí tento.

„Nuž čože by bolo? Môj muž išiel tej noci na to miesto kde ste tých peňazí nabrali, a nevrátil sa naspäť.“

„Nuž a čo mne do toho? Ja som mu nekázal!“

„Ale ja som ho ta vypravila, bo nebudete len vy všetko požívať. A teraz alebo si mi muža vystanovíte, aj moje štyri voly, čo s nimi ta šiel, alebo bežím pred právo a jednako len rozpoviem celú celučičkú vec, aby vás prvého zavržli, lebo vy musíte mať obchod s tými zbojníkmi. Nože, no, veď ak by to len tak bolo na „hopsa, hor sa“, môj muž by dávno musel tu byť.“

Ako ju oddávna znal, videl, že s touto dračicou nikam nezájde, keď si tá raz boky podoprie a oddá sa do dakoho. Nuž ju len hľadel utíšiť, že veď on podvolí sa na všetko a že ešte dosť i bohatstva môžu dovliecť z tej zápole.

„Ale či naozaj, švagrík môj drahý?“

„Naozaj, naozaj, pani švagrínka. Len viete, čo? Keď ten ta šiel na štyroch voloch, pôjdem ja už teraz na štyroch koňoch a dáte mi dvanásť sudov z pivnice. Ale neľakajte sa! Veď to len čo jeden bude plný, tamtie ostatné môžu byť aj prázdne.“

Podvolila sa čo len na jeden plný, keď tamtie sudy budú prázdne. A on naložil jedenásť sudov prázdnych na voz, ale ten dvanásť naozaj plný, a to dobrým, tuhým vínom. Vybral sa ako zemiar,³ ktorý do ďaleka víno vezie, a zatiahol tadiaľ tou horou.

Príde neďaleko zápole a ak „čihy“, tak „hio“ z celého hrdla, ako by bohzná akú ťarchu viezol a cele na bezpečnom bol. A tu dvanásť pri velikej vatre práve dopekali si tie štyri tučné voly, čo po tom boháčovi tam boli našli. Hneď poskákali na nohy a predstáli ho, že čo to vezie.

„A ver ja víno po svete rozvážam,“ povie tento; „napite sa ho, koľko chcete, len mne pokoj dajte!“

„O pokoj sem-tam,“ hovoria zbojníci; „naposledok sa porúčame. Ale teraz naozaj ku pečenke vína daj! V ktoromže sude máš najlepšie? Hovor pravdu, lebo pustiš dušu!“

Nadstavil liehy k vozu, spustil sud a priváľal im ho ku vatre. Jedli, pili a on musel s nimi. Keď už bolo po večeri, hovoria mu zbojníci:

²vývod — poučenie

³vožár s plodinami zeme obchod vedúci

„Čože obzeráš sa ty toľko na ten javor, vari ty vieš, čie to údy tam údia sa?“

„A čo bych neznal?“ hovorí on smelo.

„Ved' ho celý svet poznal — boháča tu zo susednej dediny. A ved' aj toto víno od jeho ženy veziem.“

„Hm,“ rečú mu, „ty zdáš sa byť dobrý majster. Povedal by si nám, ako dostali by sme sa najľahším spôsobom do jeho komôr? Chceli by sme mu vrátiť, čo on nám tu chcel vykázat.“

„Čo len to, to je veru ľahučká vec.“

„Nuž ako?“

„Nuž, hľa, takto. Dáte mi tie údy a ja vrátim sa s nimi k jeho žene, akoby som ich len tak v hore pri ceste bol našiel, a vás zaveziem tiež. Ved' na to právo spôsob máme. Tie sudy na mojom voze jednako sú prázdne, keď mi ona bez gazdu viac vína dať nechcela. Zadebním do každého po jednom z vás, v noci poskladám vás tam z voza a pošepkám každému, ako čo stojí v dome. Kedy za najlepšie uznáte, oddebním vás a urobíte si, ako sami budete chcieť.“

Podnapilým chlapom pozdalo sa to, že takto aj vyspať sa môžu v prázdnych sudoch a potom za čerstva boháčov dom vyzbíjať.

Tu ich on pekne-rúče zadebnil do prázdnych sudov; telo bratovo zosňal a večer zatiahol so všetkým do bratovej dvora, odkiaľ bol ráno vyšiel. Bolo tam bedákania, jajkania nad rozštvrteným telom mužovým. Ale čo už bolo robiť? On ju prehovoril, aby ani veľa nebedákala, len telo pekne pozošívala, aby ho aspoň pochovať mohli a on že jej zatiaľ opatrí i voz, i sudy, i všetko. A len aby dobre uzavierala sa, aby ľudia nedoznali sa o všetkom.

Tá teda v tom strachu pozamykala sa a zošívala to telo, a už tam aj vykladala nad ním, ako vedela. Dajme jej tam pokoj a prizrime sa nášmu majstrovi! Len ten zvolá čel'ad' a káže v kotloch olej na vriaco hriať a nám ide k tým v tých sudoch a pošepká im, že ich dá zrovna do pitvora poskladať, len aby už potom pozor dali, keď im príde druhý raz šepkať, keď už bude všetko v dome spať. I tak hneď milé sudy vyvália všetky do pitvora a obrátili hore vránkami.

Ako najlepšie varil sa olej, len stoľko, že už nezažínal sa, kázal majster sluhovi načierať a prišiel k prvému sudu, vránku odrazil a zavolať:

„Či spíš, braček?“

„Nespím.“

„No, nadlož ústa, nalejem ti vína, aby si bol smelší, keď ťa oddebním.“

Zbojník ústa nadložil, a ten such! vylial mu vriaci olej do nich, že odrazu zadusil sa. A tak urobil všetkým dvanástim.

Potom už nechal tam bratovú to mŕtve telo zošívať a pochovávať. Sám šiel domov a zabral ešte v tú noc svoje peniaze na svoj voz a odišiel bývať do mesta, kde si kúpil najkrajší dom. Ale ešte aj potom, keď mu trocha schyblo, ťašiel pod tú zápoľu a rozkázal si, ako vo svojom:

„Hopsa, hor sa — zem, otvor sa!“

Zem otvárala sa a na jeho rozkaz zase i zatvárala sa a on vyberal tam odiaľ bohatstvá na dosť pre neho i pre jeho detné deti, a čo by nikdy neboli krížom slamy preložili, len či si vedeli tej zemi rozkazovať.

Ako šlo vajce na vandrovku

Podal J.R. v Kežmarskom zábavníku a slečna J.Sz. v B.Bystrici

Ako šlo vajce na vandrovku? — Nuž urobilo si aj ono, ako si každý robieva: Kotúl! zakotúlalo sa a pustilo sa, kadiaľ mu bolo ľahšie, kadiaľ by nezavadilo do tuhšieho od seba. Jednak stalo sa to ešte za starých časov, nuž veľa ani neopytujte sa, ako to mohlo byť; dost, čo je o tom rozprávka.

Za starých časov išlo teda vajce na vandrovku a stretlo tam raka.

„Kde ty ideš?“ rečie mu ono.

„A tyže kde?“ rečie mu on.

„Ja idem na vandrovku!“

„A veď ani ja nechcem byť horší od teba; pôjdem i ja!“

Už teda boli dvaja a bolo im hneď smelšie. Idú, idú; stretnú kačicu.

„Kde ty ideš?“ opytuje sa vajce.

„A vyže kde?“ rečie táto.

„My ideme na vandrovku; pod', budeme traja.“

Kačica pristala; už boli traja. Všetko dobré do tretice!

Idú, idú; stretnú moriaka.

„Kde ty ideš?“ rečie vajce.

„A vyže kde?“ rečie tento.

„My ideme na vandrovku; pod' do kamarátstva!“

Moriak pristal; boli štyria.

Idú, idú; stretnú koňa.

„Kde ty ideš?“ rečie vajce.

„A vyže kde?“ rečie kôň.

„My ideme na vandrovku; pod', budeme piati.“

Kôň šiel; bolo ich, koľko na ruke prstov.

Idú, idú; stretnú vola.

„Kde ty ideš?“ rečie vajce.

„A vyže kde?“ rečie tento.

„My ideme na vandrovku; pod', väčšia hrbka pýta viac.“

Vôl pristal; už boli šiesti.

Idú, idú pekne v hrbke; stretnú ešte kohúta.

„Kde ty ideš?“ rečie vajce.

„A vyže kde takto rozbehli ste sa?“ rečie kohút.

„My ideme na vandrovku; pod', budeme všetci siedmi!“

Dobre teda, už boli všetci siedmi dobrí tovarišia spolu!

Vandrovali, koľko vandrovali, až raz v temných smrečinách omrkli a nevedeli ani sem, ani tam, a boli veru už aj hladní. Kdeže tu prichýliť sa? Ako tu opatrit' sa? Veru bolo na čase trocha pohnúť rozumom. Ale vajce aj malo rozum za všetkých. Poslalo ono kohúta na vysoký smrek a ten odtiaľ zazrel hneď svetielko, ale ešte ďaleko od nich v tmavom lese. Radostne naň zakikiríkal. Vajce zvolalo:

„No, len zleť skoro v tú stranu proti svetlu; ukážeš nám cestu. Ta pôjdeme, a čo by priam všetci čerti tam boli, musia nám dať jesť a musia nás prenocovať.“

Kohút zletel v tú stranu a poberali sa tatam všetci ako na hotové.

Aj našli chyžku v horách, v ktorej svietilo sa. Povie vajce koňovi, aby zabúchal na dvere. Ten zabúcha a z izbičky vyjde stará baba.

„Čo tu chcete? Čo tu hľadáte? Chytro choďte preč, bo keď moji chlapci domov dôjdu, všetkých vás tu zmelú na kašu!“ spustila baba na nich.

„Eh, zmelú-nezmelú; ty nestaraj sa o to, ale nám siedmim tovarišom daj jesť,“ vraví vajce.

„A čo vás všetkých parom poberie, pre takých kadejakých zo sveta pozbieraných šklbanov nemám nič!“ durila sa baba.

Tu vajce rozkázalo volovi, aby vzal babu na rohy a zanesol do lesa. Vôl to aj urobil a hodil ju tam dakde do jamy a pribehol naspäť.

Vnišli všetci do izby a tam našli pre siedmich stôl zastretý, aj pečiva a variva dost'. Lebo to tam pritrímovali sa siedmi zbojníci a baba im just teraz bola prihotovila dobrú večeru. A títo všetci už aj prichádzali s hrmotom, lomozom, len tak hora prašťala.

Čo tu robiť? Dobrá rada stojí vždy za voľáč, vajce ju hneď vedelo. Kohútovi kázalo vyletieť hore na pánky, vola postavilo do pitvora, koňa do izby za dvere, moriaka poslalo na pec, kačicu pod lavicu, raka do krhly a samo zahrabalo sa do pahreby; svetlo vyhasili.

Zbojníci dôjdu a svetla v chyži nevidia.

„Čo či tá baba zaspala, či čo je to?“ povedajú si.

„Hneď sa nazrieme, čo je to! Len vy trochu tu počkajte, aby ste nazbierané veci na hromadu nestrepli!“ povie najväčší z nich a pobral sa dnu.

Vstúpi do pitvora. Tu vôl vezme ho na rohy a hodí otvorenými dvermi do izby. Tam spoza dvier buchne kôň doňho kopytom.

„Ej, kýže je toto čert? Počkaj, hneď ti posvietim do očí!“ rečie zbojník a skočí ku pahrebe, že svetlo roznieti.

Ako rozhrnul pahrebu a začal fúkať, pripieklo žeravé uhlie na vajce. Fúk! puklo vajce a nafúkalo zbojníkovi plnú tvár i oči horúcim popolom. Ako podstrelený skočil ku krhle, že si tvár i oči vymyje. Ale ako načrie rukou, chytí mu rak prsty do štipcov. Zbojník trhne rukou, prevrhne krhlu a narobí veľký hurt! Na ten hurt strepoce kačka krídlami a zakáčka: ták, ták, ták! Moriak zahrmotí na peci lopatami a kývajúc hlavou, zahudruje: hudrý, hudrý! Kôň ešte len teraz vyhodil zadnými nohami náležite zbojníkovi do chrbta a vysotil ho do pitvora, tam vzal ho zase vôl na rohy a vymrštil von na dvor; k tomu všetkému kohút na pántoch celým hrdlom sa ozýval- kikirí, kokoré!

Došliapaný, doráňaný zbojník doletel ako bez duše ku kamarátom.

„Ká skaza robí sa to tam?“ opytujú sa ho títo.

A tento len tak chytá dych do seba, aby im odrazu všetko vypovedal:

„Hja, bist' uže dade, tam je veru zle. Chcel som sa prikrásť len tak na prstoch, a oni sami strčili ma tadnu medzi seba. Ako si chcem roznietiť, abych aspoň videl, s kým mám do činenia, fúk! vybúšil mi spod kochu puškár zrovna do tváre, dobre že mi oči nevytiekli; čiahnem rukou do krhly, že si oči vymyjem, tam krajčír s nožnicami leban¹ mi všetky prsty odstrihol; o tobôž medzi lavicami tkáč rozohnal krosná, tresol ma člnkom po hlave a volal: tak, tak! Na peci pekár chytal na mňa lopaty a dudlal: udri, udri! Spoza dverí vyskočil čižmár, vybúchal ma ešte len teraz kopytom a vystrčil do pitvora. Tu šelma sedliak vzal ma na železné vidly a vyhodil von. Šťastie moje, že nedal som sa mu vyhodiť hore na pánty, bo tam už ako na hotových viselniciach čakal na mňa kat a volal: sem s ním, sem ho hore!“

Nečakali zbojníci, kým by to všetko vyhrnulo sa na nich z chalupy, ale pobrali päty na plecía a zanechali tam aj všetku hotovizeň, čo kedy nazbýjali.

Naši ale tovarišia a sedmorí remeselníci zasadli si potom k stolu a k hotovému jedeniu. Jedli, pili, harovali tam, kým čo stačilo. Potom nebodaj každý pošiel svojou stranou a neviem, kedy zídu sa zase takto dovedna, ako tu boli zidení k jednému majstrovskému kúsku.

¹leban — lenže, ibaže, temer; vari

Tetka smrť

Podal Pavel Dobšinský z Gemerskej.

Kde bolo, kde nie, o to netrúpte sa; len či tak bolo, ako vám poviem.

Bola jedna dievka a bývala s druhými ľuďmi v jednom domčeku, kdesi ďaleko pod temnými smrečínami. Bola ona už hodná a takto aj do roboty súca; ale čože, keď naľakala sa každého šustu tak, že od ľaku ani nedýchala. Doma osamote ostať, alebo bez druhých dakde ísť, čo priam za bieleho dňa — to by nebola urobila ani za svet. A keď zvečerilo sa, to už ani predov dvere vykuknúť!

Len tu raz na Vianoce poberali sa všetci na utiereň. Milej strachotke neprichodilo ani s nimi do ďalekého kostola takto na polnoc putovať, ani samotnej doma zostať.

„Ale veď to vraj nič. Ostaň ty len doma, a keď bála by si sa už veľmi, vyjdi na priedomie zavolať: Dakto, dakto, poď ku mne! Nuž príde k tebe voľakto a budete dvaja.“

Takáto reč domácich pozdala sa dievke a ostala doma, bo bála sa tej utierne a že keď len naozaj dakto príde k nej, budú dvaja bez strachu.

Sedí si ona, sedí sama jediná pod kozubom a prikladá na oheň. Zrazu začne voľáč v ohni sipieť a syčať. Ona trhne sa, akoby už všetky strigy mleli sa dolu kochom. „No ale, veď je vraj nič; nebudem sama,“ pomyslela si. Ako ju domáci naučili, vybehla von a zavolała na priedomí do tretice:

„Dakto, dakto, poď ku mne! Dakto, dakto, poď ku mne! Dakto, dakto, poď ku mne!“

„Idem, idem; len navar kaše!“ ozvalo sa jej tam z tých temných smrečín.

Ona vbehla dnu; nabrala, zmyla a pristavila tej kaše na kozub. Zakryla si oči dlaňami, aby už ani nevidela okolo seba; len kedy-tedy prežmurkla okom pomedzi prsty, keď druhou rukou na oheň prikladala alebo jedlo v hrnku miešala. Zrazu začne v tej kaši: vú — vú — fú, fuč, fuč! Strhla sa; no ale trocha spamätala sa, že to nebodaj kaša už dovára sa a fučká. Vybehla teda von a volala:

„Kaša fučí, kaša vrie; dakto, dakto, poď ku mne!“

„Idem, idem; len daj do nej omasty!“ ozvalo sa jej to zase z tých temných smrečín.

Ona vnišla dnu, vyhrnula kašu na misu, dala do nej omasty a vybehla zase von a volala:

„Naša kaša na mise; dakto, dakto, poď ku mne!“

„Idem, idem; len prikry a daj na stôl!“ ozvalo sa jej po tretie z tých temných smrečín.

Ona vnišla, prikryla a niesla na stôl. Len čo misu položila a oči zdvihla, tu ti jej už sedí za stolom jedna stará tetka a vraví:

„Dievka moja, sadni si!“

Nuž milá dievka sadla si a jedli spolu tú kašu.

Ako jedia, našej dievke len to v hlave vrčí, kadiaľ tá tetka dnu prišla a ako. I veru opýta sa:

„Ale tetuško, kadiaľ ste vy dnu prišli?“

„Jaj, dievka moja, takých zámkov niet na svete, cez ktoré by som sa ja neprešmykla!“

„Nuž ale ako ste prešmykli, keď to vo dverách ani nevrzglo?“

„Jaj, dievka moja, ako ja chodím, to ani nešuchne, ani nebuchne, ani to nik neobadá!“

Ako dojedajú, obzerá si milá dievka tú tetku od päty do hlavy a rečie:

„Ej, tetuško, aké vy máte nohy dlhé!“

„Jaj, dievka moja, veď tie odrazu z kraja na kraj sveta dokročia!“

„Ej, tetuško, aké vy máte aj ruky dlhé!“

„Jaj, dievka moja, veď na tom svete niet tak ďaleko nikoho, koho by tie nedočiahli!“

„Ej, tetuško, ale aké vy máte aj oči veľiké!“

„Jaj, dievka moja, veď tie vidia každého červiačika, nie to ešte človečika, čo by kde bol utiahnutý!“

A keď vtom naša tetka poslednú lyžicu kaše prehltala a v papuli jej zhrkotalo, nuž milá dievka triasla sa už ako osika a vykrikla:

„Jajže, tetko, vy strašné zuby máte!“

„A ty abys' vedela, že tie každého zjedia: aj teba zjem — ham!“

Bolo po dievke! Domáci našli ju bez duše a o tetke ani chýru, ani znaku.

Svenči gazda, zvieracej reči vedomý

Podal Ctiboh Zoch, farár a senior v Jasenovej v Orave, však z okolia Zvolenského.

Keď dakedy Pán Kristus aj s učedníkom Petrom po svete chodili, raz unavení prišli v rannú noc ku Svenči gazdovi. Tento ich prijal, ako druhých počestných prijímal, a opatril, ako svedčalo sa. Nič nevedel, čo to má za host'ov.

Ráno pri odchode spýtal sa ho Pán Kristus:

„No, Svenči gazda, dobre si nás opatril; čože ti za to dáme?“

„A čože by ste za to dali? Dobré slovo a viac nič!“ odpovedal Svenči gazda.

„No, len si ty voľač zažiadaš! My ti to nechceme darmo.“ Tak Pán Kristus.

A Peter pošepol Svenčimu do ucha:

„Pýtaj si slávu večnú.“

„Eh, čoby tam slámu večnú či jačmennú, či akú tam, tej mám i tak dosť!“ hovoril gazda, bo slová Petrove nedopočul dobre.

„Už keď tak nechcete darmo, ja tiež inšie nechcem, iba naučte ma, čo to pes breše, kôň erží, sviňa kvičí; slovom, čo zvieraťá medzi sebou hovoria. Ja som si na tom už dosť hlavu nalámam a nemôžem tomu rozumieť. A vy keď ste takí radodajní a múdri na všetko, dajte mi aj to.“

Dobre. Naučili ho. Ale mu prihrozili, žeby v tom nezjavil sa nikomu, lebože hneď skape. A on pristal aj tak.

Vybral sa potom Svenči gazda na salaš aj so svojou ženou ťaršanou. On si sadol na koňa a ona na kobyľu žrebnú. On šiel popredku a kôň predbehol kobyľu na hodnom kuse cesty. Tu kôň zaeržal:

„Ponáhľaj sa skorej za mnou!“

A kobyľa mu naspäť zaeržala:

„Dobre tebe, keď si len samodruhý; ale mne ťažko samoštvrtaj.“

Svenči to rozumel a rád bol, že mu to tí dvaja zistili.

Prišli na salaš. Tu ako vrátili sa ovce z paše a vohnali ich do košiara¹, prikrádal sa vlk z húšťavy, že skočí na ovce. Starý pes ho zaňuchal a začal brechať:

„Pod' len, pod', ale ťa hneď roztrhám.“

Šteňa ale zabrechalo:

¹priehtady

„Príď si, vlčko, príď po tučnú jalovku; budem aspoň košťalíky oberať.“

I to rozumel a šteňa zastrelil.

Domov ako išli a starý pes s nimi, začne ho žena unúvať:

„Ty, ale povedzže mi, prečo si zastrelil to šteňa, veď iba čo zabrechalo?“

On dlho nič, ale tá neprestala dopekať ho, až jej i sľúbil, že jej povie doma. Starý pes hneď ovesil chvost a kľuckal už len ako oparený za nimi.

Náhle prišli domov, dali psovi žrať. Tento ale nechcel, ale plakal, až mu slzy do šaflíka padali, také ako hrachy. Pribehol k nemu kohút:

„Dunčo, prečo ty nežerieš, veď si sa prebehol?“

„Nechce sa mi,“ odpovedal Duno.

„Nuž ale prečo by nechcelo sa ti? Páč len, aké masťné pomyje a aké dobré kúsky od obedu po nich plávajú!“ Vyberal si kohút po jednom.

Ale rozžialený Dunajík zas mu len vraví:

„Nechal by si si to radšej na kar, keď si taký pahlný.“

„Nuž ale komu na kar?“

„Neborákovi nášmu gazdovi. A veru mi ho je aj ľúto, že tak nič po nič skapať musí. Pomysli si, on chce vyjaviť sa žene, že našu reč rozumie.“

„Ale by bol blázon,“ povie naposledok kohút. „Vari by nevedel spraviť si poriadok s jednou? Veď ja ich mám na dvore aj desať, a náhle mi jedna dač takého zakrákorí, hneď ju dochytím a vyšticujem!“

Svenči gazda to dupočul a hneď si inak pomyslel.

A žena tiež už za ním, aby jej teda už povedal, čo je to, ako je to s tým šteňaťom, prečo si to tú smrť zaslúžilo; veď vraj, šteňa ako šteňa, to vždy breše. On ju len počúval, koľko počúval; ale raz zvrtné sa a vylepí jej po ústach:

„Toto tebe, keď budeš dovedať sa na také, čo tebe vedieť nepatrí sa!“

Žena hneď zatúchla a odišla do komory a tam vyrumádzgala sa. Neunúvala ho potom vraj nikdy viac.

Vtom ale zakvičali malé prasce na dvore. Behali za matkou a vyvolávali:

„Kde si, kde si?“

Svenči gazda vybehol na dvor, čo to tam robí sa. Vtom dobehla stará prasucha a prasiatá začnú jej dohovárať:

„Čože si ty za mať, keď nám cicať nedáš? A toľké časy! Veď už tu pokapeme od hladu!“

„Čušte deti,“ zaochce stará. „Vy do toho nič nevíete! Rýla som ja v sade a vyryla som gazdovi poklad, aby nás mal aj naďalej čím chovať; keď i tak spolíehal sa, ako nemal sa, a gazdiná rozfrňadila už vyše polovice, čo dosiaľ bolo.“

Svenči iba za nos chytil sa, že veru stará sviňa vie, kde a načo rýpať. Išiel ale do sadu, poklad si vyňal, gazdoval opatrnejšie a žije a rozumie doposiaľ, čo zvieratá medzi sebou hovoria. No ale ak by medzitým časom bol zomrel, nuž poručil na druhých, aby dovťípili sa toho a robili, ako on robieval.

Stratený chlapec

Podal Aug. Horislav Škultéty od Rimavy.

Bol raz jeden veľmi, ale veľmi bohatý pán, taký bohatý, že o počte svojho bohatstva ani sám nevedel. Hja, nuž ale čože mu bolo zo všetkého toho bohatstva, keď nemal potomka, ktorému by bol to svoje bohatstvo poručil. A úfať sa mu tiež nebárs mohol, lebo veru už bol viacej starý, ako mladý. Neboráčik, každý od boha deň chodieval aj so svojou paňou do kostola a tam modlieval sa na kolenách Pánu Bohu, aby mu aspoň jedného syna požehnal.

Naveľa, naveľa cítila sa jeho pani predsa. Nádeja bola veľiká a prípravy na krštenie ešte väčšie. Ako už to dieťa narodiť sa malo, prisnilo sa pánovi, že bude chlapec, ale že ho tak musia varovať, aby do dvanásteho roku zeme ani nedotkol sa, bo že hneď skape.

Dobre. Narodí sa chlapec pekný, utešený. Pán hneď a hneď dal zaopatriť deväť pestúnok, ktoré mali ho varovať radradom. A prísne im prihrozil, aby ho len na zem nezložili, ba zeme ani dotknúť nedali sa mu nikdy. Pestúnky pánov rozkaz statočne zachovali, takže chlapcovi už len dakolko dní chýbalo do dvanástich rokov a zeme ešte ani nedotkol sa. Ustavične ho iba na rukách nosili, alebo v pozlátistej kolíske kolísali. Už pán začal k bohatej hostine robiť prípravy, ktorou chcel zasvätiť jedináčkovu vyslobodenie spod tej ťažkej sudby.

Tu naraz strhne sa na dvore veľký krik. Pestúnka, čo chlapca práve vtedy na rukách zabávala, chcela skoro zvedieť, čo to za krik. Všetechnica, zabudne sa! Položí chlapca na zem a díva sa z izby von oblokom do dvora, i zadíva sa, ako teľa na nové vráta, na tých, ktorí tam hašterili sa a ten krik robili.

Krik utíšil sa. Varovkyňa chce chlapca zase vziať na ruky. Ale niet vypovedanej veci, ako predesila sa, keď chlapca nikde v izbe nenašla a na pánov rozkaz spamätala sa. Dala sa do hrozného plaču, že pozbehúvalo sa okolo nej všetko, čo len v dome nohy malo. Priletel aj pán, opytujúci sa, čo jej je a či chlapcovi nestalo sa dačo. Varovkyňa iba triasla sa od ľaku a strachu ako osika. Na mnohé dopytovanie už potom akosi horko-ťažko predsa vyvadlovala, čo a ako stalo sa.

Zarmútil sa pán neslýchane, že takto nespodievané stroskotala sa všetka jeho nádeja. Hneď a hneď rozposlal sluhov na všetky strany, aby chlapca hľadali. Rozkazoval, prosil, veľké odmeny sľuboval a dukáty len tak sypal ako grajciare. Hľadali dosť, ale chlapca nikde nájsť nemohli. Tak ten skapal, akoby bol naozaj prepadol sa, akoby ho nikdy ani nebolo bývalo.

*

O jeden čas zbadal zarmútený pán, že v jednej z jeho najkrajších svetlíc každú noc práve o polnoci voľačo hurtúva a žalostne narieka. Pozoroval on to za istý čas, a keď to neprestávalo, napadla ho veľká vôľa prezvedieť sa o tom; ba prišlo mu na um, či by to ozaj nebol jeho stratený chlapec. Vyhlásil teda, že dá tristo zlatých tomu, kto v tej svetlici čo len jednu noc prenocuje.

Tristo zlatých pekný peniaz, pre chudobného človeka hotová pomoc. Nuž veru ono našlo sa hodne takých, čo vzali sa na to. Ale keď tu prišla dvanásť a začalo to hurtovať, poľakal sa každý a pomyslel si, že je nehodno za tristo zlatých žartovať sa so životom. I nemohol pán

prezvedieť sa, čo to hurtuje a plače, či jeho chlapec a či dáka potvora.

Ned'aleko panského dvora bývala jedna mlynárska vdovica s troma dcérami. Nebožiatka boli veľmi chudobné a živili sa veru len tak po psote. Povešť o hurte a plači a o tristo zlatých dostala sa aj do ich chudobného domčeka. Tu prerečie najstaršia dcéra k utrápenej materi:

„Matka moja, čo máme vždy len biediť sa? Vari probujem šťastia, pôjdem cez tú jednu noc na vartu; azda voľačo dostriehnem. Tých tristo zlatých dobre zišlo by sa nám, — ačak?“

Matka pokrútila hlavou, kus zamyslela sa; ale naostatok, že ozaj tak biedne živili sa, dovolila dievke probovať.

Išla teda mlynárkina najstaršia dcéra k bohatému pánovi a rozpovedala mu, čo chce.

„Ty by si mala vôľu ísť na vartu?“ prerečie pán. „Dobre, dievka moja, dobre; sprobuj šťastia!“

„Veru sprobujem,“ odpovie táto naradovaná, že jej dovolil. Ale by som vás pekne prosila, keby ste mali tú lásku a rozkázali, že by mi voľačo sebou dali, aby som si kus večere uvarila, lebo som veru od rána nič v ústach nemala.“

Pán hneď zavola na kuchárku a rozkázal, aby jej dač na uvarenie dala. Kuchárka doniesla za obrátenie¹ všeličoho aj na tri večere. A mlynárkina dievka nabrala si toho tiež nadostač: strovy, omasty, múky, soli, dreva na oheň. Zapálila voskovú sviecu a šla do tej svetlice. Tam si rozložila ohňa na kozube, hrnčičky pristavila, na stôl prestrela, aj posteľ si popravila. Varila, varila a ani nevedela, ako jej medzitým čas ubehol.

Bije dvanásta. Tu začne čosi po chyži hurtovať a jajkať. Mlynárkina dcéra v strachu díva sa po svetlici a prezerá ju z kúta do kúta. Ale nikde nič, ako na dlani — a len hurtuje a jajká. Zrazu hurt i s jajkaním prestane a pred ňu postaví sa krásny chlapec, spytujúc sa hlasom prívetivým:

„Komuže to varíš?“

„Mne,“ odpovie ona.

Zarmútil sa krásny chlapček a smutným očkom po nej pozerajúc spytuje sa nanovo:

„A komu si to prestrela?“

„Mne,“ odpovie ona zasa.

Krásny chlapček zarmútil sa ešte väčšmi, aj slzy počali mu hrať v sivých očkách.

„A komu si to odpravila?“

„Mne,“ odpovedala mlynárkina dcéra aj na tretie.

Tu krásneho chlapčeka slzy zaliali, zalomil rukami a zmizol.

Ráno vyrozprávala mlynárkina dcéra pánovi všetko, čo vedela. Ale to, že chlapček zarmútil

¹len čo obrátila sa, pod krátkym časom

sa nad jej odpovedami, len pre seba zadržala. Ale že prenocovala v tej svetlici, pán odčítal jej sľúbených tristo zlatých.

Na druhú noc vybrala sa prostredná sestra a staršia jej dala naučenie, čo má robiť a ako má odpovedať. Tá podľa naučenia robila: šla k pánovi, pán jej dovolil; nabrala si strovy, omasty, soli, dreva; zapálila voskovicu, založila oheň, prestrela na stôl, odpravila posteľ a čakala. Keď ukázal sa chlapec a spytoval: „Komu to varíš, komu i to prestrela, komu si to odpravila?“ naveky odpovedala: „Mne, mne, mne!“ Chlapec zas len, ako včera, rozplakal sa, zalomil rukami a — zmizol.

Ona ráno pánovi všetko vyrozprávala, len to zamlčala, ako chlapec rozplakal sa. A pán odčítal aj jej sľúbených tristo zlatých.

Na tretí deň povie najmladšia sestra:

„Ej, sestry moje, keď vám tak dobre vodilo sa, že ste po tristo zlatých doniesli, pôjdem aj ja šťastie sprobovať, azda aj mne Pán Boh pomôže ten strach pretrpieť.“

Matka, keď videla, že dvom starším nestalo sa nič, dovolila aj najmladšej, trebárs ju aj najradšej mala, a už takto so všetkým ani núdzu nemali pri tom peknom zárobčeku.

Aj najmladšia, ako i jej sestry, hlásila sa najprv u pána o dovolenie, vypýtala si dač aj na uvarenie, zapálila voskovicu a odobrala sa večerom do tej svetlice. Tam oheň na kozúbku založila, hrnčičky pristavila, na stôl prestrela, posteľ odpravila a čakala i v strachu i v nádeji, kedy už tá polnoc privalí sa.

Zrazu udrie dvanásť. Tu začne po svetlici hurtovať a jajkať. Mlynárkina najmladšia dcéra díva sa v strachu po tej svetlici, prezerá ju z kúta do kúta, ale nikde nič, ako na dlani, len hurtuje a jajká. Zrazu hurt i jajkanie prestane a utešený mladý chlapec postaví sa pred ňu a spytuje sa hlasom prívetivým:

„Komuže to varíš?“

Keď tak poďívala sa na krásneho chlapčeka, inak si to pomyslela, ako jej sestry, a odpovedala:

„Sebe som si pristavila, ale ak by si chcel, bude aj pre teba.“

Zarmútené čielce chlapcovo hned začalo sa vyjasnievať a on opýtal sa:

„A pre kohože si to na stôl prestrela?“

„Pre seba som prestrela, ale ak by si mal vôľu, aj pre teba.“

Ako to povedala, ľahký úsmev preletel cez tvár krásneho chlapčeka.

„A pre kohože si to posteľ odpravila?“

„Pre seba, ale ak by páčilo sa ti, aj pre teba.“

Tu chlapec, celkom uradovaný, tľapkajúc rukami, prerečie:

„Ach dobre, dobre si urobila, keď len nezabudla si aj na mňa. Ale počkaj chvíľku, počkaj, prosím ťa ešte. Idem skôr odobrať sa od mojich dobrodincov, čo ma dosiaľ opatrovali.“

Vtom zavial teplý vetriček a naprostred svetlice otvorila sa priepasť hlboká, do ktorej spúšťal sa pekný náš mládenček len tak potichučky, potichučky. Mlynárkina najmladšia dcéra chytila sa za koniec kabátika a pustila sa za ním, kde on to asi pôjde.

Nový svet roztvoril sa im tam pred očami. Napravo tiekla zlatá rieka, naľavo ligotali sa zlaté vrchy a na prostriedku pred nimi rozkladali sa lúčiny zelené, krásne, tisícokrakými kvetmi posiate. Chlapček išiel chodníčkom popredku a mlynárkina dcéra dakoľko krokov za ním len tak na prstoch, aby ju dáko nezbadal.

Ako tak idú, prídu k jednej striebornej hore. Sotvaže zblížili sa k nej, vybehli všelijaké zvieratá, hrnuli sa ku mládenčekovi, vyskakovali okolo neho, a on pohladkával si ich prívetive rad-radom. Kým on to tak robil, mlynárkina dcéra odlomila si v tej hore jednu halúzku a zakrútila si ju pekne do šatôčky, aby vraj mala dáku pamiatku.

Šli ďalej a prišli zas ku druhej hore, ktorá bola zlatá. Keď približovali sa k nej, vyletelo nevídané množstvo všelijakých utešených vtáčikov. Tie začali krásne vyspevovať, okolo mládenčeka obletúvať, na plecيا, na hlavu mu sadat', a on i tieto ešte na ostatný raz prívetive pohladkával. Mlynárkina dcéra odlomila si zas halúzku a zakrútila do ručníčka, lebo si pomyslela: „Ktovie, či by mi moje sestry uverili, keď im budem rozprávať, kde som bola a čo som videla.“

Keď krásny mládenček takto poodberal sa od všetkých svojich dobrodincov, vrátil sa tým istým chodníčkom, ktorým prišiel; a mlynárkina dcéra zas potichu za ním. A keď prišli k tej diere, chytila sa mu táto za konček kabátika a vyletela s ním do tej svetlice, z ktorej boli pred chvíľkou odišli.

„No, už odobral som sa,“ preriekol chlapček, „teraz už môžeme si aj zavečerať.“

Mlynárkina dcéra položila na stôl, čo bola navarila. Posadali si a najedli sa obidvaja do chuti. Keď najedli sa, prehovoril chlapček:

„A teraz mohli by sme vari už uložiť sa.“

I uložili sa pekne-krásne do odpravenej postele. Ale mlynárkina dcéra položila medzi seba a medzi neho striebornú a zlatú halúzku. A o chvíľku tichý sen obidvom oči zatvoril.

Na druhý deň bolo už slnce hodne vysoko — i mlynárkina dcéra ešte nehlásila sa u pána, ako to boli jej sestry urobili. Pán bol už netrpezlivý; no čakal ešte za dobrý čas. Ale keď ešte ani potom o sebe znat' nedala, pomyslel si, že azda zle povodilo sa jej, a šiel ta obzrieť, čo je to, ako je to. Ale dvere boli tuho zamknuté.

Zamknuté dvere dal pán vylámať. A — kto vypovie jeho radosť! — na posteli našiel svojho strateného syna s mlynárkinou dcérou. Práve čo boli prebrali sa zo sna na ten hrmot. Otec radoval sa ako dieťa. A hneď rozkázal k veľkej hostine prípravy porobiť a všetko okolité panstvo povolať, aby prišli a radovali sa s ním.

Syn ale, zhliadnuc pri sebe dve halúzky, s podivením preriekol k mlynárkinej dcére:

„Či si ty so mnou až tam dolu bola? No, keď si mi tak verná, znaj, že si ma vyslobodila. A z

týchto halúzok budeme mať dva kaštiele.“

Tu vzal tie dve halúzky, vyhodil ich von oblokom, a v tom okamžení vystavili sa dva veľké kaštiele, jeden zlatý a druhý strieborný, v ktorých potom mlynárkina najmladšia dcéra s vyslobodeným krásnym mladým pánom bývala a býva až dosiaľ, ak ešte nezomrela.

Peračina

Zo zbierky Sama Chalupku z H.Lehoty.

Jeden valach hľadal pred sv. Jánom Krstiteľom stratenú ovcu. Hľadal ju dlho; už sa bolo stmilo, dážď lial sa akoby kupami a valach ovcu hľadať neprestával.

Tu odrazu zjasalo sa mu pred očima, akoby sa bolo pred ním zablysklo; div, že neoslepol. Keď pretrel si oči, tu kadiaľ sa len poďíval, všade plno zlata a striebra. Za dobrú chvíľku stál valach nad tým divom ako skamenelý, keď ale opamätal sa, pobral sa v nohy a hybaj cez paseky a vyskyte prosto na salaš.

„Chlapci, nebojte sa viacej biedy!“ volal na ostatných valachov. „Toľko peňazí som našiel, čo ich ani za týždeň neodnosíme. Len berte cedidlá a hybajte za mnou!“

Valasi nechceli veriť, keď ale zaprisahal sa im, aby ho za živa v kotle uvarili, ak to nie pravda, nuž pochytili valašky a cedidlá a poberali sa na to šťastné miesto.

„Nenáhliteže sa tak!“ kričal za nimi starý valach. „Počkajte len trošku, kým si druhé krpce preobujem, lebo tieto sa mi mokré ako plúca; podšmykla by sa mi noha, ľahko bych sa v nich aj zabil.“

Netrpezlivo dočkávali valasi, kým skrpcoval sa starý; konečne šli, on napred, oni za ním, na to miesto, kde sa mu bola tá svetlosť ukázala.

Aj prišli na to miesto; ale kde nič, tu nič.

Sem-tam chodil Kubo; hľadal zôkol-vôkol, či sa dakde nezmýlil. Mýliť sa mu nedalo, bo poznal to miesto, ale o zlate ani pamiatky. Valachov začali valašky v rukách svrbieť a Kubo nebol by naprázdno obišiel, keby ho neboli znali, že je chlap spravodlivý a lichého slova nikdy nepreriekol. Vidiac aký je on sám zmútený, neriekli ani slova a smutno vracali sa na salaš, tušiace, že pritom už dačo nebárs chýrneho bude. Kubo nemohol zaspať celú noc, vždy sa mu to zjavenie v hlave plietlo a hútal len a hútal, čo to mohlo byť.

Ráno umienil si, že si ešte raz to miesto obzrie a dobre sa už poďíva, ako to, čo to tam. Poďíval sa hore, a berúc si z kumháru¹ staré krpce, ktoré si večer tam zavesil, aby uschli — čože v nich vidí? Peračinový kvet! K polnoci, keď za ovcou chodil, nevdojak vplietol sa mu krásny peračinový kvet do krpca.

„Eh, ja starý blázon, že som ja nenechal tie krpce na nohách!“ začal Kubo sám sebe láť.

Ale darmo, kvet bol už suchý a moc z neho bola stratila sa.²

¹kumhár — bidlo

²Peračina i papruť, paprať, paproč, poproč i rebričina nazvaný kvet, že len v tú noc pred sv. Jánom Krstiteľom kvitne. A vraj, kto ho svieži nájde, vidí všetky poklady, kdekoľvek ukryté by boli pod zemou.

Traja zhavranelí bratia

Samuel Reuss.

Mala raz jedna chudobná matka troch synov a jedno veľmi utešené dievčatko. Chlapci boli už hodní, ale dievčatko bolo ešte malé, ešte ani nebehalo, ani nevtravalo.

Chlapci, ako obyčajne chlapci, boli samopašní a všeteční. Ale by to bolo ešte ta ušlo, keby len neboli bývali neposlušní, bezbožní a paškrtní. Nebožiatko matka mala s nimi kríž!

Keď sa stala kde aká škoda, tú iste jej chlapci urobili; kde sa aký hriech strhol, to iste boli jej chlapci na príčine. A doma! Keď si niečo z poludnia odložila k večeri, mohla byť istá, že jej ho vyňuchajú a vypaškrtia. Ba neobstálo sa jej ani mäso v hrnci. Keď len mohli prikradnúť sa k nemu, už ho oni vyvláčili a i nedovarené pohltali. Už si nevedela s nimi rady. Napomínala ich, prosila, trestala, bila. Všetko nadarmo. Naostatok celkom vyšla z trpezlivosti.

Raz mala ísť do kostola. Pristaví obed k ohňu a zahrozí sa chlapcom:

„Chlapci! Nesprobujteže mi to mäso vyvláčiť, kým budem v kostole, lebo ak sa mi ho len dotknete, nikdy to mať deťom ešte neurobila, čo vám ja urobím. Veď ja uvidím, či nezložíte tú ohavnú obyčaj, vy nehaneblivci!“

Chlapci sa jej do očí rozchichotali a ona rozhnevaná odišla do kostola.

Sotvaže vytiahla nohu z izby, milí chlapci pod' rovno ku ohnisku, mäso vyt'ahali a pojedli.

Matka sa z kostola navrátila v tej nádeji, že sa chlapci prísnyím zahrozením odstrašili od paškrtenia; ale príde ku ohnisku, nazrie do hrnca - hrniec prázdny. Tu sa neslýchaným hnevom rozpálila a v hneve vykrikla:

„Bohdaj ste sa zhavraneli, aby ste sa zhavraneli, žeby ste jeden z druhého mäso trhali!“

Sotva to vypovedala, v tom okamžení premenili sa chlapci na troch havranov, čiernych ako uhoľ, streptali krídlami a trhajúc jeden druhého a strašne kŕkajúc, leteli, sám milý Pán Boh zná, kam. Matka v hneve svojom neznala spamätovať sa a ešte, keď havrany leteli, za nimi volala:

„No leťte, pl'uháci, a lietajte po svete dovtedy, kým vás vaša najbližšia rodina nevyslobodí!“

O chvíľu hnev prešiel, matka prišla ku sebe, srdce jej stislo, rozplakala sa plačom usedavým a zalamovala rukami nad nešťastnými synmi a nad svojím ťažkým zakliatím. A tak plakala, dobre si oči nevyplakala, každý boží deň.

Prešli roky, a o synoch nebolo ani chýru, ani slychu. Medzitým malé dievčatko vyrástlo v hodné dievča, a to dievča krásne, utešené, biele ako hus, červené ako ruža, že mu naďaleko-široko nebolo páru. Krásne dievča bolo milé, veselé, pracovité; kde prišlo, všade ho radi mali — a matke pomáhalo či okolo domu, či v poli, ako pravá ruka. A že bolo také veselé a spokojné, matka opatrne ukrývala pred ňou svoj zármutok nad nešťastnými synmi, ba ani jej to nevyjavila, že dakedy bratov mala.

Ale to veľmi padlo do očí nášmu dievčatku, že ono ani brata ani sestry nemá, a druhí ich majú i po viacej. I spytovala sa matky tu i tu, že či nemala bračeka alebo sestričku; ale matka vždy len vzdychla zhlboka a vždy len odpovedala, že nemala. Spytovala sa druhých ľudí a tí jej povedali, že ona veru mala bratov, a to troch, ale že tí zrazu skapali a už od viac rokov o nich ani nechyrovať.

Tu prišlo zas k materi.

„Ach, maminka moja sladká,“ povedá, „ľudia povedajú, že som mala troch bratov; povedzte mi, kam sa podeli?“

„Dievka moja,“ odpovedala matka, „tí šli svetom,“ — a slzy ju zaliali.

„Nuž, a načože šli svetom? Kamže odišli? Kedy? Či sa viacej nevrátia? Vedže mi už len povedzte, čo a ako sa stalo s nimi.“

„Ach, nuž, dievka moja, čo a akože sa stalo s nimi?!“

Tu vyrozprávala matka všetko úprimne, akí boli, aj ako ich v hneve svojom zakliala, aby sa zhavraneli a aby dovedy lietali po svete, kým ich najbližšia rodina nevyslobodí.

„Uspokojte sa, drahá mati!“ prerieklo dievča na matkine reči. „Najbližšia rodina ich vyslobodí, inší nikto. Najbližšia rodina som ja. Ja pôjdem, mat’ moja, pôjdem, vyhľadám ich a vyslobodím, čo by mi to ako ťažko padlo.“

„Ach, dievka moja, nestrojže sa tak, nestroj, lebo sa darmo strojíš. Ved’ ich ty nenájdeš, čo koľko krajín pochodíš. Pánbohvie, kde tí lietajú. Nuž a mňa či by si na staré dni takto nechala bez všetkej ochrany?“

„Nebanujte, matka, že vás zanechám. Mne je súdené mojich bratov vyslobodiť a ja ich vyhľadám a vyslobodím, čo by hneď v sedemdesiatej siedmej krajine lietali.“

I nedala a nedala sa odhovorit’ a naostatok i matka horko-ťažko privolila a po dakoľko dňoch ju vypravila do cesty.

Šla ona, horami a dolami, pustými poľami zadlho, a čo z domu vyšla, ešte nevidela človečika. Naveľa prišla ku mesiačikovej materi.

„Pán Boh daj šťastia, pani matka!“ pokloní sa pocestná.

„Pán Boh daj, dievka moja, i tebe,“ odpovedala domáca. „Nuž, kdeže si sa ty tu vybehala? Ved’ tu nechyrovať ani vtáčika, ani vrábika, nie žeby to človečika.“

„Ach, nuž kdeže som sa vybehala! Prišla som sa vás opýtať, či by ste mi nevedeli dačo povedať o troch havranoch, mojich zakliatych bratoch.“

„O troch havranoch, tvojich zakliatych bratoch, ti ja, dievka moja, povedať neviem; ale počkaj, kým môj syn príde domov, spýtam sa ho, asnáď on bude vedieť. Ale aby si dáko zle neobišla, skry sa tuto pod koryto, lebo by ťa mohol zjesť, ak by ťa uvidel; aleže sa ani nepohni!“

I utiahla sa pod koryto a čakala, čo bude ďalej.

Nezadlho prišiel mesiac z cesty. Sotva skočil do izby, hneď zavolať:

„Mamo, človečina smrdí, sem s ňou, nech ju zjem!“

„Ach, kdeže by sa ti tu človečina vzala,“ odpovedala matka „veď znáš, že k nám nikto nechodí. To sa ti len tak vidí, čo si tuho svietil. Na, tu máš večeru, najedz sa a potom si oddýchni, lebo si sa dokonali.“

Udobrený mesiačik sa chutne najedol. Ako sa najedol, začalo sa mu driemať, a aby skôr zaspal, matka mu v hlave ískala. Keď zaspával, pošklbla ho matka za vlasy.

„Mamo,“ zobuduje sa zdurený, „čože ma tak kváčete?!“

A mať mu odpovie:

„Bola som i ja trochu zadriemala a tu sa ti mi snívalo, že sa dakto spytoval, či si troch zhavranelých bratov nevidel.“

„Ej, horkýže videl! Slnce lepšie vidí, to ich skôr mohlo vypáčiť.“

„Nože, no,“ povedala matka, „veďže len spi!“

Keď sa mesiačik naspal, šiel do cesty a jeho matka preriekla ku krásnej pocestnej:

„Dievka moja, tu sa nedopýtaš; ale chod' zbohom ďalej touto dolinou popri tom potoku, tam nájdeš slniečkovú matku, azda ti jej syn dačo poradí.“

Šla ona tou dolinou a blúdila horami, dolami, pustými poľami veľmi dlho, až sa naostatok predsa dostala ku slniečkovej materi.

„Pán Boh daj šťastia, pani matka!“ poklonila sa pocestná.

„Pán Boh daj, dievka moja, i tebe. Nuž kdeže si sa ty tu zakonala, veď tu nechyrovať ani vtáčika, ani vrábika, kdeže by to človečika.“

„Ach, nuž, drahá pani matka, prišla som sa vášho syna opýtať, či by mi nevedel dačo povedať o troch havranoch, mojich zakliatych bratoch.“

„O troch havranoch, tvojich zakliatych bratoch, či bude vedieť povedať, ja neznám, medzitým sa ho opýtať môžeme. Ale si ty, dievka moja, zle nadišla: keď môj syn domov príde, ľahko ťa zje, lebo on ľuď rád jedáva.“

„Ach, drahá pani matka, vedže sa už len zmilujte nado mnou,“ prosila pocestná; „skryte ma dakde, kde by bola bezpečná.“

I skryla ju pod koryto.

Sotvaže ju skryla, prišlo slnco a hneď volalo:

„Mamo, človečina smrdí, dajte ju sem, nech ju zjem!“

„Ach, syn môj, kdeže by sa ti tu vzala, to sa ti len tak vidí, čo si tuho svietil a čo si sa tou parou po svete nabral. Tu máš večeru, čo som ti pripravila, najedz sa a ľahni si, lebo si sa

dokonal.“

Slniečko sa najedlo a po chvíli začalo driemať, a aby skôr zaspalo, matka mu v hlave ískala. Keď už zaspávalo, pošklbla ho matka za vlasy.

„Ej, mamó!“ zobidovalo sa zdurené na matku, „čože ma tak kváčete?!“

„Ved' som ťa ja nechcela,“ odpovedala matka; „ale som bola i ja zadriemala, a tu sa mi snívalo, že sa dakto opytoval, či si troch zhavranelých bratov nevidel.“

„Kdeže by som ich videl, ved' ja do každého kúta nesvietim; ale vetrík všetko predúcha, ten bude skôr vedieť o nich.“

Vtom zaspalo a spalo až do rána.

Hneď zavčas rána šlo slniečko do cesty a jeho matka zbudila pocestnú a takto jej preriekla:

„Dievka moja, môj syn nevedel nič povedať; ale sa ti kázal u vetríka ohlásiť. Choď teda k nemu! Či vidíš, za hentým vrchom býva.“

Slniečková mati pocestnej cestu ukázala, pekne ju vyprevadila a ona šla horami a dolami, pustými poľami, až prišla ku vetríkovej materi.

„Pán Boh daj šťastia, pani matka!“ poklonila sa pocestná.

„Pán Boh daj, dievka moja, i tebe!“ zaďakovala vetríkova matka. „Kdeže si sa tu vzala, ved' tu nechyrovať ani vtáčika, ani vrábika, kdeže by to človečika!“

„Prišla som sa vášho syna opýtať, či dakde nechyroval o troch havranoch, mojich zakliatych bratoch.“

„O troch havranoch, tvojich zakliatych bratoch? Dobre, opýtam sa ho, keď príde domov, asnáďže bude vedieť. Ale čože tu s tebou urobiť? On rád je človečinu; ak domov príde, veru ťa zje.“

„Ved'že ma už len, moja drahá pani matka, dáko zachráňte,“ prosila pocestná; „skryte ma dakde, kde by ma nedopáčil.“

I skryla ju pod koryto a prísne jej prihrozila, aby ani nečuchla.

Vetrik prišiel celý nafúkaný domov.

„Mamo, človečina smrdí, sem ju, nech ju zjem!“ zahomral ešte vo dverách.

Matka prikročila k nemu a pekne ho prehovárala:

„Ozajže človečina? To ťa len tá ľudská duchota zaráža, čo si veľmi tuho dúchal; horký človečina, kdeže by sa tu vzala?“

Kým bol v ceste, pripravila mu mať celého upečeného vola a celý okov piva, predložila mu teda chytro večeru, aby ho ukrotila.

„Tu máš,“ povedá, „syn môj, večeru, čo som ti pripravila, najedz sa a potom si ľahni, aby si

si oddýchol.“

Vetrík sa chutne najedol, a keď sa najedol, preriekla k nemu matka:

„Dokonal si sa, synak, pod', ľahni si, poískam ti, chutnejšie zaspíš.“

Ískała mu, ískała, a keď už mal zaspáť, pošklbla ho za vlas. Vetrík sa z driemot strhol a špatne sa zobrykoval na matku, že čo ho tak šklbe.

„Ved'že sa len upokoj!“ krotila ho matka. „Ved' som to bola i ja zadriemala, a tu sa mi snívalo, že sa dakto opytoval, či si o troch zhavranelých bratoch nechyroval.“

„Ba videl som ich; bývajú na sklenenom zámku, tam ich vídam každý deň obletávať,“ zahomral vetrík, obrátil sa na druhý bok a zaspal.

Ako sa naspal, šiel do cesty a vetríkova mati privolala krásnu pocestnú k sebe a takto k nej preriekla:

„Dievka moja, ty si sa na veľkú vec podobrala. Tvoji bratia sú na sklenenom zámku a sklenený zámok je za hentam tými horami; ale neviem, ako sa ta dostaneš. Medzitým dočkaj, upečiem ti jedného vtáčika, toho cestou poobhrýzaš, ale si košťaliky z neho dobre poodkladáš. Keď prídeš pod zámok, urobíš si z tých košťalikov rebrík, a tak vyjdeš hore ku tvojim bratom.“

Krásna pocestná za dobrú radu poďakovala a keď sa vtáčik dopiekol, odišla ďalej.

Šla ona poľami, hustými horami, kadiaľ jej vetríkova mati ukázala, dlho, veľmi dlho. Cestou košťaliky obhrýzala a pilne ich odkladala. Naveľa prišla i pod sklenený zámok. Zámok bol veľký, krásny a hladký ako oko. Cesty ani schodov nebolo naň žiadnych. I urobila si z košťalikov poodkladaných rebrík a šťastlive sa dostala oblokom do zámku.

Vkročila do krásnej svetlice, v ktorej naprostriedku stál stôl pre tri osoby prikrytý.

„To je večera mojich bratov,“ preriekla sama ku sebe, „už nezadlho prídu.“

S tým prikročila k jednému tanieru, odjedla z neho trochu polievky a potom sa utiahla pod posteľ.

O chvíľu strepotali traja havrani krídlami pri obloku, a ako na oblok posadali, hneď sa popremieňali na hodných mládencov, poskákali do izby a čľapkali si studenou vodou rany, ktoré si boli, trhajúc jeden druhého, narobili. Potom si sadli ku stolu. Keď sadli, zvrtili sa všetkým tanieru.

„Hop!“ povie najstarší, „tu musí byť dakto z našej rodiny! A mne dakto i z polievky odjedol.“

„Ale čo by to tam, pletky, kdeže by sa ti tu vzal,“ preriekli druhí a jedli pokojne, ako inokedy.

Najstarší sa síce ešte i ďalej škriepil, že dakto na zámku byť musí, a zastrožil sa vyhľadať ho po večeri. Ale po večeri zabudol a zabudol i na druhý deň. Keď sa ráno najedli, vyšli na oblok — hneď sa premenili na havranov, strepotali krídlami a leteli strašne kfkajúci a trhajúci mäso jeden z druhého, sám Pán Boh vie kam.

Keď sa k večeru chýlilo, stál stôl pre tri osoby prikrytý a tri postele boli odpravené. Pocestná sa spod postele vytiahla, z jedného taniera odjedla a z jedného pohára odpila z vína, a zasa sa utiahla pod posteľ.

Večer navrátili sa bratia domov, povymývali si rany a sadli ku stolu. Keď sadli, zvrtili sa všetkým taniere.

„Ej,“ povie stredný, „predsa si ty, brat, včera darmo nehovoril, že je tu dakto z našej rodiny. A hľa, hľa, veď mi i z polievky i z vína chýbí. Nech sa len najem, veď ho ja vynájdem, kto je a kde je.“

Najmladší brat ho prehováral, že sa mu to len tak vidí, že kde by sa tu vzal; ale stredný sa zastrojoval, že ho on vynájde, kto je a kde je. Medzitým si po večeri ľahol a len v posteli mu prišlo na um, na čo sa bol zastrojil. „No nič to,“ pomyslel si, „veď ťa ja ráno nájdem“ — a ráno zabudol, odletel a nehľadal.

Na tretí večer sestra zasa odjedla z jedného taniera, odpila z jedného pohára a pováľala sa po jednej posteli.

Keď sa bratia domov vrátili, rany si studenou vodou povymývali a sadli ku večeri. Keď sadali, zvrtili sa všetkým taniere.

„Ej,“ povie najmladší, „už je to predsa dačo vo veci. Taniere sa každý večer zvrtnú, a už teraz mne chýbí i polievky i vína.“ Obzrie sa na posteľ. „A posteľ mi je pováľaná. Veď ho ja vyhl'adám, keď ste vy zavše zabudli.“

S tým skočil od stola, schytil meč a začal hľadať po celej svetlici. Pozrie pod posteľ a tam vidí pekné dievča utiahnuté.

„Aha, tu si!“ vykrikol; „pod' len von, pod', nech vidíme či si dobré, či si zlé.“

„Ach, dobré som, dobré,“ preriekla sestra, vychádzajúc spod postele. „Veď som ja vaša sestra; prišla som vás vyslobodiť.“

Bratia ju hneď poznali a veľmi sa jej zaradovali. Dlho sa tešili a rozprávali si bratia o svojom zakliatí a sestra o matke a o svojej ceste. Naostatok preriekla:

„Keď som sa už sem zakonala a toľko vystála, nože mi povedzte, ako vás mám vyslobodiť z tohoto vášho zakliatia.“

„Jaj, sestra naša!“ preriekli bratia, „čo ti i povieme, to ty nevyvedieš, lebo ten, čo nás má vyslobodiť, nesmie za sedem rokov, sedem mesiacov, sedem týždňov a sedem hodín ani slova prehovoriť; ak len slovo prerečie, všetko nič nestojí, a my zostaneme na večné veky zakliatymi.“

„Ťažké je to, ťažké,“ odpovedala sestra; „ale poručeno Pánu Bohu, ja sa i na to vezmem, keď som sa raz zakonala, a nevrátim sa domov dovtedy, kým vás nevyslobodím.“

Keď bratia pri sestre takýto pevný úmysel videli, vôľu jej zlomiť nechceli. Ale aby jej ľahšie bolo sľub vyplniť, vyrúbali do jedného hrubého stromu dieru, v ktorej bezpečne stáť mohla, zapravili ju tadnu a len jeden oblôček nechali, ktorým jej jest' podávali.

O istý čas, vari o dva, alebo o tri roky, viezol sa mladý kráľ na štyroch krásnych koňoch vedľa skleneného zámku. Cesta viedla práve okolo toho hrubého stromu. Ako prišli ku stromu, kone beh zrazu sekli a nedajbože z miesta, čo by len na vlas. Iba sa spínali a metalí, keď ich pohonič pošiboval. I nemohol a nemohol mladý kráľ ďalej a musel sa vrátiť.

Nezadlho vybral sa mladý kráľ zase v tú istú stranu, vzal si druhé kone, že asnáď bude šťastnejší; ale sa mu práve tak povodilo, ako prvý raz. Po strom kone leteli ako tátoše, pri strome zrazu sekli a nešli napredok, čo by ich tam bol pobil.

Netrvalo to dlho, čo sa vybral i po tretí raz, lebo ho už mrzelo, že od toho stromu nikam nemohol. Dal zapriať zase nové kone a letel na nich ako na šarkanoch. Kone leteli až po samučičky strom, ale od stromu ani hnúť. Spínali sa, durili, fíkali, hrabali, ale napred ani krok. Tu mladý kráľ skočí z koča a ide ku stromu.

„Už ja to,“ povedá, „musím prezrieť a vypáčiť, čo je to za strom, že sa moje kone tak duria pri ňom.“

Obzerá ho, obzerá, až nájde ten oblôček; nakukne dnu a v strome zhliadne utešenú ženskú tvár. Hneď pochytil šabl'u i s pohoničom a začali obidvaja z chuti rúbať do stromu, až po hodnej práci milé dievča vyrúbali. Bolo síce len tak posproste, i to už otrhané oblečené, ale pri tom všetkom bolo predsa tak krásne, že mladý kráľ, ako ho uvidel, tak sa doň zaľúbil, že si umienil vziať si ho za ženu.

Ale sa ho spytoval, kto je, skadiaľ je, čo robí v strome, neodpovedalo ani slova. Na druhé otázky mu len hlavou pokývalo alebo pokrútilo. A keď sa jej naostatok spýtal, či by chcela s ním ísť na jeho zámok, iba oči sklopila a uhla plecami. Tu ju mladý kráľ, uradovaný, do koča vysadil a viezol si ju na svoj pekný zámok, mysliac si, že sa časom osmelí a prehovorí.

Keď prišli do zámku, dal jej mladý kráľ hneď a hneď pekné šaty popreobliekať, a keď ju poobliekali, sto ráz sa mu lepšie páčila. Bol jej veľmi rád, tešil sa v nej a prosil ju, aby prehovorila; ona sa tu i tu lahodne usmiala, na otázky len hlavou kývla alebo pokrútila, ale nikdy neprehovorila.

Naposledy si umienil s ňou zosobašiť sa. Ako si umienil, tak i urobil; ale ona ani pri sobáší ani slova nepreriekla, len hlavou kývla, že chce kráľovi vernou ostať až do smrti.

Od tých čias boli už celkom svoji a žili šťastlivo. Ale to šťastie dlho netrvalo. Kráľ mal nepriateľov, musel odísť do vojny a svoju krásnu ženu zanechať. Rozlúčil sa s ňou veľmi rozžialený a zanechal ju pod ochranou jednej starej ženy, čo na zámku bývala — a to bola ježibaba.

Táto ježibaba mala tiež dievku, ale špatnú, ktorú chcela, aby si ju kráľ vzal za ženu, ale ju kráľ naskrze nechcel. Preto sa ježibaba veľmi hnevala na kráľa, ešte väčšmi na nemú kráľovnú, a nezadlho zavdala sa jej i príležitosť vyliť hnev na ňu. Kým kráľ bol na vojne, prišla kráľovná do pôlohu a mala krásneho chlapca so zlatými vlasmi a so zlatou hviezdou na čele. Tohoto krásneho chlapčeka ježibaba kráľovnej ukradla a podhodila jej šteňa. Potom pribehla ku obluku, že chlapca vyhodí do vody. Ale popod oblok práve preletel havran. Keď ho ježibaba zazrela, vyhodila chlapca za ním a zavolala:

„Na, ty havran, na!“

A havran chlapca uchytil a odniesol ho, Pán Boh zná kam.

Ježibaba hneď po celom meste rozchýrila, že kráľovná porodila šteňa, a túto vymyslenú novinu odpísala i samému kráľovi. Nad takou novinou zarmútil sa kráľ; ale si ženu veľmi rád videl a akoby ježibabe veriť nechcel, odpísal, že je to nič, že sa to všelijako prihodí, len aby to šteňa dobre opatrovali, kým sa navráti.

Keď prišiel domov, našiel namiesto syna šteňa a veľmi smutnú kráľovnú, že sa očistiť nemohla z takého hrozného podozrenia. Medzitým ju rád vidieť neprestal a žil s ňou ako predtým.

Nezadlho zase bolo treba kráľovi odísť do vojny a kráľovnú blízko k pôrodu nechal zase pod ochranou ježibabe. Nuž čože sa stalo? Kráľovná zase porodila krásneho chlapčeka so zlatými vlasmi a so zlatou hviezdou na čele. Ježibaba chlapčeka ukradla, havranovi, ktorý práve popod oblok preletel, ho vyhodila a kráľovnej podvrhla mača. Potom po meste zase rozchýrila a kráľovi na vojnu odpísala, že kráľovná porodila mača.

Nad týmto chýrom sa kráľ veľmi zarmútil, ale ženu rád vidieť predsa neprestal, a keď sa domov vrátil, taký bol naproti nej, ako predtým, len ho srdce zavše bolelo, kedykoľvek sa poďíval na to šteňa a na to mača.

Po istom čase sa zase strhla vojna, kráľ odišiel a kráľovná v jeho neprítomnosti porodila utešené dievčatko so zlatými vlasmi a so zlatou hviezdou na čele. I toto dievčatko ježibaba ukradla, von oblokom havranovi vyhodila, kráľovnej trúchlo¹ drevo podhodila a kráľovi na vojnu zase len odpísala, že kráľovná miesto dieťa² a trúchlo drevo porodila.

„Čo je mnoho, to je mnoho!“ preriekol kráľ rozhnevaný, keď prečítal list ježibabin. „Ani nehovorí a miesto detí rodí mi kadejaké potvory; iba ma do posmechu uvedie pred svetom. Ja to ďalej trpieť nebudem.“

Umienil si, že ju dá zmárniť.

Keď sa vrátil z vojny, odsúdil si ženu bez všetkého práva na smrť, a ona, nebožiatko, aby bratov vyslobodila, ani slova nepreriekla ku svojej obrane. Kráľ ju kázal vyviešť do poľa a tam ju mali stínať.

Už kat dvíhal meč. Vtom, kde sa vezme, tu sa vezme, priletí jeden havran, nesúci utešeného chlapčeka so zlatými vlasmi a so zlatou hviezdou na čele, a zavolá:

„Hop, kate, stoj! Tu máš tohoto pekného chlapčeka, pozabávaj sa s ním,“ a zložil chlapca dolu.

Kat zastal, díval sa na utešeného chlapca a zabával sa s ním a zabával sa s ním i kráľ, až i na stínanie zabudli.

Tu sa kráľ spamätal a zavolať:

„Kate, do roboty!“

Kat meč zodvihol, ale ako sa chcel zahnať, priletel druhý havran nesúci druhého utešeného chlapca so zlatými vlasmi a so zlatou hviezdou na čele, a zavolať:

¹zhnité

„Hop, kate, stoj! Tu máš tohoto pekného chlapca, pozabávaj sa s ním!“

Kat meč zložil, zaihrával sa s pekným chlapcom a zaihrával sa s ním i sám kráľ.

Po hodnej chvíli sa kráľ spamätal a zavolať:

„Kate, do roboty!“

Kat meč zodvihol, zahnal sa, a len na vlase sa zadržalo, že nezaťal. Vtom priľietol tretí havran, nesúci utešené dievčatko so zlatými vlasmi a so zlatou hviezdou na čele, a zavolať:

„Hop, kate, stoj! A ty, sestra, vrav!“

Práve bolo pominulo sedem rokov, sedem mesiacov, sedem týždňov a sedem hodín; traja havrani premenili sa na troch hodných mládenčov a kráľovná prehovorila:

„Už som si, chvalabohu, bratov vyslobodila, už ti teraz, môj najmilší, rozpoviem, prečo som nehovorila, a ako ťa ježibaba oklamala, keď mi podhodila šteňa, mača a trúchlo drevo namiesto krásnych detí, ktoré som ja porodila a ktoré ona von oblokom povyhádzovala.“

Tu rozpovedala všetko od počiatku až do konca, ako sa stalo, a vyslobodení bratia dodali, že vyhodené deti oni pochytili, na sklenenom zámku až dosiaľ opatrovali a teraz ich rodičom naspäť doniesli.

Keď počul kráľ svoju krásnu ženu prehovoriť a keď videl svoje utešené deti, zaliali ho slzy radosti. Hlboko pohnutý odpytoval ženu, aby mu odpustila, že oklamalý, tak nemilosrdne nakladal s ňou — čo ona i rada urobila. Potom ju s veľkou slávnosťou naspäť odviezol do svojho zámku.

Naraz dal pristrojiť veľkú hostinu a mnoho panstva povolať. Pred hostinou držal súd, na ktorom ježibabu na smrť odsúdil. Na hostine predložil hosťom hádku, že sa tam, kde on bol na vojne, tak a tak prihodilo, nuž že čo myslia, že čo by zaslúžil ten, čo takto štyroch nevinných ľudí chcel pripraviť o život? Ježibaba nevedela, že sa už všetko vyzvedelo a že kráľ ju myslí, nuž vykrikla:

„Hja, čože by zaslúžil? Nič inšieho, len aby ho do suda klincami vybitého zapravili a z vysokého vrchu dolu spustili.“

„No, ty stará striga,“ preriekol kráľ, „ty si tak chcela moju nevinnú ženu a moje nevinné tri deti o život pripraviť. Aký si si súd vyvolila, také právo budeš mať.“

Súd čochvíľu vyhotovili, ježibabu doň zapravili a spustili ju z vysokého vrchu, aby sa rozdrvila na márne kusy.

Od tých čias žil kráľ s kráľovnou spokojne. Vyslobodení bratia tiež ostali pri kráľovskom dvore, kam i matku na kráľov rozkaz doviedli, a všetkým sa dobre vodilo, kým nepomreli.

Prorok Rak

Podľa zbierky Važeckej a vlastného znatia podáva Pavol Dobšinský.

Šelma sedliak nemal už nič na svojom bydle, kremä jednu kravu. Pri jeho hlúpej žene bolo prešlo sa mu všetko, čo kedy mal. Pomyslel si:

„Predám aj tú kravu; — načo mi je? Jednak moja žena neopaternica skoro naučila by mi ju nič nejest' a za kožu neviem, čo by som dostal. Hm, ale čo, keď ani tej kravičky nebude? Eh, čo mám veľa hutať, nájde sa, hádam, aj pre mňa voliake remeslo na svete, z ktorého vyžijem.“

Ako si zamyslel, tak urobil; hnal kravu do trhu. Ako to jeho žena vidí, volá za ním:

„Aleže, ak ju predáš, kúp mi sukňu — trebárs akú úzku!“

„Dobre, dobre; aj sám som na tej myslí, že voľáč donesiem pod zuby,“ volal jej naspäť a s tým už bol voľakdesi až hen na konci dediny.

Na trhu predal kravu hneď. Kúpil kalendár; no i pečenú húsku. To strčil do kapsy a ostatné peniaze prepil na víne. Sedel pri ňom až do druhého dňa.

Jeho žena tu doma zakúrila si pec, a keď takto pred pecou zohriala sa, pomyslela si, že keď jej už teplo, načo by jej bola stará sukňa i dovtedy, kým muž dôjde s novou. Zvliekla teda starú haraburdu a hodila do pece. V peci nielen sukňa stlela, potlel aj všetok oheň, vychladla aj pec aj izba, kým muž tam kdesi pri tom víne sedel. Nuž táto tuná triasla sa od zimy v tej voliakej, i to dost' biednej košelici, čo ešte ostala na nej. Raz už potom došiel milý muž, a len čo dvere otváral, už táto volala spoza tej pece:

„Mužiček môj, dajže mi skoro tú sukňu.“

„Akú sukňu? Ved' som ti ja sukňu nekúpil.“

„I bodajže ťa, a ved' som ti volala, žebys mi kúpil už trebárs akú úzku.“

„A ved' húsku som kúpil; aj tebe dám z nej, len čuš!“

A veru bolo jej len čušať tam pod kochom, bo takto ako bola, o tej biednej košelici, nemohla ľuďom na oči. Dobré, že ešte hodil jej muž tam voľáč pod zuby.

A muž len to chcel, aby žena dakde čušala, keď on raz mal tú zázračnú knihu, v ktorej ide znamä¹ na znamä, čiary-čary, haky-baky jesú na všetko. Najsamprv dal vyhlásiť sa po dedine, že on všetko uhádne, čo komu kde skapalo, aby len išli k nemu, ako k dákomu prorokovi. A tú zázračnú knihu, to jest kalendár, obrátil pred seba hore nohami a dolu hlavou, bo literky nepoznal; ale hľadel do toho, akoby vedel všetky knihy a všetku múdrosť lyžicou bol pochlípil do seba. Dlho mu nik neprichodil. Ale raz, ako tak sedí za stolom, vpáli mu sused do izby.

¹znamä — znak

„Susedko,“ začne.

„Nič susedko, ty grobian! Či to tak chodia k prorokovi? Vyjdi von, pekne zaklop, a ak ti zavolám: Slobodno!, nuž prídeš a klobúk zosnímeš. Potom budeš dovrávať sa so mnou, pekne po panský ako s prorokom.“

Milý sused musel von, prikloniť sa pekne po panský a potom už začať:

„Pán prorok, skapali mi dva voly, či by ste nevedeli, kto mi ich vzal? Veru vám dám dvadsať rýnskych aj kilu² hrachu, takého vyberaného ako zlato.“

„Nuž vidíš, kujon, mal si sa hneď takto prikloniť, aj bez naučenia. Teraz ale prines dvadsať rýnskych aj kilu hrachu! Tvoje voly nájdú sa.“

Uradovaný sused, akoby už voly boli doma, hneď doniesol peniaze aj kilu hrachu.

„Pod' sem,“ vraví prorok, „a pozri, ak máš oči! Tento tuná s týmto krivým kolenom,“ — ukazoval v kalendári na znamä, „odviazal ti ich v noci. Ale ak ti ich do zajtrajška rána na miesto nepostaví, nuž uvidíš, že najmieň aj na to druhé koleno okrivie a potom ho už máme za šticu.“

Ako hrom roznieslo sa po dedine, že tak a tak, skapané voly vynájdu sa a že s tým o tom krivom kolene zle bude. A nebol to nikto inší, iba krivý Kubo z dolného konca. Ten priletel ako bez duše a už znal, ako má zaklopať i pekne prikloniť sa:

„Pán prorok, pán veštec, či ste doma?“

„Doma. Čože chceš, krivá duša?“ riekne prorok. A ten naspäť:

„Ach veď duša ako duša, tá dosť vzdychala, ale telu chcelo sa krasť. Nuž, veď viete, o tie dva volky som prišiel, len aby horšie nebolo.“

„A čože dáš, aby horšie nebolo?“

„Oj, veď som var hoden ešte i ja toľko dať, ako ten váš hlavný sused dal; len už potom aby všetko dobre bolo.“

Všetko dobre bolo: peniaze i hraštek bol hneď zase u proroka, voly do rána na mieste. A takto pomaly nachodili sa pokapané veci i tomu i tamtomu a meštek i komora u proroka naplňovali sa. Ženu choval dobre; ale tú sukňu len nekupoval a nekupoval, už trebárs akú úzku, bo si vždy myslel:

„Dobre tej za kochom, aby mi voliak remeslo nepokazila.“

A ju to predsa škrelo, trebárs zjedla i húsku i prasiatko, ešte potom i všeličo požúlila za tým kochom, čo takto ku prorokovi doputovalo.

Raz ti tu skape panej v kaštieli zlatý sobášny prsteň; a len ho nebolo a nebolo, ani nikoho, kto by o tom bol vedel i najmenšie nadškrknúť. Chýry rozniesli sa, ako pani ponúka už aj sto rýnskych tomu, kto by jej prsteň vynašiel, a ako toho na kolese lámať budú, kto ho vzal. Za chýrmi doletel raz potom i sluha od pánov k nášmu prorokovi a vpálil tiež do izby s tým, že

²kila — merica

či vie, čo panej skapalo, aby to vyhľadal, keď je taký prorok.

„Čo tvojej panej skapalo,“ rečie tento, „lepšie viem ako ty. Ale ty si neokrôchaný surovec, keď nevieš, ako máš prikloniť sa prorokovi.“

Vyhnal i tohto von. Iba keď pekne zaklopal a uklonil sa, prijal ho; aj to hneď začal:

„A pani veľkomožná mali tiež vedieť, že prorok k takým pánom peši nechodí; keď pošlú pre mňa hintov, potom prídem.“

Pani poslala hintov a prorok, s otvoreným kalendárom pred sebou, hrdo doviezol sa na ňom do kaštieľa. Vypýtal si osobitnú izbu, sedem dní času a samé vyberané jedlá a vínečka dosýta, kým by vyčítal, kde je ten prsteň. Pani privolili, keď i tak bola pani v dome a pán práve na celý týždeň bol odišiel z domu.

Milého proroka chovali ako pavúka, pil na to ako dúha, a už čo snoval, to snoval za tých sedem dní. Ale tej jeho žene nebárs bolo doma za tou pecou o hlade a zime. Núdza zobúdzala, zobudila aj túto. Kým čo hotového našla, vykútala v dome — a potom, hoc just v košelici, pustila sa z domu a hybaj pravo do kaštieľa za mužom. A ten mládenec, ktorý chodil po proroka, čo mu už len chcel voľač na protiveň urobiť, pustil ju k nemu. A milý prorok čože si mal s ňou počať? Chlácholil ju, aby už teraz čušala, že tu dobre naje sa, ani jedlá nepočíta, toľké dajú na stôl.

„A páč len,“ vraví, „už sme pri prvom!“ Bo práve počul prvého mládenca s večerou na schodoch. Mládenec to zaslyšal a iba ho striaslo; lebo on bol prvý z tých, čo prsteň ukradli a na inšie ani nepomyslel, len že to prorok naňho vraví. Zase keď druhý niesol jedlo, zavolať prorok:

„Ženička moja, už sme pri druhom!“ Aj tohto mládenca striaslo od ľaku. Zase keď tretí niesol:

„Či som ti nepovedal, že dočkáme sa aj tohto tretieho!“

A tento tretí mládenec nestačil ani jedlo na stôl položiť, už padol pred prorokom na kolená:

„Ach, čože tajiť, keď nás tak poznáte; veru sme to my traja ten prsteň potisli. Ale čože, keď tak ľahko zošmykol sa do vačku?! Len vás už o to prosíme, navlečte to voliak, aby ste nás nepreznadili; veď vám, hádam, ani my nechceme zadarmo. Ešte aj u nás nájde sa nejakých tých sto rýnštiakov. A pani rada bude, keď len prsteň tu bude, kým pán domov príde.“

„No, veď som si hneď na vás myslel,“ zaprorokoval tu milý prorok — a vážne, po starokňazovsky. „Ale jasne ukázalo sa mi to len teraz, keď ste túto pokonnú³ večeru na stôl nosili. A že vás aj sám ľutujem, preto som vás upamätal a privolať som vám to takto naozaj do duše! Bo zajtra bolo by vám bývalo jaj beda! Aj bude vám ešte, ak neurobíte, ako vám rozkážem. Peniaze doneste hneď a na ráno dajte prsteň zožrať tomu najväčšiemu moriakovi na dvore. Tam to už bude moja starosť!“

Peniaze boli hneď tu. Tamtým ešte šupelo, čo to, ako to bude na ráno, ale náš prorok spal pokojne.

³pokonný — ostatný

Ráno skoro by bolo všetko rozišlo sa na tom, že pani nechcela dať najkrajšieho moriaka zarezat', že kde by sa tam vzal jej prsteň.

„A už toho inde nemáte, ani k tomu inak neprídete,“ povedal prorok, „veď azda znamä neklame!“

Nuž už len oľutovala toho moriaka. A zlatý prsteň, hľa, tam ti mu bol v zobole! Hneď odčítala prorokovi sto rýnskych, - a už len aby poberal sa, kým pán nenadíde.

„A veď ja idem,“ rečie tento, „ale akože o hanbu za bieleho dňa tamto s tou, čo prišla sem večer o tej jednej i to biednej košelici?“

Pani kázala jej dať svoje najčervenšie šaty. Nuž viezol sa prorok hrdo s hrdou von na bránu kaštieľa.

Tuná ale stretne ich už pán a zastaví, čo to, ako to, že taká osoba vezie sa v najkrajších paniných šatách. Tajit' nebolo ako; vyšlo všetko pekne rúče najavo.

„No, keď ste taký prorok, vyskúsim vás ešte i ja!“ riekol na to pán. Dal pripraviť hostinu velikú. Jednak moriak bol už zarezaný a druhí dvanásti páni boli prihlásili sa mu just dnes za hosťov.

Na stôl priniesli i jedál dvanástoro na otvorených misách, len trináste jedlo bolo na prikrytej. Bolo jedlo také, čo pán sebou doniesol a ešte tohto roku nebolo na stole, kremä dnes po prvý raz. Prorok mal uhádnuť na prvý raz, čo by to bolo, — a veru nevedel.

„No hádaj, ale skoro!“ durí ho pán.

A ten v súrke nevedel, kade von z konopí, nuž len vzdychlo sa mu:

„Ej, Raku, Raku, s tebou je zle!“ lebo ho volali Rakom. A pán:

„No chlap si predsa!“

I odkryje misu, a tu na mise — veľiký morský rak, uvarený na červeno.

Všetci iba oči otvorili, už neviem, či len na toho červeného raka, či aj na tú prorockú múdrosť. Ale, vraj každý z tých pánov dal ešte potom prorokovi na oferu po sto rýnskych a so všetkým dali ho pekne zaviesť domov, aby múdrosť peši nechodila.

Mal už zase s čím gazdovať. Len s tou ženou mal ešte neraz pračku i omykačku, trebárs mala už tú sukňu novú, a veru nie úzku. Lež požičal jej vždy trocha zo svojho rozumu; nuž už potom len lepšie žili spolu. Len, vraj, ako jej to požičiaval? Dobrý prorok a chlap na svet súci aj to vedel.

Tri práčky

Podáva P. Dobšinský z Gemerskej.

Kedysi v hore bývali tri ženy. Mužovia im voľakedysi predtým, a to všetci traja odrazu, skapali, len tak, ako čo by boli prepadli sa bez chýru a stopy. Ženičky už potom iba z toho živili sa, čo bohatým ľudom z neďalekého mesta šaty prali.

Raz horko-tažko vyrobili si z toho prania na jednu meričku zbožia. Pekne si ho zomleli, múku na korytce preosiali a večer zápravu do toho dali, že ešte pred polnocou vstanú toho chleba napiecť, lebo už oddávna ani kôrky z neho nevideli. Aj vstali a že dobre bolo skyslo, i zamiesili. Tu už mali pec kúriť, ale v dome ani iskierky ohňa; voliak im bol všetok vyhasol a kresivo stratilo sa im kdesi, že ho konečným koncom nájsť nemohli. Čo bolo robiť? Iba skoro do mesta bežať, ohňa požičať a doniesť.

Bežala poň tá najstaršia; ale dlho neprichádzala, a na koryte už hodne bolo skyslo.

„Len kde tá moce sa?“ povie tá stredná a odbehla oproti tamtej, aby posporila sa.

Tu najmladšej doma cesto už von z koryta prekýsalo, a tie ešte neprichádzali. A veru jej aj clivo bolo samotnej, potme. Vyšla na priedomie a vyvolávala, ale sa jej nik neohlásil. Nuž aj ona chcela pustiť sa oproti tým dvom, ale si ešte pomyslela, že to veru dobre bude upiecť si aspoň kúsok cesta na uhlí, keď tie dve stretne s tým ohňom, bo ju už aj hlad upomínal. Vbehla teda dnu, odtrhla si rovnaké kúsky z toho cesta a pustila sa tým dvom v ústrety.

Beží, letí ako bez duše, aby čím skôr stretla sa s nimi a prehryzli si koľko-toľko. Lež ani nevedela, iba keď zabľúdila na akýsi pustý závoz. Cesta tu hlboká, brehy strmé z oboch strán; nevie, ako von, ani či napravo, či naľavo dobrú cestu hľadať: nuž v tom strachu len beží a letí vždy ďalej.

Tu stretne akéhosi bieleho pána na bielom koni a psíček-belko bežal popred nich; všetci traja boli veľmi vychudlí.

„Bože, daj šťastia, biely pánko,“ pokloní sa žena. „Či ste nestretli tu dakde dve práčky, just také ženy, ako som ja?“

„Horký môj stretol; veď ja na tejto ceste ani vrábika nestretám, nie to ešte ľudský parsún. Ale choď, stretneš môjho kamaráta, čo za mnou chodí, azda ti ten dačo povie o nich.“

Už by bola prešmykla popri ňom, ale vtom jej ľúto prišlo:

„Ach, ale akí ste vy všetci vychudlí; vy iste leban ani raz do týždňa varené nejedáte. Vezmiteže si aspoň tento koláčik.“

A s tým hodila jeden kúsok z toho cesta, čo doma umiesila. Psíček ho hneď uchytil a na troje rozdelil.

Už bežala, uháňala zasa tým závozom. Nezadlho stretla bledého pána na bledom koni a psíček-bledko bežal popred nich. Títo traja boli ešte vychudlejší od predošlých.

„Bože, daj šťastia, bledý páňko,“ pokloní sa žena. „Či ste nestretli tu dakde dve práčky, just také ženy, ako som ja?“

„Horký môj stretol; ved' ja na tejto ceste ani vrábika nestretám, nie to ešte ľudský parsún. Ale choď, stretnes môjho kamaráta, čo za mnou chodí, azda ti ten dačo povie o nich.“

Už by sa bola prešmykla popri ňom, ale vtom jej ľúto prišlo:

„Jaj, Bože môj, vy ste ešte vychudlejší, ako tamtí; nate aspoň tento koláčik.“

A s tým hodila druhý kúsok z toho cesta, čo doma umiesila. Psíček ho hned' uchytil a na troje rozdelil.

Zas bežala, uháňala tým závozom. Nezadlho stretla čierneho pána na čiernom koni a psíček-černuš bežal popred nich. Títo traja boli už akí najvychudlejší na tom svete.

„Bože, daj šťastia, čierny páňko,“ pokloní sa žena. „Či ste nestretli tu dakde dve práčky, just také ženy, ako som ja?“

„Stretol, nestretol; čože tebe do nich?“

„Nuž ved' sú to moje kamarátky, išli po oheň do mesta... Jaj, ale, aha! Ved' ste vy akí najvychudlejší na tom svete; nateže, nate aspoň tento koláčik.“

S tým hodila i ten tretí kúsok cesta psíčkov a ten ho hned' na troje rozdelil a podal po kúsku tamtým.

Ona by bola vari zas len prešmykla sa popri ňom kamarátky hľadať, ale ju teraz už zastavil sám ten čierny.

„Stojže málo,“ hovorí jej, „a počuj, čo ja tebe poviem. Ale si zachovaj každé slovo, lebo ak nie, zle bude s tebou aj s nami. Ty by si tohto závozu nikdy nevyšla, lebo ten točí sa kolom dookola ako koleso. Ale zablysne sa ti hned' tu stranou svetielko; k tomu choď! Tam na dvore klietka dreva a nad ňou visí lampa. Tá ti posvieti, kadiaľ dnu do domu. Nad prvými dvermi visí kantár, ten zosníť potichučky, aby si ani nešuchla. Ponáhľaj sa s ním cez tri izby a ani nehlesni, čo by si tam čo videla. V tej tretej izbe spí za stolom na lavici strigôň. Hod' na neho ten kantár, ale odrazu! On síc premení sa ti na šarkana, ale ty na to nič nedbaj, len ho vyved' na dvor a posad' na tú klietku dreva a podpál' tou lampou, nech tam zhorí. Vyslobodíš i seba, i nás, i svoje kamarátky. Času máš dost'. Lebo, že si i mňa i mojich kamarátov takto zastavila a nachovala, budeme sa my baviť na ceste, aby sme pozdejšie obišli, ako inokedy. A najdlhšie zabavím sa ja sám; bo keď chceš vedieť, ja som toho strigôňova noc, ten predomnou je jeho mesiac a ten prvý jeho deň. Tu my toho slúžime a on nám práve len toľko dáva jest', aby sme ani prirýchlo, ani prineskoro nebehali. Ale teraz ja tých predomnou durit' nebudem a tí tiež mali pri čom pomeškať sa: nuž hovorím ti, že máš času dost'; len urob, ako som ti rozpovedal. Ale že môj jeden krok a tvoje tri!“

Čierny pán sa pohol, a ona tiež meškať neschla. Nuž tu nevoľná stvora len bežala, bežala, až zablyslo sa jej to svetielko stranou od závozu. Prišla na dvor a lampa jej posvietila, kadiaľ dnu do domu. Tam nado dvermi visel remenný kantár. Ani nedýchla, ani nešuchla, kým ho zosnívala. Vníde do kuchyne, tu plno všelijakého riadu, a to všetko z umrlčích kostí. Len teraz ešte predesila sa. Ide do prvej izby; tu všelijaké mordárske náčinie: kuše, nože, paloše, putá, reťaze a bohviečo, čo ona o tom nikdy ani nechyrovala. Bože ty môj, dobre tu z ňoh

nespadla od strachu. Ale nič; len ide do tej druhej izby. A tu zas samé kliecky, ako pre vtákov a ľudí v nich pozatváraní. A to, čo si ich ten strigôň krmil na pečienku. Tuná boli už aj tie jej kamarátky, každá v okremitej klietke. Na šťastie spalo to tam všetko, keď ešte noc trvala, a tak nemal kto kriku porobiť. Prekradla sa len tak na prstoch ku tretej izbe.

V tretej zlatej palote spal sám strigôň za stolom, nad ktorým mu naveky lampa horela.

„Aha, tu si mi!“ zareval na ňu, ako dvermi vrzgla a dvíhal sa hore.

Just natoľko nadvihol sa jej, ako bolo treba ten kantár na neho zahodiť. A veru ona poobracala sa a zahodila mu ho na krk. Hneď premenil sa na šarkana a reval a metal sa náramne. Ona tým tuhšie chytila ho za ten kantár. Nuž tu, keď už videl, že je v jej moci, dal sa jej viesť ako kuriatko.

Ona ho vyviedla na dvor, posadila na tú klietku dreva a tou lampou podpálila. Hneď drevo praskalo, plameň a dym zdvihol sa do neba a strigôň zhorel tam na prach a popol. Keď doháralo, blížil sa už ten biely pán pozďaleka, a keď všetko vytuchlo, bol už tam; bol už biely deň.

„A či ma ty,“ rečie ten biely, „už nepoznáš? Ved' som ja ten spravodlivý najmladší tvoj, ako najmladšej z vás troch muž!“

Vtedy ona oči otvorila a poznala, že je to jej muž. Vtedy vraj i z tých umrlčích kostí tam ľudí ožili, aj tí z tých klietok povychodili a medzi nimi aj kamarátky. A došli už ako oslobodení aj tí dvaja, čo ich bola stretla. A to boli zase jej kamarátok mužovia. Nuž tu všetci len jej jedinej za oslobodenie ďakovali. Aj mali čo ďakovať, lebo strigôňa nebolo viacej a v dome jeho nabrali si bohatstva, čo potom každému dostačovalo na celý život.

Psota

Podal nemenovaný prostonárodný pisateľ z Važca v Liptove.

Bol jeden pán a jedna pani, mladí a bohatí, a veľmi pekne spolu žili. Raz príbehne k nim akýsi maličký chlapec a povie im:

„Vyberte si, či chcete teraz v mladom veku, či vprostred veku a či v starom veku byť chudobní. Jedno z toho splní sa vám istotne; lebo aby ste vedeli, ja som Psota a mne nikto neujde. O tretí deň prídem zase.“

O tretí deň príde a povie:

„No, ako ste sa dopravili?“

„Tak sme sa dopravili,“ odpovie pán, „keď už ináč byť nemôže, radšej aby sme len v mladom veku psotu, biedu treli; lebo vprostred veku ani tak by sa nám to nechcelo a v starosti nebudeme vládvať.“

Chlápä Psota zmizlo a neprichodilo viac a tí mysleli, že to už naveky. I tak veselili sa, akoby nič nebolo. Len tu raz, ako boli v susednom meste na tanci, strhne sa krik, že tam voľakde horí. Vyjdú von — a to veru ich spravodlivý dom aj s celou dedinou v plameni. Raty nebolo; všetko im zhorelo.

„No vidíš, duša moja, už je psota, bieda tu; poďme my svetom lepšie šťastie hľadať.“

Tak hovoril pán a pani pristala.

Ľuďom svojim v tej dedine povedali, aby len pracovali a zmáhali sa za sedem rokov. Potom že ako bude, tak bude.

Pobrali sa preč a prišli do jednej hory; tam si sadli a bedákali. Prišiel k nim starý človek:

„Čo tak bedákate?“

Pán rozpovedal mu všetok spôsob.

„Oj, čo len to, tomu ľahká pomoc,“ hovoril starý. „Daj mi tvoju ženu, dám ti za ňu mešec dukátov. Jej bude u mňa dobre, lebo som človek bohatý; tebe ale pomôžu peniaze z biedy.“

Pani pristáť nechcela, ale pán pristával, že to veru najlepší spôsob psotu oklamať. Nuž naposled pristala i ona. Pošla so starým a mladého pána nechali tu i mešec dukátov pri ňom.

A ten tu myslí si a myslí a veru nič dobrého nenamyslel.

„Mojej žene,“ hovorí, „bude hotová psota so starým a mne bieda bez nej na svete. Veru sme len seba oklamali!“

Trápilo ho to veľmi a v tých trapiech aj usnul tam. Raz zakrúti sa nad ním havran, zlietne dolu, uchytí mešec a poď, odkiaľ priletel.

Ešte len potom, keď prebudil sa, veril mladý pán na psotu; lebo ani ženy ani mešca nikde viac nebolo! Samotný ako prst pobral sa ďalej. Nadhodili sa mu tam tesári, čo v tej hore tesali drvá na staviská. Popáčilo sa mu to remeslo, stal teda medzi nich a robil tam za drahý čas ako tovariš a prekladal tú psotu z pleca na plece. Pomaly už aj zabúdaj na všetky nehody.

Raz voliaka pani tam neďaleko chcela stavať nový dom na pohorenisku. Zjedнала sa s tým majstrom, u ktorého tento bedár bol za tovariša. Majster poslal práve tohto tovariša ešte i s druhým do hory nastínať brvien k tej stavbe. Zotnú oni jednu vysokú jedľu, na ktorej bolo krkavčie hniezdo. A tu z hniezda vypadne mešec dukátov. Náš tovariš poznal si ho hneď, že je to ten istý, čo mu dakedy starý človek bol dal za ženu. Chcel si ho prisvojiť; ale ten druhý tovariš nechcel mu ho dať, že on mešec ešte prv zazrel a že rovnak rúbali, že teda jemu patrí aspoň polovica. Ale tento zase, že tak a tak, že je to spravodlivý jeho mešec so všetkým, ktorý mu dakedy nebodaj len tí krkavci mohli vziať a sem zaniest'.

Vec prišla pred právo a to právo mala rozsúdiť tá istá pani, čo ten dom stavať dala; lebo to bola aj jej hora, kde títo rúbali. A tá pani zase nebol nikto inší, len spravodlivá žena toho dakedajšieho mladého pána a teraz tesárskeho tovariša. Priam ho ona poznala, keď pred ňou ustanovil sa, ale on ju nepoznal. Ona prisúdila celý mešec tomu druhému tovarišovi, ktorý ho prvý zazrel. Tu si tento vzdychne:

„Bože, či už moja psota nikdy neodíde odo mňa?“

A ona povie:

„Neboj sa, odíde! Len lepšie otvor oči na každú vec!“

On pozrie sa jej lepšie a pozná, že to jeho žena. Hneď objali sa!

Od tých čias bolo im dobre; lebo ona to dala ten ich dávňajší dom na zhorenisku znovu stavať z toho, čo jej po onom starom človeku bolo ostalo.

Psota koho-toho aspoň raz za života pohľadať musí.

Zabitá sestra

Podávame celkom tak, ako to napísal z pospolitého ľudu pošlý pisateľ, vo Važci v Liptove, r. 1842.

Išli dve sestry na jahody. Nuž ta starša menej a mladša viacej nazbierala. Nuž ta starša tu mladšu zabila a vykopala jej jamu pod javor.

Išla starša domov. Spytaju sa jej rodičia, že de¹ nehala mladšu sestru. Poviedala, že ta malo nazbierala jahôd, že ostala tam ešte zbierať.

Išiou jeden hudec do hory, počau rubať toho javora. Ta kričala spod javora:

„Pan hudec, nerubaj! Mňa sestra zabila, srdečko mi zarmutila. Pan hudec, nerubaj!“

Prišiou hudec domov; poviedau jej rodičom. Potom jich zaviedou tam do toho lesa i otca i mater i brata i sestru.

Nechcela ísť ta sestra; musela ísť.

Najpru hudec rubau.

„Pan hudec, nerubaj! Mňa sestra zabila, srdečko mi zarmutila. Pan hudec, nerubaj!“

Otec rubau.

„Pan otec, nerubaj! Mňa sestra zabila, srdečko mi zarmutila. Pan otec, nerubaj!“

Potom dau otec materi, že či jej bude tak volať. Mat' rubala.

„Pani matka, nerubaj! Mňa sestra zabila, srdečko mi zarmutila. Pani matka, nerubaj!“

Matka dala synovi rubať.

„Pan braček, nerubaj! Mňa sestra zabila, srdečko mi zarmutila. Pan braček, nerubaj!“

Teraz sestra musela rubať.

„Pani sestra, nerubaj! Ty si ma zabila, srdečko mi zarmutila. Pani sestra, nerubaj!“

Potom ju vyhrebli a vzali ju domov a pochovali ju pekne. A staršu zmarnili.

¹kde

Panna za drakom

Podal a rozpráva Danko Vrahobor Maróthy.

Bol raz jeden pán a nemal detí, iba jedno krásno dievča. Prichodili zo všetkých strán sveta veľkí páni a chceli peknú paničku za ženu. Ale táto jediná jedna povedala:

„Nepôjdem za žiadneho, len kto príde v samom čistom zlate oblečený!“

Len ti tu raz pripáli hintov do dvora na šiestich sivkoch a vykročí z neho pán krásny, od päty do hlavy v samučičké zlate oblečený. Vyplnil vôličku mladej paničky, z radosti mu podala rúčku; len už sobáš aby čím skôr byť mohol.

Hneď robili prípravy k svadbe a dvanásť ševkýň šilo dňom i nocou pri svetle pre mladuchu zlaté sobášne šaty a pre mladého darunkovú košeľu, tiež samučičkými zlatými čipkami obšívajú.

Jeden nad druhý krajšie hintovy hrnuli sa v deň svadby do dvora, z nich schodili vždy hrdší a hrdší svatovia a najhrdší mladý zať. Nevestu viedli k sobášu a potom ju zvrátili v tanci, že sa jej pot cíčkom z čela lial.

Dokýval sa tu žobráčik o barlách do domu. V kuchyni ho chceli len tak čímisi odbydnúť, ale ten posadil sa na prah a prizeral sa na tých svatov. Raz, ako mladý s mladou tancoval, tleskne milý žobrák rukami a povie:

„Ach, ľudkovia boží, hľaďteže, hľaďte! Títo svatovia nepáčia sa mi nijak! Ved' každý alebo na konských kopytách, alebo na husacích lapuškách chodí!“

Začuje to mladý zať, pritisne k sebe mladú nevestu, hybaj, už boli všetci v hintovoch, biče praskli, hurt porobil sa strašlivý — a tých s nevestou nebol by viac dohonil žiaden duch. V okamihnutí stáli sa za dedinou a tu, kde sa vzal, tam sa vzal, zakikiríkal nad nimi kýsi čierny kohút, a netrvalo za mihnutie, prepadli sa svatovia, len jazero zalialo sa nad nimi a mladý zať sám letel v povetrí s mladuchou preč, preč, milý Pán Boh vie kde. Lebo to nebol pán v zlate oblečený, ale bol drak s dvanástimi hlavami a toľkými chvostmi, a tu len do povriesel bol okrútil sa a tak oči ľuďom zaslepil, že by sa boli prisahali, že je v čírom zlate oblečený a ten najdriečnejší šuhaj na tom svete.

Nevedeli rodičia, kde podela sa im jediná dcéra, nechyrovali nikdy nič o nej, trebárs vypytovali sa na všetky strany. Nuž sa už len umárali slzami a stenali vo dne v noci, bledí, užialení ako tône.

Raz prišla akási ženička k nim, a keď ich videla takých utrápených, usužovaných, opýtala sa ich, že čo majú za príčinu.

„Nuž, a či ty nevieš, či si ty nepočula, ako nám dcéra skapala? A keby sme už aspoň vedeli, kde je, ako je s ňou, či jej je dobre a či zle!“ rozplakala sa matka pred tou ženou.

„Oj, pani moja, neplačteže,“ povie žena. „Nič ľahšieho, ako to vyzvedieť, kde vám je a či jej je dobre, alebo zle. Ved' ja mám syna, ktorý všetko na svete vidí a vie; ten ju vyzrie, aby kde bola, a potom vám povie všetko. Veru vám ho pošlem ešte dnes.“

„Ach, pre Boha vás prosím, lenže ho, len pošlite, ale hneď!“ povedala pani a obdarovala ženu.

Kamsi-čosi už tam bol ten ženin syn a postavil sa pred rodičov.

„No, či si ty ten, čo všetko vidí a vie?“ opýtal sa ho pán.

„Ja som, pane; len povedzte, čo mám vidieť a o čom povedieť!“

„Nuž povedzte nám, kde je naša dcéra a čo tam robí?“

Tento vidák obzrie sa po svete a povie:

„Hej, pane, nechýrno je vašej dievke na tom svete! Ved' ju to drak sebou uchytí. Tam ju drží v pustých horách v tmavej jaskyni svojimi dvanástimi chvostmi objatú a ona mu musí deň i noc v dvanástich hlavách ískať, aby sa mu poveky dobre driemalo.“

„A či by sme ju nemohli odtiaľ vymôcť?“

„Prečo nie, len či ja a moji bratia dáme sa na to. Bo to máte vedieť, že kde môj stredný brat čakanom zatne, tam vôkol neho obženie sa vo tri vrhy múr neprelomný, a môj najmladší brat zostrelí, aby čo a čo by to bolo menšie ako muška a na sto míľ ďaleko.“

„Nuž ved'že sa teda len dajte na to; dám vám všetko, čo mám, alebo čo si žiadate odo mňa.“

„No, ruku na to!“ povedal vidák a stávka stála.

Tu mať týchto troch náhle im cedídlá bryndzou a chlebom a krhličky hriatym naplnila, už ich vypravila na cestu.

Vidák dobre vedel, kadiaľ majú ísť, aj čo v jaskyni deje sa, nuž šli pravo tatam, akoby strihal, a on sám pobral sa dnu. Panička sedela i teraz drakovi v lone a ískala mu a on ju držal dvanástimi chvostmi otočenú a driemal. Keď vidák vstúpil, predesila sa náramne a zašeptala:

„Človeče, preboha, ako opovážil si sa sem? Ved' vieš, že sem ani muška nedoletí!“

„Ako je, tak je,“ povedal on. „Len ty ískaj, aby sa drak neprebudil, a ja viem, čo mám robiť.“

Ona ískala a on odkrúcal z nej tie chvosty. Čo jeden odkrútil, to ohlásil sa drak:

„Žena, žena, človečina smrdí!“

Ale ho ona vždy uchláchotila:

„Sníva sa ti; ved' vieš, že sem ani muške neslobodno priletieť.“

Tak šťastne odkrútil z nej všetkých dvanásť chvostov a oba vyšli na prstoch von.

Pred jaskyňou vzali všetci traja milú pannu medzi seba, aby ju z každej strany chránili, a utekali s ňou, koľko len stačili. Lebo to veru aj drak prebudil sa a pustil sa za nimi a tu ona v strachu vždycky len kričala:

„Jaj, nedajte ma; jaj, nedajte ma!“

„Nejajkaj, veď je ešte ďaleko,“ hovoril jej vidák.

Ale kamsi-čosi bol už drak za nimi a ona tým väčšmi jajkala:

„Jaj, nedajte ma; jaj, nedajte ma!“

Tu povie vidák tomu čakanovi:

„No, zatni už; nedaj jej toľko jajkat!“

„Nie ešte; potom, keď bude bližšie.“

Mala sa tá najajkat', že ju drak zase uchyťí a odviečie. Ale ako drak chcel už po nej chmatnúť, zaťal tento svojím čakanom do zeme, a hneď neprelomný múr otočil sa vo tri vrhy okolo všetkých.

Tu milý drak začne obiehúvať okolo múru a volať:

„Daj mi moje, čo nie tvoje; daj mi moje, čo nie tvoje!“

A ona zase tam dnu jajkala:

„Jaj, nedajte ma! Jaj, nedajte ma!“

Taká to bola tam muzika a títo, čo ich to ozaj už aj domrzalo, volali drakovi:

„Nemáš ty tu nič! Hľadaj si, kde si si stratil!“

A drak im povedal:

„A už čo do súdneho dňa takto budeme, ja neodídem, kým mi aspoň to kvôli neurobíte, že mi hoc len vlások z nej podáte, a čo ho len opozriem.“

„Kadiaľže ti ho podáme?“ volali títo.

„Máte čakan, spravte dieročku na múre!“ volal drak.

„Nerobte, nedávajte, neukazujte mu nič!“ volal vidák, lebo vedel, že to zle bude.

Ale tamtých naozaj už domrzeli toľké daromné kriky a riekli:

„Nechže mu vraj bude po vôli, čo len to!“

Hej, ale milý drak si aj urobil po vôli! Na tú dieročku, čo ak márna bola, vymykol im za tým vláskom celú pannu von, ako si ho raz okolo prsta okrátil. Mala tá len teraz nabadákať sa:

„Jaj, nedajte ma!“

A tí naprizerať sa, ako komu spred samých úst pečienku uchytiť, keď ju drak unášal po širom poli do ďalekých hôr. Jediný strelec usmieval sa, že predsa príde rad i naňho preukázať sa a pannu si zaslúžiť.

„Veď ho ja,“ myslel sebe, „opatrím, len či príde tomu čas“ — a čakal.

Vtom už im bol drak iba taký ako muška malý pred očima.

„Kde si ty s tou strelou? Strieľaj!“ volajú bratia.

„Ej, počkajte si!“ zavolá im tento.

„Niet času!“ kričí vidák; „už ho vidím i sám len takého ako pol mušky!“

Tu strelec namieril, a prask, odstrelil drakovi dvanásť hláv i dvanásť chvostov. Oslobodená panna bežala im v ústrety a oni jej. Pekne ju už potom zaviedli k otcovi a k materi, a bola radosť veľiká. Ako by aj nie, keď im bola jediná jedina!

Nečakala už potom na zlatého ženícha. Dobrý jej bol aj ten strelec, ako najmladší z bratov, a prečo by jej aj nebol, veď by bez neho zase len drakovi v pazúroch dvanásť ohyzdných hláv bola íska! A tamtí tiež spokojní boli, keď každý dostal svoj diel z panstva. Vyhľadali si aj oni tam dakde pekné paničky a boli už potom odrazu tri, ale naozaj svadby, na aké ľudia ani predtým ani potom ani len rozpamätať sa nemohli.

Ružová Anička

Podal Janko Francisci Rimavský z Hnúšte na Rimave.

Mali raz jedni chudobní rodičia utešené dievčatko a chlapca, voľač staršieho. Dievčatko volali Aničkou a chlapca Janíkom. Deti, ako také malé, pravdaže, najradšej len zabávali sa.

Chlapec najradšej robil si vozíky a potom v kamarátstve behal s nimi po dedine. Dievčatko chodievalo najradšej k vode, tekúcej vedľa otcovej záhrady. V tej vode bývalo dvanásť vodných paničiek. A tieto, ako Aničku pri vode zazreli, popremieňali sa hneď na zlaté kačičky, vyleteli na breh a tam uzabávali sa s ňou do dobrej vôle. Krem svojich rodičov nemala Anička nič milšieho na svete, ako takto pozabávať sa so zlatoperými kačičkami.

Znenazdajky umrela Aničke dobrá mamka. Otec obzrel sa po pomoci pri hospodárstve aj pri malých dietkach a vzal si druhú ženu. Anička dostala mrchavú macochu. A čo horšie, macocha mala tiež dievča, asi v tých rokoch, ako bola Anička. Volali ho Katou. Kata bola špatná a nedobrá.

Ale roky mĺňali sa a dievčatá dorastali. Tu macocha všetko len pre svoju Katušu: i dobré jedlá, i pekné šaty, i chvály nad chvály; Aničke nič, iba ovsený chlebič, hrubú košelicu, plátennú sukienku a robotu na všetky strany. Pritom ale nebolo tých daromníkov, oplanov a potvor, do akých by jej nebola vynadala každý bohovitý deň. A kde len mohla zadrapiť sa do nej - no, a zádrapku našla si hneď - tam ju vyhrešila a ešte aj pred cudzími ohovárala. Ani len tej jedinkej radosti s kačičkami jej nedopriala. Ale keď ju zazrela čo len blížitiť sa ku potôčku, už to ozývalo sa na všetky strany:

„Ty daromnica, lehnivica! Stará kobza¹, nehanbí sa, ako deti, s kačičenci poihrávať? Či ty už nemáš čo robiť! Či chceš, aby ja pre teba pretrhla som sa v robote?“

A ešte keď ju pri nich dopáčila, to rozbehla sa medzi ne, nôžky, krídelká im polámala a tak ich papekom rozháňala na všetky strany. Ale kačičkám zahojilo sa to skoro vo vode. Na druhý raz tiež prišli k Aničke, a táto aspoň mala komu požaľovať sa na svete.

Maznavá Kata ani nehla sa z izby, tá si len povolľávala. Ku kačičkám už preto nešla, ba ani vystáť ich nemohla, že Anička k nim chodievala. Čo ti tu nestalo sa? Krem toho utešená Anička obrástla, krásnymi ružami, že až radosť bola podívať sa na ňu. A to len preto, že kačičky rada videla. Kata ale obrástla strapatým tŕním, že to až strach bolo vidieť. A to tiež len preto, že kačičky vystáť nemohla. Pukalo to macochu. Začala zo svojej dievky trňa obsekávať, oblamúvať; a to iba horšie rozstrapatelo sa na nej. Začala aj z Aničky utešené ruže šarpať: ale tie rozvíjali sa vždy krajšie.

Z Aničkinho bračeka Janíka vyrástol tiež hodný šuhaj. Už bol aj v službe od viacej rokov u jedného bohatého mladého pána, ktorý za tou vodou, ale kdesi ďaleko býval. Dávno už nevideli sa s Aničkou; bo táto ešte ani nebola obrástla tými ružami, keď jej braček musel z domu. Chcela ona, aby aspoň jej podobu videl, keď ju samú vidieť nemôže. Dala sa teda ukradomky odmaľovať a ten obrázok, tiež tak, čo macocha nič nezbadala, poslala svojmu bračekomu.

¹kobza — nadávka žene (bláznivá, neporiadna žena)

Janík dostal utešený obrázok. A poktorúc skončil si robotu, utiahol sa od všetkej čeliadky do svojej chyžky, tam pozamykal sa, obrázok vykrútil — a zahľadel, zahľadel sa naň, až tak menilo sa mu v očiach. Raz ti ho len slzy zalejú a on začne nariekať:

„Ach, sestrička moja krásna, keby som ťa ja ešte len raz vidieť mohol! Ach, veru si mi opeknela! Ej, veru si nezaslúžila macochino kliat'a, ale by si zaslúžila, aby si mi bola bohatou paňou!“

A vynariekal sa celý večer nad pekným obrázkom, a to i na druhý i na tretí raz — a tak deň po deň.

Druhá čeliadka spočiatku na Janka ani nepodbala. Ale keď len uťahúval a uťahúval sa od druhých, striehli za ním, až ho aj vypočúvali. Na jazyku neobstalo sa im to už potom, ale šlo vždy ďalej ako oheň, až prišlo aj samému pánovi do ušú. Spočiatku aj ten, že to azda nič vo veci. Ale keď čeliadka neprestávala pošuškávať si o tom, pod' on zvedavý sám pod Jankove dvere. A náš Janko i v ten večer ak vykladá, tak vykladá nad obrázkom svojej sestričky: „Ach, sestrička moja krásna, keby som si ja teba ešte len raz vidieť mohol! Ach, veruže si mi opeknela! Ej, veru si nezaslúžila macochino kliat'a, ale by si zaslúžila, aby si mi bola bohatou paňou!“

Mladý pán počúva, koľko počúva, až raz odmykne dvere a šuchne sa do izby pred Janka. Chcel Janko obrázok popratať, ale už bolo pozde. Zahľadel sa sám pán na krásnu ružovú Aničku.

„No, čože je toto, ktože je toto? Povedzže mne ty, Janko!“ začne po chvíli vyspytovať sa pán.

A milý Janko vyhovára sa, ako vie, že ved' je to len taký obrázok.

„Ej, ale ved' si ty nariekal, že to tvoja sestrička!“

Chcel Janko vykrúcať, že kde by on takú sestru mal, ale pán mu nedal.

„Ak ty mne, hľadže, čistú pravdu nepovieš,“ vravel pán, „tak, jaj, beda tebe aj tvojej koži. Vieš, že som nezvykol žartovať, ale dám z teba trebárs pásy drať!“

Keď to už nastoľko prišlo, že pán takto hrozil, priznal sa Janko, že tá na tom obrázku je jeho vlastná sestra.

„No, keď je tvoja vlastná sestra,“ povie pán, „zapriahni mojich najkrajších šesť paríp do môjho najkrajšieho hintova a dovez mi tvoju sestru za ženu. Ak mi ju dovezieš, lepšieho švagra nikdy by si nemal, ako na mne budeš mať; ale ak ju od tej macochy nedovezieš, dám ťa zaživa v kochu zaúdiť!“

Pán rozkáže, sluha musí.

Ráno ešte len zore zapalovali sa, už šesť bujných žrebcov, v pozlátistom hintove zapriahnutých, zadupotalo na dvore. Janko pláskol bičom a hybaj von bránou, ako na tátošoch, pre svoju krásnu sestričku. Nestavil sa nikde, iba pred otcovým domom.

Vníde do izby — tu radosť nad radosti! Akoby bol znovu narodil sa im, tak zaradovali sa mu otec aj sestra, čo ho už od rokov nevideli. Len macocha kabonila čelo, čo to z toho bude, lebo tá hneď voľáč šípila. A veru Janko, len čo sa uvítali, netajil, čo je vo veci.

„Ach, sestrička moja drahá,“ hovoril, „len načo si mne ty ten obrázok poslala? Nešťastne som pri ňom pochodil, dostriehol ma pán, keď som prizeral sa naň. A teraz vypravil ma na tých paripách pre teba a že ak ťa nedoveziem, dá ma zaživa v kochu zaúdiť.“

„Ach, braček môj drahý, to si ty nezaslúžil, aby teba pre mňa za živa údili,“ vzdychla si Anička. „Už ak by tak malo byť, radšej len pôjdem s tebou, hoc ani neviem, kde ma to zavezieš.“

Aj ona vyberala sa hneď na cestu.

Ale to macochu mrzelo, že by Anička mala viezť sa na šiestich paripách bohatému pánovi za ženu a jej Katuša doma ostať. Už sám Pán Boh vie, ako to bolo, ale skryla ona svoju strapatú Katu vopred do koča, a keď Anička sadala, sama posadila sa k nej nasilu.

Janík pleskol bičom ponad šesť bujných žrebčov, a tie schytili sa ako tátoše. Keď ponad vodu leteli, nachýlila sa Anička von z koča, aby ešte aspoň raz poďívala sa na vodné paničky. Len vám ju tu pluha macocha posotila a Anička vyletela von z koča do hlbokkej vody. Ako čo by nič nebolo, vytiahla potom stará striga svoju strapatú Katu zdakadesi spod sediska, posadila k sebe a viezla bohatému pánovi za ženu.

*

A pán ledva mohol dočkať sa krásnej ružovej Aničky. Vyzeral koč zďaleka, a keď videl, ako Janko na paripách už do dvora vháňa, bežal naproti a zavolať:

„No, Janko, či si mi krásnu nevestu doviezol?“

„Doviezol, môj pane, doviezol!“ zavolať aj Janko.

Pán priskočil hneď ku koču; ale ako sa zarazil, keď v koči miesto Ružovej Aničky zazrel tŕňovú potvoru!

„Nuž ale táto potvora smela ešte do môjho koča sadnúť? Nuž ale, Janko, či je toto tá tvoja nádobná² sestra?“ volal nahnevaný pán.

A macocha chytro prehovorila:

„Hja, veru je toto jeho sestra, ja som jej mať; doviezla som ju vám za ženu!“

Janko na to všetko iba zdúpnal a onemel. Ružovú sestričku posadil si do koča, a teraz vyšla z neho strapatá Kata. A kde Anička zmizla, a či sa to tak premenila odrazu? To nechápal, to mu len hlavu celkom zmútilo. Nahnevaný pán len toľko vyriekol:

„Takto opovážil si sa oklamať ma, ty svetský klamár? Čo prisľúbil som ti, to budeš mať!“

A hneď dal rozkaz čeladi, aby Janka živého zakvačili do kocha. Strapatú ale Katu i s jej materou dal v čerty odprášiť, aby šli, skiaď prišli, len aby jeho oči viac takú potvoru ani nevideli.

V kúrnave horkého dymu zadusil sa Janko. Ale pán dal ešte aj potom a jednostaj páliť pod ním a čmudiť mokrou slamou, aby vyschol na triesku a zaúdil sa na sadzu. Sám ale nemal od

²nádobný — švárný

tých čias pokoja, nemal miesta, ani noci, ani dňa. A to, čo mu tá Ružová Anička z toho obrázka naveky bola pred očima. A jednostaj len na tom myslel, kde by on predsa takú pannu dostať mohol za ženu.

Raz ti mu príde čeliadka oznámiť, že keď pod Jankom tú slamu pália, každý večer tam akési ženské nariekanie počuť a zrozumiť len toľko:

„Ach, braček môj drahý, veruže si mi nezaslúžil, aby teba pre mňa aj za živa, aj takto ešte po smrti údili! Ach, veruže nás oboch zlostná macocha navnivoč priviedla!“

Každé ráno že potom na ohništi krásne perly nájdu, čo dolu kochom padajú, a že to veru nebodaj slzy z nevinného plaču.

To bola novina, nad ktorou milý pán mal ešte len teraz čo hútať a nepokojiť sa celý boží deň. Aj večer ešte len tam bol, kde ráno: nevedel, čo pomyslieť si o tom a len chodil hore-dolu po izbe. Zrazu ale zastane a položí krížom ruky na hrud' a hlavu ovesí, ako komu už ani sem, ani tam. Ako tak utíši sa, počuje, že čosi zašušťalo v obloku. Ide ta a oblok otvorí a pozerá na všetky strany. Ale vonku všetko ticho. Iba už, ako chce zase oblok zaprieť, zaleskne sa mu tam hľba zlatého peria v kútiku obloka. On zhrnie perie, zanesie si na stôl a prikryje pekným lesklým pohárom, až tak utešene zasvietilo sa mu po izbe.

Vtom príde mu aj čel'ad' oznámiť, že to nariekanie zase počuť, aj perly dolu kochom padajú. Hneď bežal sám presvedčiť sa o tom. Počúva, počúva, až i tie slová počuje:

„Ach, braček môj drahý, veruže si mi nezaslúžil, aby teba pre mňa aj za živa, aj takto ešte po smrti údili! Ach, veruže nás oboch zlostná macocha navnivoč priviedla!“

Tušil, že nebodaj opravdová Ružová Anička tam narieka a macocha s tou privezenou strapaňou dáko šibalstvo vystrojila.

Hej, veru vystrojila, keď krásnu Aničku do hlbkej vody z koča vysotila! Ale Pán Boh ešte dobrý! Nedal Aničke ani tam zahynúť. Tie vodné panny, čo ich tak rada mala, prijali ju medzi seba. Požičali jej zlaté perie a ona potom ako kačička s nimi plávala, a keď perie zo seba striasla, zase na pannu premieňala sa.

Ona to bola, čo aj dnes večer na pánovom obloku zašušťala, keď zlaté perie zo seba striasala; ona si to naozaj brata Janička oplakávala a z jej nevinných slzičiek padali tie čisté perly okolo ohnišťa.

Opamätal sa aj pán, že to akiste dačo bude aj s tým perím, čo v izbe pod pohárom zanechal. Tuná už počul, čo mal počuť; šiel teda do izby čakať, čo tam bude pri tom obloku. Mohlo byť priam spolnoci, keď tu zašuští čosi pod tým oblokom a po chvíli ozve sa milý hlas:

„Mladý pán, mladý pán, daj mi moje perie!“

„Aké perie? Ja žiadneho peria nemám.“

„Moje zlaté perie, čo si mi vzal z obloka.“

„Tvoje zlaté perie je tu na stole, pod' si preň!“

„Ty si mi ho vzal, ty mi ho daj!“

„Ja som ti ho vzal; ale si pod' sama preň!“

V roztvorenom obloku zajasala sa na to tvár ružová a pomaly spúšťala sa dnu panna, krásna, ako tá ranná zora. Mladý pán poznal hneď, že toto musí byť Ružová Anička. Chytil ju za ruku, ako načahovala sa pre zlaté perie.

„Tu si, moja drahá, už ťa viacej nepustím!“ zvolal od radosti.

Tá ale menila sa mu v rukách na žaby, na hady a bohvie na aké nepotvory. On len držal a volal:

„Nepustím ťa, nepustím, kýmkoľvek nespraviš sa mi na takú krásnu ako si predtým bola!“

Naostatok premenila sa mu na utešené dievča, na spravodlivú Ružovú Aničku, akou prv bývala. Objala si ho aj ona srdečne a ďakovala mu, že ju vyslobodil.

Naskutku dal pán Janka z kochu dolu zosňať. Anička potrela ho živou masťou, ktorú od vodných paničiek doniesla. Ožil Janko a skočil sto ráz krajší a hodnejší na nohy, ako predtým bol.

Nebolo im treba veľa vravieť; boli si všetci svoji, aj otca si ešte k sebe vzali. Mladý pán zosobášil sa s Ružovou Aničkou a všetci ľudia vraveli, že si veru zaslúžila byť takou bohatou paňou.

Nuž a zloštná macocha i s jej strapatou Katou že čo?

Pokuta ich minúť nemohla. Pán si ich dal pred seba postaviť. Najprv ich dobre vyhrešil, ako to zachádzali s krásnou Aničkou; potom ale, že ho tak oklamať a dvoch nevinných o život pripraviť chceli, nasúdil im to, čo Janko pre ich šibalstvo podstúpil. Tam v tom kochu tie odvisli, tam v neústavnom hustom dyme údia sa azda až dosiaľ, ak neodpadli. Ale nikto nezaplakal nad nimi, iba ak ponad ne preletujúce vrany tu i tu chriplavo zakvákali.

Petor a Otec nebeský v širokom údolí

Podala Božena Němcová z Trenčianskej, v diele „Slovenské pohádky a pověsti“ r.1858.

1.Petrova čapica

Keď chodili svätý Petor s Otcom nebeským po širokom údolí, dostali sa raz v jednej dedine na krstiny¹. Baby zhrnuli sa okolo Petra, aby dieťaťu niečo udelil; ale že nemal čo dať, vzala mu babka čapicu a posadila ju chlapčekomu na hlavu. Rozhneval sa Petor, lež Otec nebeský mu riekol:

„Keď to spôsob², nechže si ju má to dieťa tú čapicu.“

Zatým odišli.

Chlapček rástol a bol neslýchane krásny. Keď odrástol, pásal matkino stádo. I šiel raz zase poľom, kde chlapec pásol, Petor s Otcom nebeským. Povie tu Petor Otcu nebeskému:

„Otcu nebeský, koľko rokov chodíme už po širokom údolí, ale veru som ešte nevidel takého krásneho chlapca, ako tohto pastierika!“

„To je ten chlapček, čo sme mu boli na krštení a čo baba tebe vzala čapicu,“ povie Otec nebeský.

„Bodaj babu!“ hneval sa Petor a prosil Otca nebeského, aby premenil chlapca na škaredého.

Otec nebeský urobil mu to kvôli.

Chlapec prihnal ovce domov a šiel k materi pýtať si večeru. Matka iba oči vytreštila, čo to za chlapčisko prišlo do domu a ešte pýta si aj večeru. A keď jej povedal, že je on jej syn, pochytila ohennú metlu³ a vykúrila ho von volajúc:

„Chod' mi z očí! Môj syn bol švárny, pekný až milá vec a ty si len ohava!“

Plačúci šiel chlapec do hory. Prišiel tam k jednému pustovníkovi a prosil si pre božie zmilovanie, hoci len kôrku chleba. Pustovník povyspytoval sa ho, kto je, čo je, odkiaľ je, a keď mu chlapec všetko vyrozprával, dal mu chleba a uložil ho.

Ráno, keď naspali sa, povie pustovník:

„Ale chlapče, keď teba tak doma nechcú poznať, mohol by si aj u mňa ostať. Mám i ja krdelec oviec, pásol by si mi ich. No, či zjednáme sa?“

Zjednali sa tak, že staré ovce ostanú pustovníkove; ale potom z jahniat a z mladých že polovica bude vždy chlapcova.

¹krštenie

²zvyk

³ometlo

Chlapec na to išiel pásť a mal dobrú hrivnu: staré ovce kotili pekné jahňatá s rúnom až po zem. Keď pustovník videl, že chlapec takto dobre opatruje ovce, odišiel preč na ďalekú cestu a chlapcovi povedal len toľko:

„Všetkože mi dobre opatruj, ako dosiaľ, aby ti žiadna ovca nescapala. No, keď uvidím, keď prídem, či mi pravdu povieš!“

Chlapec pásal a opatroval ovečky aj ďalej. Ale bol toho už veru pekný kŕdeľ. Tu šiel zase popri kŕdli Petor s Otcom nebeským. Divil sa Petor peknému stádu; ale keď mu Otec nebeský riekol, že to stádo onen chlapec v jeho čapici pasie a polovica krásnych jahniat že je chlapcova, prosil Petor Otca nebeského, aby tú vec tak urobil, žeby tie chlapcove jahňatá odkapali.

Otec nebeský urobil mu to kvôli.

Chlapec pretrpel ešte i túto škodu. A keď vrátil sa pustovník, povedal pravdu, ako stalo sa; pustovníkovi oddal jeho ovce a zo svojich ukázal mu len kože. I radil mu pustovník, aby šiel do mesta, irchy⁴ predal, za utržené peniaze zbožia nakúpil a to zasial. Chlapec poslúchol dobrú radu.

Z požehnania božieho rástlo mu všetko ako z vody a mal tak krásno siat'a, že tomu rovného v celom širokom údolí ani vidieť nebolo.

Zase šiel Petor s Otcom nebeským okolo role a Petor divil sa tomu krásnemu siat'u. Keď mu ale Otec nebeský riekol, že to krásne zbožie je toho chlapcovo, čo má jeho čapicu, prosil Petro Otca nebeského, aby mu naň poslal krupicu⁵.

Otec nebeský urobil mu to k vôli.

Prišla hŕmava a krupica a znivočila všetko v poli; chlapcovi nezostalo ani byle. Chlapec pretrpel i túto nehodu.

I radil mu pustovník, aby šiel do mesta ku kráľovi, ktorý ma tri dievky; aby si len smelo pýtal jednu z nich, takže ešte stane sa kráľovým zaťom. Chlapec i v tom poslúchol pustovníkovu radu.

Pobral sa rovno do mesta, predstúpil smelo pred kráľa a pýtal si jednu z jeho troch dievčín za ženu. Doviedol ho kráľ k svojim trom dcéram a hovoril im:

„No, dievčatá, ktorá by z vás mala vôľu ísť za toho šuhaja?“

„Eh, radšej sa obesím na topol', ako by si svet zaviazala s takým strapákom!“ ozvala sa najstaršia a odvrátila sa preč.

„Ja by som radšej skočila do Váhu, ako by takú ohavu svojím pomenovala!“ riekla stredná a nechcela na to ani hľadiť.

„Ej veru, otecko, ja si ho vezmem; keď je nie pekný, bude dobrý!“ ozvala sa najmladšia a vzala si ho.

⁴ircha — koža

⁵krupobitie, ľadovec

Bolo veselie. Šiel Petor s Otcom nebeským tým mestom a prišli aj na to veselie. Prijali ich pekne a uhostili štedre. I spytuje sa Petor Otca nebeského, čo to za príčina, že sa priam na tomto veselí zastavili a kto to ten mladý zať.

„Ten chlapček, čo mu baba dala tvoju čapicu; či ho nepoznáš?“ odpovedal na to Otec nebeský.

Tu milý Petor keď nazrel sa do utešenej tváre mladuchy a pozrel sa na škaredú tvár ženícha, prosil Otca nebeského, aby urobil ho zase takým pekným, akým býval. Otec nebeský ale urobil ho dva razy takým pekným, akým býval, že až celá svetlica osvietila sa od krásy šumného mladého zaťa. Nevestine hrdé sestry tak rozmrzeli sa nad tým, že jedna obesila sa na topoľ a druhá skočila do Váhu. Šuhaj ale so svojou najmladšou kráľoval šťastne.

2. Petor ako ranostaj

Raz, keď zase chodil Petor s Otcom nebeským po širokom údolí, nemohli dostať nocľahu. Konečne prijal ich na nocľah jeden sedliak a opatril ich náležite dobrou večerou. Po večeri ukázal im na pec a Petor poponáhľal sa ľahnúť si k lopatám, že tam teplejšie býva; Otec nebeský uložil sa len tak na prípecok. Petor chválil si sám v sebe, že i na teplom leží, i dobrú večeru mal a ráno, nebodaj, že ešte lepšie počastujú ich.

Len čo zbrieždilo sa, už sedliak vstával a hneď aj volal na počestných:

„Hore, hore!“

Petor čakal, či bude Otec nebeský vstávať; ale keď ten nehýbal sa, ostal ležať aj on. Po chvíli zvolal sedliak zase:

„Hore, chlapi! Keď ste mali večeru aj nocľah, chod'teže aj do roboty!“

A keď Petor zase nehýbal sa, chytil milý gazda lopatu a vylátal ho.

Krivo videlo sa to Petrovi a obanoval, že si ľahol k lopatám. Medzitým akoby nič nebolo, prosil Otca nebeského, aby tento preľahol si už ako na to teplejšie miesto, k lopatám. Otec nebeský urobil mu i v tom po vôli.

O chvíľku vráti sa sedliak a zahreší:

„I bodajž ťa, veď ten pri tých lopatách ešte vždy drichme⁶ ako medveď v zime! A čože tento na tom prípecku?“ Buchol tohto statočne do chrbta, v domnení, že i druhému voľač dostane sa na príučku. Keď ale Petor predsa nehýbal sa, namrzený sedliak šiel sám po svojej robote.

Petor ale prosil Otca nebeského, aby čím skorej odišli zo stavania tohto hugáňa, kde takto na raňajšok častujú. Otec nebeský bol už podvíhal sa hore, neriekol ani tak ani tak, len usmial sa trocha a pobrali sa preč; Petor za ním. I šli zase ďalej.

3. Petor lakomec

⁶spí; drichmať, drichnať

Ako tak chodia ďalej po širokom údolí, pošle raz Otec nebeský Petra, aby kúpil pečenú hus. Petor kúpil hus pečenú, ale lakomec oblizol, napačmal sa — a zjedol po ceste celé stehno. I spýtal sa ho Otec nebeský:

„Petor, kdeže ti má hus druhú nohu?“

„Tá nemala druhú!“ odsekol Petor nakrátko.

„Ach, či si to kedy videl, aby hus len jednu nohu mala?“ riekol mu na to Otec nebeský.

„Ľaľa, Otčíčku nebeský, tamto stojí hus o jednej nohe!“ ukázal Petor na krádelec hús, medzi ktorými jedna stála len na jednej nohe na ľade.

Otec nebeský nepovedal ani tak ani tak a šli ďalej.

Prišli do velikej hory a tam našli poklad. Otec nebeský vyňal poklad zo zeme a rozdelil na tri diely. Petor díval sa díval na tie hromádky, behali mu oči z jednej na druhú aj na tretiu, až i spýtal sa Otca nebeského:

„Komuže bude, Otče nebeský, ten tretí diel, keď sme iba dvaja?“

„Jeden bude mne, druhý bude tebe a ten tretí tomu, kto tú nohu zjedol!“ vyriekol Otec nebeský.

„No, Otčíčku nebeský, ja som ju zjedol, keď som bol hladný,“ priznal sa Petor.

Otec nebeský pomrzol sa trochu na Petra, že ho ocigánil⁷, ale hneď zase udobril sa a dal mu tú tretiu hromádku, lebo mal Petra rád.

4. Petrova košeľa

Ale Petor jaksi nechýrne gazdoval si s pokladom: bo keď chodili zas po širokom údolí, roztrhala sa mu košeľa a nemal za čo kúpiť si novú. Prišli k jednému plotu, na ktorom viselo dakoľko košiel chudobnej ženy. Rečie Petor Otcu nebeskému, že si jednu z nich vezme. Otec nebeský nechcel na to privoliť, ale Petor riekol:

„Ech, predsa si ju len vezmem!“

Aj vzal si ju. Otec nebeský pokrútil hlavou, ale riekol len toľko:

„Keď si vzal, majže si, ale večer pôjdeš počúvať, čo bude baba vraviť.“

Keď večer prišla baba košeľe zberať z plotu a zbadala, že jedna chybí, vravela:

„Eh, čo tam, to tam, nech ju Otec nebeský tomu požehná, kto si ju vzal.“

Zradoval sa naslúchajúci za plotom Petor takým rečiam a šiel Otcu nebeskému to oznámiť. Otec nebeský mu ale kázal, aby košeľu hneď zase na plot zavesil; bo že nemôž ukradenú vec podržať si tam, kde zlodeja požehnávajú. — Voľ-nevoľ poslúchol a šli ďalej.

⁷obelhal

Prišli zatým k druhému plotu, na ktorom viselo mnoho košiel bohatej gazdinej. Rečie zase Petor Otcu nebeskému, že si jednu z nich vezme, že ich je tam mnoho. Ale Otec nebeský nechcel mu privoliť. Petor ale vzal si predsa tú košeľu.

„No, keď si vzal, majže si, ale večer pôjdeš počúvať, čo bude baba vravieť,“ riekol mu Otec nebeský.

Petor šiel večer na posluchy. Keď prišla baba zberať košeľe a videla, že jedna chybí, začala hrešiť:

„Bodaj toho čerti do ohenného pekla odvliekli, kto mne tú košeľu ukradol!“

Keď to Petor Otcu nebeskému oznámil, riekol Otec nebeský, aby si Petor tú košeľu podržal.

To vraj preto, že baba Petra k čertom posielala; aby Petor vedel, ako je ťažko ukradenú vec podržať.

Nebojsa

Podali: Samuel Reuss a Amália Sirotková zo Zvolenskej, Ľud. Reuss z Gemerskej, Eugen Vrahobor Špárnensis z Liptovskej stolice.

Kdesi, kedysi mal jeden bohatý kupec jediného syna, ktorý nebál sa — no, ale ničoho na svete, čo by to čo bolo bývalo! Keď druhým ľudom už pri rozprávke vlasy dúpkom vstávali, on kade o tom počul, hneď to vyhľadal. Jemu bolo všetko jedno, či na poludnie, či na polnoc pochodiť všetky pusté zámky, kostoly, kostnice, cintoríny, krížne cesty a kde len ľudia povrávali, že voľač ukazuje sa, alebo tak a tak strašne máce. Raz už potom umienil si sveta skúsiť.

„Keď tuná,“ vravel, „niet čoho ani naozaj naľakať sa, trebárs ľudia dost' o tom táru, pôjdem, pokiaľ neskúsim, čo je to báť sa!“

Na takéto reči synove otec iba na tom trúdil si hlavu, ako by mu ešte doma dal najesť sa strachu, žeby do sveta nechodil a tam dakde o život neprišiel. Ale veru milý otec zo svojej hlavy nevyhútal nič takého. Pod' on ku kňazovi a sľúbil tomuto vopred veľa peňazí, ak nájde spôsob nastrašiť toho jeho syna, čo by tomuto odnehcela sa tá cesta.

„Nič ľahšie ako to,“ hovoril kňaz, „len ho vy, môj drahý, pošlite ku mne ešte dnes večer.“

Medzi tým časom kňaz poradil sa voľač so svojím zvonárom a otec poslal večer svojho Nebojsu¹ na faru.

„Čože dobrého, pán farár?“ opytuje sa tu Nebojsa.

„Nuž čože by?“ hovorí mu pán farár. „Pletka — pravá plotka, môj drahý Nebojsa! Znenazdajky umrel mi zvonár a niet človeka, čo by mi večer na deviatu zazvonil. Všetci vopred táru, že ten zvonár tej noci na veži mátať bude, lebo že je to nie s kostolným riadom, keď tak nanáhle pominul sa. I veru bojí sa toho každý. Ja som si pomyslel, že veru ty si nedáš takto z prázdneho mecha strachu nahnať.“

„Čo len to, nestarajte sa ani máčny mak; veď ja zazvoním,“ hovoril Nebojsa.

A kňaz pomyslel si: Chod' len, chod', veď ty nadídeš. Lebo bol dal pripraviť na zvonovú váhu šibenca.

Ledvou dočkal sa Nebojsa tej deviatej. Pobral sa na vežu, makajúc po tme hore schodami až pod zvony, a tu miesto povraza domlatal sa šibencových nohú. Druhého by vari hneď, tam bol zrádnik vychytil, ale Nebojsa, hoc inak ani nemyslel, len že to ten mŕtvy zvonár tam visí, pochytil predsa šibenca za nohy:

„No počkaj,“ povedá, „odnehce sa ti tárať sa po smrti!“

A ťahal, koľko ťahal za tie nohy, aj statočne zazvonil. Ale aj šibenec odtrhol sa mu od váhy a

¹Nebojsa je z prostonárodnej mluvy vzatý názov. S. Reuss nazval hrdinu poviestky i Dragomírom. Podľa A. Sirotkovej je Nebojsa napred mendíkom u rektora (učiteľa), ktorý smelosť jeho všelijak skusoval. Podľa Špárnensis je hrdinom tejto poviestky vyslanec akéhosi veľmi mocného kráľa, ktorého kráľa volal ľud Polbohom. Vyslanca tohto volá Špárnensis Smelošom a Smeloš na ceste k druhému kráľovi postavený príde do čarovného zámku, ako toto ďalej udáme. Podľa Ľ. Reussa mená panny a šuhaja v tejto poviestke sú: Euprosina a Karol.

hlava skotúľala sa na jednu stranu a telo odkváclo na druhú, len tak zdrochlo.

„No, dvíhaj sa už teraz! Keď si mohol vyštverať sa na vežu, môžeš aj dolu!“ riekol Nebojsa a nechal ho tam.

Pod vežou ale čakal ho už cele napláchaný kňaz:

„Nuž čože, akože tam? Či nestalo sa ti dačo?“

„I horkýže stalo!“ povie Nebojsa. „Neviem, čo by sa mi malo stať?! Ale ten zvonár, či je mŕtvy a či je živý a či ako je s ním, ten veru pochodil! Pomyslite si, veď vám ten tam bol obesný na váhe. Čo som mal robiť s ním! Vyzvonil som za jeho nohy, a to statočne, ako ste počuli. Lenže, chudák, nevydržal, odtrhla sa mu hlava a tam ten zdrochol so všetkým dolu.“

„Jaj, preboha, to je zle!“ zdúpnal kňaz. „Nuž akože to teraz bude? Veď sme my zvonára ešte zvečera uložili do truhly v malom kostolčeku, kde mŕtve telá bývajú; aj svetlá sme zapálili okolo neho. Len či ten na tej veži ostane a či zase na svojom mieste bude? A keby mi aspoň nebolo treba ísť o polnoci k nemu svetlá poutierať!“

„To je najmenej,“ povie Nebojsa, „tie poutieram i ja miesto vás; aspoň presvedčím sa, ako je to, čo je to s tými mŕtvymi.“

Kňaz iba to chcel, aby Nebojsa išiel sám k tomu mŕtvemu. Bo naozaj, ako boli uzrečení, zvonár tam ležal za umrelca v bielych plachtách okrútený a už vedel, čo robiť má.

Keď tu potom o polnoci Nebojsa sviece poutieral, dvíhal sa tento pomaly z tej truhly a začal temným hlasom, akoby to z hrobu ozývalo sa:

„Čo ty mňa tu nepokojíš? Stoj! Tu umrieš! Ľahni na moje miesto, — ja pôjdem miesto teba po svete chodiť.“

Nebojsa prikrečil k nemu a najprv len pekne povedal:

„Nuž, čože ti je? Či si dobre nedomrel? Ľahni si a buď na pokoji! Ja s mŕtvymi nemám nič.“

Ale ten z truhly len udvihoval ruky, nohy a naposled chcel ho objasť. Nebojsa na to nahneval sa:

„Čoby ti,“ rečie, „hrom do matera! Mne sa vidí, že nerozžehnal si sa nadobre s týmto svetom. Počkaj; dám ti na prípinok na druhý svet!“

I vylomil nohu zo stolca a milého zvonára tresk po hlave! Naraz mu krvavé opekance z nosa i z úst vyfrkli a jak dlhý bol, tak prestrel sa naspäť do truhly.

Bolože ti na ráno vo fare aj u kupca behania a strachu, aké pletky už teraz u súdu mať budú, keď zvonára nijakovským spôsobom vzkriesiť nemohli. Radili sa sem i tam; ale aj sto radám jeden koniec býva. Aby Nebojsa, aspoň kým sa to pozabudne, stratil sa ľudom z očí — pustili ho do sveta. Otec mu dal zbroj, koňa a peňazí na cestu; mati pripravila na rozlučné dobrý obed: mrvenicu s mliekom, lokše s makom a údeninu z krúpow; do kapsy mu ukrútila postruhníkov, koľko spratalo sa, k tomu oštiepok a parenicu. A Nebojsa tomu rád, pustil sa hneď, čo aj proti noci, smelo šírym svetom.

*

Prenocoval v hore a oznov kradol sa len húšťavami, kde ani dňa pred sebou ani slnka nad sebou dobre nevidel. Kadejakými pirtami² poprechodil strmé úbočiny, hlboké doliny a zas zrutné zápole a vysočiny, čo by ich iba vták popreletúval. Tu i tam nadhodila sa mu dáka poľanka alebo i valašské lúky a cúdenice³ v haštrových⁴ horách; ale čo ďalej to kremä hustejšie hory, častejšie bariny a neprechodné lômy!⁵ Ledva kde-tu dáku úložinku vyhládal si na nocľah. Potrava mu vyšla, iba čo kde-tu dáku tú čučoriedku alebo brusnicu našiel, alebo živil sa korenkami a koňa na psici⁶ popásal. Tak mu to trvalo za veľa týždňov.

Zmorený, vyhľadovaný došiel konečne k jednému zámku. Zámok veľký, utešený, ale pomyslíte si, na takej okrúhlejškej skale vystavený, ako čoby len to vajce. A ešte, čo ani nevedel, bol ten zámok od dvanástich duchov zakliaty. Len kadiaľ ta dnu? Dost' obchádzal zo všetkých strán; ale prístupu nikde. Tam by mu bol býval zámok pred nosom a on predsa na holej zemi celú noc od zimy drkotal, keby večerom nebola otvorila sa mu brána sama od seba.

Vníde — a tu maštal' a v maštali koňa iba ulapiť; bo seno za rebrinou nametané, sečka s ovsom na válove nasypaná, voda v putni prichystaná! — Ide po izbách — všetko vymretô! Iba v jednej palote stôl prikrytý pekným činovatným obrusom, na stole chlieb a soľnička i pohár vína, a na pohári nápis: „Toto pre občerstvenie putujúcemu!“ Zasadol si, zapil si — a jedlá mu šli na stôl, ani sám nevedel, ako a odkiaľ. Po večeri ani nepomyslel na inšie, iba akoby už raz aj vyspal sa po chuti. V bočnej izbe našiel posteľ pekne odpravenú. Lahol si a spal si ako v oleji.

O polnoci zobudí ho tresk plesk po celom zámku! Zrazu otvoria sa dvere a dnu hrnú sa potvory — tí dvanásti duchovia — s kyjakmi. A naskočia naňho:

„Či si ty ten, čo sa nebojíš ničoho? Počkaj, nadženieme ti my strachu! Takto vrútiť sa nám dnu do zámku ako zbojník! Už viac síce neujdeš!“

A nedali mu ani ceknúť a strhli ho medzi seba a mlátili na ňom od hlavy po päty ako na dákom snope. Tam by mu boli dodrúzgali všetky hnáty; ale v tom uderila hodina — duchovia prepadli sa!

Po biede dolazil k posteli a na svoje šťastie našiel tam masť, ktorou keď potrel rany, priam mu nebolo nič a on spal už potom, akoby ho bol zarezal, až do bieleho dňa. Ráno, iba čo skočil na nohy a posprával sa,⁷ už bolo toho pre občerstvenie putujúcemu dost' na stole. Aj zajedol si on do chuti.

„Ale,“ vrazil, „počkajte si, potvory, veď vás ja vykutím! Ešte ti mi večer ani k slovu nedali prísť, len ma lomili. No veď, pohovárime sa teraz.“

Ale veru nadaromne kútil a všetko sprevracal. V celom, celučičkom zámku ani živej duše, iba čo ten koník v maštali vyčesaný, naobročený veselo zarehotal naňho a hrabal kopytami.

Čo tu robiť? Prechodil sa oznov po zámku a ešte raz každý kútik v ňom prekútal. Naposledy

²pirt' — chodník pre ovce

³cúdenica — čistina

⁴haštra — druh jedle

⁵polomy, pralesy

⁶psica — druh málohodnotnej trávy

⁷poobliekal sa

našiel v jednej stene maličké dvierka, že ozaj uhnúť sa mu prišlo do nich. Ako ich otvorí — tu krásna záhrada! Naprostred záhrady jazero ako oko a v jazere pekná panna, ale zamorená až po pazuchy vo vode.

„Čože ty tu robíš, pekná panna?“ opytuje sa Nebojsa. „Prečože nejdeš von?“

„Ved' by som dost' rada, ale nemôžem; ved' ja som tu zakliata!“

„A ktože ťa sem zaklial?“

„Ktože ma zaklial?! Bývala som tu ja s otcom aj s materou na pokoji. Ale raz oborili sa na nás dvanásť duchovia. Otcovi, materi nič urobiť nemohli, pretože mali kráľovské pomazanie na sebe. Nuž tých len d'aleko odtiaľto za more zahnali. Ale ja tu trpím už od dvanástich rokov. Nemôžem ani pod vodu, ani nad vodu a ani s tebou zhovoriť by sa nemohla, keby už prv nebol vytrpel si za mňa. A ak ešte zadržiš sa dobre po dve noci, vyslobodíš ma celky. Lenže už teraz tie potvory prídu ťa napred čankat⁸, vábiť, prehovárať, aby si čo len slova preriekol, a ak ho prerečieš, nuž skapeš. Potom ešte horšie strašiť a mučiť ťa budú, len aby si sa naľakal. Ak ani neprerečieš, ani nenastráchaš sa, nuž uvidíš ten div, čo tu stane sa.“

„A ved' už ako mi Pán Boh bude na pomoci!“ preriekol Nebojsa a tešil tú paničku, aby ani ona nebola v starosti oňho a už len vyčkala až do pokona.

Na druhý večer zas všetko ako predtým: chutná večera na stole a Nebojsa len si ujedal a upíjal. Po večeri uložil sa, ale už usnúť nemohol. Mrvil sa, akoby mu po chrchte mravce hniezdo robili, keď už blížila sa tá hodina. I prihrnú sa jeho milí hostia. Ale teraz už pekne okolo neho, prihovárajú sa mu, vyspytujú sa, zaliečajú sa mu, len aby slova vyvábili z neho. On ale mlčal ako stena. Tu tí napajedení obskočia ho, pochytiť medzi seba a nadúchajú ho ani dáky mech, dobre tam nerozpukol sa. Potom si ho hádzali po palote od kraja do kraja i nadrážali si ho tými kyjačkami a chytali ho ako dáku loptu. On ti ani nezastenal, ani nepredesil sa, len vytrpel. Keď hodina udrela, duchovia prepadli sa. Istenky horko ťažko mu bolo dobakať⁹ sa k posteli, ale ako potrel sa tou masťou, pospolu ozdravel a spal ako v masle.

Keď ráno do záhrady prišiel, už panička bola až po pás odkliata a raz krajšia ako predtým. Celý deň iba s ňou zhováral sa a prechodil sa okolo jazera.

I na tretí večer chutná večera na stole a Nebojsa ujedá si a upíja. Ale mu to už tak nechutilo ako predošle. Omykal sa, čo to asi tretí raz s ním bude. Ani nezaspal. A veru mu to trocha aj šupelo, keď ho tie potvory razom obhľkli a aj najväčšia z nich postavila sa s veľkým železným ražňom pred samú posteľ. Ale tie i teraz najprv len pekne ho vítali, všakovsky vábili, aby čo len slova z neho vyvábili. Až raz zvreštia:

„Keď ty nič, nuž my dač! Ved' ty zasteneš, keď budeš piecť sa!“

Hneď ho natiahli na ten ražeň a piekli za živa na ohni. Keď už dopekali sa, strhli ho z ražňa a revali:

„Ak ti ešte nebolo dost', teraz ti dodáme, keď po kúsku z teba pečenku trhať budeme!“

Ale vtom udrela hodina a potvory prepadli sa! Najtiah mu bolo dostať sa k masti, potom už

⁸čankat' — zvädzať klamným lichotením

⁹dobakať sa — dohmatkať sa, dokrivkať sa

spal zase ako v oleji, keď ňou potrel sa. A veru pospal si hodne po toľkej robote!

Ráno pretiera oči — a tu sluhovia chodia okolo na prstoch, aby ho neprebrali, a ak by prebral sa, aby mu boli naporúdzi. I tak, keď vstal, doniesli mu nádherné šaty. A keď poobliekal sa do nich, tá panička tiež utešene vyobliekaná, uvítala ho už v palote. Ďakovala mu za vyslobodenie a darovala mu krásny biely ručník, na ktorom bolo vyšité i jej vlastné i jej otcovo a matkino meno.

„Toto ti,“ povedá, „bude na záruku, že som tvoja. Ale to by všetko nebola stála vec, ak by si ma nezaviedol k môjmu otcovi. Preto ak ma rád máš, pod’! Tam budeme svadbu držať.“

I neodstála a neodstála od svojho, kým jej neprislúbil, čo ako nezdalo sa mu to.¹⁰

*

Dobre lebo nebárs! — O krátky čas schystajú sa oni na cestu a uberajú sa veselo na koňoch. Len ti im raz príde nocovať v akomsi tam hostinci medzi horami. Krčmárila tam stará striga ježibaba a tá mala dievku, ktorú hneď z prvého videnia chcela vydať za Nebojsu. Len ako to navliecť? Ale ježibabe bola ľahká vec porobiť mu.¹¹ Vzala ihlu, pichla mu ju do kabáta a Nebojsa vyvrátil sa ako mŕtvy.

Ráno jeho kňazná temer o rozum prišla od veľkého trápenia. Ale už inak nebolo. Pochovala ho, oplakala ho a pustila sa i bez neho k svojmu otcovi.

Len čo kňahyňa nohu vytiahla z hostinca, už stará striga Nebojsu vyhrabala, ihlu mu zo šiat vyňala a on ožil. Na babinu dievku ani hľadiť nemohol, nuž iba čo tmolil sa sem a tam a naveky len tú svoju milú vyzeral a hľadal. Daromná i to robota. Baba mu tak počarila, že od hostinca ani ďaleko odísť nemohol, a čoby ako ďaleko bol zašiel, vždy naspäť priplisť sa musel.

Raz predsa v tých horách stretne sa s jednou Múdrrou ženou. Všetkým činom vyzerala taká, ako tá ježibaba, lenže mu táto dobre chcela.

„Ej, Nebojsa,“ rečie táto, „keby si ty vedel, čo porobilo sa s tebou?“

I rozpovedala mu, ako čo je s ním. Ale Múdrej žene tiež ľahko bolo odrobiť¹² mu.

¹⁰podľa podania Sirotkovej: V zakliatom zámku zima je, a keď idú podkúriť, každého voľač zo schodov dolu zhodí. Štrnásťročný mendík modliac a prežehnávajúc sa vnikne predsa do zámku, rozkladie si ohňa, zahreje sa i sám a káže zohriať sa aj vysokej, v dlhých bielych hábach odetej a kocholom na hlave ozdobenej panej, ktorá pri hrmote pekelných duchov objavila sa mu o polnoci. Pani ukáže mu kľúče a meč a vedie ho do troch pivníc. V prvej strežie poklady kohút, ozbrojený pazúrami na lakeť dlhými, v druhej mačka šesťhlavá, v tretej pes osmihlavý. Chlapec zrúbe ich mečom, poklady zažehná krížom a naposled i paniu k večnému odpočinku. Bo ona vraj len preto zakliata bola, že nemajú potomkov, ani ona ani jej muž za živa neporobili poriadkov s tolikým bohatstvom. Poklady prípadnú teraz chlapcovi, ktorého ľud uvíta si ráno ako svojho veľkomožného. On tretinu pokladov darúva svojim vítačom a poddaným. Podľa Ľud. Reussa: Karol’ vydlabe šablou dieru do múrov a tak vnikne do zakliateho zámku i so sluhom. Nájde tu obraz „dievča bárs peknô, odmaľovanô“, pod obrazom meno vyryté „Euphrosina“. Vo snách objaví sa mu toto dievča živé: „Karol’, nespíže, nespí! Veľké ťa nešťastie očakáva.“ On vstane a berie meč. Objaví sa šesť levov, prvý s jednou, druhý s dvoma atď., až šiesty so šiestimi hlavami. Bojuje s nimi, až bije dvanásť, a ktorí z levov ešte trocha živí ostali, tí odnesú ostatných podotínaných preč. Víťaz utrie šablú od krve a vypočinie si. Ráno spiecha k obrazu a hľadá „dievča akoby už živšie vyzeralo“. Na druhú noc podobne bojuje s dvanástimi levmi, z nichž takže dvanásť je už dvanásťhlavý. Ráno dievča už temer živé, len ešte rozprávať nemôže. Na tretiu noc tu hrmí, krvavý dážď a príval spadne, že v palote stoly, lavice, posteľe po krvi plávajú. O dvanásť všetko utíši sa. Ráno odkliata kňahyňa, usmejúc sa mu, zvestuje, že kremä „kňazič čistého života“ mohol ju takto oslobodiť. Špárnensisov Smeloš, rovne ako náš Nebojsa, trpí mlčky a bezo strachu hrnot, buch, hurt, tresk, vresk a dodievanie potvôr do neho po tri noci, podčím sluha jeho spí a nevie o ničom nič. Ráno by vždy chceli ďalej ísť, lenže kone ani nehnú sa im z miesta, akoby prikuvané boli. Smelošovi ale hneď po prvom utrpení objavuje sa o poludní „biela osoba“, posmeľuje ho k druhému a potom i k tretiemu utrpeniu. Na tretie poludnie oddá mu kľúče zámku so zákazom, aby do dvanásť izby nikdy nešiel. Smeloš pasie oči na pokladoch jedenástich izieb odkliateho hradu.

¹¹počariť

¹²odčariť mu

„Na ti,“ povedala mu, „túto zelinku! Vlož si ju do ľavej čižmy pod slamu a choď prosto do hostinca naspäť! Tvoja gazdiná urobí sa na mačku a bude do teba skákať. Ty ju len kopni ľavou nohou, pospolu rozleje sa na kolomaž. Potom zober svoje veci a príď sem ku mne! O ďalej netráp sa nič!“

Dosť na ďalekom bol ešte od hostinca, už veľiká čierna mačka proti nemu vybehla, a aký mravk, taký mravk, prosto doňho, oči mu vydriapať. Nebojsa iba raz kopol do nej, pospolu rozliala sa na kolomaž. On si veci zobral a vrátil sa ku starkej.

„No stará matka, porad'ťeže už! Tu som!“

„Ej poradím, poradím,“ hovorila starká. „O tú tam viac ani neozri sa! Tam tá bude rozliata, kým ja nápravu neurobím. Ty ale choď touto prostrednou cestou! Nevykroč ani na jednu ani na druhú stranu, len pravo sa drž! Prídeš k vysokému a strmému vrchu, na ktorý iba po stupajoch dostaneš sa. Na vrchu nájdeš záhradu a v tej záhrade bude každý kvietok človečou kosťou pritlačený. Tie košťalíky do jedného pozbieraj a zahrab! Ak to neurobíš, vedz, že na to prídeš, že aj tvojimi kosťami druhé kvety popritúskané budú. Ak ale tým kostiam pohreb urobíš, príde k tebe potvora, ktorú si už predtým na zakliatom zámku videl. Ale ti ona nič neurobí, ešte pochváli ťa a opýta sa, čo žiadaš za ten skutok. Ty si inšie nežiadaj, len aby ti povedala, kde je teraz tvoja kňahňa. Tá potvora to môže, lebo je nad všetkými štvornohými zvieratmi kráľom.“

Nebolo mu treba dva razy povedať, iba čo poďakoval sa, už stúpал ďalej a pekne-krásne dostal sa na ten vrch až do záhrady. Ako tie kosti pozbieral a pochoval, pospolu očerstveli omdlené kvetiny. Tu stála už pred ním potvora, len akoby bola zo zeme vyhúkla. Chválila ho za ten skutok a naposled aj opýtala sa, čo si žiada za to.

„Nič inšie nežiadam,“ rečie šuhaj, „len mi povedz, kde je moja stratená kňahňa!“

„To ja, bratku, neviem. Ale pozhovej, zvolám mojich poddaných z celého sveta; tí tebe to oznámia, ak ju len dakde zbáčili¹³.“

I zatrúbila potvora, až zem otriasla sa. Kde aká zver, všetka hrnula sa sem a potvora od najmenšieho do najväčšieho vyzvedala sa, že či takú a takú kňahňu voľakde nezbáčili¹⁴. Ale tie tú veru nikde nezbáčili¹⁵.

„No, nič to preto; vyschne blato, bude leto,“ hovorí potvora. „Čo moji poddaní neznajú, to môžu znať vtáci. Choď tamto do druhej záhrady! Tam nájdeš môjho brata, kráľa vtákov.“

Nebojsa šiel do druhej záhrady. I tam hneď potvora k nemu:

„Čože ty dobrého tu hľadáš?“

„Čože by som hľadal, len mi povedzte, kde by našiel moju kňahňu?“

„Stane sa ti po vôli,“ vraví kráľ vtákov, „lebo páči sa aj mne, čosť ty v môjho bratovej záhrade vykonal. Od tých čias aj moje kvety kvitnú ako najkrajšie. Len trocha pozhovej!“

Vtom zatrúbi, až zem pukala sa. Ako čoby všetky hory družgom lámali sa, tak zahučalo v

¹³zbáčit' — zazrieť

¹⁴zbáčit' — zazrieť

¹⁵zbáčit' — zazrieť

povetří, čo to všetko vtáctvo sveta valilo sa sem.

„Či ste nevideli takú a takú kňahňu?“ opytuje sa kráľ od najmenšieho do najväčšieho.

A tu každé len, že veru nevideli. Už by z celého vtáckeho rákoša nič nebolo bývalo, ale vtom zašuchoce to ešte raz horou a veľiký starý orol zakrúti koleso nad záhradou a spustí sa dolu.

„Čože ty tak pozde chodíš, keď ja raz zatrúbim?“ hrozí sa mu kráľ. „Či si azda nedopočul?“

„Ej, dypočul, dypočul, pane môj. Ale som prenášal až ta za Čierne more kňaznú Čiernomorského kráľa.“

„Ved' to je ona!“ zvolal Nebojsa vytešený, akoby ho bol na koňa posadil. „A či je,“ rečie „zdravá?“

„Ako by nebola,“ hovorí orol, „keď práve teraz strojí sa na sobáš!“

„A s kým?“

„Hja, tam s voliakym kňazovičom!“

„A či by sme mohli doletieť ešte k tomu sobášu?“

„Aj mohli, aj nemohli,“ vraví orol. „Ja som už starý a vlády v sebe nastol'ko nečujem. Ľahko by sme mohli prepadnúť sa tam doprostred mora.“

„Ach, orlíčku môj drahý, lenže ty skús ešte svoje sily! Ved' už ako bude, tak bude s nami!“

„Dobre; ale to tebe bude na duši, ak zhynieme.“

„Bude, ako Boh dá!“ povedal Nebojsa a už sedel na ozornom¹⁶ orlovi.

Šťastlivo preleteli za more a spustili sa dolu pri samom meste, kde tej kňaznin otec býval. Tu Nebojsa začal orlovi ďakovať za jeho ustávanie a neprestal unúvať ho, čo mu je za to dlžen.

„Za dobré dobrým,“ rečie orol napokon. „Ťahaj teda meč — a zotni mi hlavu!“

„Ale ja tebe, orlíček môj drahý? To nikdy!“

„Ťahaj meč!“ hrmí orol. „Lebo priam aj to ti pozde bude a ty nikdy nezídeš sa s tvojou kňahňou. A hneď, hľaďže ako mi hlava odpadne, vytrhni srdce zo mňa a rozrež tak, aby ešte po druhej strane spolu držalo sa. Kedykoľvek roztvoríš ho potom, akých drahých vecí si zažiadaš, takých budeš mať dosť. Len ty ťahaj a tni, nech už raz i ja spočiniem; ved' už dosť naslúžil som sa svetu.“

Voľ nevoľ odťal mu hlavu a srdce z neho vytrhol. Ako ho rozkrojil, zažiadal si len tak na skusy sto dukátov. Boli mu tam!

Už len do mesta bežal a obsadol tam v hostinci. Ale tu hostinský iba krútil naňho hlavou, že čo je zaňho, keď tak nerobí, ako druhí ľudia teraz všetci robia.

¹⁶ozorný — ohromný

„A akože je to, môj drahý pán hostinský?“ opýtal sa Nebojsa.

„Nuž, tak je to, môj pane,“ rečie mu hostinský, „že iba slepý nevidí a hluchý nepočuje. Ved' u nás rozkaz na každej bráne pribitý a počujte len, ako i teraz trúbia mestom, že náš pán kráľ robí svadbu a každý aby tatam stúpaj, nielen najesť a napiť sa do dobrej sýtej vôle, ale ešte za to dostane na každú hodinu dukát.“

„Aj to je voľač!“ povie Nebojsa. „Ale keď je u pána kráľa tak, tuná u nás musí byť ešte viac!“

Hostinský len oči vyvaľoval, či tomuto človeku rozum čistí sa, či čo mu je. Ale keď Nebojsa sypal len a sypal dukáty, že až zemi ťažko bolo, priam inak pozeral.

„A teraz,“ hovorí, „kúpte pre mňa zlatý koč, tátoše, zjedajte mi čel'ad'! Jedlá hotujte na výber, nápoje dajte na stôl aké najlepšie! A každý, kto ku mne príde na svadbu — bo i ja žením sa — dostane päť dukátov na hodinu!“

Keď toto rozhlásilo sa po meste, kráľovské paloty ostali prázdne. Čo len nohy malo, hrnulo sa do hostinca jesť, piť, veseliť sa, dukáty zhrabovať. Keď kráľ videl, čo to robí sa, poslal k Nebojsovi pekne prosiť, aby mu to nerobil, radšej aby páčilo sa aj jemu na kráľovskú svadbu.

O chvíľu letel už Nebojsov koč do kráľovho zámku. Lenže miesto pána sedel v ňom preoblečený sluha a sám pán tiež preoblečený za sluhu posadil sa s kočišom na bak¹⁷. Nebojsa chcel si takto urobiť žart so svojou zverenicou, že či si ho ešte pozná.

V zámku Nebojsovho sluha hneď vzali veľkí páni medzi seba, predkladali mu vyberané jedlá, nalievali mu drahé vína a zdravkali si s ním. Naposled ponúkli ho aj do tanca, a žeby smelo šiel zaviesť si mladuchu. A tento, od pána napred vyučený, jedol a pil hodne, len už od toho tanca odvrával sa, že je on, vraj, do toho nesúci; ale že má sebou čel'adníka ozaj kaľavného, ktorému do tanca na svete páru niet. Sama mladucha to — no, len tak jedným uchom — dupočila. A len tak ako nie tá, prehodila, že by ona veru vykrútila sa s takým šuhajom, ktorému do tanca na svete páru niet. A veru Nebojsa vedel pekne-rúče zavolať a pojať si mladuchu do tanca. No, ved' on bol naozaj kaľavný čel'adník! Tu, ako najlepšie vykrúca sa s mladuchou, pustí na zem ten ručník, čo mu ona bola darovala ešte na zakliatom zámku. Pospolu ona ručník poznala, zdvihla a zvolala:

„Nebude ten mojím mužom, čo som mu voľky-nevoľky prisahala, ale ten, kto tento ručník stratil!“

Pod tým časom bol Nebojsa uskočil von. Hneď stala sa trma-vrma a všetci hľadali ho. On iba čo obliekol si svoje šaty, vystúpil sám naprostred paloty. Tu všetci oka nespustili z krásneho šuhaja. Aj kňahňa ho hneď poznala a tam pred všetkými objala.

Tak bolo radosti všade plno!¹⁸

¹⁷bak — kočišovo sedliisko

¹⁸Ukončeniu povesti podľa Eud. Reussa: Milenci zoberú poklady zakliateho zámku a potom sami putujú k rodičom Karolovým. Cestou prídu na krásnu lúku, kde ona vypočíva, on ide vidiek preopáčiť. Vo vidieku tom zablúdi a príde do záhrady ježibabinho zámku. V záhrade prechodia sa tri dcéry ježibabine a najmladšia z nich zbáči¹⁹¹⁸zbáčiť — zazrieť medzi ružovými kry ukrytého Karola. Nutno mu s nimi do zámku, kde držia ho zavretého a chcú, by vzal si jednu z nich. K zavretému príde stará ženička, poradí mu, čo robiť a dá mu povraz, po ktorom spustí sa zo zámku. Milenka verná čaká ho päť dní na tej krásnej lúke a bola by sedela tam aj do smrti. Po vyrozprávaní si tejto nehody pobrali sa ďalej a prišli do toho mesta, odkiaľ bol kráľovič Karol a kde medzitým všetci jeho domáci boli už vymreli. Karol teda stane sa kráľom a žije si s Euphrosinkou v pokoji. Podľa Špamensisovho podania: Smelo po obzretí jedenástich izieb vnikne aj do tej dvanástej zakázanej izby. Tu vyskočí naňho veličný drak, iskrí a zreve, že zatrasie sa celý zámok. Ujst' pred ním nemožno, ale revom draka vzbudený Biely duch podá Smelošovi písťalku, ktorej piskotom ohrozený drak utíchnie a Biely duch nahovára Smeloša, by mu bol

poslušný, že tak vyslobodí sa konečne a stane sa pánom veľikým. Smeloš sľúbi poslušnosť a Biely duch odíde. Tu ale príde Čierny duch a Smeloš dá zväbiť sa tomuto. Znovu zdvihne sa omráčený drak zo zeme a sype iskry a Smeloš ochromený padne na zem. Na pomoc mu príde zas Biely duch, po ňomž zas (brat Bieleho) Čierny duch omámi sľubmi väčších pokladov. Výjav teda opätuje sa po tretie, kde však Smeloš nedá viac omámiť sa Čiernemu duchu, na čom tento nahnevá sa i s drakom a v tom hneve rozlejú sa oba na kolomaž. Konečne Biely duch vyjavuje Smelošovi, že on je kráľovič od tristo rokov zakliaty a ona biela osoba, za ktorú Smeloš vytrpel, že je jeho sestra. Všetci oslobodení objavia sa na to, ďakujú Smelošovi. On slávi svadbu s krásnou pannou sestrou belducha a bielou osobou.

Klinko a Kompit kráľ

*Podali: Bojoslav Martin Škultéty, Martin Šebek, Ján Banšiel v štiavnických zábavníkoch;
Pavol Dobšinský.*

V Kompit kráľovej krajine bola jedna dedina a v tej dedine býval otec a mal troch synov, z ktorých nemohlo nič byť.

Vyviedol ich raz do hory, aby ich skúsil, z ktorého by predsa čo vystalo. Ako tak chodia po tej hore, zazrie najstarší krivého hraba a zavolá:

„Ej, otec, čiže by tento hrab súci bol na bahry!“

„No dobre,“ povie otec, „z teba bude kolesár.“

Stredný syn zazrie o chvíľku javor a zavolá:

„Ej, otec, čiže by to boli za korytá z tohto javora!“

„No dobre,“ povie otec, „z teba bude korytár.“

Napokon zazrel aj najmladší mladú plánu jablone a zavolať:

„Ej, otec, páčte len na tú plánu, ja si ju vysekám, budeže to za posekanec!“

„Len na čo by ti bol posekanec?“ vraví otec. „Vari len nepustíš sa s ním po zboji?“

„A trebárs aj po zboji!“ riekol syn a hneď aj si vysekal ten posekanec.³

Otec tých dvoch dal hneď na tie remeslá. Na druhú jar i tento najmladší odťal z plánky svoj posekanec, obielil a opálil ho — a šiel tiež po svojom remesle. Po akých tam chodníčkoch chodil, po takých chodil, dosť na tom, že v podjeseň už zase prikvitol milý Klinko — lebo ho tak volali — do domu, že on už aj naďalej ta vyžije zo svojho remesla.

Začul o tom voľať aj Kompit kráľ, akému to remeslu vyučil sa náš Klinko. Dal ho zavolať pred seba a tento aj smelo postavil sa pred neho.

„Ty Klinko,“ hovorí mu, „či je to pravda, že ty dal si sa po zboji?“

„A už to si zas vyprosím za slovo,“ odpovedal Klinko. „Po zboji nedal som sa ešte, ale vyučil som sa aj tomu remeslu.“

„Hm, hm,“ pokrútil kráľ hlavou, „a či rozumieš sa do svojho remesla?“

„Ako by som sa nerozumel? Skúste, ak chcete.“

¹posekanec — hrčavá palica, kyjak

²posekanec — hrčavá palica, kyjak

³Na mladom, obyčajne u spodu nakrivenom a primerane k ručnému kyju už dosť hrubom výrastku divej jablone alebo i hrušky deje sa toto vysekanie tak, že na jar nožom alebo valaškou urobia záseky až do dreva výrastku zôkol-vôkol a asi na stopu do výše. Výrastok takto pozasekávaný ostane na svojom pni do roka alebo i za dva. Vyrastú na zásekoch hrčky dosť veľké. Potom ho už odtnú, vysušia, obielia, opália a posekanec, čiže i vatrálom nazvaný kyj hotový je do ruky.

„No veď aj to som si umienil, že ťa skúsim. A preto, hľadže, dnes moji rataji orú pod ozimné na štyroch voloch; ak im dva predné voly ukradneš a žiadnemu neublížiš, nuž sú tvoje; ak ale nie, posadím ťa ako zbojníka, keď raz priznal si sa k tomu remeslu, do chládku a potom nahľadiš sa, kedy na božie svetlo vykukneš.“

Dobre; stávka stála.

Nachytal si Klinko čiernych kurčiat po dedine a ukryl sa milým ratajom vedľa role do chrasti. Ako dôjdu s brázdou k úkrytu, vypustí pred nich tie kurence.

„Aha, mladé drozdy! Aha, mladé drozdy!“ volali rataji a pustili sa kurence po chrasti chytať.

Klinko zatiaľ vyšiel z krúhu⁴, dvom predným volom odrezal chvosty a zadným vopchal do pyskov; odpál okyptené a nezastavil sa s nimi iba doma v chlieve. Ratajom klepli ústa naprázdno, bo kurence rozutekali sa a pokryli sa im po chrasti. Ale ešte len keď vrátili sa k záprahu, dobre od divu neskapali. Veď ti tu zadným volom iba chvosty predných z pyskov trčali! Hneď bežali ako bez duše k pánovi, že to raz inak byť nemôže, iba že tie zadné voly ta zjedli predný záprah, že keď za chvíľku dobehli, už iba chvosty z neho v pyskoch omáľali.

„Veru zjedli vám váš rozum, ak ste si ho prv dakde neprepili,“ rečie kráľ. „Či som vám neodkázal, že Klinko príde predné voly ukrasť a vy predsa dali ste sa mu takto ošvábiť?! — No ale už je pozde o tom i reči tratiť,“ dokladal, keď rozmyslel sa. „Veď ho my na druhý raz spopáckame, keď raz pustil sa do toho!“

Voly boli Klinkove, ale čože? Kráľ ho znovu dal zavolať pred seba.

„Ty Klinko,“ rečie „to nebol žiaden kunšt s tými volmi, ale ak mi do rána neodvláčiš všetko zbožie z toku, čo tam majú moji mlackovia na hŕbe vymlátané, nuž jednako len ta dostaneš sa, kde je pre takých vtáčikov, ako si ty, najlepšie miesto.“

Klinko podvolil sa znovu a kráľ prihrozil zatým mlackom svojim, aby žeby celú noc nespali a Klinka cepami dobili, ak by ukázal sa.

Mlatci nespali; dobre si oči nevyježili, tak striehli na všetky strany. Raz prikráda sa im voľáč, všetkým činom ako Klinko, zboku do kúta na tok a prosto ku hŕbe. Hej, nelenili tí! Pochytili cepy a cupilupy! cupilupy! kadiaľ zachytili po hlave, po nohách, po drieku; dunelo to ani na dáke bamble⁵. No, nehlo to viac ani nohou ani rukou. Keď mu už tak odzvonili, ľahli si a spali do bieleho rána ako bezpeční. Ráno hŕba zbožia fuč! Či ju zmok odvláčil, či ju do povetria uchytilo? A to šibal Klinko bol doma tie voly na výsoľ zabil a iba bamble z nich poukrúcal do povriesel na podobu chlapa a v svojich šatách im podstrčil. Presvedčili sa i sami, na čo to mlátili a tam to ani povedať netreba, že kým spali, Klinko hvízdajúci vo vreciach odvláčil celú hŕbu zbožia. Mal už k mäsu aj na chleba!

Ale kráľ Kompit pomyslel si aj teraz:

„Počkaj, šelma, nepríde ti tak ľahko! Musím ťa privábiť do domu.“ Dal Klinka zavolať a povedal mu:

„Alebo ti pôjde už teraz o kožu, alebo si vykradneš všetku moju slaninu. Pozri, tu údi sa v

⁴krúh — ker

⁵bamble — zvieracie vnútornosti, črevá

kochu!“

Klinko si to naozaj obzrel a odišiel. Kráľ ale postavil hneď zvečera stráž pod koch a prikázal, aby si nabili na ostro a strieľali, ak by najmenšie v kochu šustlo.

Milí ostrostrelci naozaj striehli a raz aj počujú, že šústa sa voľáč dolu kochom a urobí „jaj!“ Traja hneď vystrelili hore kochom a to len vyfúklo, akoby para z neho vyletela a zmlelo sa dolu kochom, tam im odgeglo pred nohy ako bezdušné telo. Na výstrel dopálil hneď z izby sám kráľ so svetlom. Prizrú sa na bezdušného Klinka — a ono ti tu gajdy s prestreleným, vyfúknutým temľovom; bo to gajdy nastrojil Klinko zvrchu do komína, tie to zjajkli, keď o steny pritlačil sa nafúkaný temľov, tie i paru zo seba vyfúkli, keď ich prestrelili. Títo posvietia hore do kochu, už zatiaľ slanina fuč! Už Klinko dakde doma oblizoval si prsty od masninky. Hneď kráľ i posielal z druhej strany domu na strechu chytať zbojníka. Tam im Klinko iba prázdny pristavený reber zanechal. Mohli si už len zaspievať: „Aknáhle sa zmrkne, hneď slanina sfrkne — i sadlo.“ Klinko naozaj mal aj s otcom na zimu omasty dosť!

Mrzelo Kompit kráľa; ale ešte raz chcel skúsiť, ako by poráť sa s Klinkom sám. Dobré. Mal Kompit pri dvore husárov a tí už len vyučení boli strieť, či vo vojne, či kdekoľvek a nemohol by ich prekabátiť vari ani sám čert. Každému držal po sedlovom a tí by radšej boli dali oko si vyklat' ako o koňa prísť. Na týchto už cele uistil a ubezpečil sa kráľ a preto Klinkovi len toľko povedal:

„Ej Klinko, Klinko, ty si predsa len pes! Ale ak ty ešte tejto noci môjmu najprednejšiemu husárovi neukradneš koňa z maštale, nuž ťa dám rozštvrtiť. O toľké veci si ma už priniesol!“

Tomu ale najprednejšiemu husárovi prihrozil:

„Ty, hľadže, ak ty dáš ukrasť si toho koňa, ty mi naveky peši chodiť budeš za druhými!“

Ej, tu už išlo aj husárovi o poctivosť. Tento teda rozostavil stráže pred vráta, pred maštale, do každého kúta v maštali po troch; ešte jeden musel koňa za kantár držať a druhý za chvost a sám prednák sadol si na koňa, že by nahľadel sa, kto by mu koňa ukradol, keď na ňom bude sedieť. Tak tí už len s vytiahnutými šablami a s karabínami na pleciah striehli na psa Klinka.

Večierkom ide si tadiaľ voliaky kramár s trakáčom.

„Stoj, chlape, čo to vezieš?“ pristavila ho varta.

„Ach, nuž, čože by? Trocha slivovičky, trocha borovičky v týchto dvoch súdočkoch. A veru prepust' ma, bo musím ešte dnes na susednú dedinu domov a bojím sa potme, aby ma pes Klinko neozbýjal.“

„A či ty poznáš Klinka?“

„Že či ho poznám? Ved' vari celé noci píjal u mňa aj s kamarátmi, kým učil sa svojmu remeslu. Len by som rád kožu mu zodrieť, bo čo celý rok napil, za všetko ma iba s tým odbavil, že mi zaplatí na ostatné fašiangy.“

„Hop, chlape, tak sme my kamaráti!“ pristavila ho varta naozaj a nedali sa mu ani hnúť, kým od svojho prednáka nedoniesli heslo.

A tu heslo také, aby kramár zatiahol dnu, že im aspoň Klinka pozná, ak by došiel s

kamarátmi; bo tu že len Klinka samého treba spopáčkať. Kramár vzpíeral sa ešte, ale tí strhli mu traky zo šije a hybaj so všetkým dnu do maštale na psa Klinka čakať.

Klinko nechodil. Nebolo mu treba, keď už tam bol. Ale staval sa ako nie ten a len čakať, kým to daromné streženie a vyčkávanie naozaj nedomrzelo všetkých. Raz im povie:

„Chlapci, ale sme my blázni! Takto mať z čoho a neužiť!“

„A veru pravdu máš,“ povie sám vrchnák. „Tu zmyším sa o hlade a smäde na tom koni. Daj za sklenku!“

Kramár dal za sklenku tuhého nápoja; ale keď po sklenke vypili a chlapi sa rozjarili, potom už sklenka naháňala sklenku. Kým polnoc prišla, chrápali tí už každý v svojom kúte a ten na tom koni colingal sa zboka nabok, dobre že nespadol a krk si nevyslopil. No a to si náš kramár nechcel na svedomie vziať, preto potíšku priniesol trlicu, posadil toho z toho koňa na ňu a popriväzoval ho povrieslami, aby nestala sa mu nijaká nehoda. Ešte aj tomu, čo kantár držal, no aj tomu, čo mal chvost v ruke, zastrčil po povriesle do rukú. S tým na koníka vysadol sám a odcválal preč pekne po husársky. Mali tí na čo poďívať sa, keď ráno popretierali oči!

„Klinko, Klinko, ty si šelma podkovaná! S tebou iba aby peklo dalo sa na skusy! Ostaňme radšej každý pri svojom,“ hovoril ráno kráľ, keď presvedčil sa, ako si to Klinko pekne navliekol i proti tým jeho husárom.

Ale ono to skoro prišlo aj na tie skusy so samým peklom. Kompit kráľovi nezadlho skapala jediná dcéra a že ju vraj čerti uniesli. Naprosil sa Klinkovi aj vo tri vrhy, aby mu ju z toho pekla ukradol. Ale tento už teraz nič, iba keď kráľ vyhlásil, že tomu dá svoju dievku za ženu, kto ju z toho pekla vyvedie. Vtedy Klinko vypýtal si od neho kriedu, čo by vo troje písala, tri funty temianu a tri tehly a s tým pošiel.

Do pekla ako prišiel, urobil okolo seba kráž s tou trojitou kriedou zakadil temianom a rozostavoval tie tehly. Náhle čerti temian zavoňali, hneď zhŕkli sa okolo neho:

„Klinko, čo tu chceš, čo tu kadíš?“

„A veď vidíte, kostol staviam a kadím si, aby ste vopred znali, ako to bude, keď kňazia budú kadieť vám tu pod nos.“

Čertom len tak kýchalo sa od temiana, nemohli to zdržať, nieto ešte dopustiť, aby im tam dakto kostol staval.

„Jaj, Klinko, nestavaj! Radšej ti dáme, čo chceš.“

„No, veď vy blázni, hneď ste mali vedieť, po čo som prišiel. Dajte mi von pánovu paničku!“

Doviedli mu tam akési dievča bez ruky.

„Ach, vy osli, či sa ja dám s takým odpraviť!“ riekol Klinko a kadil ešte tuhšie a staval ten kostol.

Doviedli mu zase druhé dievča bez nohy.

„Ach, vy hovädá, vy,“ osopil sa Klinko na nich. „Dáte mi dúškom⁶ tú spravodlivú?!“

Čerti mu tam ku krážu postrkali dvanásť rovnakých paničiek a len čo mu zavrešali:

„Vyberaj si, ktorá ti je!“ a už utekali v druhú stranu pekla, lebo tam pre temian obstať sa nemohli.

Klinko iba pozeral sa po paničkách: všetkým prskalo sa od temianu, iba tej pokonnej nie. Tú si vzal a šiel vo meno božie von s ňou. Ide, ide horami, dolami; dobehne za ním prvý čert.

„Stoj, Klinko, panička nie tvoja!“

„A čiže by bola?“

„Toho, kto skôr dobehne a stratí sa za tým vrchom.“

„No dobre, bratku, ale ja som ti nie roveň; ja som od dlhej chôdze už ustatý; tamto pod lieskou môj mladší brat vydýchaný. Poklop na krúh a ubehuj sa s tým!“

Čert pobúchal na krúh, z krúha vyskočil zajac a čím čert opamätal sa, už ten bol za vrchom.

Ide, ide ďalej horami, dolami; dobehne druhý čert za ním.

„Stoj, Klinko, panička nie tvoja!“

„A čiže by bola?“

„Toho, kto druhého o zem hodí.“

„Vari šalieš, žeby ja pasoval sa s tebou, čo konám cestu i ta i naspäť a ty len sem. Ja som ukonaný; ale tam, kadiaľ si vyšiel pod zápoľou môj starší brat. Pasuj sa s tým!“

Čert pod' pod zápoľu! A tam starý medveď privítal ho dlabami a mrštil ním, že iba nad dierou pekla zastavil sa, ak nebudaj aj nezmllel sa tadnu.

Ide, ide ďalej horami, dolami; dobehne za ním tretí čert.

„Stoj, Klinko, panička nie tvoja!“

„A čiže by bola?“

„Toho, kto hlasnejšie zahvízdneme.“

Čert zahvízdol, až všísky stromov otriasli sa a hen siedma hora ohlásila sa mu. Klinko počne po hore chodiť a mladé brezy vytínať.

„Čo to vytínaš?“ opytuje sa čert.

„Musím najprv sebe a paničke, potom ale aj celému peklu hlavy zahužviť, aby neroztrieskali sa, keď zahvízdnem. Len krúť, hrachu, húžvy, ak chceš, aby skôr bolo!“

⁶dúškom — hneď

Uľakol sa čert toho a nechal Klinka tam.

Klinko potom šťastne došiel i s paničkou až do domu. Kráľ ako sľúbil, tak mu ju dal za ženu a s ňou hneď aj polovicu panstva. Klinko zavesil svoje remeslo na klinec, keď len Kompit kráľovu dcéru dostal a keď už radšej mal čo obhajovať, ako takto kupovať za päť prstov, šiestu dľaň.

Bača a šarkan

Rozprávali B.Němcovej Janko a Miko Sochoríkovci, Juro Šulek a Štefan Márton z Trenčianskej.

Bol jeden bača; a keď bol bačom, musel bývať aj vysoko na horách na salaši. Keď odvaril, syr i žinčicu do komory odpratal a zamkol, prepustil tak niekedy kolibu dajednému z ovčiarov varovať a sám si ešte zašiel za ovcami zapísať na písťalke, podívať sa okolo po horách a dolách, i po tom širokom belastom nebi.

Raz — bolo to v jeseni, keď idú hady do zeme spať — zastal si milý bača pri jedli, podoprel sa na vatrál a zahľadel sa pred seba, dolu do hustej hory. Tu div dobre že nepodlomili sa mu kolená! Sila hadov hrnula sa zo všetkých strán a priliezali všetci ku zápoli, milému bačovi zrovna pred oči. Keď k zápoli doliezli, vzal každý had na jazyk akúsi zelinku, čo tam rástla, dotkol sa zelinkou skaly, — a tá otvorila sa mu sama od seba. Hady, jeden po druhom, mizli v tej skale, len akoby boli prepadli sa.

Bača hútal, hútal, čo by to bolo, až i sám rozhútal sa na voľáč. Prikázal psu Dunajovi, aby ovce zavracaľ, a sám poď k zápoli.

„Musím ja,“ rečie si, „vyskúsiť, čo to za zelinka a kde to tí hadovia lezú.“

Zelinka bola ako zelinka — neznal aká; keď ju ale odtrhol a dotkol sa ňou skaly, skala otvorila sa i jemu. Vošiel dnu — a tu jaskyňa priestranná, jej steny len tak ligotali sa od zlata a striebra, ako čo by to bolo hviezdami posiato. Naprostred jaskyne stál zlatý stôl, na stole ležal pokrútený veľikánsky starý had; ostatní hadovia takže ležali okolo stola a po jaskyni. Spali už všetci, ani nehnuli sa, keď bača vnišiel.

Bačovi páčila sa jaskyňa, nuž poobzeral si ju zo všetkých strán. Potom ale pomyslel si aj na ovce a na salaš.

„Eh,“ rečie, „videl som, čo som chcel, idem naspäť.“

Bolo mu ľahko riečiť „idem“, ale ako von? Zápoľa zavrela sa i za ním, ako i za hadmi, a on veru nevedel, čo robiť, aby otvorila sa mu. Milý vtáčik v klepci probúval i tak i tak, ale skala bola neústupná.

„Nuž čože? Keď nemôžem von, budem i ja spať,“ rozmyslel sa konečne, ukrútil sa do širice, ktorú na šťastie sebou vzal, ľahol si a usnul.

Nezdalo sa mu, že by dlho bol spal, keď ho tu akýsi šust a šumot prebudil. Strhol sa, kým čert mu to po kolibe šustí, lebo nazdal sa, že si spí v kolibe na salaši. Ale keď oči pretrel, zasvitlo mu, kde je. Zaligotali sa mu steny jaskyne a naprostriedku zlatý stôl. Starý had ležal ešte vždy na ňom pokrútený, ale ostatné hady dvíhali hlavy, lízali zlatý stôl a tu i tu zasipeli: „Či už čas?“ Starý had, ten počúva ich sipenie, až i sám zdvihne pomaly hlavu a povie: „Už čas!“

Ako to vypovedal, natiahol sa od hlavy do chvosta ako prút, zliezol zo stola na zem a pobral sa von. Všetky hady liezli za ním. Bača tiež rozťahal sa, ako bol dlhý, stačil si pár ráz ešte aj zívnuť, a tak pobral sa za hadmi, mysliac sebe: „Kadiaľ ony pôjdu, pôjdem i ja.“ Ľahko riečiť „pôjdem i ja“ — len ako? Starý had dotkol sa skaly, tá otvorila sa a hady vyliezli von. Za

posledným chcel aj bača, ale zápoľa zavalila sa pred ním, len mu tak v očiach mrklo. A starý had zvonku hvízdajúcim hlasom zasyčal:

„Eh, človečku, musíš ostať tu!“

„Eh, čo by som tu robil?“ ozve sa bača. „Gazdovstvo tu nemáte, robotu mi nedáte a spať naveky nebudem. Pust'te ma von, mám ovce na salaši a doma zlú ženu: bude ma hrešiť, keby včas neprihnal.“

„Ty skorej odtiaľ nevyjdeš, dokiaľ nezložíš trojnásobnú prísahu, že nebudeš vravieť, kde si bol a ako si sa dostal k nám,“ zahvízdol had.

Čo mal bača robiť? Vďačne zabožil sa im do tretice, nie, že nepovie, len aby ho pustili von.

„Ak nebudeš prísahu držať, veru povodí sa ti zle-nedobre!“ zahrozil sa had bačovi, keď ho von vypúšťal.

*

Ale tu ešte len vtedy, keď na biely svet vystúpil, začali sa pod bačom kolená podlamovať. Preľakol sa toho, čo tu videl. Ved' ti tu, namiesto jesene, už rozvité bučky a stráne okopnelé zelenajú sa jarnou pašou!

„Beda mne!“ zalomil rukami, „ja človečik-sprostáčik, čo som to urobil! Ved' som ja zimu prespal vo skale! Jaj, ovce moje, kde vás nájdem! Jajže, žena moja, čo tá na to povie — tá mňa tu umučí!“

Tak bedákajúc, pobral sa v tú stranu, kde jeho koliba stála. Pri kolibe zazrel ženu, že tam voľach upratuje. Bojac sa, že hneď nanosí sa mu do vlasov, schoval sa za košiar. Ako tam čupí, vidí ti raz, že tu odvoľakialsi prikvitol akýsi pekný človek a dopytoval sa jej, kde má muža. Bačová pustila sa do plaču a rozprávala tomu pánovi, že jej muž ešte hen v jeseni odišiel za ovcami a viac nevrátil sa. Pes Dunaj že ovce podvečer priviedol, ale o bačovi niet viac ani chýru, ani slychu.

„Iste toho vlci zožrali, alebo bosorky na kusy po hore rozvláčili,“ nariekala bačová.

„Ej, neplač, žena moja,“ ozval sa na to bača spoza košiara, „ved' som ti ja tu! Nezožrali ma vlci, ani ma bosorky po hore nerozvláčili; len som sa bol tu, hľa, pod lesice uložil, zaspal som a prespal som zimu v košari.“

Ej, ale si to milý bača zle poradil! Ako bačová slová jeho začula, nechala plač byť plačom a pustila sa nemilobohu do hrešenia, až hora ozývala sa:

„Bodaj ti sto hromovitých bohov do duše udrelo, ty pochábel', ty pľuhák! Si ty statočný chlap? Aký si ty bača? Poručí ovce do vôle božej a sám ľahne pod košiar a spí ako had v zime! Či to kto slýchal?“

Bača si pomyslel v sebe: „Tá to už len uhádla!“ Ale mlčal ako peň, lebo pravdu povedať nesmel. Ten pekný človek povedal jeho žene, aby len utíšila sa, že to nebude tak, ako muž povedá, že ten musel kdesi inde zimovať; ale že im to ešte na dobré vypáli, keď len muž pravdu povie, kde bol. Hja, ale bačová začala rozhadzovať sa ešte len teraz, aby muž dúškom vyjavil, kade túlal sa, kde u kadejakých zimoval. Ktovie, čo by z toho porobilo sa, keby ten

pekný pán nebol bačovej voľač do hrsti suchol a nahovoril ju, aby už len ticho bola a šla radšej domov do dediny, že je už aj tak nepotrebná na salaši, keď je sám bača tu a zariadi si všetko.

Keď bačová odišla, vzal pekný pán na seba svoju opravdivú podobu a tu videl bača pred sebou čiernokňažníka z hôr. Poznal ho hneď, pretože čiernokňažník má v čele tretie oko. Čiernokňažník je človek veľmi mocný, sám premení sa na akúkoľvek podobu, a kto by chcel sprotiviť sa mu, toho urobí hneď trebárs i baranom alebo capom. Nie div, že preľakol sa i bača náramne, mal pred ním ešte väčší strach ako pred ženou.

A čiernokňažník vzal si naozaj baču na mušku, a len aby hneď a naraz vravel, kde bol, čo videl. Bača zanemel, zarazil sa; mohol ho kresť ako drevo, nebol by údom pohl, bál sa starého hada, bál sa ešte zrušiť prísahu; nuž mlčal. Keď ale čiernokňažník po druhý, po tretí raz, a už hrozným hlasom, pýtal sa, kde bol a čo videl, ba keď postava čiernokňažníka rástla pred ním ako zo zeme, tu zapomnel bača na hada i na prísahu. Priznal sa, kde bol, ako dostal sa do skaly a čo tam skúsil.

„No, dobre,“ riekol čiernokňažník, „teda pod' so mnou; ukážeš mi tú skalú i tú zelinku.“

Bača musel stúpať.

Keď prišli pod zápoľu, odtrhol bača zelinku, položil na skalú a skala otvorila sa. Čiernokňažník ale nešiel dnu, ani baču nepustil; len vytiahol akúsi knihu a začal z nej čítať, a čítal len a čítal. Bača triasol sa na celom tele ako prút.

Zrazu zatriasla sa zem; zo skaly ozývalo sa syčanie, hvízdanie a von vyliezol ukrutný šarkan, na ktorého bol premenil sa starý had. Z tlamy mu šľahal plameň, hlava bola hrozitánska, chvostom ťal napravo i naľavo a ktorý strom zasiahol, ten prerazil.

„Hod' mu tú ohlávku na hrdlo!“ kázal čiernokňažník, podávajúc bačovi akési opraty, pritom ale oči z knihy nespúšťal. Bača vzal ohlávku, ale bál sa, čo len pristúpiť k šarkanovi. Iba keď mu to čiernokňažník po druhé i po tretie rozkázal, vôľ-nevôľ, poslúchol. Jaj, ale beda bačovi! Ako mu už ohlávku na šiju¹ hodiť chcel, šarkan zvrhol sa len raz, a bača ani nezbadal sa, ako sedel šarkanovi na chrbte, a ten zdvihol sa s ním ponad hory, ponad doly. V tom okamžení urobila sa číra tma, len plameň, čo šarkanovi z tlamy a z očí vyšľahoval, svietil im na cestu. Zem otriasala sa, kamenie sypalo sa z vrchov dolu. Strašne šibal šarkan chvostom na všetky boky; ktorý buček, ktorú jedlinu zasiahol, zlomil ako prútik a vody toľko hrčalo z neho na zem, že tiekla po stranách vrchov dolu ako Váh. Strach na dač takého len pomyslieť. Bača nebol už ani živý, ani mŕtvý; len troška marilo sa mu, že je ešte pri živote.

Pomaly, pozvoľna utichoval predsa hnev šarkanov, neoháňal viac chvostom, prestal vodu púšťať, z tlamy nešľahal mu oheň. Bačovi hneď odlahlo na srdci, vydýchol si a čakal už len na to, kedy započne šarkan spúšťať sa dolu. Ale šarkanovi na tom dosť nebolo; zaumienil si ešte len teraz milého človečika stretnúť. Pomaly, pomalunky zdvíhal sa s ním od zeme do hora, vždy vyššie a vyššie, až zdali sa bačovi vysokánske vrchy a hole kremä ako mravenčie kôpky, a ešte vyššie vyzdvihoval sa šarkan, až bača nevidel nič viac, len slnce, hviezdy a mraky. Tu zastal s ním šarkan v povetrí visieť.

„Jaj, Bože, čože si počnem, tu visím v povetrí; ak skočím dolu, nezostanú zo mňa ani

¹na krk

franforce² a do neba vyletieť nemôžem!“ bedákal bača a plakal ako decko.

Šarkan ani neuchnul.

„Šarkane, veľkomožný pane šarkane, zmilujte sa!“ prosil, že by kameň bol pohnul sa na jeho prosby. „Oj, zleťteže, zleťte dolu, prisámbohu, vás do svojej smrti nepohnevám.“

Šarkan iba čo fučal a fľkal, ale neriekol ani be ani ce, ani nehnul sa.

Tu zrazu donáša sa k ušiam bačovým hlas škovránka. Zaradoval sa bača. A milý škovránok priletoval k nemu vždy bližšie a bližšie; keď už nad ním zatrepotal krídelencami, prosil sa mu bača:

„Škovránku, vtáčku Bohu milý, prosím ťa, doleťže ty k Otcu nebeskému a vypovedz mu moju biedu! Povedz mu, že ho pozdravujem nastokrát, že volám o božiu pomoc!“

Škovránok zaletel k Otcu nebeskému a rozpovedal tam, ako volá bača o božie zmilovanie. I zmiloval sa Otec nebeský nad úbohým bačom, napísal čosi zlatým písmom na blánku brezového listu, dal lístok škovránkovi do zobáčka a prikázal mu, aby ho spustil šarkanovi na hlavu.

Letel škovránok povetnými výšavami a zletel nad šarkanovu hlavu, pustil na ňu brezový, zlatým písmom popísaný lístok. V tom okamžení spustil sa šarkan s bačom potichučky na zem.

Keď opamätal sa bača, videl, že stojí pri svojej kolibe na salaši, videl, že Dunaj — ako čo by nič nebolo stalo sa — zavracia ovce dnu do košiara k dojeniu; videl na vŕbe zvonec — rozprávce koniec!

²praporce

Kráľ času

Podáva Janko Rimavský.

Boli raz dvaja bratia. Trebárs boli jedného otca, jednej matere synovia, predsa to nevyzeralo medzi nimi tak ako medzi bratmi. Ten starší bol lakomý a skúpy, a preto i bohatý, a ten mladší bol chudobný, ale na statočnosť nemal páru v celej dedine. Ten mladší nie raz šiel prosiť sa ku bohatému staršiemu bratovi o pomoc, lebo ho núdza často tak priprela, že nemal čo do úst položiť. Mnoho on nepýtal, len preboha prosil, aby mu dal dačo pojesť. — Ale boháč, akoby mu ani bratom nebol, vyvadil sa naň a „tu ja“ — povedá — „budem darebákov chovať“ a vystrčil ho von.

Raz ho brat tiež tak nemilosrdne odpravil, a ešte nikdy predtým nebol v takej biede ako práve vtedy. Už si vonkoncom nevedel inak poradiť, šiel do hory, že si vraj aspoň dákych korienkov pohľadá. I hľadal on, hľadal a motal sa po tej hore, a nemohol nič nájsť, iba pod jednou jabloňou napadaných plánok. Nedbal on, že sú kyslé a že mu zuby típnu od nich, naobhrýzal sa ich do chuti, potom sa prevalil na zem a zaspal, sám nevedel ako. A ako tak spal, prisnilo sa mu, že ho ľavá ruka svrbí a že vo svojej chalupe vidí oheň.

Keď sa prebudil, bol celkom premrznutý, triasol sa ako osika, a už začal i mrak padať.

„Ach, kdeže sa ja hriešny človek teraz zohrejem,“ hovoril sám k sebe. „Brat ma do svojho domu nepripustí a v mojej chalupe dávno nebolo ohňa.“

Stojí, premýšľa, čo urobiť, až mu zrazu svitlo v hlave.

„Sprobujem,“ povedá, „ísť na sklenený vrch; ľudia hovoria, že tam naveky oheň horieva. Poručeno Pánu Bohu! Keď sa ľudia nechcú zmiľovať, asnáď sa tam dakto zmiľuje nado mnou.“

I zobral sa a šiel.

Už zďaleka videl na sklenenom vrchu veľký oheň blčať a okolo neho dvanásť divných ľudí sedieť. Ako bližšie prišiel a tých dvanásť ľudí zazrel, stúpil od strachu a všakovak si myslel. Ale si naostatok pomyslel, že veď i tam bude Pán Boh s ním a šiel rovno ta. Keď už ta prišiel, poklonil sa a začal sa prosiť:

„Ach, dobrí ľudia, zmiľujteže sa nado mnou; som chudobný človek, nikto sa o mňa ani neobzrie; strašne som premrzol a v mojej chalupe nemám ani ohňa ani dreva. Dovoľte mi zohriať sa trochu pri tomto vašom ohni.“

Všetci dvanásti sa naňho poobzerali a preriekli:

„Synak! Sadni si medzi nás a zohrej sa od daktorého z nás.“

Sadol si medzi nich, a keď všetci mlčali, bál sa i on slovo prehovoriť; len sa díval do toho ohňa a prizeral sa na tých dvanástich. Ako sa tak prizeral, videl, že tí dvanásti rad-radom miesta premieňajú. A keď obišli oheň dookola a zase každý bol na svojom mieste — zázrak na zázraky! Z plameňa vyzdvihol sa starý človek so šedivou bradou až do pásu a s plešivou hlavou a takto prehovoril k nemu:

„Človeče! Nekrát tu dni života svojho, usiluj sa a statočne spravuj! Naber si trebárs z tohoto žeravého uhlia, veď by sme ho my i tak všetko strovil.“

Tu hneď dvanásť povstávali, nasypali uhlia do hodného vreca a zodvihli mu ho na plece. On sa im pekne poďakoval a vykračoval si za chodníkom s plným vrecom ešte ľahšie ako ta idúci naprázdno, lebo sa bol zohrial a vrece sa mu veľmi ľahkým byť videlo.

Príde domov, tu naradovaný, že už aspoň toho ohňa mať bude, začal vysýpať to uhlie naprostred izby. Ale, čo to zase za zázrak! Každá iskrička, sotvaže doletela na zem, premenila sa na zlatý peniaz. Môžete si pomyslieť, ako mu bolo a že neprestal sypať kým všetko nevysypal. Tu stála hromada peňazí pred ním a všetky boli jeho. Ani vlastným očiam nechcel uveriť; len keď za hrst dukátov zahrnul, uveril, že je predsa len pravda. Tu padol na kolená a ďakoval Pánu Bohu, že ho tak podivným spôsobom požehnal a pomohol mu zo všetkej biedy.

Potom mu prišla vôľa tú hromadu peňazí premerať, ale nemal čím. Nuž šiel k svojmu bratovi a prosil ho, aby mu požičal merice.

„Merice požičať!“ rozosmial sa boháč. „Nuž čože budeš s ňou robiť, ty trhan?“

A on celkom pokorne odpovedal:

„Sused mi bol za súsek žita dlžen, teraz mi ho vrátil, nuž by ho chcel premerať.“

Brat síce neveril, ale mu dal tej merice, už len aby zvedel, čo chce ňou merať, a preto jej dno pomazal smolou.

Ten mladší brat ak meral, tak meral tie peniaze a nameral ich mnoho. Keď domeral, vzal mericu a zanesol ju bratovi. Ale bohatý brat hneď spozoroval niekoľko dukátov na dne prilepených a s veľkým hnevom okríkol brata:

„Ty taká a taká potvora! Chcel si ma oklamať, ale ti nevypálilo; nazdal si sa, že sa na tvoje dukáty ulakomím? Či by boli hodné. Ale mi naskutku vyjav, kde si vzal tie peniaze, síce stojme bežím a obžalujem ťa, že si tie peniaze ukradol.“

Mladší brat, ako statočný človek, všetko vyrozprával, ako prišiel k tým peniazom.

Takýmto činom mal už i mladší brat dosť požehnaní. Kúpil si zeme i statok a hospodáril z pomoci božej, ako najlepšie rozumel. Ale pri gazdovstve potreboval i gazdinú, nuž sa oženil. Vzal si driečne dievča za ženu a žil s ňou v pokoji a radosti.

Ale ten starší brat neprestal závidieť mladšiemu bratovi bohatstva, a trebárs sám mal dosť, predsa sa mu len vždy viac a viac žiadalo. Čo neurobil? Vybral sa na sklený vrch, že veď i on môže tak dobre pochodiť ako jeho brat.

Príde on na ten sklenený vrch, príde i ku ohňu a začne sa prihovárať k tým dvanástim:

„Dobří ľudia, dovoľte mne chudobnému zohriať sa pri tomto vašom ohni. Nočná zima ma celkom zdobila, vonkoncom nevládzem ďalej a nemám sa kde zohriať.“

Ale mu jeden z tých dvanástich odpovedal:

„Synak, ty si sa v šťastnú hodinu narodil, máš bohatstva dost', ale si zlý a skúpy. Pred nami luhať nesmieš, a že si zluhal, za to ťa neminie pokuta.“

Akoby bol hrom doňho uderil, tak sa preľakol boháč, sadol si medzi dvanástich, ale sa bál už potom aj len škrknúť.

Dvanásti si zase premieňali miesta, a keď každý zase prišiel na svoje, vyzdvihol sa z plameňa starý človek so šedivou bradou až do pásu a s plešivou hlavou a takto prehovoril:

„Zle sa vodí zlým ľuďom. Tvoj brat je človek statočný, preto je i požehnaný; ale ty si zlý, preto ťa trest neminie.“

Vtom jeden z dvanástich pochytil milého boháča, trhal ho nemilosrdne a podal ho druhému; druhý ho ešte horšie ponamietal¹ a hodil ho tretiemu, tretí štvrtému, štvrtý piatemu, piaty šiestemu, a tak rad-radom až do posledného, a posledný, keď ho dobre potrhali, ponamietal², hodil ho tomu starému človekovi. Tento ho schytil, mäso z neho driapal a jedol, a bezbožný boháč kričal:

„Nešťastný je počet trinásty, ale nešťastnejší som ja.“

Dvanásti jedli žeravé uhlika, a keď kohút v dedine zaspieval, zmizlo všetko. Na druhý deň hľadali, vyvolávali boháča, ale sa nikde nemohli dozvedieť o ňom. Mladší brat síce badal, čo sa stať mohlo, ale nepovedal nikomu ani slova.

Ten mladší brat žil si v pokoji so svojou ženičkou. Až si tak bláhali, že im bolo dobre, a vďačne pomáhali i iným. Ale to ich šťastie netrvalo dlho. Bol sa raz náš milý vybral do poľa, a keď sa večer domov navrátil, nemohol nájsť nikde svoju milú ženičku. Chodil sem i ta, volal, spytoval sa, vyzeral; ale o jeho žene ani slychu. Utrápený hľadal a vyzeral ju deň po dni, ale vždycky nadarmo. Už ho potom nič netešilo a nemal nikde pokoja. Vo svojej žalosti vybral sa do sveta, že si svoju milú ženu, čo by kde bola, predsa vyhladá.

Šiel on, chudáčik smutný, kade ho dve oči viedli, šiel za veľa dní, až sa naostatok dostal k jednému jazeru, kde jedna chalupa stála.

„Tu si,“ povedá, „trochu vydýchnem, a možbyť, že sa i dačoho dopočujem.“

I vnišiel dnu. Ale ho tam zle privítali. V chalupe nebolo nikoho, iba jedna žena, ktorá ako ho zazrela, nastráchaná vykrikla:

„Jaj, pre večného Pána Boha, človeče, čože ty tu chceš, čože tu hľadáš, ak sa môjmu mužovi na oči ukážeš, hneď ťa zje.“

„A ktože je váš muž?“ opýtal sa pocestný.

„Nuž, či to nevieš?“ odpovedala žena. „Môj muž je kráľ vody, ktorý všetko, čo je mokré, má pod svojou mocou. Utekaj, preboha, utekaj, bo akonáhle príde, naskutku ťa zožerie.“

„Ach, veďže sa len zmilujte nado mnou, kdeže sa mám pustiť proti noci, skryte ma dakde, kde by ma nezbadal.“

¹namietat' — krivdiť

²namietat' — krivdiť

Tak prosil pocestný, až ženu i uprosil a ona ho skryla za pec.

Po chvíli prišiel kráľ vody a ešte len bol pred dvermi, už kričal:

„Ženo, človečina smrdí, naskutku mi ju vystanov, lebo zle bude i s tebou.“

Darmo by bola tajila; voľky-nevoľky vydala nešťastníka. Tento chudáčik triasol sa ako prút a počal sa vyhovárať, že veď on nič zlého neurobil a že sa len opýtať prišiel, či dačo nechyrovať o jeho žene.

„No, keď si taký statočný,“ zahomral kráľ vody, „už ti len odpustím; ale ti pomôcť nemôžem, lebo o tvojej žene ničoho nechyrujem, kremä včera som videl pár kačíc po vode plávať a medzi tými len azda nebude. Medzitým vieš ty čo? Chod' k môjmu bratovi, ten je kráľ nad ohňom, hádam ti ten bude vedieť viac povedať.“

Náš pocestný bol rád, že po toľkom strachu mohol si v pokoji oddýchnuť. Hneď na druhý deň stúpал zase ďalej, až prišiel ku kráľovi nad ohňom. Ale mu ani ten nevedel viac povedať a upravil ho k tretiemu bratovi, a ten bol kráľom nad vetrom. Ako ta prišiel a rozpovedal mu, kde ide, čo ide, zamyslel sa kráľ nad vetrom, krútil hlavou a nevedel mu dať istoty. Naveľa mu aspoň toľko nadštrkol, že sa mu vidí, akoby bol takú a takú ženskú pod skleneným vrchom videl.

Akonáhle to náš pocestný počul, pospolu sa vrátil tou istou cestou, ktorou prišiel, lebo sklenený vrch bol neďaleko jeho dediny; ale domov ani nenakukol, len sa obrátil hore potokom, ktorý tiekol popod sklenený vrch. V tom potoku kúpalo sa mnoho kačíc a tie volali za ním:

„Dobrý človek, dobrý človek, nechod' ta, lebo tam zahynieš.“

Ale on nedal sa mýliť a len šiel ďalej, až prišiel pod samý vrch.

Pod vrchom ukázala sa mu diera do vrchu a on pustil sa tou dierou a šiel vždy ďalej a ďalej, až prišiel do veľa chýž. Rad-radom pochodil všetky chyže a naostatok prišiel do tej najväčšej. Tu ho obstalo mnoho stríg a strigôňov a zo všetkých strán ho okrikovali:

„Čo tu chceš, čo tu chceš?“

„Prišiel som si,“ povedá, „hľadať ženu, lebo mi povedali, že ju tu videli.“

„Ej, tu ti je, tu,“ kričali strigy okolo neho. „Ale ju nedostaneš, iba ak si ju medzi sto ženskými poznáš.“

„Nuž,“ povedá, „akože by som si ju nepoznal?! Aha, hľahľa, veď je tu!“ a ešte nebol ani dobre dopovedal, už jej bol okolo hrdla.

I žena ho objímala a láskala a tak sa tešili oba, že boli zase spolu. A ako sa tak láskali, pošpekala mu žena do ucha:

„Teraz si ma len poznal; ale neviem, či ma i zajtra poznáš, lebo nás bude dvesto rovnako poobliekaných. Ale vieš ty čo! Chod' v noci ta na sklenený vrch, tam je kráľ nad časom a má dvanásť sluhov, spýtaj sa ho, ako by si ma mohol poznať. Ak si dobrý, pomôžu ti; ale ak si zlý, zožerú ťa, že ani košťalik neostane z teba.“

„Dobre, dobre,“ odpovedal jej i on do ucha, „pôjdem sa spýtať; ale mi skôr povedz, prečo si mi tak nenazdajky zutekala?“

„Ja som,“ povie žena, „nezutekala: ale ma jeden poľovník vyvábil na potok, a keď som prišla, len čo ma a seba vodou pofľkal, naraz mi a jemu krídla narástli, on krídlami strepotal a v tom okamihu sme sa premenili na kačice. Už som potom voľky-nevoľky šla za ním, až ma doviedol sem a tu ma zase premenili na ženu. Ale už teraz pôjdem s tebou, ak si dobrý, lebo ma len tak budeš môcť poznať.“

S tým sa rozlúčili. Ona šla medzi druhé a on sa pobral na sklenený vrch.

Sluhovia kráľa času sedeli okolo ohňa, a keď prišiel k nim náš pocestný, hneď ho poznali a spytovali sa, že čo chce.

„Rád by som,“ povedá, „zvedieť, ako by mohol náráno poznať moju ženu medzi dvesto ženskými.“

„Jaj, dobrý človek, my ti v tom porady neznáme; ale počkaj málo, asnád' náš pán bude vedieť.“

O chvíľu sa zdvihol z plameňa starý človek so šedivou bradou až do pása a s plešivou hlavou, a keď mu pocestný svoju žiadosť predniesol, odpovedal:

„Vnuk môj! Všetky budú rovnako poobliekané, len tvoja žena bude mať na pravej nohe v krpčeku čiernu cverničku.“

Podakoval sa pekne za dobrú radu a ponáhlal sa dolu. Na druhý deň medzi dvesto rovnako poobliekanými vyzeral si svoju ženu a po čiernej cverničke ju i poznal. Keď raz čo mal uhádnuť, uhádol, nemohli mu ju ani strigy odškriepiť. Nuž mu ju vydali a vypravili ich, ako sa svedčilo: Dali im peňazí, zbožia i kravu a tá krava mala zvonec, — už je tej rozprávke koniec.

Trojruža

Podali: Jozef Jančo a Zuzana Mydielkovská z Liptova, Amália Sirotková z Hájník od Hrona, menom neznámi dvaja podavatelia z Oravy a z V. Hontu.

Istý bohatý kupec vyberal sa na tovar do ďalekých, predalekých krajín — až hen za more.

„Deti moje drahé, čo vám každej doniesť mám? Vravte, vyberte si každá pre seba!“ hovoril svojim trom dcéram, keď už so všetkým hotový bol do cesty.

Dve staršie hned' vedeli, čo si majú vybrať, a kázali si doniesť: tá drahé šaty, tá zlaté prstene, ale také, akým by tu doma páru nebolo. Iba najmladšia, vždy tichá a krotká ako ovečka, tá aj teraz mlčala.

„Nuž, čože tebe, čo? Vedže už len i ty povedz!“ opakoval otec.

„Ach, otecko môj drahý,“ rečie najmladšia, „len si vás zdravého a čerstvého Pán Boh spoza mora dovedie domov, ja tomu ešte najvd'áčnejšia budem.“

Ale otec nechcel ani odberať sa od nej, kým by nepovedala, čo jej predsa doniesť má.

„Nuž, keď už tak byť musí,“ riekla naposled, „nechže teda len bude. Ak tam dakde uvidíte tri ruže z jednej stopky vykvetať, tie mi doneste! To mi bude najmilšie.“

Staršie sestry ju vysmiali, že si dač takého žiada z ďalekých krajín, čo naposled aj doma nájsť môže, ale otec prisľúbil aj toto a s dcérami rozžehnal sa.

Šťastlive obchodil zámorské krajiny. Mnohým zbožím a drahým tovarom naplnené koráby už ho niesli naspäť ku rodinným brehom. Z drahých darov pre dve staršie dcéry ani oka nespustil, čo ich už len zavarovať chcel od najmenšieho poškodenia na tú veľikú radosť doma. Len ho to trocha omínalo, že pre najmladšiu neviezol nič takého; bo v celom zámorí, čo by bol ako ihlu vyzeral, nenašiel, čo táto žiadala si: tie tri ruže na jednej stopke vykvitnuté.

Ale malo to všetko ešte inak zvrtnúť sa.

Už boli neďaleko brehu, kde s korábmi pribiť mali, keď zrazu strhla sa búrka veľiká. Koráby i s drahým tovarom rozmetalo, bohná kde; kupca vyhodilo o jednej doske na pusté skaliská. A šťastie jeho, že ešte mal dosť sily zobrať sa a utiecť do pustej hory, lebo by ho vlny boli zmietli aj z tých skál naspäť do mora, čo tak plieskalo a búrilo sa. Blúdil už teraz tou pustou horou a čiernou nocou a nablúdil sa dosť. Iba vtedy dač videl pred sebou, keď hromy zablykli. Dobakal sa konečným koncom k jednému pustému hradu.

„A už poručeno Bohu, či si dobré a či zlé v ňom, len idem dnu, bo mi je aj takto na skapanie.“

Blíži sa k bráne — tam stojí stráž; čaká, že zavolá naňho, ale nič; pristúpi k strážcom — to ľudia skamenelí. A také všetko i tamdnu v hrade, pusté a skamenelé. A tam všade, kremä v jednej izbe svetlo. Vníde do nej, a tu stôl pre jedného zastretý i posteľ odpravená. Len čo vkročí, zahrní mu čosi dnu oknom:

„To pre teba ukonaného; najedz sa, napi sa, ulož sa a vypočín si!“

Dosť obzeral sa, čo by to bolo, ale viac ani nešuchlo. Osmelil sa, opatril sa; ľahol si a spal si na pokoji.

Už slniečko veselo kukalo dnu oblokmi, keď náš kupec preberal sa zo sna. Stôl stál preňho zase hotový. I občerstvil sa a pobral sa, že koho-toho v tom hrade vyhladá, aby aspoň podľakoval sa a potom šiel si svojou cestou. Ale tam všetko pusté, skamenelé, ako prv. Iba pred hradom bola záhrada krásna, utešeným kvetím zakvitnutá. Do tej poponáhľal sa, že tam nájde dakoho, kto tie kvety opatruje. Schodil všetku záhradu, a nenašiel ani duše. Už poberal sa preč. Tu ti pred ním ker utešených ruží a vprostred kra dvíha sa hrubá stopka a z tej jednej vyrastajú tri tenšie stopky a na každej sedí puk ružový, len stoľko, že nerozvil sa.

„Ach,“ povedá si, „toto je spravodlivá trojruža pre moju najmladšiu dcéru. Už ak aj mám o palici domov prísť, aspoň tej jednej naplní sa mi, čo sebe zažiadala.“

I veru odtrhol milú trojružu.

Ale vtom, akoby zahrnelo, zareve mu voľáč za chrptom. Ozrie sa — a div od ľaku z nôh nespadne. Pred ním stojí potvora ozrutná — medvedisko s rozďaveným pyskom. A položí ti mu dlabu na plece a vraví:

„Odtiaľto živý nepôjdeš! Ako si smel trhať, čo je nie tvoje?“

Preľaknutý kupec ledva voliak vybeblal, prečo a načo tú trojružu odtrhol.

„Keďže je teda tak,“ mrmlalo zase medvedisko, „že ty takú dievku máš, prepustím ťa živého, ale iba ak mi sľúbiš, že mi ju o týždeň dovedieš za ženu.“

Keď chcel z dlaby medveďovej von, nemohol inak, iba všetko prisľúbiť. I prisľúbil.

Prišiel pekne domov. A tu dve staršie dcéry nechceli si na otca ani hľadiť, že len tak o palici, ako žobrák, navrátil sa a im zuby naprázdno klepli, čo sa im o polsveta daroch snívalo. Kremä tá najmladšia s radosťou vybehla otcovi v ústrety, uvítala, ubozkávala si ho srdečne a vravela:

„Vďačná som i tej ruži, i čomukoľvek vďačná by som bola bývala, čo by ste mi boli doniesli. Lež najvďačnejšia som už len vášmu zdraviu; keď ste mi len vy tu, otecko drahý! Nič to preto, čo sme aj schudobneli, veď nám Pán Boh pomôže!“

Ale milý otec, keď videl, ako tamtie škúlia na neho a bočia od neho, keď si pomyslel, akým nemilým spôsobom o túto prísť má, čo ešte jediná túli sa k nemu, začal byť smutným, že to až nevypovedaná vec. Čím väčšmi opúšťal sa, tým vládnejšie ona okolo neho, že čo mu je, aby len povedal, čo ho trápi. Ale on dlho nič, lebo nazdával sa, že mu vari aj umrie od ťažoby, keď počuje, akej potvore ju sľúbil. Ale týždeň mihol sa a už nebolo inak: alebo jemu zahynúť, alebo von s pravdou. Rozpovedal jej všetko. Ale ona ani toho nepreľakla sa a na podiv hovorila:

„Veď je aj to božie stvorenie, čože by nešla zaň? A veď som si aj sama na príčine, načo som si žiadala tú ružu?“

Otec bol hneď trochu pokojnejší, ale tie dve ešte len teraz začali vysmievať sa, ako pochodila,

a to všetko pre jednu márnú ružu!

Ona si ani z toho nič nerobila, schystala sa a otec zaviedol ju do toho zakliateho hradu. Čakal deň, čakal dva, že ten medveď objaví sa, ale nič. Musel ju tam Bohu poručiť¹. Čakala ešte aj ona, čím by dakoho v pustom hrade zbáčila¹. Tam síce samo od seba pristrojilo sa všetko, čo si len živo zažiadala, ale nikde ani duše.

Na tretí deň išla do tej záhrady a prechodila sa pomedzi tie krásne ruže. Len tu raz zahrmlí a pred ňou stojí ozrutné medvedisko. Striaslo ju na celom tele. Ale medveď vlúdne k nej:

„Vitaj, drahá moja, vitaj! Či budeš tu so mnou bývať?“

„Prečo by som nebývala,“ rečie ona, „veď si aj ty božie stvorenie!“

Nuž ten medveď pekne okolo nej, vodil ju po celej záhrade a zhováral sa s ňou. Iba keď raz zahrmlelo zase a medveď zmizol. Každý deň už potom schodila sa s ním v tej záhrade a ani nevedela, ako privykla k nemu, že bez neho ani byť nemohla.

Len čo nestalo sa? Raz o medveďovi ani chýru, ani slychu. Dost' nahľadala, navyvolávala sa ho, ale v celej pustatine iba čo hory ozvali sa jej. Tak minul deň, minul aj druhý a dievčaťu začalo byť veľmi clivo. Na tretí deň zaumienila si, že každý kútik zhľadá. Pochodila celý hrad — tam iba kamenné stĺpy. Pochodila celú záhradu — tam iba ovisnuté kvety. Ešte raz išla odobrať sa aspoň od toho miesta, kde prvý raz zišla sa s ním.

Príde k ružiam — a tu milý medveď leží vystretý, ani nehne sebou, ani nedýchne.

„Ach, medvedík môj drahý, čože stalo sa mi tebe? Ach, akýže si mi dobrý bol!“

Tak a všelijak vykladala okolo neho a vynariekala sa nad ním. Potom ho obložila tými ružami, ako na pohreb, a chcela odísť.

„Ale veru,“ povie, „neodídem, kým si ho aspoň raz nepobozkám!“

I pobozkala ho.

Vtom strašne zahrmlí, zem zatrasie sa — a ona od strachu ani nevie, čo s ňou robí sa. Iba keď navela oči otvorí — stojí tu pred ňou krásny mládenec a hovorí:

„Neboj sa, milá moja, už nič; vyslobodila si ma!“

A tu jej rozpovedal všetko, ako on bol na medveďa zakliaty i všetko jeho poddanstvo skamenelé, kým by ich takto krásna dievčina nevyslobodila. Teraz už došlo aj živé poddanstvo z hradu vítať si ich ako svojich pánov. Pre otca šli hneď na hrdom koči a ten d'akoval Bohu, že všetko dobre stalo sa. Tie staršie hrdé dievky pukalo od jedu a závesti, že tá najmladšia pri tej ruži krásneho muža dostala.

V odkliatom hrade bolo potom veselie — veselie a radosť na mnohé časy!

¹zbáčiť — zazrieť

O človeku, čo nikdy nezhrešil

Podáva Štefan Marko Daxner z Malohontu.

V jednej dedinke býval raz veľmi chudobný, ale pritom aj veľmi statočný a pobožný človek, lebo hoc už bol šedivý ako holub, predsa ešte nikdy za života nezhrešil, nikomu neublížil ani čo by len najmenším slovom, nikomu nič neprevinil, nikoho neukrivil. I mrzelo to čerta v pekle, škrabal sa za ušami a vrazil:

„To je predsa len do popukania s tým človekom! Druhý, čo ak statočný, aspoň raz za živa mi poslúži, ale tento dnes-zajtra zomrie, a ešte neurobil mi v ničom po vôli. No, ale počkaj si ho, veď ti ja vykážem!“

Chudobný človek nevedel o ničom nič a najmenej o čertovi, ako strojí sa naňho. Žil spokojne vo svojom domčeku, modlil sa Bohu každý deň, neublížil nikomu, nepožiadaval veci cudzej a spravoval sa vo všetkom podľa prikázania božieho.

Tu raz — kde sa vzal, tam sa vzal, bodaj sa radšej prepadol ta do sitna až na dno! — cupne mu do izby čert, a to taký, ako ho Pán Boh stvoril: zuby mal ako koly, nohy ako kôň, na hlave rožky a — pekne prepytujem — na zadku ešte aj chvost, a hneď začal:

„A hejže, ty vieš, kto som ja? Od tvojho narodenia neprestajne chodím za tebou, a ešte ani raz nemohol som spopáčkať ťa pri hriechu. Teraz vyvol' si, čo chceš: alebo zabiješ človeka, alebo budeš rúhať sa Bohu, alebo opiješ sa. Z tých troch hriechov, chceš-nechceš, jeden urobiť musíš! Zajtra zase prídem, aby som počul, ktorý si si vyvolil.“

Ako dopovedal, vyletel hore kochom. A statočný človek čo? Veru neľakal sa tak veľmi, lebo vedel, že kto s Bohom, s tým aj Pán Boh. Už len premýšľal, premýšľal celý deň, čo má urobiť. Ale mu to nijak nešlo po remesle. Čítal celý od boha deň v pobožných knihách a naostatok aj pomodlil sa a zavzdychol si: „Neuvod' nás v pokušenie, ale zbav nás od zlého.“

Ale čože? Na druhý deň ráno zas len zviezol sa dolu kochom čert a zastal pred ním:

„No, rozmyslel si si už?“

„Ej, rozmyslel, rozmyslel! Keď si ty čert, idi do pekla, kde ťa Pán Kristus zatvoril, a daj statočným ľuďom pokoj. Už ja raz tebe kvôli nezhreším!“

„Ale ja ti zas povedám, že ty tomu nevyhneš: lebo niet, ani nebude na svete človeka, ktorý by nezhrešil aspoň raz za života. Ak budeš protiviť sa tomu, tak ti porobím, že dopustíš sa všetkých tých troch hriechov. Dobré si to rozhútaj! Zajtra zase prídem.“ Vtom hybaj čert, pobral sa hore kochom.

Chudobný človek sám ostal za stolom s hlavou o dlane podporetou. Myslí, myslí o veci. Čím ďalej láme si hlavu, tým viac presvedčuje sa, že ten čert voľáč povedal.

„A veru ten predsa mal pravdu,“ tak hútal sám sebe, „veď sme všetci hriešni; veď by azda Pán Kristus nebol nadarmo zomrel aj za mňa — a ja som ešte nezhrešil. Ej, veru ten čert môže mať pravdu! No, nebudem ťahať sa s ním za palce. Ale človeka zabiť? Ej, to by bol veľký hriech! Veď cez celý život neublížil som nikomu, ani najmenšiemu dieťaťu, ani len čo

by maličkým prstom nedotkol som sa nikoho — a teraz odrazu človeka zabiť? Z toho nebude nič! Pánu Bohu rúhať sa, aj to by bol veľký hriech! Veď od mojej mladosti chránil som sa aj ľudom povedať zlé slovo, a teraz na moje staré kolená mal by som rúhať sa Pánu Bohu? Ani to neurobím! Opiť sa? Hm, to by azda bol najmenší hriech, veď s tým nikomu nezhreším! Čože? Opijem sa, prídem domov, vyspím sa — bude koniec vecí, a mám pred čertom pokoj!“

Takto premýšľoval statočný človek a pri ostatných slovách vstal od stola a pošiel do hostinca, kde plným skleniciam hodne podíval sa na dno.

Príde domov. Tu hneď proti svojmu obyčaju začal robiť garazdu. Na nešťastie rozplakalo sa malé vnúcatko a on chcel ho udrieť po chrbte — udel ho po hlave, že hneď na večnosť onemelo. Tu naraz nebolo hroma, ani paroma, ani čerta, ani svätého, ani Boha, ktorého by nebol pospomínal, ktorému by nebol rúhal sa.

Tak, hľa, čo nerobí ožranstvo! Keby nebol opil sa, mohol svätý umrieť — a potom nebolo väčšieho zlolajca, zlodeja a zbojníka od neho! Bo, vraj, najtiah len raz opiť sa, potom to ide ako po remesle. A ten čierny v pekle radoval sa mu a raduje sa podnes, že nie nadarmo vymyslel pálenku!

O pohanskom kráľovi

Podľa prostonárodného pisateľa z Važca.

Tak teda bol raz jeden pohanský kráľ v jednom zámku a nemal nikoho pri sebe. Zaumienil si, že sa ide oženiť. I vybral sa a prišiel do dedinky, kde žena čosi bielila v kuchyni — a tá mala tri dievky. Povie jej:

„Ty, matka, či by si neznala dakde dáke dievča mne za ženu?“

„A ktože ste vy?“ opýtala sa ona.

„Ja som kráľ,“ povie on.

Hneď zavolala na tie svoje tri dievky. Tie vybehli z izby:

„Čože chcete, matko naša?“

„Tu, deti moje, najjasnejší kráľ žiada si jednu z vás za ženu.“

Kráľ pozerá na ne a povie najstaršej, že či pôjde zaň. Ona sa mu hneď prisľúbila, a on si ju posadil do hintova i odobrali sa. Matka sa len čudovala, že či tak skoro.

Šli a prišli na širokú lúku, a tam bola jedna studňa. Ona povie kráľovi:

„Dočkajže ma, idem sa vody napíť.“

Išla. Príde k tej studni a pije tú vodu. Priletia tri holuby a prosia ju, aby sa im dala napíť tej vody, aj žeby ich offkla tri razy, že jej budú na dobrej pomoci.

„Ba čo by ste vy komu spomohli?“ okríkla ich a šla, sadla si ku kráľovi do hintova.

Večer pozde prišli do zámku, iba čo stačili ľahnúť si a naspať sa. Ráno, keď povstávali, povie kráľ:

„No, žena moja, ja teraz idem na poľovania. Kým ja prídem z toho poľovania, uvar mi túto hlavu z človeka; iba oči, uši, ústa a nos, to zjedz sama, kým prídem.“

A tá oči, uši, ústa a nos vylúpila a hodila do pece a hlavu mu uvarila.

Ten príde večer z toho poľovania a vraví:

„Či si mi uvarila?“

„Uvarila.“

„A sama či si zjedla?“

„Zjedla.“

„Oči, uši, ústa, nos — kde ste?“

„Tu sme!“ vyskočia tie von z pece. Ten nahneval sa veľmi, skočil a odťal jej hlavu a telo hodil do pivnice.

Čo mu bola navarila, zjedol, a ako sa najedol, šiel zas po tú druhú dievku, aby šla i tá, že jej sestry je tam veľmi dobre, že len aby jej bolo veselšie, prišiel po túto. I priam šla s ním.

Prišla i táto na tú studničku piť tú vodu. Zas prileteli tri holuby a prosili ju, aby sa im dala napiť tej vody, aj žeby ich offkala tri razy, že jej budú na dobrej pomoci.

„Ba čo by ste vy komu pomohli?“ okríkla ich a šla ku kráľovi do hintova.

Večer pozde prišli do zámku, iba čo stačili ľahnúť si a naspať sa. Ráno, keď povstávali, povie kráľ:

„Tvoja sestra bola mi neverná; tu máš iba hlavu z nej. Uvar mi ju, kým ja prídem z poľovačky; iba oči, uši, ústa a nos zjedz sama. Či mi budeš už ty vernejšia.“

I tá — oči, uši, ústa a nos vylúpila a hodila do smetí a hlavu mu uvarila.

Ten príde večer z toho poľovania a vraví:

„Či si mi uvarila?“

„Uvarila.“

„A sama či si zjedla?“

„Zjedla.“

„Oči, uši, ústa, nos, kde ste?“

„Tu sme!“ vyskočia tie zo smetí.

Nahneval sa veľmi, skočil a odťal jej hlavu a telo hodil do pivnice.

Čo mu navarila, zjedol, a ako sa najedol, šiel zas po tú tretiu dievku, najmladšiu. I tá sa mu prisľúbila a priam šla s ním.

Prišla i tá na studnicu napiť sa. Prileteli i k nej tie tri holuby a prosili si od nej, aby sa im dala napiť tej vody, aj žeby ich offkala tou vodou tri razy, že jej budú na dobrej pomoci. Tá hneď zvrtila sa a tri razy zahodila tej vody na nich a potom každého lapila a omočila mu pyštek do tej studničky. Tie hneď strepotali krielami a povedali jej:

„Dievčička naša, my ti budeme na dobrej pomoci. Ty sa neboj nič! Keby tvoje sestry tak boli nám urobili, ako ty, boli by sme im spomohli. Ale tie sú nie živé.“

Ona odišla od nich a šla s tým kráľom.

Večer pozde prišli do zámku, iba čo stačili ľahnúť si a naspať sa. Ráno povie kráľ:

„Aj tvoja stredná sestra bola mi neverná; tu máš iba hlavu z nej. Uvar mi ju, kým prídem z poľovania; iba oči, uši, ústa a nos — to zjedz sama, aby si mi bola verná.“

S tým odišiel.

Príde k nej staručký žobráčik. Ona hneď vyskočí a dá mu kus chleba. Staručký vytiahne z kapselky mačičku a povie jej:

„Vylúp tie oči, uši, ústa a nos z tej hlavy a daj tomuto mačaťu zjesť a polož si ho k sebe do vrečka.“

I urobila tak.

Potom prišiel ten z toho poľovania, sadol si za stôl a spýtal sa jej, že či mu uvarila, aj či zjedla to, čo jej rozkázal. Ona mu povie, že uvarila, aj že zjedla.

„Oči, uši, ústa, nos — poďte sem!“ zavolal pohanský kráľ.

Ale tie nešli, bo z mačaťa von nemohli, len zavolali:

„Tu sme!“

On sa nazdal, že to z jej žalúdka volajú, nuž jej len povedal:

„No, ty budeš mne verná!“

Potom jej už oddal kľúče všetky od dvanástich svetlíc a kázal jej, aby všade pochodila a poprezerala, kde čo má, ale trinástu svetlicu aby neprobovala otvárať, lebo že by jednako len zle prešla. Potom už ako bezpečný vybral sa na celý týždeň na to poľovanie.

Vzala ona tie kľúče a chodila všade po tých svetliciach a prezerala všetko. Ako otvorí dvanástu, tam počuje veľikú vravu, z tej trinástej izby sem k nej zaznievajúcu, ako čo by to tam veľa ľudstva voľač dovrávalo sa medzi sebou. Otvorí teda aj tú trinástu svetlicu. Tam videla kresťanov na reťaziach. Veľa ich bolo. Bol tam z každého remesla jeden, akékoľvek jesto pod nebom. Tí ju tiež poznali, že je ona kresťanka. Pýtali si, aby im podala vody napiť sa. Hneď bežala a doniesla im. Ako sa napili, hneď im reťaze popadali dolu a oni rozišli sa preč, všade po svete, ktorý odkiaľ bol.

Naľakala sa, čo to z toho má byť. Zamkla všetko a ušla aj ona preč — ďaleko. Prišla na jedno more a tam bola plť. Sadla na ňu a letela po mori.

Bol to tam za morom kresťanský kráľ. Ten povedal, že neožení sa, kým mu Pán Boh po mori také dievča nepošle. I videl ju, ako letela. Hneď poslal svojho mládenca, aby ju išiel lapiť, a ten mu ju aj prišikoval. Zapáčila sa kráľovi veľmi a hneď sa dal s ňou zosobášiť.

Ale ten pohanský kráľ zvedel o tom všetkom; prišiel a ukradol ju. Chytil ju za ruku a prišikoval ju do toho svojho zámku. Posadil ju za stôl a tam jej zle-nedobre dohováral, že čo to urobila, načo tých z tej svetlice pustila.

A vzal meč a počal ho ostríť, že jej ani hlavu nezotne, ale že ju bude na kapustu sekať.

Vtom prišiel ten starý žobráčik ku dverám a spieval. Povie jej kráľ:

„Chod' a hod' tamtomu žobrákovi voľač a poďívaj sa ešte aspoň na svet na ostatnú hodinu.“

Ale ona nešla. Šiel on sám. A ako vyšiel, tá hned' zamkla dvere za ním. Ale by jej to nič nebolo osožilo, keby tam v tom pitvore nebol čakal staručký aj s holúbkami len na to, kedy pohanský kráľ von vyjde. Hned' ho tam roztrhali na kusy.

Ale aj ten kresťanský kráľ hľadal ju už sám so všetkým svojím vojskom. Tu si ju našiel a srdečne sa s ňou uvítal. Nabrala zlata, striebra, peňazí sumu a odišla s ním bývať na veky. Amen.

Medveď a komár

Podal Jurko Molnár z Kamenian v Gemerskej.

Zišiel sa medveď s komárom. Povie medveď:

„Ty komár, ty sadneš na každé stvorenie a naciaš sa, povedz mi, aká krv je najsladšia?“

Povie mu komár:

„A veru je ľudská krv najsladšia.“

Dobre; vybral sa medveď na tú ľudskú krv. Postretne chlapca:

„Stoj! Či si ty človek?“

„Ja ešte len budem!“ podskočil si chlapec hrdo, akoby bol chcel podrást' hneď na celého človeka.

„No, len si poskakuj,“ mrmlal medveď, „z toho mi i tak nič, čo ešte len bude.“

Ide ďalej, stretne žobráka:

„Stoj! Či si ty človek?“

„Ja som už bol!“ zakašlal žobrák a ukrčil sa, aby ho vidieť nebolo.

„No, len sa krč,“ mrmlal medveď; „čo už bolo, z toho mi ani toľko.“

Ide, ide, stretne husára na koni:

„Stoj! Kto si?“

„Človek s hlavou!“ zahrmel husár a popchol koňa.

Ale medveď zápät' za ním, len doňho a doňho. Tu zvrtol sa husár a prosto do medveďa palošom, ťal mu do živého, že len tak revala krv z neho. Medveď nebral na žart a ukázal husárovi päty. Husár, nelenivý, strhol ešte karabín z pleca a vypálil za ním.

Zišiel sa medveď zase s komárom:

„Ty komár, ty môžeš mať pravdu, že je ľudská krv najsladšia. Aleže ma viacej nenavnaď na ňu!“

„Nuž a prečo?“ smial sa komár.

„Nuž preto, že človek nežartuje. Ešte len oddával som sa doňho, už ti vyplazil na mňa jazyk, ale taký veľiký, čo ma aj na siahu pred sebou ním zasiahol, a taký ostrý, čo mi vnikol až do kosti. Už som ho potom i tam nechal, ale ten obrátil sa ešte, zapľuval za mnou a vari jasnou strelou chriakol mi do boka, že som mal skapat' od bolesti; ešte mi aj teraz pod kožou špeje!“

Švický komár triasol sa od smiechu na neokrôchanom medveďovi, len stol'ko, že ho nepuklo. Ale to, vraj, už nemôž byť, lebo nemá sadla, trebárs z každého stvorenia krv cicia.

Mechúrik-Koščúrik s kamarátmi

Podal dr. Gustáv Reuss z Gemerskej.

Mechúrik-Koščúrik bol sirota. Doma nemal už nikoho a ničoho; pustil sa teda po vandrovke, dobrých kamarátov hľadať.

Idé, idé — vandruje. Pribehne k nemu myš a volá naňho:

„Bože, daj šťastia, Mechúrik-Koščúrik, vezmi ma sebou!“

„A ktože si ty?“

„Ja som myška-chocholuška.“

„No, poď!“

Idú, idú Mechúrik-Koščúrik s myškou-chocholuškou — a vandrujú. Stretne ich žabka:

„Bože vám daj šťastia! Ej, vy ste už dvaja a ja ešte sama v svete, vezmiteže ma sebou!“

„A ktože si ty?“

„Ja som žabka-rapotačka.“

„No, poď!“

Idú, idú Mechúrik-Koščúrik, myška-chocholuška a žabka-rapotačka. Stretne ich had:

„Bože, daj šťastia! Postojteže, vezmiteže i mňa sebou!“

„A ktože si ty?“

„Ja som po tráve šmyk!“

„No, poď!“

Idú, idú Mechúrik-Koščúrik, myška-chocholuška, žabka-rapotačka a had po tráve šmyk. Stretne ich zajac:

„Bože, daj šťastia! Vezmiteže i mňa sebou!“

„A ktože si ty?“

„Ja som po lese skok!“

„No, poď!“

Idú, idú Mechúrik-Koščúrik, myška-chocholuška, žabka-rapotačka, had po tráve šmyk a zajac po lese skok. Stretne ich líška:

„Bože, daj šťastia! Vezmite ma sebou!“

„A ktože si ty?“

„Ja som líštička-kmotrička!“

„No, pod!“

Idú, idú Mechúrik-Koščúrik, myška-chocholuška, žabka-rapotačka, had po tráve šmyk, zajac po lese skok a líštička-kmotrička. Stretne ich vlk:

„Bože, daj šťastia! Vezmite ma sebou!“

„A ktože si ty?“

„Ja som horský trubač!“

„No, pod!“

Idú, idú Mechúrik-Koščúrik, myška-chocholuška, žabka-rapotačka, had po tráve šmyk, zajac po lese skok, líštička-kmotrička a vlk horský trubač. Stretne ich medveď:

„Bože, daj šťastia! Vezmite ma sebou!“

„A ktože si ty?“

„Ja som morský mrmláč!“

„No, pod!“

Ak tak putujú, tak putujú Mechúrik-Koščúrik s myškou-chocholuškou, s žabkou rapotačkou, s hadom po tráve šmykom, so zajacom po lese skokom, s líštičkou-kmotričkou, s vlkom horským trubačom i s medveďom morským mrmláčom a prídu v pustých horách ku jednému domčeku, kde ježibaba svadbu strojila.

„Hej,“ povedajú si, „ukážmeže teraz, čo vieme!“

Tu zastali si na dvore do radu a Mechúrik-Koščúrik, ako všadiaľ, tak i teraz, stal si napredok.

Mechúrik-Koščúrik nafúkal sa a pripravil si huk, že len tak hučalo; myška-chocholuška pišťala; žabka-rapotačka rapotala; had po tráve šmyk ťahal ako sláčikom na husliach; zajac po lese skok vyskakoval pred nimi a pekne prepletal nohami; líštička-kmotrička, akoby na krštení bola, tak vyťahovala a vyspevovala; vlk horský trubač trúbil; medveď morský mrmláč mrmlal. Ozývala sa hora na široko a tí tamdnu triasli sa, čo to za hudci prišli im na svadbu. Tu Mechúrik-Koščúrik chcel ešte lepšie preukázať sa, i veru nafúkal sa ešte raz. Vtom prask! roztresol sa. Jeho kamaráti tak náramne rozchichotali sa na tom — a tí tamdnu tak naľakali sa toho tresku a chichotu, že rozutekali sa na všetky strany. A ježibaba, keď videla, ako svadobníci zaberajú, parila ešte popredku.

Títo potom vnišli do domu, posadili sa za prikryté stoly, jedli a pili z hotového. A aby im svadba nebola len tak pri slamenom snopku,¹ postavili si medveďa za starejšieho, vlk si vzal

¹Na svadbách je zvyk pripraviť slamený snopok pod klobúk a do kabanice, tak potom postaviť na stôl miesto starejšieho, ak tohto nemajú

líšku za ženu a dosvadbili sa pri peknom poriadku. Vlk s líškou žijú aj doteraz — ak nepomreli.

medzi sebou, keby niekam bol vzdialil sa. Azda z toho zvyku povstala pohovorka pomenovať toho slameným vdovcom, komu žena z domu vzdialená; rovnako pomenovať takú slamenou vdovicou, ktorej je muž neprítomný. — P. Dobšínský.

Drotári a ten špatný

Hovorom Bošáckej doliny, na pohraničí Nitrianskej a Trenčianskej, napísal E.V. Rizner. Podľa podania B. Němcovej, ktorá toho špatného menuje škapatným, škapatníkom.

Raz šiesci drataré vracali sa z remesla svojého domom, do Rovného. Nôcili si cestú, hulákali, hulákali, len sa tak šecko ohlasovalo, a ešte aj idúcky tu i tu chvíľami aj zabaštrkovali a si poskačkávali. Prečo nije? Ved' si každý nésel svých horko-ťažko vytučených¹ pár zlatých v kabelce, aby si už ščilej² aj trochu po vôli urobil a svých doma opatril, a už ani nebol tak ďaleko od domu.

Prevalovali sa prám cez Javorinu sem od Moravy. Na samučkém samém vrchu spuscila sa na nich taká hustá hmla, že nevidzeli ani len jeden druhého. Pojali sa za ruky a išli predcaj — len tak po pamaci. Ale aj takto iba čo dolu nosom padali, podotúkali a pozarážali sa. Posadali si teda a čakali, dokúľ by sa nerozsvetlelo. Keď po duhém čakaní trocha rozbrieždilo sa jim, vidzeli, že zešli z cesty a že poblúdzili. To jim nahnalo strachu, lebo v húščíne nenijé len tak ledabolo cestu vynajci. Čo vám ju hľadali, to vám jich vodzilo a mátalo. Hlanní³ boli už šecci, a v kabelkách ani odrobinky za makové zrnko. Tu rekne jeden z nich, šecek ustatý a namrzený:

„Keby sme len na nejakú chalupu prišli, a čo by v nej hned' aj tí špatní bývali!“

Len čo to z huby vypuscil, zamihotalo sa znenezdajky svetélko pred nimi.

Išli za tým svetélkom, až prišli k osamelému dvoru. Zatrepli na dvercá a ty otvorili sa jím samy od seba. Vejdú do ňutra — a tužibudz! idze jim naprocivaj čierny človek a vyzveduje sa, čo jich takého k nemu dohnalo. Oni prosili si od neho nocľahy a niečo zajesci.

„Oj, dám vám ja nocľah aj dobrú večeru,“ hovorí čierny človek, „len či na to pristanete, že mi uhánnete tri hádky, keré já zahádam vám.“

Tí hned' do toho hotoví.

„Ale,“ praj, „jak neuhánnete, škarede pochodzíte.“

„Ej, ale,“ praj, „aj to by moseli byť za hádky, keré by sme my neuháli!“

A pobrali sa za gazdom do chalúčky.

Páci išli, ale ten šescí, najmlačší, kerého ždycky za sprostého mali, neišél. Poznal toho špatného po konském kopyce a vidzel, že veru nenijé dobre. Prežehnal sa svatým krížom a prosil Boha o pomoc a radu, tam pod holým nebom, dze ostal. Keď sa pomodlil, vešél za ostatnými a vepchal sa za pec.

Hoj, a tí tam za stolom jelli, pili, hodovali. Tomuto vysmáli sa, že nescel s nimi. Keď ale najelli, napili sa, prišél aj ten špatný medzi nich posedzeť si a začneť jím ty hádky predkladať.

¹vyrobených, vytlčených

²teraz

³hladní

„Nuž, hádajteže, chlapci, z čeho je tento stôl?“

Hádali milí chlapci, hádali. Jeden hovorí, že to stôl z lipy; druhý, že z javora; tretí, že z duba; štvrtý, že z hrabu; pátý, že z jaseňa. Ale špatný porád len hlavú krúčil, že tomu veru nenijé tak. Na to ohlásil sa najmlačší drotár spoza pece:

„Z koňskej kože je ten stôl!“

Špatný sa iba ozrel naňho a čelo šmraščil. Tento uhánnúl.

„A z čehož je pôdstolie?“ zahádal jím špatný po druhiej. Dratáré hádali, že azdaj ze zeleza, z medi, lebo z mosadze, lebo u jakého tam kovu. Ale ten špatný iba čo vysmál sa jím. Zase ohlásil sa spoza pece najmlačší:

„Z koňských dúčelí⁴ je pôdstolie!“

Čerta dziv od zlosci nerozsadzilo. Uhánnul aj to.

„No ale z čehož sú títo pohárky?“ opytoval sa po trecej špatný a zdvihél plný pohár ze stolu. Naši dratáré badali už, koho pred sebu majú, a trásli sa jako osiky. Jeden hádal ze skla, druhý ze striebra, tretí ze zlata, a už ani nevedzeli, čo spomínať. Tu najmlačší zavolať:

„Z koňských kopýt sú ty pohárky — a tys' ten špatný!“

A môj špatný rozavil⁵ hubu, skrivil tvár, zarehotal sa, aj šecko kolom do kola zatráslo sa, a len čo zamrmal:

„Máte šťascie, tu bych vás bol na kusy rozdrápal!“

Už nebolo po šeckém ani pamaci, iba čo na skapacie⁶ smrad ostál.

Keď sa dratáré spamatali, ďakovali svému kamarádovi, že jím živôt zachránil. A len dzivili sa, jak on to šecko tak mohél vedzeť, a hovorili:

„Chlapče, tušíme, to sám lucifer tak pošuškal.“

„Nije tak, bratříčkové,“ hovoril najmlačší; „ale Pánbenko⁷ mne to dal na rozum, keď som ho pekne prosil.“

Pred svitom puscili sa na ďalšú cestu a súčasne dostali sa domom. Jakživ ale žánnému vác meno špatného z huby nevyšlo. Mali príučku. Ba od toho času, pokerúc dratár má meno toho špatného vyrieci, hneď odpluje na zem a dodá: „Nech sa prepanne!“ alebo „Bodaj sa prepadél!“

⁴hnátových kostí, písťalí

⁵rozjavil, rozďavil, roztvoril

⁶na skapanie

⁷Pánbožko, Pán Boh

Slncový kôň

Podal Janko Rimavský z Hnúšti.

Bola raz jedna krajina, smutná ako hrob, temná ako noc, lebo do nej slnce božie nikdy nezasvietilo. Tam by ju boli ľudia sovám a netopierom prepustili, keby kráľ nebol mal jedného koňa so slncom na čele, z ktorého sypali sa jasné blesky na všetky strany, len tak, akoby z naozajšného slnca. Tohto vodili po krajine a kadiaľ s ním šli, svietilo sa ľudom ako vo dne; len kde už za horu zašli, privalila sa na to hustá tma, že by ju bezpečne bol mohol krájať.

Naraz slncový kôň skapal. Hustá hmla zaľahla už teraz na celú krajinu. Ľudia nemohli ani hnúť sa, nerečiem, polia si obrobiť alebo voľač si zahľadať. Biedu treli všetci neslýchanú a sám kráľ strpal, čo to bude z jeho krajiny. Iste tak obstať nemohli. Nuž sám kráľ vychytil sa i s vojskom slncového koňa hľadať.

Po biede dobakal sa voliak na hranice svojho kráľovstva, kde z druhej krajiny začalo sa mu presinievať. Ale čože, keď i to svetielko biedne prelamovalo sa cez husté hory, ktorým konca-kraja dovidieť nebolo. Šli už len ďalej, až prišli k jednému ošarpanému samotnému domčeku. V domčeku sedel za stolom človek a čítal — čítal z roztvorenej pred ním veľkej knihy. Keď pozdravil sa mu kráľ, vstal hore proti nemu a hovoril:

„Práve čítam o tebe; ty ideš slncového koňa hľadať. Ale nekonaj sa, ty ho nikde nedostaneš. Zver sa radšej na mňa, lebo ja som veštec. Dopravím ti ho načas, a bude tvoja krajina, ako prv bola; len či mi dáš jedného sluhu na pomoc, ktorého si vyberiem. Ty musíš ešte dnes domov, lebo ťa tam treba, aby krajina i v tme nebola bez hlavy.“

„Ej, veru odmením sa ti bohato, keď mi to vykonáš a mňa i mojich poddaných zachrániš,“ povedal kráľ a pristal hneď na všetko.

Bez meškania ale musel sa vrátiť s celým vojskom svojím, odkiaľ prišiel. Pri veštcovi ostal kremä sluha, ktorého si sám vybral. I tohto usadil veštec len do kúta a sám sadol si za stôl a čítal — čítal v tej veľkej knihe až do pozdňého večera.

Na svitaní ale už boli na ceste a šli dlho, dlho, lebo šesť krajín prešli a kremä v siedmej zastali, a to zrovna pod kráľovským zámkom. Kralovali tam traja bratia, synovia jednej strigy, ktorým mať vyhládala za ženy tiež tak tri sestry, ako oni boli bratia medzi sebou. Veštec kázal sluhovi len tam dakde učupiť sa pod bralie a sám urobil sa na zelené vtáča i vyletel k najstaršej neveste na oblok. Tak dlho doňho d'ubkal a okolo poletúval, kým mu len neotvorila. A ona, rada vtáčaťu, pohladkávala ho a hovorila:

„Ach, obluda, ver'že si milé! Keby môj muž doma bol, veruže by aj ten mal radosť, ale ten nepríde iba na večer. Išiel si tretinu krajiny poobzerať.“

Veštcovi nebolo treba viac vedieť. Ale vtom vpálila stará striga do izby a len ak zaškrtiť, tak zaškrtiť vtáča.

„Ešte by ťa,“ povedá dievke, „tu skrvavilo!“

A už siahala po ňom prstami ako hrabľami. Ale vtáča premenilo sa chytro na človeka a čím

tieto obadali sa, pod' ten von dvermi.

Premenil sa zase na zelené vtáča a vyletel strednej neveste do obloka. Ďubkal doňho, kým mu len neotvorila. A tá tiež rada vtáčaťu, pohladkávala si ho a hovorila:

„Ach, obluda, ver'že si milé! Keby môj muž doma bol, veruže by aj ten mal radosť, ale ten nepríde iba na druhý večer. Išiel si dve tretiny krajiny obzerat'.“

Veštcovi ani tuná nebolo treba viac vedieť. Ale vtom vpálila stará striga do izby a len ak zaškrtiť, tak zaškrtiť vtáča.

„Ešte by ťa,“ povedá dievke, „tu skrvavilo!“

A už ho dosahovala prstami ako hrabl'ami. Ale vtáča premenilo sa chytro na človeka a čím tieto obadali sa, pod' ten von dvermi.

Premenil sa ešte raz na zelené vtáča a vyletel najmladšej neveste do obloka. Ďubkal doňho, kým mu len neotvorila. A táto ti ešte len rada bola vtáčaťu, pohladkávala si ho a hovorila:

„Ach, obluda, ver'že si milé! Keby môj muž doma bol, veruže by ten tiež mal radosť, ale nepríde iba na tretí večer. Išiel všetky tri tretiny kráľovstva poobzerat'.“

Veštec už všetko vedel, čo zvedieť chcel. Ale tu ešte len mal zle pochodiť. Stará pripálila ako zbesnelá a len stoľko, že ho neschmatla. Premenil sa ale razom na človeka a pod' von. Mali ho vidieť!

Dobehol k sluhovi, kázal mu ísť do mesta na tri dni potravy nakúpiť a sám strmým krokom ponáhl'al sa za mesto do hory, bo vedel, že by baba nežartovala, ak by ho tam dakde popadla. Sluha dobehol ta za ním celkom zadychčaný, že vraj tam po meste celý zhon za akýmsi ušlým človekom, len dobre, že jeho nepochytili.

Teraz už išli ďalej, až k jednému mostu, cez ktorý babini synovia prechodiť museli, keď domov dostať sa chceli. Veštec prehodil jedno brvno cez most, a s tým čušali tam až do večera. Večer bolo počuť už zďaleka dupot konský. To najstarší kráľ vracal sa. Na moste potkol sa mu kôň o to brvno.

„Ej, čo to za oplana, čo toto brvno tu prevalil!“ zvolal rozhnevaný kráľ.

„Ja som ti ho prevalil! Čože chceš so mnou, že mi do oplanov nadávaš?“ vyskočil veštec spod mosta.

„Toto chcem, že mi za to kožou zaplatíš!“ vytiahol kráľ meč na veštea.

Vytiahol ho aj veštec a rúbali sa mečmi. Ale veštec zronil kráľa. Mŕtveho priviazal potom o koňa a pošibal tohto, aby si telo pánovo domov zanesol. Sám utiahol sa pod most k sluhovi a čušali tam zase až do druhého večera.

Večer vracal sa druhý kráľ domov a na moste potkol sa o brvno.

„Ej, čo to za oplana, čo to brvno do cesty mi zavalil!“ zvolal rozhnevaný.

„Ja som ti ho zavalil! Čože chceš so mnou, že mi do oplanov nadávaš?“ vyskočil veštec spod

mosta.

„Toto chcem, že mi za to a za tú preliatu krv tuná zaplatíš!“ vytiahol kráľ meč na veštca.

Vytiahol ho aj veštec a rúbali sa mečmi. Ale veštec zronil kráľa. Mŕtveho priviazal o koňa a tohto pošibal, aby si telo pánovo domov zanesol. Sám utiahol sa zase pod most a čušali tam až do tretieho večera.

Na tretí večer letel najmladší kráľ na tom slncovom koni. Tento nepotkol sa, ale začervenala sa preliata krv kráľovi pred očami.

„Ej,“ povedá, „čože to za zločinca? Ešte mne tu do cesty krv prelievať!“

„Ja som ju prelial, a to krv tvojich bratov!“ vyskočil veštec doňho s holým mečom.

Rúbali sa, ale nič nezdolali, iba čo meče dolámali. Tu povie veštec:

„Už s mečmi nič nevykonáme. Ale vieš ty čo? Urobme sa na kolesá a spustíme sa proti sebe tuná z týchto strání do doliny.“

„Dobre,“ odpovie kráľ; „ja budem vozárskym kolesom a ty len takým ľahším.“

„Ej, nie tak; ty budeš ľahším a ja vozárskym!“

Kráľ pristal aj na to.

Hneď vyšli na tie vrchy a pustili sa dolu stranami proti sebe ako kolesá. Vozárske koleso rozbehlo sa a tresk do ľahšieho, že toto priam rozsypalo sa. Z vozárskeho kolesa vyskočil veštec a zvolal:

„Už si tam, ja som vyhral!“

„Len pomaly, pán brat!“ zvolal kráľ a postavil sa tiež pred veštca. Ešte si mi len prsty polámal. Ale vieš čo? Spravme sa na plamene a páľme sa! Ja budem červený, ty belastý plameň.“

„Ej, nie tak,“ povie veštec, „ty budeš belastý a ja červený!“

Aj na to pristal kráľ.

Premenili sa hneď tam pri moste na tie plamene a pálili jeden druhého nemilosrdne. Pálili sa dlho, a tu ak nič, tak nič z toho. Kde vezme sa, tu vezme sa, príde ta starý žobráčik.

„Starý otec,“ zavolá belastý plameň, „donesteže vody a zalejte tento červený plameň; dám vám grajciar!“

Starký pobral sa a niesol už tej vody. A červený plameň chytro vykrikuje:

„Starý otec, ja vám dám groš, ak tú vodu na tento belastý plameň vylejete!“

Starý otec urobil tak, bo nebodaj aj uňho groš viacej platil, ako grajciar. Ani nevidieť ako, a bolo po kráľovi. Červený plameň premenil sa na človeka; tento chytil slncového koňa za kantár a vysadol si naň. Žobráčikovi pekne poďakoval sa za posluhu, sluhu zavolať a pustili

sa ďalej svojou cestou.

*

Šli, šli; ale ani stará striga nemeškala, ledva čo tých dvoch mŕtvych pochovala. Nedala nič na nevesty, ako horko nariekali. Len raz zaiskrila očami, dupla nohou, sadla na ohreblo, pochytila tie tri dievky pod pazuchy — a pod' do povetria s nimi!

A naši pútnici len poberajú sa vždy ďalej a ďalej čírymi horami, holými pustatinami, bez jedenia, bez pitia, bo im už potrava dávno vyšla. Strašný hlad opáše najmä sluha veštcovho. A tu, kde predtým ani plánočky, zrazu prídu ku krásnej zarodenej jabloni. Sluha bežal vopred, že si z nachýlených až k zemi konárov aj na cestu naberie.

„Netrhaj, netrhaj!“ kričí naňho veštec; „počkaj, ja z koňa viac dočiahnem.“

Priskočil veštec na koni a silno zaťal mečom do jablone. Červená krv z nej vysíkla a jabloň zvalila sa.

„Vidíš,“ vraví veštec, „takto by si ty bol tu ležal, keby si bol čo len do jedného jablka zahryzol. Bo toto bola najstaršia kráľovná, ktorú nám striga takto do cesty postavila, aby nás tými jablkami otráвила. Ale je už po nej; smelo pod'me ďalej.“

Nebolo im ísť ďaleko a prišli ku studničke, čistej ako zlato.

„Ej,“ rečie sluha, „ale už aspoň napijem sa; azda tak aj hlad oklamem.“

„Počkaj,“ povie veštec, „ja ti sám načriem!“

Začrel do studničky, ale mečom, ktorý vrazil do nej až po rukoväť. Studňa zvrela hneď červenou krvou.

„Vidíš,“ vraví mu veštec, „takto by si ty bol pochodil. Bo toto bola stredná kráľovná, ktorú nám striga do cesty postavila, aby nás smädných otráвила. Ale je už po nej; lenže teda smelo a rezko ďalej!“

A nebolo im zase ísť ďaleko, prišli k utešenému ružovému kru. Sluha si myslel, že už aspoň k tým ružiam privonia, keď tu ani jesť, ani piť. Ale veštec ešte len teraz skočil k ružiam a pozrážal všetky mečom. Červená krv striekala z nich na všetky strany.

„Toto je, vidíš, najmladšia kráľovná,“ vraví veštec. „Mala nás vôňou otráviť, ale je už po nej, a strigu môže tam dakde od jedu puknúť, kde je. Tá už neopováži sa k nám!“

„Ej, veď sme už aj dosť prestáli,“ hovorí sluha; „veru nám je zaslúžený ten slncový kôň!“

„Zaslúžený sem-tam,“ povedá mu veštec, „ešte je len teraz nie náš!“

„Ej, to by už potom nebolo s kostolným riadom!“

„No len, no, počkaj!“ odpovedá mu veštec.

Sotva dopovedal, kde vezme sa, tu vezme sa, beží proti nim jedno malé chlapča s kantárom v hrsti. Keď popri koni prebiehalo, zaštrkotalo tým kantárom. V tom okamžení bol veštec zo

slncového koňa na holej zemi a to malé chlapča cválalo už na ňom ďalej.

„Či som ti nepovedal, že sme na holom?“ riekol veštec.

„Tak je, tak,“ prisviedčal smutný sluha.

„Nuž ale čože je to za chlapčiska? Len kto by bol v ňom toľké šibalstvo hľadal? Ej, keby som ťa dostal do hrsti!“ hrozil za ním päťou.

„A veď, ak ti len taká d'aka, bež za ním!“ vraví mu veštec. „Ale vieš, čo? Darmo konal by si sa už ďalej, toho bys' ty nikdy nedostal. Poviem ti dač lepšieho. Uberaj sa ty len pekne domov, skoro prídeš už aj na také miesto, kde dostane sa ti voľač aj pod zuby. No, a ja mám času dohoniť ťa, keď len slncový kôň zase môj bude.“

Rozišli sa a veštec vychytil sa naspäť za malým čarodejníkom. Dohonil ho nezadlho a potom už uberal sa za ním pomaly, akoby nie ten, ale len voľajaký pocestný. Vtom chlapča obzrelo sa a zavolalo naňho:

„Dobrý človek, odkiaľže ste vy?“

„Z ďalekej krajiny,“ odpovedal mu veštec.

„A kdeže idete?“

„Nuž idem si hľadať dáku službu.“

„A či rozumiete sa okolo koní?“

„Akože by som sa nerozumel, veď som sám koňa mal.“

Zaradovalo sa chlápä a veštec stal sa od tej chvíle sluhom čarodejníkovým.

Prišli do čarodejníkovho zámku. Veštec zaviedol slncového koňa do konice a riadil si ho tam statočne, naozaj ako svojho. A čarodejník hútal už teraz len o jednom, ako by ešte aj krásnu kňažnú z mora dostať mohol, keď už slncového koňa má. A veruže musel byť zahútaný do toho, keď pri všetkých čarodejstvách ani toľko nevykaukloval, čo to má za sluhu, ale i s koňom i so všetkým ešte zveril sa naňho. Lebo ti ho len raz zavolá pred seba a rečie mu:

„Ty, sluha, keď si ty taký opatrný, ak mne ty nedovedieš tamto sprostred mora kňažnú, čo tam býva na zámku — nuž si syn smrti!“

A to vám, hľad'teže, ten zámok na takom topoli až do neba vystavaný bol a prístupu k nemu nikde. Ale pánovi o to žiadna starosť, ako sluha svoju vec vykoná, len aby poslúchol a čím skôr aj s pannou nevestou tu bol.

Zvážil si on loď, naplnil ju drahým tovarom, nadovšetko stužkami, ručníkmi a šatami jedno nad druhé krajšími. Čo najkrajšie z nich povyvešúval na lodi, a tak pristal k zámku, vystavanému na tom vysokom topoli vprostred toho mora. Sotva to zhliadla kňažná, už poslala slúžku, že či to všetko na predaj.

„Veru na predaj a na výber,“ povedal veštec. „Len nech sa páči kňažnej dolu, vyberie si po vôli a dám lacno.“

Spustila sa kňažná do lode, preberala sa medzi utešenými stužkami a ručníkmi a vyberala si do vôle; až ani nezbadala, že loď prudko vesluje a brehy doháňa. Iba keď chcela von, zvedela, čo je vo veci.

„Viem už,“ povedá, „komu ma vezieš. Ale ak si z Boha, nenechaj ma dlho tam; zaveď ma radšej tomu kráľovi, ktorému slncového koňa vedieš!“

„A veď,“ povie veštec, „i sám tak hútam, že by tebe tam lepšie pristalo. A to aj stane sa, ak len vyzvieš, v čom čarodejníkova moc záleží.“

Už boli uzrečení a veselo pristali ku brehu. Čarodejné chlapčiatko tam ich čakalo a tľapkalo, skákalo, keď len kňažnú malo, a táto ešte k tomu pekne štebotala okolo neho. Štebotala ako lastovička, kým jej len nevyjavil, že veru tam za zámkom v horách stojí veľký strom, pod stromom pasie sa jeleň, v tom jeleni kačka, v tej kačke zlaté vajce.

„A v tom vajci, hľaďže, duša moja,“ tak dokladal, „v tom je všetka moja moc, lebo to je moje srdce. Ale ty to nikomu nepovedz, a bude nám len hej! Budeme nosiť sa na slncovom koni!“

Ale kňažnej nechcelo sa s chlapčiatkom ani na slncovom koni nosiť. Keď zaspal, išla ona k veštcovi a vyrozprávala mu všetko. Veštec šiel do hory, pod veľkým stromom jeleňa zastrelil, kačicu z neho vypáral a z kačice vajce. Vajce vypil - a bolo po čarodejníkovej moci. Tento ostal naozaj ako dieťa slabým, bo všetka jeho vláda prešla do veštca. Veštec posadil kňažnú na slncového koňa a tak ju viedol kráľovi.

Keď došli na hranice tmavého kráľovstva, tam našli sluhu veštcovho, bo tomuto nechcelo sa zo svetla do tmy, ba aj bál sa pred kráľa s takým nijakým chýrom. Ale teraz vďačne sprevádzal i on kňažnú. A keď zo slncového koňa rozlietli sa blesky i do tmavej predtým krajiny, hrnulo sa im všetko ľudstvo v ústrety. I sám kráľ letel ako na krídlach. Len nevedel, či skôr slncového koňa si obzerať, či krásnej na ňom sediacej kňažnej do tváre pozeráť. Ale bolo tak všetko dobre: veštec doviedol nielen slncového koňa pre tmavú krajinu, lež aj mladému kráľovi driečnu nevestu. Bolo tu víťania, bolo tu radosti! Milého veštca na rukách nosili, chválami obsýpali, naďakovať sa mu nikdy dost nemohli. Kráľ chcel mu prepustiť polovičku kráľovstva.

Ale veštec neprijal nič.

„Pre mňa je,“ riekol naposled, „len môj domček a moja kniha. Čo som z nej pre teba vyčítal a tebe doviedol, to si maj; ďakuj za to Bohu a kraľujte šťastne!“

Odobral sa a odišiel.

O Vít'azkovi

Podala Božena Nemcová z Hornej Lehoty.

Žila jedna matka, ktorá svojho jedináčika dvakrát po sedem rokov nadávala. Vzala ho do hory a kázala mu vytrhnúť smrek so všetkým. Nevládal. Nadávala ho ešte tretích sedem rokov. Vyviedla ho tu do hory a kázala mu vytrhnúť buk, ale tiež so všetkým. Vytrhol ho ako konopu.

„No, teraz si dosť mocný, teraz si Vít'azko! Môžeš už starať sa o mňa,“ riekla mater.

„Ej, mamó, veru sa budem starať o vás; len mi rieknite, čo najskôr mám urobiť?“ riekol syn.

„Najskôr mi nájdeš poriadny budúok a potom ma ta dovedieš,“ kázala mati.

Vít'azko vzal vytrhnutého buka aj s konármi do ruky ako palicu a šiel hľadať matke ten budúok. Šiel po povetrí, starými cestami a pirtami¹, až prišiel k hradu, v ktorom bývali draci. Nechceli ho vpustiť. Rozdrvil vráta tým bukom, vnišiel dnu, pobil drakov, ich drieky vyhádzal cez múry a potom už išiel poprechodiť sa po hrade. Prechodil sa z peknej izby do krajšej. Bolo ich tam deväť otvorených a desiatu zamknutú. V tejto našiel draka, troma železnými obručami k stene prikovaného.

„Čože ty tu robíš?“ pýta sa ho Vít'azko.

„Sedím; prikovali ma moji bratia. Odkovaj ma, odslúžim sa ti ešte.“

„Eh, musíš ty byť naničhodný chlap, keď ťa prikovali; ani ťa ja neodkujem, ale tu sed'!“ odpovedal Vít'azko, buchol dvermi a šiel si po matku.

Keď si ju priviedol, všade ju povodil, len do tej desiatej izby nedal jej ani nakuknúť. Potom vzal si kyj a šiel poľovať matke na dobrú pečienku. Len čo päty z domu vytiahol, stavila sa mať v desiatej komore. Koho tam videla, ako toho draka!

„Čo ty tu robíš, kto si?“ pýta sa ho.

„Ja som, keď chceš vedieť, drak; bratia moji prikovali ma sem; boli by ma aj odkovali, ale ich tvoj syn pobil. Odkovaj ma, a keď chceš, vezmem ťa za ženu.“

„Ej, ale čo by Vít'azko povedal?“

„Čože by povedal, zamkneme mu ústa a budeš ty sama paňou!“

Hútala — hútala, až konečne privolila a opýtala sa draka, ako ho má odkovať.

„Id' do pivnice,“ rečie drak, „a dones mi pohár vína z toho okova, čo tam najostatnejší v rade stojí.“

Matka šla, natočila toho vína a doniesla drakovi. Ako prvý pohár vypil, prásk — spadla z neho jedna obruč. Prosil, aby doniesla ešte za pohár. Matka doniesla, a ako vypil druhý

¹pirt — chodník pre ovce

pohár, bodaj ho! — praskla druhá obruč. Prosil ešte za tretí pohár, a ako ten vypil, praskla i tretia obruč a drak bol na slobode.

„Len ale čo poviem synovi, keď príde naspäť?“ plašila sa matka.

„Počuj,“ radil jej drak, „sprav sa chorou a povedz, že ti nič inšie nespomôže, iba prasa od zemskej svine. Keď preň pôjde, sviňa ho rozdrapí.“

Dobre, ale nebárs. Vítazko prišiel z poľovačky a doniesol matke srnca. Ale matka bedákala:

„Jaj, sladký môj synok, darmo mi nosíš lakôtky, dobrôtky, keď som ti chorá na úmor.“

A dobrý syn nemal viac na starosti, len čo by ju vyliečilo. A ona, že vylieči sa len vtedy, keď bude mať od zemskej svine prasa.

Vítazko schytil buk a šiel hľadať to zemské prasa. Chodil, neborák, krížom krážom, nevediac ani to, kam tu obrátiť sa, až ho dobré šťastie priviedlo k vysokej veži v širokej hore, a v tej veži našiel svätú Nedielku.

„Kdeže ideš, Vítazko?“ pýta sa ho svätá Nedielka.

„Idem k zemskej svini pre prasa; mati mi ochorela a od toho, vraj, vylieči sa.“

„Milý synok, ťažko by tebe bolo to prasa dostať; ale ja ti chcem byť na dobrej pomoci, ak ma vo všetkom poslúchneš.“

Vítazko sľúbil, že ju poslúchne. Tu svätá Nedielka dala mu dlhý ostrý ražeň do ruky a prikazovala mu:

„Id' do konice, sadni si na môjho tátošíka, ten ťa zanesie, kde zemská sviňa býva v zemi zarytá. Keď tam prídete, pichni najprv len tak do prasaťa, aby skvíklo; kadenáhle ho sviňa počuje, suchom obehne celý svet. Keď ale nenájde nikoho, povie prasiatám, že jestli ešte raz kvíknu, na kusy ich roztrhá. Potom ľahne si spať a ty razom napichni prasa na ražeň a chytro preč uteč!“

Vítazko sadol na tátošíka a ten ho letmo zanesol ďaleko, ďaleko, až kde zemská sviňa v zemi zarytá bola. Pichne prasa ražnom a to skríkne, až sa mu zem ohlási. Sviňa schytí sa celkom rozpajedená a obehne suchom celý svet. Tátošík ale ani nehne sa. Sviňa, že nikoho nevidela, zarochtala na prasce, že ak ešte daktoré kvíkne, na márne kusy ho roztrhá a s tým zahrabala sa ešte hlbšie do zeme. Razom Vítazko prasa napichol a to čušalo, ani nepíplo — a tátošík pustil sa v let a boli doma hneď. Vítazko poďakoval sa svätej Nedielke za dobrú pomoc, prehodil prasa cez buka a poponáhlal sa k matke.

Matka s drakom hodovali, o Vítazkovi ani neponazdali sa — a tuliby, on pred hradom. Drak uskočil do svojej izby, ale nepremeškal matke poradiť:

„Ak ti prasa oddá, stavaj sa, že ti je iba horšie, a povedz, že ti len živá a mŕtva voda pomôže. Keď po ňu pôjde, tam naskutku zhynie.“

Prihnal sa Vítazko s radosťou do hradu a oddal materi prasiatko; ale tá len teraz začala

bedákať a ponosovať sa, že je z prasat'a nič, že ju nevylieči himä² živá a mŕtva voda. Vít'azko nerozmýšľal sa veľa, ale vzal buk do ruky a pod' prosto k svätej Nediel'ke.

„Kdeže ideš, Vít'azko?“ pýtala sa ho svätá Nediel'ka.

„K tebe idem, svätá Nediel'ko, poradiť sa, kde by som našiel živú a mŕtvu vodu; lebo matka je ešte chorá a iba od nej vylieči sa.“

„Hoj, milý Vít'azko, ťažko by tebe bolo dostať tej vody; ale chcem ti byť na dobrej pomoci! Tu máš dva krčiazky, sadni na môjho tátošíka, a ten ťa zanesie ku dvom brehom. Pravý breh otvorí sa o poludní a pod ním zvrie živá voda; ľavý breh otvorí sa o polnoci a pod ním stojí mŕtva voda. Kedy ktorý breh otvorí sa, chytro priskoč a načri a utekaj, bo ak nezaobrátiš sa, tam zhynieš!“

Vít'azko osedlal tátošíka a leteli vo vetre, leteli d'aleko k dvora velikánskym brehom. O poludní zdvihol sa pravý breh, živá voda vyvrela, a tresk — padol breh dolu, div Vít'azkovi päty neodrazil, čo ako chytro načieral. Tátošík preniesol ho k ľavému brehu a tam čakali. O polnoci zdvihol sa ľavý breh; pod brehom stála voda mŕtva. Vít'azko na jeden skok načrel vody. Vtom tresk — zhrmel breh, div mu ruku neodtrhlo. Vyskočil si na tátošíka, ten pustil sa v let a boli doma hneď.

„Nuž, Vít'azko, akože sa ti vodilo?“ pýtala sa svätá Nediel'ka.

„Dobre sa mi vodilo, svätá Nediel'ko, a tu je voda!“

Svätá Nediel'ka vodu schovala a Vít'azkovi dala iné dva krčiazky obyčajnej vody. Tú mu kázala matke zaniešať. Vít'azko poďakoval sa za pomoc a šiel.

Matka s drakom hodovali a na Vít'azka ani nepomysleli. Uľakli sa, keď ho videli prichádzať a drak ledvou stačil matke pošepnúť, čo má d'alej robiť.

Priniesol Vít'azko s radosťou matke tej vody, ale tá ledvou si jazyk ovlažila, vždy väčšmi bedovala, že umrieť musí, že ani pomyslenia, aby vyliečila sa, kým nevidí vtáka velikána.

„Neumieraj, matko sladká, neumieraj mi ešte,“ tešil ju dobrý synok, „veď ti ja donesiem aj vtáka velikána, čo by priam kde bol.“

Ani sa neomŕdzal, len vzal svoj buk a šiel pravo k svätej Nediel'ke.

„Kdeže ideš, Vít'azko?“ pýtala sa ho svätá Nediel'ka.

„Nuž kdeže zase? Len k tebe, svätá Nediel'ko, poradiť sa, kde by dostal vtáka velikána; bo moja mati neozdravie, kým ho neuvidí.“

„Oj, milý synku, ťažko by tebe bolo dostať vtáka velikána; ale chcem ti byť na dobrej pomoci. Velikán je naozaj veličizný vták, má veľmi dlhé hrdlo, a keď krídlami trepotá, taký víchor urobí, že sa stromy váľajú. Tu si vezmi pušku, sadni na môjho tátošíka, zanesie ťa, kde velikán býva. Dajže si pozor, z ktorej strany sveta vietor na teba zadúcha; v tú stranu nastav pušku, a ako počuješ, že kohútik klapol, zadrť tuho pušku ramárom³ a vráť sa chytro naspäť. Do pušky nenazeraj!“

²kremä

³ramár — nabíjadlo do pušky predovky

Víťazko vzal pušku, sadol na tátošíka a ten vzal sa na krídla — d'aleko na široké pustatiny. Tam zastal tátošík. Tu občul Víťazko, že mu vietor silne na pravé líce zadúchal. V tú stranu namieril a klap — kohútik spadol. On chytro ramárom⁴ pušku zadrvil, prehodil cez plece; tátošík dal sa v let a bol doma hneď.

„Nuž akože bolo?“ opytuje sa svätá Nediel'ka.

„Neznám, či dobre a či zle; ale som urobil, ako ste mi kázali,“ rečie Víťazko a podá jej pušku.

„Hoj, dobre je! Vták je tu!“ zvolala svätá Nediel'ka, keď nazrela do pušky.

Potom túto pušku schovala a Víťazkovi dala druhú, aby tam kdesi zastrelil orla a toho matke zanesol.

Matka s drakom hodovali a tešili sa, ako tam dakde zahynul, keď ten už pred dvermi.

„Pošli ho pre zlaté jablká do šarkanovej záhrady. Ten ho tam iste rozdrapí, bo sa námamne jeduje, že všetky jeho veci Víťazko do moci dostal,“ ledvou, ledvou stačil drak toľko povedať a uvrznúť.

S radosťou podával Víťazko matke vtáka, ale tá ani pozrieť na to, že hneď dušu pustí, ak nebude mať zlaté jablká zo šarkanovej záhrady. Víťazko, akoby mať naozaj už dušu púšťala, letel sám ako bez duše k svätej Nediel'ke.

„Ach, svätá Nediel'ko, pomáhaj! Matka mi dušu vypustí, ak jej nedonesiem zlaté jablká zo šarkanovej záhrady!“

„Hej, synok,“ vravela svätá Nediel'ka, „dosiaľ bolo, ako bolo; ale teraz biť sa musíš. Dorástol si. Ale čo bys ešte mocnejší bol, zle povodilo by sa ti predsa! Tu máš prsteň, a keď pôjdeš so šarkanom za pasy, pomysli si na mňa, obkruť si prsteň na prste, dostaneš sily za sto chlapov. Sadaj len na tátošíka a chod vo meno božie!“

Podakoval sa Víťazko svätej Nediel'ke za pomoc a letel na tátošíkovi d'aleko až k jednej záhrade, okolo ktorej bola vysoká ohrada. Nikdy by sa nebol dostal do nej, keby tátošík nebol preletel ako vták cez ohradu. No takto boli už tam!

Obzerá sa Víťazko po zlatej jabloni, ale nevidí nič. Tu ho stretne krásna devojna a on pýta sa smelo, kde by tá jabloň bola.

„Tú jabloň ja varujem,“ vraví mu devojna, „ale jablk z nej nesmiem dať nikomu, lebo by ma šarkan rozdrapil. Ani tebe neradím d'alej ísť, lebo je teraz sám šarkan pri nich, a ak ťa uvidí, zabije ťa ako muchu.“

Ale Víťazko zvrátiť sa nedal od svojho úmyslu. Vtedy devojna stiahla si z prsta drahý prsteň a podala ho Víťazkovi, hovoriac:

„Keď bude najhoršie, zmysli si len na mňa a obkruť si prsteň na prste; dostaneš za nových sto chlapov sily; ináč ani nemysli, že by si zvíťazil.“

Víťazko podakoval sa jej pekne a kráčal hneď smelšie d'alej. Naprostred záhrady stála jabloň

⁴ramár — nabíjadlo do pušky predovky

so zlatými jablkami a pod ňou ležal ukrutný šarkan.

„Čo tu chceš ty, čo si mojich drakov pobil a moje veci i prasa i vodu i vtáka velikána odobral?“ zareval naňho šarkan.

„Idem si pre zlaté jablká,“ rečie smelo náš Vít'azko.

„Eh, nebudeš ty tých jablík ráňať, ale sa budeš so mnou pasovať!“ zvolal rozpadený šarkan.

„Keď ti d'aka, budem, pod'!“ riekol Vít'azko.

Pomyslel si na svätú Nediel'ku a skrútol prsteňom na pravej ruke; rozpál nohy a začali pasovať sa. Na prvý raz šarkan Vít'azka z miesta pohl; ale Vít'azko zapál šarkana po členky do zeme.

Tu zašumia nad nimi kriedla v povetrí, a kde sa vzal, tam sa vzal, priletel čierny havran a volal:

„Komuže mám pomáhať, či tebe, šarkan, a či tebe Vít'azko?“

„Mne pomáhaj!“ kričal šarkan. „Dám ti zlata, koľko d'aka.“

„Mne pomáhaj!“ volal Vít'azko. „Pobijem ti všetky kone, čo tamto na lúke pasú sa.“

„Tebe budem pomáhať, ale ako?“ zvolal havran.

„Ochlad' ma!“ zvolal Vít'azko. Bolo mu horúce, lebo ten šarkan svoj ohnivý dych púšťal naňho.

A zas pochytil šarkan Vít'azka a vryznul ním do zeme po členky. Vít'azko pomyslel si na svätú Nediel'ku, zatočil prsteňom, pochytil šarkana a zaryl ho do zeme vyše kolien. Havran okúpál si kriedla v studničke, sadol si na hlavu Vít'azkovu a otrepal chladné krupaje na jeho tvár. Vít'azko otočil druhým prsteňom a pomyslel si na krásnu devojnu. Pochytili sa aj tretí raz. Šarkan zaryl Vít'azka do zeme až nad členky; ale Vít'azko vyskočil, akoby nič nebolo, a zaklinil šarkana do zeme až po samé plecia. Chytrý vytrhol meč, ktorý mu bola dala svätá Nediel'ka, a poutínal šarkanovi hlavy.

Hneď nato prišla tá krásna devojna a sama mu odtrhla dve zlaté jablká.

„Akáže som ti rada, šuhajko, že si ma vyslobodil!“ hovorila mu.

„A ja som rád tebe!“ hovoril jej šuhaj. „A pristal by som ísť hneď teraz k tvojmu otcovi, keby som nemusel k matke so zlatými jablkami; ale jestli ma ľúbiš a chceš čakať na mňa do roka, prídem si pre teba.“

Dala mu na to ruku, že ho bude čakať do dňa a do roka.

Vít'azko vysadol na tátošíka, preskočil cez ohradu, pobil na lúke čriedu koňov havranovi — a tátoš pustil sa v let, a boli doma hneď. Vít'azko svätej Nediel'ke všetko vyrozprával; táto mu kázala, aby už teraz na tátošíku niesol sa domov k matke so zlatými jablkami. Vít'azko poslúchol.

Matka s drakom hodovali a prenáramne preľakli sa, keď videli Vít'azka na tátošíku letieť. Ani by sa im nebolo prisnilo, že sa ten aj zo šarkanovej záhrady vráti — a tu ti ten už dvere otváral.

Nestačil drak nič poradiť matke, keď mu Vít'azko bol už na päťách; ale ani by už nebol vedel čo riečiť; čušal zase ako prikovaný v tej desiatej izbe.

Keď Vít'azko matke jablká oddal, stavala sa, akoby už od toho pohľadu na ne bola ozdravela, a podvíhajúc sa z postele, začala syna hostiť a láskala sa s ním ako dakedy, kým býval mladý. A Vít'azko od radosti, že je matka zdravá, len si ju objímal a ujedal i upíjal si do vôle.

Tu zrazu vezme matka dlhý, hrubý povrázok a povedá Vít'azkovi so smiechom:

„Lahniže, syn môj, obkrútim ťa do tohto povrázka, ako som obkrúcala dakedy tvojho tatka; rada by som vedieť, či si taký mocný, ako on bol, a povrázok rozdriapeš.“

Vít'azko sa usmial a dal povíť sa do toho povrázka. Keď ho povila, zrazu sa rozprel a povrázok na strapky potrhal.

„Si mocný,“ rečie matka; „ale čakaj, obkrútim ťa ešte touto tenuškou hodvábnou šnúrkou, či i tú potrháš.“

I povila ho šnúrou hodvábnou. Rozpierať sa Vít'azko, ale čím viac rozpierať sa, tým hlbšie do mäsa zarezávala sa mu tenunká šnúročka. Nemohol si pomôcť a ležal ako dieťa v povíť.⁵ Tu pribehol drak, odťal mu hlavu, rozsekal telo na kusy a srdce z neho zavesil na povalu. Matka mŕtve telo zviazala do batoha a vyložiac na tátošíka riekla:

„Keď si ho nosil za živa, nos ho aj po smrti, kde ti d'aka.“

Tátošík nemeškal, pustil sa v let a boli doma hneď.

Svätá Nedieľka čakala už na nich, lebo ona vedela, čo diať sa bude. Hneď telo pokropila, najprv mŕtvou vodou, potom ho poskladala dovedna, poliala živou vodou a Vít'azko si zívola postavil sa na nohy.

„Ej, dlho som spal,“ hovorí.

„A bol by si spal naveky, keby nie mŕtva a živá voda. Nuž akože ti je?“

„Nuž dobre, — len čudno, akoby som srdca nemal!“

„A veruže ho nemáš. Tam ti visí v zámku z hrady na tej šnúрке uviazané, čo si sa nadarmo v nej morcoval.“⁶

A rozpovedala mu svätá Nedieľka všetko, ale on nemohol ani hnevať sa, ani plakať, ani nič myslieť — pretože nemal srdca.

Svätá Nedieľka premenila ho potom na starého žobráka, dala mu gajdy a naučila ho, ako si má srdce od matky vyžiadať. Vít'azko šiel k matke a zazrúc ju, ako díva sa von z hrady, zastal si pod oknom a začal pekne gajdovať. Zavolala ona starého gajdoša dnu a takto pri gajdách

⁵v povojníku
⁶moril, namáhal

zaskočili si aj so starým drakom „od zeme,“ až oba ustali. Ponúkala potom matka gajdošovi jesť, piť, peniaze; ale on nechcel himä to srdce, čo tam z hradu na hodvábnej šnúrke viselo.

„Keď mu taká d'aka, daj mu ho,“ zašomral drak a matka dala mu ho. Víťazko poďakoval sa pekne a poponáhlal sa s ním ku svätej Nedielke.

„No dobre, keď ho len máme,“ povedala svätá Nedielka.

Srdce vzala, umyla v mŕtvej a živej vode a dala ho do zobáka vtáku velikánu. Ten natiahol dlhé tenké hrdlo a zasadil ho Víťazkovi na opravdivé jeho miesto. Víťazko hneď občul, ako mu veselo poskakuje. Za tú službu pustila svätá Nedielka vtáka velikána na slobodu.

„A teraz,“ hovorila Víťazkovi, „máš už srdce na pravom mieste, pôjdeš ešte raz do hradu, aby si právo vykonal. Sprav sa holubom, a keď zmyslíš si na mňa, spravíš sa zase človekom.“

Ako doriekla, stal sa Víťazko holubom a letel do hradu. Práve láskala sa matka s drakom, keď tu holub na okno sadne; ako holuba zazrela, posielala draka, aby ho zastrelil. Pokiaľ drak kušu chytal, vletel holub do izby, spravil sa človekom a vytiahol meč, drakovi naraz hlavu zronil.

„A čo tebe, naničhodná matko, mám urobiť,“ obrátil sa k matke, ktorá strachom na kolená padla a o zmilovanie prosila.

„Neboj sa, ja ti nič neurobím, nech Pán Boh súdi!“

Vzal matku za ruku, vyviedol na náhradie a vytiahnuť meč, vravel:

„Pozriže, mať moja, tento meč hodím do povetria, ak som ja vinný, utratí mňa, ak si ty vinná, utratí teba. Nech súdi Boh!“

Zafungotal meč v povetrí, zaligotal sa a okolo Víťazkovej hlavy vrazil do srdca matkinho.

Víťazko matku s plačom pochoval, ale potom veselý a jarý vrátil sa k svätej Nedielke. Pekne a krásne poďakoval sa jej za všetko, ona mu darovala svojho tátošíka, on opásal sa mečom a vzal do ruky i svoj buk a šiel k svojej krásnej kňažnej. Tá bola už dávno u svojho otca kráľa. Mala pytačov na každý prst desať, a to samých kráľov a kniežatá, ale ona za žiadneho ísť nechcela a vždy len na tom stála, že nevydá sa do roka a do dňa.

Rok minul, deň svitnul, — a ona ešte vždy nevydaná. Tu z čista jasna zavítal Víťazko do kráľovského hradu.

„Tento je môj vyvolený sľúbenec!“ zvolala kňažná radostne a hneď k nemu pristala.

Bolo potom hrdé veselie, otec im oddal kráľovstvo, kráľovali.

A čo viac? Na vŕbe zvonec — rozprávke koniec!

Smrť kmotra a zázračný lekár

Podali Jonatan Dobroslav Čipka z Malohontu, Pavol Dobšinský z Gemera a Samo Ormis z okolia B. Štiavnice.

Kde bolo, tam bolo, v jednej tesnej doline bolo, do ktorej celý boží deň leda raz slnce nakuklo. Stál tam drevený domček a v tom domčeku býval ovčiar, čo mal na každý prst dvoje detí, ale chleba už nemal, ani čo by za necht spratalo sa. Dakedy, vraj, mával sa dobre a živil sa ovčím mliekom aj mäsom: ba i chleba ešte nakúpil, keď tak pri konci týždňa zanesol hrudy syra, oštiepky a parenice do mesta a tam všetko za dobrú cenu popredal. Ale toľké deti kohože by nevyjedli? Pomaly pomíňali sa všetky ovce na zárez a syra nebolo ako dorábať, nebolo teda kde vziať ani do seba ani na seba. A keď už potom ani na prsty nedali sa vyrátať tie páriky hladných deťúreniec, ale žena zľahla mu už s dvadsiatym štvrtým, vtedy ešte len bola bieda nad biedy! Nikto viac neozrel sa oňho. Deti vrešťali, ktoré na peci, ktoré pod pecou, ktoré v ktorom kúte. Žena stenala na slame a len to jedno honila¹, čo z toho bude, keď im už nemá kto ani to dieťa do krstu zaniest'. Ovčiar by bol deti ešte voliačo spokojil, aby len šli spať, že naráno najedia sa po hrdlo, bo že bude krstienie; ale tá žena, tá mu už len húdla a uspokojiť sa nedajbože!

Pod' on ešte raz po všetkých susedoch a známych modlikať sa, ale veru v ten večer nadarmo sa ustával. Nevrátil sa ani domov, ale pustil sa do pustej noci, že koho stretne, toho volať si bude vo kmotry. Kráča, stúpa a znoj mu tečie z čela! Už mohlo byť okolo polnoci a ešte živej duše nestretol. Všetka jeho bieda poschodila mu na pamäť a začal božekať, bedákať, z čoho on na ráno to krstienie pripraví, ako on ukáže sa žene na oči bez tých kmotrov.

Raz ozve sa mu za chrptom hlas:

„Nenáhli, neujdeš!“

Ozrie sa, — a tu len tak zmihoce sa mu v očiach stvora vysoká, vyziabla, bielou plachtou zastretá, ako čo by aj tam bola, aj nebola.

„Milý mocný bože! Ktože si, čože si tu pri mne?“ zavzdychlo sa mu.

„To nikdy neopytuj sa, kto som, čo som,“ vraví tá stvora. „Ja som naveky každému človeku za chrptom! Povedz radšej, čo tak božekáš a bedákaš?“

Tu vyrozprával bedár všetku svoju biedu, lebo jemu už všetko jedno bolo komu, len či už mal, ako vyžalovať sa tak od srdca.

„Keďže je tak,“ povie tá stvora, „ja ti už len pomôžem. Ale vidíš, dar za dar a zadarmo nič. Nuž aj ty mne voľač kvôli urobíš. Idem ja až hen spoza mora a prvý raz na svete ustala som, čo náhlím sa sem za horu do mesta. Ak ma na chrpte zanesieš a čo len pred bránu, pomôžem ti; ibaže nesmieš zastenať, že som ti ťažká. Ak raz zjajkneš podo mnou, nebude z nášho kmotrovstva nič.“

Utrápený bedár zdvihol oči a tu zdalo sa mu mesto už len na tri kroky.

¹honiť — dôsledne tvrdiť

„Ej,“ pomyslel si, „bol by aj to beťah, ak by mne táto chuderka mala oťažieť na tých dakol'ko krokov, veď ja dakedy vláčil som centy syra na pleciah.“ — Ihneď privolil.

Stará chuderla bola mu už na chrbte a zdala sa mu byť ľahučkou ako pierce. Kročí s ňou prvý krok, tu mu oťažie ako sto centov a kolená podlomia sa mu.

„Človeče, či som ti ťažká?“ opytuje sa stará.

„Ach, nie!“ chcel povedať zrezka, ale ledva to vystenal. V tom okamžení odľahčela mu ani pierce.

Kročí druhý krok a kolená podlamujú sa mu zase; bo tá na tom chrbte oťažie mu ešte raz toľme a len opytuje sa, akoby nič nebolo:

„Človeče, či som ti ťažká?“

Ledva vysilil z hrdla, že „nie“, ale v tom okamžení zdalo sa mu, že už nič nenesie.

Kročí tretí krok, ale ho dokročiť nevládze, bo tá na chrbte priľahne naňho toľkou ťarchou, že len zadusiť. A ešte opytuje sa:

„Človeče, či som ti ťažká?“

„Jaj, Bože môj!“ skríkne človek od ľaku, bo už inak neprichodilo mu, kremä priznať sa, že je veru ťažká. Ale v tom i bremä zmizlo, i vidí on, že sú veru už pred bránou.

Ozrie sa na tú divnú stvoru a vidí ju pred sebou všetkým činom takú, ako už o nej slýchal: temä holé, miesto očí jamy, čo by päť vošla do nich, miesto nosa len diera doprostred tváři, zuby ako koly, hrdlo iba kostonky², rebrá holé, nohy ako dve palice, v dlhej suchej ruke ostrá kosa, — a celá kostrba³, čo pohne sa, to kosti hrkocú, akoby zosypať sa mali na hromadu.

I uhádne, že to pokonná⁴ kmotra každého človeka — Smrť! Chce utekať, ale nohy prikované k zemi, chce volať na ratu, ale mu jazyk onemie. A Smrť ozve sa:

„Mňa si niesol, človeče, a vidíš, že i mňa uniesť vládzeš. Ja som tvoja kmotra naveky. Ale tebe budem od týchto čias ešte vernejšou ako trebárs komu druhému. A neboj sa ma! Čo som sľúbila, splním; len či si nepovedal, že som ti ťažká. Žeby som ukázala sa naráno za bieleho dňa pri krste tvojho decka, o tom síc nech ani nesníva sa ti. Lež poradím ti, ako aj kmotrov dostaneš, aj deti nachováš, aj pôložnicu⁵ opatríš, aj sám dobre obstojíš. Len ani jedinkého slova nepusť pomimo, čo ti ďalej poviem.“

„Počujže teda,“ rečie Smrť. „V tomto meste leží kráľ chorý na úmor. Ani mu dokonáť, ani mu ožiť, kým ja k nemu nekročím. Náhlo mi bolo ešte len pred chvíľkou zoťat' ho mojou kosou, ale pristavilo ma tvoje božekanie. Tebe kvôli mu nateraz odpúšťam. Naber si ty tej zelinky, čo tu okolo rastie, kadiaľ si ma niesol. Id' s ňou rovno do paláca a oznám sa, že ty kráľovi pomôžeš. Mňa uvidíš stať pri jeho nohách. Nuž len pospieš si a pomäť tú zelinku chorému nad hlavou! Ja odstúpim a ten stane na nohy. Dajú ti hneď, čo si zažiadaš; ty ale zažiadať si, len koľko ti treba, aby si aj ženu aj deti opatril. — A od týchto čias toto bude

²kostonka — kostrnka

³kostrba — kostra

⁴pokonný — ostatný

⁵pôložnica — šestinediel'ka

tvoje remeslo. Budú ťa rozvážať na všetky strany ku chorým, pri každom iba na to pozoruj, či mňa pri nohách a či pri hlave človeka zazrieš. Keď budem pri nohách, urobíš, ako ti pri tomto prvom kážem a každý ozdravie, keď ale ja pri hlave chorého zastanem, ten je už môj, tomu už dohára, ty iba staň si k nemu a prežehnaj ho, aj seba. No ale budem ti na pomoci a ty v krátkom čase zbohatneš. Iba vieš čo, človeče? Chráň sa lakomstva, lebo zhynieš!“

Vtom zadul tichý raňajší vetrík a o kmotre Smrti nebolo viac ani šľaku ani znaku.

„Pane Bože, či to len tak snilo sa mi a či bolo naozaj?“ zavzdychol si človek. „A veru najskôr bude to naozaj, lebo ma ešte všetko telo bolí, čo som ju niesol.“

Bieda ho i krem toho pohánala, nuž chytro nazbieral tej zelinky tam, kadiaľ tú Smrt' niesol, a poponáhlal sa do mesta, pravo do kráľovho paláca. — Tam bolo plno ľudstva nahrnutého, čo už od večera iba na to striehli, kedy kráľ dušu pustí. Všetci iba na prstoch chodili, ale nebránili ani cudziemu človeku prísť až ku posteli. Kmotra Smrt' stála pri nohách. Nikto ju nevidel, iba náš bedár a ten zaradoval sa, keď mu ešte aj pokývala, aby len urobil, čo urobiť má. Pomäl zelinku kráľovi nad hlavou — a hľa! milá vôňa miesto umrlčiny rozniesla sa po celej palote. Smrti už nebolo a milý kráľ posadil sa a pýtal jest'. O chvíľku obliekol sa a chodil ako celkom zdravý. Všetko to vypratало sa von, ostal tamdnu kremä náš zázračný lekár a kráľovi domáci.

„No, človeče, kto si, odkiaľ si, nevieme,“ hovoril kráľ, „ale ktokoľvek si, dobrý skutok si urobil nado mnou, len čo už teraz žiadaš za tvoje ustávanie?“

Bedár rozpovedal kráľovi všetku svoju biedu. Kráľ hneď kázal priať do koča, nasypal mu plný koč peňazí a riekol:

„Id'že teda, keď ti je tak naponáhlo. Zavolaj si kmotrov, viem, že ti už prídu. Na krštenie zavolaš trebárs aj mňa, miesto toho, čo bys' mne ty bol býval na kare. A len nezabývaj aj druhým tak pomáhať ako mne.“

*

Od toho času bolo všetko inak u dakedajšieho bedára z dreveného domku v tesnej doline. On stal sa zázračným lekárom, vychýreným na všetky strany sveta. Bo kmotra Smrt' pomáhala mu verne, a kde zavolali ho liečiť, tam len k nohám chorých stávala. Ľahko mu bolo zázračnú zelinku pomäť a peniažky odkladať. Z tesnej doliny preniesol sa na bývanie do mesta, z drevenej chyžky do hrdých svetlíc. O biede a smrti ani chýru v jeho dome. Kmotra jeho k nemu ani nenakukla.

Ale čože, keď to človek i stvrdne i zhrdne, len či dobre vodí sa mu! Dakedajší bedár z tesnej doliny v meste tiež zhrdol i stvrdol. Zbohatnúc kremä tých liečil, čo mu vopred a dobre platili. To kmotru Smrt' mrzelo. Jednak ho vopred varovala, aby chránil sa lakomstva, lebože zhynie. Ani inšie neostávalo už naposled, len aby toto naplnilo sa aj na ňom.

Raz ochorel zase ten istý kráľ, čo prv. Vyhlásili všade, že kto by ho vyliečil, dostane plné vrece dukátov.

„Plné vrece dukátov!“ to šklblo naším lakomcom. Pod' on pravo do kráľovej paloty. Ale tu ešte len dvere otváral, už mu kmotra Smrt' od hlavy kráľovej pohrozila, že on tam viac prístupu nemá. Iným časom bol by bál sa prestúpiť jej zákaz. Hej, ale teraz tam stálo aj plné vrece dukátov pre toho, kto by od kráľa smrť odvrátil. Nehľadel on na Smrt', iba na to vrece.

Rozkázal hneď štyrom mocným chlapom, aby postel' pochytili a odrazu zvrtili, žeby kráľ dostal sa nohami k jeho kmotre. Sám ale priskočil už teraz k hlave kráľovej, pomäl nad ňou zázračnú zelinku, prv ako kmotra Smrt' z miesta na miesto preskočiť mohla — a milý kráľ ozdravel aj teraz.

Bolo to už k večeru a zdravý kráľ zdržiaval nášho zázračného lekára u seba, že kde by šiel proti noci. Ale lakomca páľili tie dukáty, chcel ich čím skôr doma na hrbke mať. Nedal zdržať sa, pobral sa nočnou hodinou do domu.

Ide, ide, a čo ďalej ide, to väčší mrak padá na hory. Nevidí už ani pred seba, ani za seba. Nie div, že cestu pomýlil a zblúdil ani sám nevedel kde. Zamotal sa do jednej tesnej doliny a na konci k jednej temnej diere. V strachu pred nocou utiahol sa do nej. A tu ti, ako na varte, stojí kmotra Smrt' pred ním a víta si ho:

„Vitaj, kmotriček môj premilený, vitaj! Dávno čakám v tomto mojom paláci už len na teba. No keď si mi len došiel! Ale nestrachuj sa ma ani najmenšie, veď mňa jednak žiaden neobíde, ani ty si ma raz obísť nemohol. Ale ani o to neboj sa, že by u mňa svetla nebolo. No, čo desíš sa!“

A tu pojala ho pekne za ruku a voviedla ďalej dnu ako do nejakej paloty. Tam ako v nejakom nádhernom kostole plno voskových sviec horí po stenách navešaných: jedny ešte len čo začínajú sa, druhé už blčia, ako najkrajšie a veselo, tretie spolovice už odhorené, nešľahajú už tak plameňom, ale svietia a horia ticho, pomenšie, štvrté rozlievajú sa a dohárajú.

Nášmu človeku vzdychlo sa tu zhlboka! Keď trocha opamätal sa, zhodil z pleca to vreco dukátov, pod ktorým paril sa⁶ až dotiaľ. Potom posmelil sa a začal takto aj opytovať sa o jednodruhom:

„Ale kmotrička, čože vy to tu máte? Načože vám toľko tých sviec?“

„Hja, kmotriček môj, to je tak. V mojich palotách horí pre každého človeka svieca života. Ktorí rodia sa ešte len na svet, tých sviece teraz začínajú sa, ktorí žijú a mladnú, tých sviece veselo horia, u ktorých už popoludní, tichšie im to svieti, a k večeru života, vidíš, že aj tuná každému dohára. Pozri naprostred paloty na tu veľikú sviecu, tú zažala som aj proti mojej vôli tomu kráľovi, ktorého si teraz vyliečil.“

„A moja svieca že je ktorá?“ opýta sa on naskoro.

„A veru tá vpravo, vedľa kráľovej sviece,“ povie mu Smrt'.

A tá svieca ti mu už dohárala, len stoľko, že nevyhasla. Milého lakomca iba striaslo, že či by ozaj už len taký kúšтик toho mal! Začal prosiť a modliť sa:

„Ach, kmotrička Smrt', lenže mi len zažnite aspoň pol sviečocky ešte. Rád by som si požiť pri týchto dukátikoch. Nože no, aspoň kým si ich domov zanesiem!“

Ale Smrt' uprosiť sa nedala. Tu lakomec, čo nasilu chcel žiť, pochytil sám druhú sviecu a chcel si ju zažať na tej dohárajúcej. Ale čože? Ruky už triasli sa mu, iba čo dohárajúci knôtik sám si postrčil a vyhasil. Bolo po ňom!⁷

⁶potil sa

⁷Podľa Jonatana Čipku: Zázračný lekár lieči prachom zeme, ktorý bol prílepiť sa mu na krpce, pod čím tú smrť niesol, a ktorý prach on rozpúšťal vo vode a tak chorým piť dával. Kmotra Smrt' povedala mu, že sám nebude chorieť nikdy a žiť bude, kým nepomodlí sa

„Otčenáš“. Nepomodlil sa ho teda nikdy. Aj ho už napomínala, aby pomodlil sa ho, ale on nič. Raz letel na štyroch sivých paripách k chorému. Tu mu v ceste sedí decko, prehŕňa sa v mise dukátov — a plače. „Čo ti je?“ opýta sa decka. A to vraví: „Otec ma bŕja, že neviem pomodliť sa „Otčenáš“. Nuž nazbieralo som si za misu dukátov pre toho, kto by naučil ma pomodliť sa „Otčenáš“. — Lakomcovi trhlo ruku k dukátom, ako čoby mu bol do nej strelil. Ale opamätal sa, že on sám nemôže pomodliť sa ani s deckom, aby nezomrel. Pojal dieťa do mesta k učiteľovi, ktorý podvolil sa za jeden dukát naučiť dieťa „Otčenáš“. Ale decko začalo ešte len teraz nariekať, že z dukátov ani jeden nedá a že alebo žiaden alebo všetky dukáty dá, ale len tomu, kto pomodlí sa s ním celý „Otčenáš“. Lakomý lekár pomyslel si: „Eh, ktovie, či to pravda, čo mi Smrť povedala?“ Pre lepšiu bezpečnosť vzal ešte spod pravej nohy toho prachu a vypil v čistej vode. Potom začal s dieťaťom: Otče náš atď. Decko pozorne modlilo sa za ním, ale keď prišlo na „amen“, vyskočilo radostne a zatľapkalo rukami: „Aj tvojmu životu amen! Ja som Smrť!“ — Hneď človek dokonca a decko zmizlo.

Podľa Ormisovho podania: Keď chudobný človek spočiatku hľadá kmotrov, stretne Krista Pána, toho ale nevolá, že je otrhaný a chudobný a že by sotva mal čo dať do križmy. Potom stretne anjela. Ale ani toho nevolá, že je prinádherne ošatený a že by nádherný kmotor zanič nemal kmotrovstvo u chudobného človeka. Konečne stretne Smrť, ktorú pozve za kmotru preto, že je tá rovnaká na chudobného i bohatého. — Pri ukončení povesti ako lekár dostane sa tiež do krypty, kde Smrť prebývala a kde horia kahance, čo ľudských životov svetlá. Človek ale príleje tu do svojho prázdneho kahanca oleja, keď Smrť kmotra obzrela sa v stranu. Človek tento žije teda potom bezpečne, nekonečne.

Múdry chlapec

Podal Samo Ormis z Muránskej doliny.

Jedna matka mala dvoje detí: chlapčeka a dievčatko. A ten chlapček bol už taký smelší aj rozumnejší. Nahovoril raz sestričku, aby vypýtali sa na jahody. Mamka ich dlho nechcela pustiť, že by zabľúdili. Ale keď ju neprestávali unúvať, nuž ich pustila. Dala im košíčky a do košíčkov po skytke chleba a prihrozila im, aby nebavili sa dlho a tam dakde do hôr aby nezatárali sa.

Veselo poskakovali si milé deti až do hory a tam našli celé mestiská jahôd veľkých ako vrabacie hlavy, sladkých ako med a červených ako krv, len akoby to bol všade červeným súknom zatiahol.

„Jaj, čiže sú krásne ako krv! Jaj, čiže sú veľké ako bombolce!“ volala sestrička na bračeka, aby k nej išiel zbierať.

„Pod' ty sem, tuná len tak odvíšajú ako zvonce!“ volal braček na sestru. A tak vyvolávali a predbehúvali sa zbierať; ani nevedeli, iba keď im už plné boli košíčky. Už im prichodilo len domov pobrať sa. Lež čože? Boli tam ešte krajšie jahody a ešte ich viac bolo.

„Vieš čo, braček? Vysypme my tieto jahody a nazbierajme týchto krajších; budeže naša mamka rada!“ hovorila sestrička a vysypala hneď svoje jahody do trávy. Braček nechcel špatnejších doniesť ako sestrička, nuž vysypal aj on svoje. Ale im to veru na zle vyšlo.

Kým oni tam motkali sa ešte za krajšími jahodami, zatárali sa do tých hôr a iba vtedy zvedeli, keď už bol večer nad nimi. Už by boli domov utekali, ale kade teraz? Hora hustá ako hrebeň a pomaly prikradla sa aj tma, že nevideli ani na krok.

Sadli si pod buka a tam čupeli a milá sestrička triasla sa ako osika od strachu aj od zimy.

„Ej, sestrička moja,“ povie braček, „my tuná takto nenabudneme¹. Počkaj, veď ja pohl'adám, kde by sme sa uchýlili.“

Vydriapal sa na toho buka a pozeral na všetky strany, kde by dačo videl. A tu pod nimi na jednej úložinke svetielko! Priam pobrali sa tatam a prišli k jednému domčeku. Ticho bolo všade, nikde nič ani len nehleslo; nuž si aj oni len potichučky šuškali, či majú tadnu ísť, alebo nie.

„Veď nás tam,“ vraví sestrička, „nepoznajú, akože by sme šli k takým neznámym?“

„Veru nie,“ vraví braček. „A bohvie čo za jedni môžu byť! Hľadže, utúlime sa tuná pod strechu, a kade dník svitne, pustíme sa za chodníčkom od tohoto domku a tak pochodíme domov. Veď už kadial' títo sem chodia, tadial' i my dostaneme sa do dediny.“

Pekne pritisli sa milé deti ku samej stene, akoby ich bol prikoval, ani údom nehli. Ale sestrička bola lačná, bo ten kúsok chleba od rána dávno sa jej minul a jahody vysypali sa im všetky z košíkov, keď po noci po kladách a po chrasti sem sa trieskali.

¹nabudnúť — vyžiť, zotrvať

„Ach, braček môj, ja som hladná; veru si aspoň z tej steny odlúpim.“

„Ach, čože by si si zo steny lúpala, veď je to nedobré. Aj vieš čo, sestrička? Počuli by nás tamdnu!“

Ale sestrička bola si už odlúpila a bolo to mäkké ako chlieb a sladké ako medovník. Ponúkla aj bračeka. Lúpali oni lúpali, až vylúpali diery do izby.

„Aha, tu ste mi už ledačiny, čo my naveky stenu lúpete, ale mi ho už odbydnete!“² zarúkla ich stamdnu stará ježibaba a pochytila chlapca za šticu a vtiahla tadnu, a potom i dievča. Tam už boli v klepci a starej v pazúroch!

Ale im stará ďalej nič neurobila, ešte ich pekne pohladkala, aby sa viac nebáli a uložila ich do postieľky. Len ráno, keď pýtali sa k mamke, nechcela o tom ani počuť, že veď im u nej dobre bude. Aj navarila im mrveničky s mliekom, aj napiekla im postruhníkov a chovala ich ako pavúkov. Ono ich to srdce vždy len domov tiahlo, ale čože, keď od tej chalupy nebolo chodníčka ani sem ani tam, nuž ani nevedeli, kadiaľ by pustiť sa mali. A stará veru striehla na nich ako mačka na myši, aby jej neuvrzli.

Raz stará voľakdesi odišla a chlapec pustil sa do hory cestu hľadať. Ale mu veru aj to zle poslúžilo. Kamsi čosi bola mu stará už za chrbtom, pochytila ho za pačesy a odviekla domov; ešte ho po ceste prútom vyšibala.

A doma bolo ešte len potom horšie. Stará ich oboch zatvorila do chlievca a iba kedy tedy na slniečko vypustila poihrať sa, keď ona doma bola.

„Len čo tá s nami chce, braček môj?“ hovorila raz sestrička.

„Veď to, sestrička moja, čo tá s nami chce? To si ja už dávno myslím. Ale počkaj len, veď ono vykľuje sa.“

A tu ti raz príde stará ku chlievcu — a bola taká nedovidná — a vraví:

„Nože, chlapček, ukáž mi malý prst, tadial'to tu von na škárku!“

A on jej tam nastrčí kúsok drevka ako malý prst. A ona vytiahne z vrecka žabykláč a začne do toho drevka rezať.

„Ale si,“ rečie baba, „ešte chudý, ešte môj bičaštek³ nezavadil do masného.“ S tým odišla.

„Už ja viem, sestrička moja, čo tá s nami zamýšľa,“ hovoril braček, keď videl, že baba aj z domu voľakamsi preč nohy vytiahla.

„Nuž čo, braček môj?“

„Tá ti nás, verubože, křmi na voliaku hostinu. Ale sa neboj, veď my jej prejdeme cez rozum. Len vieš čo? Ona nedovidí, hovorme jej od týchto čias, že sme už utyli, že ani hnúť sa nemôžeme.“

I tak urobili. Keď ich stará prišla na slniečko vypúšťať, povedali jej, že nevládzu sa ani hnúť,

²odbudnete, odpakujete

³bičaštek — nožíček

že im už ťažké sadlo. A ona ti dovliekla voliakesi táčky⁴ a na tie ich kládla a tak vozíkala na slniečku, aby sa prevetrili. A oni zakaždým po ťažšej skale brali si do lona, aby starej pozdávalo sa, že sú deti vždy ťažšie.

Dobre i nedobre! Mal byť akýsi sviatok strigônsky. Ježibaba zakúrila do pece, že tie dietky už upečie. I pekne vyhrabala; iba ich tadnu posádzať, aby škvarili sa. Príde k deťom:

„Deti moje, poďte von, budeme presúšať sa na slniečku.“

„Ved’ viete, že nevládzeme a to ani toľko ako predvčera, zase nám sadla pribudlo,“ povie chlapec.

„Dobre, dobre,“ zachechtala sa baba, „keď vám ho len pribudlo. Ved’ vás už len po jednom budem vozíkať.“

A vtom ide pre táčky, ale už pre železné. Chlapcovi hneď znevidelo sa, že ich už bude vozíkať po jednom a že táčky nie ako predtým drevené, ale železné, i že v dome pec vykúrená.

„Sadni si najprv ty, chlapček, do tých táčok,“ povie baba.

„Keď je tam tvrdo v takých železných,“ povie chlapček.

„Počkaj, podsteliem ti,“ vezme ježibaba slamy a poupráva do táčok, aby si už sadol na mäkké.

„Keď je veľa slamy a nie je usedené,“ vyvráva sa múdry chlapec.

„Ved’ si ty usedíš, len ľapni⁵ do nich!“

„Utláčte mi vy skôr, potom si sadnem.“

Ježibaba ľapla do táčok a utláčala miestisko. Chlapec nelenivý pochytil táčky a zavolať:

„Tískaj, sestrička!“

A tu milé deti pod’ so starou pred pec a prosto s ňou do čelúst’, strčili tadnu so všetkým. Hneď tá slama okolo nej zblnkla, aj šaty na starej zažali sa. Ona počne metať sa ako had. Hodila sa dohora, tam ju vrch pece popálil; hodila sa dolu, tam bola pec ešte horúcejšia — a tak po všetkých kútoch.

„Vytiahni ma von!“ zavrieskla na chlapca a hodila sa naspäť do táčok; ale tam pripieklo ju teraz do živého, bo železo medzi tým časom rozpálilo sa nahorúco. A chlapec veru neťahal von. Lenže teraz už stará nebrala na žart a driapala sa sama von na čeluste, zubmi sekala a ručala:

„Počkajte, obludy, budete sa mi ho smažiť, horšie, ako smažila som sa ja.“

A už by bola naozaj von aj cez pahrebu vyliezla. Ale chlapec pochytil metlu z kúta a tou metlou prskal jej živý oheň do očí. A to bolo ich šťastie, lebo tá metla mala tú moc, že z jej

⁴káry, vozík
⁵ľofni

prútkov porobili sa samé dlhé a ostré ostne ako žihadlá, tie z tej pece nikoho von nepustili, ani samú ježibabu. Nuž tá veru už iba zdúvala sa a fučala ako mechy, jazyk vyplazila, biely na očiach jej vyskokli ako upečené vajcia, sila z nej vybehla a telo sa upieklo na škvarku.

„Ej, sestrička moja,“ povie braček, „ešte sme my tu nie so všetkým na pokoji. Pozriže, veď ti tu stoly poprikryvané, tá veru host'ov čakala na nás, keby sme sa jej boli usmažili a len by tí hostia nezmleli sa nám na krk!“

„Ej, veď to, braček môj; veď vo mne srdiečko len tak trasie sa ako trblietka!“ odpovedala mu sestrička.

„No nič to,“ rečie braček. „Veď my tých sem nepustíme! Len mi skoro pozhl'adávaj dáke motúzky, veď ich tu dost' bolo, kým ešte hrávali sme sa po izbe!“

I tak sestrička šla ako na hotové do košíka, čo v izbe na drúčku visel a tam boli motúzky. Braček ale za ten čas odhrabal pahrebu na stranu, vzal háčik a vytiahol za ním z pece aj tácky aj na nich upečenú ježibabu naprostred izby. Babu posadil na tácky, ako dalo sa, do jednej ruky priviazal jej ožeh a do druhej tú metlu a na to zase popriprával dlhé motúzky, takže ožeh i metla mohli hýbať sa v jej rukách, ako čoby živá bola, keď za tie motúzky ťahal.

„A teraz,“ vraví, „len pozor, kadiaľ budú mlieť sa hostia, či na dvere a či dolu kochom.“

Nebolo im nadbe dlho čakať. Var všetky strigy zo sveta doleteli sem a obsadili celý dach a robili huk, ako keď včely roja sa. Čakali, kedy stará vyjde vítať ich. A tú, hľa, podstrčil teraz múdry chlapec na táčkach zrovna pod koch a sám i so sestričkou ukryli sa pod lavičku. Nezadlho šudruje sa voľač dolu kochom. A to tie strigy, čo im pečenka spod kochu hore zavoňala a už im slinky tiekli na ňu.

„Ťahaj, sestrička!“ pošepne chlapec a ťahali oba. Ožeh i metla kývali sa v rukách uškvarenej baby. A na tej metle narobili sa zase ostré ostne ako žihadlá, čo nikoho dnu nepustili, čo by priam kto bol býval. Dopichané, dokrvavené strigy začali šomrať a kliat' na starú, že čo im to za hostinu robí. Ale braček a sestrička len ťahali za tie motúzky a tým nebolo dnu prístupu. Naposledok ešte s väčším hukom, ako boli prišli, pobrali sa preč.

„Sestrička moja, už sme iba dobre!“ povie braček, keď strigy boli už dakde za horami, za dolami.

„Už ti nám ozaj len to vyhľadať, kade mala sem chodníky táto stará ježibaba, čo by sme vymotali sa za nimi von z húšťavy. Hádám ich už teraz len nájdeme, keď nám ona nebude vždy za chrptom.“

Jali sa hľadať. No ale mali sa tí tých nahl'adať! Stará ježibaba nepotrebovala chodníkov, ona na čiernom capovi sem i tam chodievala, čo ani stopy za sebou nenechával, kadiaľ — či húšťavou, či poľom — prebrnkol. Nuž aj tieto deti iba čo by horšie zamotali sa do húšťavy. Ale múdry chlapec si aj to rozhútal a vrátili sa naspäť do domku.

Nebožiatka boli už aj vyhladli od toľkej roboty aj od toľkého strachu. Kutili, dulovali po izbe, kým voľač na zahryznutie nenašli, aj ujedali si potom smačne. Tu ohlási sa voľač nad nimi:

„Jete,“ vraví, „jete! A mne nič nedáte?“

Obzrú sa, a tu ti nad stolom na hrade zavesená klieťka a v tej klieťke krásna pinka,⁶ ktorú predtým nikdy tam nevideli. Priam jej chlapec otvoril dverka a ona zlietla dolu, pekne im zapinkala⁷ a omrvinky si pozobkala.

Hneď ale začala:

„Bolo zle, bolo by horšie! Podťte za mnou!“

„Čo to, duša moja, čo?“ opytuje sa chlapček a pinka zase:

„Bolo zle, bolo by horšie! Podťte za mnou!“

„A či vieš cestu, vtáčik môj zlatý?“

A pinka len zapinkala poznovu a brnk von na dvere a deti za ňou. A tá vždy ďalej „pink, pink, penik, penik!“ pomedzi húšťavu a oni zase za jej hlasom. Tak ich pekne previedla na jednu čistinku a z tej na druhú a tak von z hory na lúky a z lúk na pole.

Keď už boli neďaleko domu, sadne si milá penička dievčaťu na plece a ono ju bozkávalo, obzeralo. Až raz vidí, že má voliaku obrúčku na hrdle.

„Dívaj sa, dívaj, braček môj, čo ti ona má, akú obrúčku!“

„Zosním ju, veď jej to ťažko a chuderka koľké časy už s tou ohavou liece!“

„Čo myslíš braček, že s ohavou? Páč len, ako jej to pekne, ako pristane sa jej! Ešte by nahnevala sa nám, že jej to berieme.“

Ale braček neponechal a veľmi pozorne sňal obrúčku dole. A tu — čo sa stalo, čo nestalo?! — Milá penička obrátila sa na peknú paničku.

Dobre tam nescapali od divu! Ale pekná panička uhladkala, ubozkávala si ich a vavela:

„Ďakujem vám, deti moje, ďakujem, že ste ma vyslobodili! Vidíte, ja som z tretieho mesta rodená kráľova dcéra a tá striga ma ukradla a tú obrúčku mi na hrdlo zastrkla, aby som jej ako penička naveky v tej klieťke penikala. S vami ešte horšie malo byť, vás mali strigy na hostinu zjesť a teraz keď ste ich aj odohnali, ešte raz prídu ta o polnoci a ten domček spália na prach. No ale môžu si ho už, keď nás tam nieto! — A ďalej nič netrápte sa ani o mňa, ani o seba. Ja tajdem k mojim a budem na svete vždy pekná. A vy choďte k mamičke a bude vám vždy dobre!“

Tak aj bolo. Mamka si uvítala dietky s radosťou. Ale ako by aj nie, keď už pol roka bolo minulo, odkedy nikdy nič o nich nechyrovala a teraz odrazu prikvitli jej ako kvietky, zdravé, tučné a veselé! A ten chlapček bol vždy múdrejší a to dievča vždy krajšie a tak sa radi videli braček so sestričkou ako dva anjeliky!

⁶penkava, penička, spevavý vtáčik

⁷zapenikala, zaspievala

Sirôtky

*Podal a rozpráva Štefan Marko Daxner z Malhontu.*¹

„Ach Bože môj, Bože!“ tak horekoval raz jeden chudobný sedliačik, „len čo už s tebou, so svetským bedárom, bude sa robiť? Doma ti dvanásť nahých detí od hladu narieka, žena treba do hrnka, a až jej nedáš, sám nebudeš mať pod zuby, a čože jej dáš, keď na celom bydle nemáš ani toľko ako kostolná myš?“

I začal vyvracať všetky vrecká a prevracať staré kapsy, či by v nich ešte dačo nenašiel. Ale kde nič, tu nič; lebo deti ešte včera všetko až do najmenej omelinky boli vyzbierali. Tu ho zabolelo srdce veľmi a on neborák — čože už mal robiť? — pustil sa cestou do sveta.

„Azda že mi,“ povedá, „dajeden statočný človek udelí kúsok chleba, keď mu vyrozprávam všetku svoju biedu.“

Ide, ide po prášnivej ceste a ešte neprešiel žiadnych sto krokov, keď stretne dakoľko chudobných ľudí, čo práve vtedy vracali sa z panštiny domov. Tu sa im on hneď začne prosiť, že tak a tak že už nevie, ani kde sa má podieť od hladu, aby sa len zmilovali nad ním.

„Už je,“ povedá, „tretí deň, čo som nemal kúska chleba v ústach. Ale ja, ako ja, ja by som si len spomohol; ale doma dvanásť detí a k tomu ešte aj žena. Nože ma, no, len dák poratujte; veru vám to sám Pán Boh vynahradí.“

A tak božeká, tak vykladá, že by aj ten kameň slzy zaliali. Ale chudobní ľudia, čo by aj od srdca radi, spomôcť mu nemôžu, lebo sami nemajú ničoho.

„Veru, dobrý človek, len sa ďalej majte, kde nič nieto, tam ani smrť neberie.“

Tu sa on rozžehnal s tými poctivými ľuďmi a smutný kráčaľ ďalej. Ale ani by sa nebol ponazdal, iba keď vidí na cifrovaných hintovoch bohatých pánov, čo mali plné vacky peňazí. Začne sa im prosiť, ako prv tým chudobným; žaluje im svoju biedu, naťahuje proti nim chudobnú dlaň; ale páni nevideli, ani nepočuli chudobného sedliačika pod sebou, lebo boli veľmi bohatí a práve preto nenadelili mu ničoho.

Hoci si on už dosť biedy pojedol na tom svete, ale predsa mu ešte tak ťažko nepripadlo nikdy ako práve teraz; až sa mu dvíhalo od srdca, už aj od hladu aj od toho veľikého žiaľu.

„Tak hľa,“ žaloval sám sebe, „chudobní nemajú, bohatí nedajú. Keď to dajeden človek len na biedu a trápenia rodí sa na svet!“

Užialený, utrápený, ani sám neznal, kade šiel, len keď už hodne zvečera zastavil sa v jednej dolinke pri potôčiku. Potôčik, čistý ako krištál, tiekol jarčekom, jelšami husto zacloneným; po ňom bolo plno vymytých hlbôčink a v hlbôčkách plno tých najkrajších pstruhov.

„Bože!“ povedá, „či je to naozaj, či sa mi to len sníva, že tu toľko tých pstruhov?“

I veril i neveril svojim očiam, kým mu len tých najkrajších štrnásť pstruhov v kapse nebolo.

¹Zvláštnosti pohoviek a porekadiel ako i daktorých výrazov reči zachované sú podľa hovoru malohontského.

Tu potom kľakol na kolená, poďakoval sa Pánu Bohu, že ho zaopatril, vzal kapsu pod kabanicu a ako znovuzrodený stúpil hodnými krokmi domov, kde ho vyhľadnuté deti plačom i radosťou uvítali.

Za akomak uvarila matka večeru. A keď položila plnú misu na stôl, môžete si pomyslieť, že to netrvalo dlho a bolo po pstruhoch. Ale potom po večeri, potom len bolo, čo bolo! Miesto plaču samé veselé reči a to všetko o pstruhoch. Otec vykladal, ako ich nachytal, a tie deti, to sa jedno nad druhé chválilo pred matkou:

„A môj pstruh bol väčší!“

„A môj lepší!“

„A ja som sa po toto najedol!“

„A ja po toto!“

Lebo aby ste vedeli, že na tých pstruhoch spočívalo požehnanie božie a čo len kúsok z jedného, už by dosť bolo bývalo na ukojenie hladu.

Od toho času nevedela viac rodina nič o hlade. Otec sám chodieval každý od boha deň na tie pstruhy do toho potôčika. Ale nikdy nezanedbal ďakovať Pánu Bohu za tie dary. Len to mu bolo divno, že štrnásť pstruhov naveky poľahku ulapil, ale toho pätnásteho, čo sa mu len tak okolo nôh plietol, nikdy nijakým činom dolapiť nemohol.

*

Dobre lebo nebárs! Len sa tu raz stalo, že ten otec umrel. Matka, neborka, i s dvanástimi sirotami oplakávala ho a vykladala na jeho hrobe horkými slzami svoju biedu celý boží deň, iba keď ju už okolo večera hlad začal upomínať na pstruhy, vstala, utrela si slzy a deti tiež s ňou prestali plakať. Potom zabrala sa ku potôčiku. Ta idúc, tešila sa, že už odteraz naveky zvýši sa im ten štrnásty pstruh, keď ich je o jedného menej. Jaj, ale sa to nestalo tak, bo len čo vstúpila do vody, trinásť pstruhov ulapila hneď, ale štrnásteho nedajbože dostať, a to ani teraz ani potom nikdy. Krútila hlavou nad takým poriadkom a pozdejšie ju to aj mrzelo. A čím viac zapomínala na smrť svojho muža, tým väčšmi jej vrčal ten štrnásty pstruh v hlave. Lebo si myslela: Ešte si ty nie taká veľmi stará, žeby si nemohla zapáčiť sa komu tomu; ešte by takto aj onakvejší človek mohol prísť a čímže ho ponúkneš, keď na celom bydle ani skybky chleba, keď tu ani masti ani pasti.² A tak sa mrzela, tak premýšľala a nemala pokoja, kým len nevymyslela spôsob, že to veru dobre bude dvanásť pstruhov uvariť a trinásteho odložiť na stranu, keby ju tak nevdojak dakto navštívil. A od toho času boli ukrivdené dietky; lebo nedostávalo sa im viacej po celom pstruhu, keď matka jedného vše odkladala na stranu.

I díval sa Pán Boh z vysokého neba na všetko, ako tá žena s jeho božím darom hospodári, a nahneval sa nad jej nepravosťou veľmi. Zavolať teda svojho posla, aby posol ťašiel povedať smrti, žeby tú ženu priviedla pred jeho božský trón, skôr ešte akoby do väčších nepravostí upadla. Posol šiel vykonať podľa rozkazu a že práve večer dostúpil na zem a príbytok tých dvanásť sirôtok bol mu po ceste, zažiadalo sa mu veľmi poznať tú rodinu, o ktorú Pán Boh tak milostivo pečuje. Ako starý žobráčik vstúpil do toho domčeku, že či by ho len túto jednu noc neprenocovali. I obzrela sa vdovica na starého žobráčika, a keď videla, že je len žobráčik,

² „past“, t. j. vñadidlo, der Köder; potom i pasca, die Falle. „Ani masti, ani pasti“, t. j. niet spôsobu niekoho navñadiť, opatrit' tým, čím by si žiadal. Napospol: niet ničoho, čo treba. — P. D.

začala sa mu vyhovárať, že ho ona veru nemá ani čím ponúknuť, ani kde uložiť, aby len tašiel ďalej, azda ho dakde inde prijmú. Ale keď žobráčik len prosil a prosil sa, že takto a takto, on jest' nepotrebuje a uloží sa hockde do kútika, tak mu vdovica na veľa prosenia dovolila ku dverám do kútika si sadnúť.

Utúlil sa on do toho svojho kútika a ukrčil sa ako najlepšie, že bude spať, ale tu veru nemohol celú noc ani oka zohnúť, čo tie deti neprestajne nepokoj robili. Hneď jedno pýtalo sa von, hneď druhé zakryť, tretie začalo nič po nič plakať, štvrté mrnčalo, aby ho poškrabkala. A tak to šlo celú noc a matka ku každému vstávala, každé vysluhovala, aby len neplakalo. A ráno bolo ich treba riadiť, česať, umývať, obliekať.

Toto všetko pohlo božieho posla k ľútosti. On miesto toho, žeby bol tašiel s rozkazom ku smrti, vrátil sa naspäť do neba k Pánu Bohu, že keby len smel povedať, čo on tej noci videl a skúsil.

„No, čože si videl a skúsil?“ ozval sa Pán Boh.

„Hej, Hospodine, Bože môj drahý, čože som ja videl a skúsil!? Len som ja tej noci tašiel na nocľah k tej vdovici. Ale ja len to poviem, že ak my tú ženu preč vezmeme, tak tie deti jedno za druhým vykapú — nikdy z tých ľudí nebudú. Veď som ja celú noc nemohol oka zohnúť, čo to jedno pýtalo sa von, druhé kričalo „zakry,“ tretie plakalo, — a ktože mal každému poslúžiť? Len tá biedna matka sto ráz vstávala a sto ráz každé vyslúžila. A ráno všade plno riadenia, to česania, to umývania, to obliekania! Ej, veru by sa zišlo, čo by sme ju ešte kus nechali, pokým aspoň jedno alebo dve z tých detí odchová.“

„Hm, hm,“ zakýval Hospodin hlavou a začal k svojmu poslovi takto:

„Či vidíš tamto na mori, na samom prostriedku, tú zápoľu? Tajdi ty teraz ta! Rozdrv tú zápoľu na malé kúsky až do samého dna, a potom mi príd' povedať, čo si v nej našiel.“

Uposlúchol posol rozkaz svojho pána. Zostúpil dolu lámať tú zápoľu, a keď ju už celkom až do dna morského bol vylámaval a rozdrvil, vrátil sa naspäť do neba.

„No, či si rozlámaval tú zápoľu?“

„Rozlámaval.“

„A čo si našiel v nej?“

„Ach, nič, čo by bolo do reči; kremä v samom prostriedku našiel som jedného maličkého chrobáčka, takého ani ten máčny mak!“

„A či ten chrobáček ešte žil?“

„Žil; ešte sa mrvil, keď som sa ho dotkol.“

„A akože ten tam mohol žiť?“

„Hja,“ kývol posol plecom, „to ja neviem.“

„No, ale ja viem,“ povedal Hospodin. „Ja by som bol vedel aj to, ako mám tých dvanástoro sirôt vyživiť aj bez ich matky. Ty ale za pokutu svojej neposlušnosti odstúp odo mňa! Tam

tebe od týchto čias bydllo na zemi. Ani sa mi ho viac neukáž pred mojou tvárou!“

V tom okamžení zhrmel posol dolu na zem, kde potom miesto nebeskej slávy zemskej biedu trel a paril sa³ ako druhí ľudia. Jeho jediné potešenie bolo, keď si pomyslel na tých dvanástoro dietok, o ktorých sa nazdával, že je on ich osloboditeľom, že im on zadržal matku na žive.

*

I zabral sa posol jeden raz k nim na návštevu, aby videl, ako vodí sa im už teraz, či lepšie a či horšie.

Jaj, ale tu už teraz celky inakšie vyzeralo ako dakedy! Oplan, starý vojak, bohzná skade sa bol pritúlal a že nenašiel na celom svete miesta, kde by svoju plešivú hlavu pred dažďom bol ukryl, vzal si tú vdovicu za ženu a držal s ňou svadbu. Ešte hneď vo svadobný deň vykapali pstruhy z čistého potôčika, ani sa tie viac nevrátili doňho. Na druhý deň nemala už žena čo dať jesť mužovi a on ju začal lomiť a biť a lomil a bíjal ju i s dietkami od toho času každý od boha deň, že jej taký bol chrbát osinetý ako to súkno.

„Načo si ma,“ volal jej, „brala za muž, keď ma nemáš čím chovať a napájať?“

A dietky, nebožiatka, toľko trpeli od nového otca, že to ani nevypovedanej veci, lebo to bol polčert. Aj vtedy, keď ich teraz boží posol navštívil, ubité a od hladu umorené sedeli tamvon na smetisku.

Ten posol boží ledvou ich mohol poznať, čo ich tak bola premenila tá veľiká bieda.

A keď mu ešte vyrozprávali, ako sa im to už teraz vodí, ako ich ten nový tatuško bije, ako sa oko materino nikdy na nich neohreje, vtedy ešte len zhrozil sa ten posol boží nad tým, čo jeho neposlušnosť narobila. Padol na kolená a od toho času nikdy inšie neurobil, len sa modlil Pánu Bohu, aby tie dietky pre tú jeho neposlušnosť takú veľikú pokutu netrpeli. Na mnoho, mnoho modlenia dal sa uprosiť Pán Boh; prijal posla na milosť a rozkázal mu, aby dušičky všetkých tých dvanástoro dietok k nemu priniesol.

Tu posol boží ako tuhý sen priľahol jednu noc na prsia tým dvanástim dietkam a v tom tuhom sne, sám Pán Boh zná ako, pobral z nich dušičky a priniesol ich do neba pred Pána Boha. Pán Boh ale pokládol ich hneď ako malé hviezdičky na nebeskú oblohu, kde ešte aj teraz ako Sirôtky ligocú sa ticho za jasnej noci.

³potil sa v práci

Pamodaj šťastia, lavička

Podal Ľudovít Reuss z Veľkej Revúcej.

Mal raz jeden vdovec dcéru. A táto často chodievala do susedov, či to na priadky, či s inakšou robotou, ako to dievčatá chodievajú. Bo u susedov mala dobrú kamarátku a tiež vdovicinu dcéru. Nedbala na to nič, čo ľudia o jej kamarátkinej matke hovorili, že je ježibaba. A táto vždy pekne ukazovala sa k nej; tak zaobchodila i s ňou, akokoľvek aj s vlastnou dievkou. Či to postruhníkov napiekla, či čo takého v dome mala, vždy obom dievčatám rovnako z toho nadelila. Naše dievča si ju veru tak pokladalo, ako čo by mu vlastnou matkou bola.

Raz ako tak prišla na priadky, sadli si obe dievčatá pod praslice a priadli. Ježibaba, ako čo by to naozaj nemyslela, klipla bokom na dievčatá a preriekla:

„Ej, čiže by pristalo sa vám, deti moje, v jednom dome bývať, vždy takto vovedne si sedávať. No, tak ste mi už teraz ako dve sestričky! A veď by si ty, susedka moja,“ hovorila ďalej, „mohla otcovi a čo len tak zboku nadštrknúť, že by veru zišla sa mu aj pomoc v dome. Ach, a vám by vedno tak dobre bolo, že len no!“

Mladá susedka nič neriekla, ale v sebe si myslela, že by to veru dobre bolo.

A keď prišla domov, hovorila si otcovi:

„Otec, veď vy by ste mohli oženiť sa; veru zišla by sa vám pomoc a mne, sirote, mať; veru pristala by som aj na dobrej macoche. Mohli by ste si vziať našu susedu; tá mi je vždy taká dobrá!“

„Ach, dievka moja,“ povedal otec, „o našej susede hovoria ľudia, že je striga; nuž akáže by ti to bola macocha?“

„Len si vy ju vezmite, veru mi to dobrá bude; veď to ľudia dost' všeličoho natárajú, aj čo je nie pravda.“

A zaobchodila si pekne toho otca, kým len nezobral sa s tou susedou. Ale čo tu nestalo sa? Ešte ani svadba dobre neodstala, už macocha začala pastorkyňu namietat'¹ a namietala ju tak, že to ani niet vypovedanej veci. Do roboty ju popchla do každej a mozoliť jej dala od rána do večera. A potom ešte ani jest', ako by svedčalo sa; na jeden čriepok so psíkom jej tam akési poplaky oddieľala, posúšky jej z popola pekávala; a šaty len také odmetky oddelila pre ňu, čo už jej dievka nosiť nemohla. Ej, ale preto, neboj sa, že by ti vlastnej dcéruške bola ukrivdila! Táto chodila vystrojená ako páva a mastných postruhníkov alebo sladkých lakôt mávala vždy plné vrecká. A pritom nebola lepšia ako jej mať. Zavše prišla ku pastorkyni a tam, kde táto mozolila sa, vyškierala sa jej taká strojná a sýta:

„Či vidíš, aké ja mám pekné šaty, a ty nič, iba handry! Či vidíš, aké ja jem dobré postruhníky; ale ti nedám — čuč tebe!“

¹namietat' — krivdiť

To by nebola sponadejala² sa od dakedajšej dobrej kamarátky. Neborka pastorkyňa! Zavše len rozplakala sa už potom, dobre že nepuklo sa v nej srdiečko od žiaľu. Šla tam k jednej studničke a pri tej vynariekala sa.

Raz ako pri tej studničke plakala, zazrel ju tam otec.

„Vidíš, dievka moja,“ preriekol k nej, „dobré som ti povedal, že ti to nebude dobrá macocha. Ale je už raz tak. Už teraz len trp, kým Pán Boh aj toto všetko nepremení!“

„Ach, dobre ste povedali, otec môj! Veď som sa dostala na to, čomu by som nikdy nebola ponazdala sa,“ vravela dcéra. „Ale si ja aj v tom pomôžem. Tajdem radšej do sveta, hľadať si dáku službu.“

„A veď, keď aj sama tak myslíš, vyber sa,“ povie na to otec.

Vyberala sa teda. Pýtala si od macochy, aby ju vypravila z domu, ako svedčí sa. Táto iba zobidovala sa na ňu, že ako ju vypraviť, že čo ešte chce, či nemá dobré šaty na sebe, či nemá ruky, aby si dač vyrobila. I nedala a nedala jej nič, iba tie handry, čo dosiaľ mala. A potom jej tam ešte dakoľko postruhníkov s popolom ušúľala. Takto odišla a šla kade ju dve oči viedli.

Ako tak šla, prišla k jednej lavičke na vode.

„Pamodaj³ šťastia, lavička!“ poklonila sa pcestná.

„Pamodaj aj tebe, dievčička!“ zaďakovala jej lavička. „Kdeže ideš, kde?“

„Idem si hľadať službičku.“

„Ach, preložže ma, prelož na druhý bok,“ prosila lavička. „Ľudia už od rokov chodia mi len po tomto jednom boku a žiaden nedomyslí sa prevrátiť ma na druhý bok. Nože ma, no, ty prelož, veru ti budem na dobrej pomoci.“

Dievčička lavičku preložila a šla ďalej. Ako tak šla, prišla k jednému črvavému psíkovi.

„Pamodaj šťastia, psíček!“ poklonilo sa dievča.

„Pamodaj aj tebe, dievčatko!“ zaďakoval jej psík. „Kdeže ideš kde?“

„Idem si hľadať službičku.“

„Ach, nože ma ober z týchto červíkov! Už veľa ľudí prešlo stadeto a nikto nezmiloval sa nado mnou. Veru ti budem na dobrej pomoci!“ prosil sa psíček.

A dievča ho pekne občistilo. A keď ho občistilo, pohlo sa ďalej. Nezadlho prišlo k jednej starej hruške.

„Pamodaj šťastia, hruštička!“ poklonilo sa dievča.

„Pamodaj i tebe, dievčička! — Kdeže ideš, kde?“

²sponazdala sa

³„Pamodaj“, t. j. Pán Boh daj; skratka reči v prstonárodnej mluve zvlášte v gemersko-malohontskej krajomluve

„Idem si hľadať službičku.“

„Ach, strasže ty zo mňa tie hrušky, stras! Vidíš, že ich už ani udržať nemôžem a nikto ich zo mňa neoberá. Veru ti budem na dobrej pomoci!“ prosila sa hruška.

Pocestná hruštičku aj všetky konáriky na nej dobre poobtriasala, že jej hodne obľahčelo. Potom pobrala sa ďalej a čochvíľa prišla k bujačikovi, ktorý tam pásol sa na peknej zelenej lúčke.

„Pamodaj šťastia, bujačik!“

„Pamodaj i tebe, dievčatko! Kdeže ideš, kde?“

„Idem si hľadať službičku.“

„Nože ma, no, z tej lúky vyžeň! Už od rokov pasiem sa tuná a nemá ma kto ani len zavrátiť. Veru ti budem na dobrej pomoci!“ prosil sa jej bujačik.

Bujačika z lúky vyhnala a ponáhľala sa ďalej. Došla k jednej peci, v ktorej ustavične oheň horel.

„Pamodaj šťastia, piecka!“

„Pamodaj i tebe, dievča! Kdeže ideš, kde?“

„Idem si hľadať službičku.“

„Ach, nože ty vyhrab zo mňa ten oheň; už od rokov ma tu páli a nikto mi ho nevyhrabe. Veru ti budem na dobrej pomoci!“

Pri samej peci stálo opreté ohreblo;⁴ pocestná ho chytila a ním oheň z pece vyhrabala. Potom si ale posporila ďalej, keď pri toľkých prácach toľko zmeškala sa.

*

Ale jej tu prišlo už ísť veľkými horami. Ide, ide tými veľkými horami, starými cestami, a tu nikde nič. Naostatok dostala sa predsa do jednej hôrky. V tej hôrke stál osamotený domček. Vnišla dnu. Ale nenašla v ňom nikoho, iba jednu starú ženu. Aj tá vyzerala ako naozajšná ježibaba.

„Pamodaj šťastia, gazdiná!“ pokloní sa babe.

„Pamodaj i tebe, dievčina! — Len kde vybehala si sa ty až sem, kde?“

„Idem si hľadať službičku. A veru ohlásila som sa aj u vás, či by ste ma neprijali?“

„Ej, ba veru ťa prijmem. A vidíš, nič inšieho mi robiť nebudeš, ako týchto jedenásť izieb vymetať. To si poľahučky každý deň vykonáš. Len či vidíš, za tými je izba dvanásť, — do tej mi ani nenakukneš!“

„Ako mi rozkážete, tak vám robiť budem,“ povedalo dievča a oddalo sa do roboty, iba čo si z

⁴ometlo, potiesk, potis

cesty kus oddýchlo. I vymetala ona tých jedenásť izieb, vymetala deň po deň; a do tej dvanástej podívať sa, to jej ani na um nezišlo. Navel'a ale predsa divno videlo sa jej, prečo je to, ako je to, že do tej dvanástej ani len nazrieť! Hádala, čo by v nej mohlo byť takého, ale nič nevyhádala. Potom začala premýšľať, ako by dozvedela sa o tom. Naostatok zavzala si do tej dvanástej izby čo len jedným očkom nakuknúť.

Ježibaba odišla raz kdesi do kostola. To bola našej dievčine voda na mlyn. Keď myslela, že už ježibaba najlepšie sedí si dakde tam v kostole, zahodila metlu do kúta, prikradla sa pomaly k dverám, odchýlila ich len tak, čo jedným očkom mohla dnu nazrieť sa. Tam naprostred izby stáli tri veľké kadičky.

„Ej,“ povedá, „čože to môže byť v tých kadiach?“

Dvere väčšmi roztvorí a vidí: v jednej července⁵, v druhej striebro a v tretej zlato. Už by ju viac nič nebolo zadržalo, ale ako čoby jej dačo bolo pošeplo, skočila do toho zlata a skúpala sa v ňom celá a pozlátila.

„Aspoň,“ vraj, „budem mať pamiatku.“

Ale si hneď aj pomyslela, že tam viacej nenabudne⁶. I pustila sa v úteky a utekala, ako jej len para stačila.

Dobre lebo nebárs. Príde tu ježibaba z kostola domov. Chyže nepozametané, na dvanástej dvere roztvorené a zlata plno po zemi narozlievaného. Už vedela, koľko bilo. Schytila železné hrebienky, sadla na trlicu a hybaj-hajde za ňou!

Bola by ju hneď pri tej peci pekne-rúče dochytila. Ale piecka prepustila dievčinu. A keď ježibaba dochádzala, rozvalila sa pec a vykydla všetok oheň na babu. A bolo toho už zase hodne nahoreného! Ježibabe trlica na prach zhorela, sama len tak omdlievala od horúčosti, aj popálila sa veľmi. Naše pozlátené dievča odbehlo na d'alekom.

Ježibaba musela už nohy vziať na plecيا. Ale jednak ju pri bujačikovi zase doháňala a pľuhavo vyvolávala za ňou:

„Ty taká a taká, počkaj, zdriapem z teba tými hrebienkami tú pozlátku!“

Ale bujačik dievčinu prepustil a oddal sa rohami do baby. Zahnal ju, bohviekde v stranu.

Naše dievča prebehlo zase hodný kus cesty. Ale pri hruške bola ježibaba zas len zápät' za ňou. Tu hruška zvalila sa na ježibabu a len stol'ko,⁷ že ju nezadlávila.

Kým tá morcovala sa spod tej hrušky, bola dievčina už pri samom psíkovi.

„Ach, psíček môj, pomáhaj mi!“ zvolala dievčina. A mala času ponúknuť ho, bo ježibaba už tam za ňou! Ale psík bol už čerstvý, zdravý. Zaskočil ježibabe cestu, podriapal a dohrýzol ju.

Iba za lavičkou obzrela sa naša dievčina, do tých čias vždy utekala. Dobre, že už bola za vodou. Lebo ježibaba tiež už na lavičku dokračovala. Ale ako kročila, prevalila sa lavička naschvál pod ňou na druhú stranu — a ježibabsko šmyk do vody po samé uši. Začala sa

⁵července — medené peniaze

⁶nabudnúť — vyžiť, zotrvať

⁷zkeľko

priam topiť, ale ešte vyvolávala za utekajúcou:

„Máš ty času, ty naničhodná opica! Bola by som ja teba dopálila, nebola by ani koža na tebe ostala. Ty, či vidíš, tie hrebienky, ty!“

Ale daromné bolo všetko jej zastrájanie a vyhrážanie sa; za vodu nesmela.

Naša zlatá dievčina dochodila už do domu. Ako dochodila, zaspieval kohút na otcovom pánce:

*Kukurikú
na pántiku!
Naša kňahňa
domov tiahne.
Pred ňou cink,
za ňou blink!*

Ale naša zlatá dievčina dnu nechcela. Bála sa macochy. Šla ona k tej studničke, kde predtým plakávala, a zasadla si tam. Tam ju zazrela macochina dievka a bežala si hneď k materi:

„Mamo, mamo, veď tá z tej služby už prišla, a keby ste vedeli, všetka vám je zlatá!“

„Ale čo ty nepovedáš?!“

„A už vám tá tam sedí pri tej studničke.“

Pribehla k nej macocha hneď. A opica, pretvárila sa a začala ju pekne volať do izby. A to len čo zvedieť chcela, kde bola a kde by aj jej dievka mohla pozlátiť sa tak. Keď pastorkyňa do izby vkročila, len tak zligotalo sa všetko od nej. Tu macocha ešte krajšie okolo nej, začala ju obzeráť zo všetkých strán a vychvaľovať až do neba a svoju dievku haniť a hrešiť:

„Tak je to, hľa, tak! Kto do sveta ide, vždy vyslúži si čo to. Ale ty mi nevieš, iba doma dučať. Nože, no, nádobná⁸ dievka, vybrala by si sa aj ty z domu, či by voľač z teba bolo?“

„Eh,“ odvrkla jej dievka, „veď ja veru aj pôjdem. Čože by som nešla, len nech mi povie, skade mám ísť.“

Pastorkyňa rozpovedala jej všetko, skade má ísť. — A macocha pre svoju dievku už teraz všetko inak ako predtým. Napiekla jej masných postruhníkov na cestu, kázala jej obliecť si celkom nový oblek a vypravadila si ju na ďalekom; ešte jej aj batôžok sama preniesla. A tá si už len hrdo vykračovala do tej zlatej služby.

Ako si tak vykračuje, príde k tej lavičke. Ani nepokloní sa, ani nič. A keď prosí sa jej lavička, aká je už ušliapaná na ten jeden, aby ju už obrátila na ten druhý bok, iba odvrkne:

„Eh, čo by som tu zapodievala sa s tebou?“

Príde aj k psíkovi, aj ten prosí sa, aby ho občistila, že jej bude na dobrej pomoci; ale ona

⁸nádobný — švárný

maznavá, že s takým pluhavstvom červivým ani babrať sa nebude. Na tú hrušku ani neozrela sa; bujačika ešte zďaleka obišla. Prišla aj k peci a táto bola ešte len teraz celá v plameni. Prosila sa jej preboha, aby jej len nedala zhorieť, že jej ešte bude na dobrej pomoci. Ale ona urobila sa aj hluchou aj nemou. Naostatok prišla aj do tej hôrky, k tomu domčeku. Vníde dnu a ježibabu nájde sedieť za stolom.

„Pamodaj šťastia, gazdiná!“ pokloní sa tu.

„Pamodaj i tebe, dievčina! Kdeže vzala si sa tu, kde?“ privíta ju ježibaba.

„Prišla som, či by ste ma nevzali do služby.“

„Čože by som ťa nevzala? Len či mi budeš mojich jedenásť izieb vymetať. Ale či vieš čo? Tamto do dvanástej nesprobuj ani podívať sa, lebo beda bude tvojej koži!“

„Dobre, gazdiná, dobre. Ved' vám ja to dajak len vykonám.“

A s tým usalašila sa hneď ako doma.

Vymetá ona tých jedenásť izieb začas, vymetá. A už ani nemôže dočkať sa, kedy by ježibaba von z domu nohu vytiahla. Raz táto aj odišla preč, do toho kostola. Macochina dievka pod' pravo do dvanástej izby, a ako tam to zlato zazrela, skočila do kade a celá celučíčká, tak ako bola, plačkala sa v ňom, že by jej bol mohol vlasy a šaty z neho žmýkať. Taká umačkaná pod' už potom v nohy!

Ježibaba našla zlato po všetkých chyžiach pokvapkané a rozvláčené.

„No, počkaj, kľampa! Ved' ono odnechce sa tebe!“ zvolala. Pochytila železné hrebienky a stiahla si na nohy železné čižmy, v ktorých čo krok to na mĺu zeme zakročila.

Pribehla dievka k peci. Táto všetok oheň na ňu vychrlila, v ktorom stopilo sa zlato z dobrej polovice. Dobešla k bujačikovi, ten ju začal klat' a do cesty stavať sa jej. Spopáckala⁹ ju tu ježibaba a driapala z nej zlato hrebienkami. Potom ju pustila a zlato si zbierala. Kým si ho zbierala, pribehla dievka ku hruške. Hruška zvalila sa na ňu a pridlávila ju konármi, že ani vymordovať sa nemohla. Baba ju zas dopálila a zdriapala z nej temer všetky šaty. A čože jej spomohlo, hoc ju zas pustila? Skočil jej psík do cesty a driapal ju aj sám. Baba hneď dobehla za ňou a doškriabala na nej holé telo, že krv z neho na všetky strany síkala. Keď macochina dievka naostatok cez lavičku prebehúvala, táto zvrtila sa pod ňou a ona odcupla do vody. Ježibaba ešte aj v tej vode doškriabala ju na posmech.

Horko-ťažko vybýdla z tej vody a taká doškriabaná vliekla sa už len z nohy na nohu. Keď domov dochádzala, zaškrečal kohút na pánť:

*Kukurikú
na pántiku!
Naša kňahňä
domov tiahne.
Pred ňou plúšť,
za ňou ľušť.*

⁹dochytila

Bála sa k materi. Šla teda k tej studničke a tam nariekala:

„Ach, ja nešťastná nešťastnica, veď som si aj vyslúžila, veď som ja pochodila! Len ako ukážem sa ľudom na oči?!“

Mat' si ju zaslúchla. Ale na to nešťastie ani by nebola pomyslela. Nuž pribehla celá vytešená:

„Ach, dievka moja milá, keď si mi len tu! A čože máš okúňať sa mi? Veď už len ukáž aj ty, čo si vyslúžila.“

A tu na nej nič, iba doškriabané telo!

„No, veď si mi ho vyslúžila. No, bodaj teba, aby teba, naničhodné dievčisko, tam bolo porantalo, kde si chodila!“

Takto a ešte horšie kliala, že ľudia vybehovali na priedomie, čo to robí sa. Od toho času macocha svoju vlastnú dievku ani vystáť nemohla; bo vedela, že taká doškriabaná škrata nikdy sa jej ani nevydá.

Po našu ale zlatú dievčinu prišiel si nezadlho bohatý mladý pán. Vypýtal si ju od otca, aj vzal si ju. A bol jej ešte len potom svet!¹⁰

¹⁰Druhé podanie tejto istej povesti hovorí, že macocha len po smrti mužovej a otcovej vyhryzie pastorkyňu z domu a táto uberajúc sa zakotúľa popred seba zlaté jablčko, za ktorým idúc, príde najprv k peci, ktorú vymaže a obriadi, potom ku studničke, ktorú vyčistí, ku hruške, ktorú zo suchých konárikov očistí, ku štyrom v koči zapriahnutým koňom, ktoré obriadi a konečne dostane sa za jablčkom do domčeku, kde starý, staručiký otec býva. V službe uňho psíčka a mačičku - a to boli anjeličky — opatruje a izbu vymetá. Starušký každé ráno odchodí z domu, káže smeti vždy na hrbku odkladať, pre všetkých dáva vždy len jedno zrnce hrachu alebo druhej strovy k ohňu pristaviť, ale zrnce tak navrie, že z toho najedia sa všetci. Pri konci roku starušký otec zavedie dievčinu do komory plnej truhlicami a skriňami, upomína ju ale, aby za službu nevyberala si z najnovších a najkrajších. Vybrala si najstaršiu a najobšúchanejšiu truhlicu. Starký kázal jej ešte aj tie poodkladané smeti do vreca zobrať. So všetkým šla. Zapriahnuté kone vzali ju na koč a leteli s ňou ako tátoše. Hruška klonila sa k nej až do koča, aby naoberala si najkrajšieho ovocia nadostač. Pri studničke stál už napohotove pohár čerstvej vody pre ňu a pri peci chutné koláče. Doma sype smeti z vreca, a tu kotúlajú sa dukáty zlaté, žlté ako vosk. Otvorí starú truhlicu — a v nej krásne šaty, drahé veci a sám Pán Boh zná, čo len nie. Macocha a jej dievka až tak zhlikli a závideli jej to všetko. Macocha hrdó vypraví svoju dievku do tej služby a táto tiež ide za jablčkom. Ale po ceste pec neobriadi, studničku nevyčistí, hrušku neobláme zo suchých konárikov, kone neočese. V domku u staruškeho otca slúži nedbale, smeti odhadzuje, psíka a mačičku namieta¹¹⁰¹¹namietat' — krivdiť. Po roku vyberie si najkrajšiu truhlicu. Na ceste podlamujú sa jej kolená pod ťarchou, ale kone neprijímajú ju na koč. Trápi ju smäd a hlad, ale nepoživí sa ani pri hruške, ani pri studničke, ani pri peci. Zmorená príde domov, a keď otvorí truhlicu, len hady, žaby, jašterice a kadejaké potvory snujú sa z tejto. Pastorkyňa chodí potom úkradky do kostola v krásnom, drahom obleku, ktorý si ináč v chorľavom strome pred macochou ukrýva. V kostole vidí ju bohatý mladý pán, ale poktorúc chce za ňou, ona povie: „Tma za mnou, tma predo mnou“ a skape pánovi z očí. Túto moc nad tmou bol jej dal tiež ten starý otec. Na tretie ale stratí črievicu z nohy, ktorú mladý pán zdvihne a dá hľadať, ktorej dievčine hodila by sa na nohu. Macocha ukáže sluhom len svoju dievku. Ale tejto nehodí sa črievica nijak na nohu. Už sluhovia panskí odchádzajú z domu, keď kohút na pánte zakikirika: „Kikirikí, pekné dievča pod koryty!“ Tam nájdú pastorkyňu. Črievica hodí sa jej na nohu, len akoby ju bol ulial. Hneď pošle knieža koč pre svoju milú, zosobáša sa s ňou a títo žijú si spolu v pokoji do božej vôle.

Jeleň zlatorohý

Podal Gustáv Pivko zo Starej Turej v Nitrianskej; hovorom tohože mestečka; prezrel Hostimír Šmid.

Bola na jednej pustacine neďaleko hôr stará jedna pani, kerá len jedného syna mala. Tento chodzieval na polovku a kedz sa na svém koníkovi vraném navracal z polovky, matka mu dycky¹ naproci vyšla, aby ho s radostú prijala a domom zaviedla.

Jedenkrát, kedz tento mladý pán prechádzal sa v zahradze, vidzel tam jelena zlatorohého. Dzivno k vypovedanú! Jelen ten nie aby bol pred ním utekal, lež jakosi zblízka mládenca toho ešte vác za sebú vábil, ale dochycit sa mu nedal. A to vácej rázy tak bolo.

Blahoslav — tak volali toho mládenca — šel potom domom pre šíp, dal si vraníka svého vraného osedlat a v úteku hnal sa za jelenom. Včilejky už jelen nečeka na miesce; utekal dál a dál ze zahrady do hája, z hája do hôr. Blahoslav púšcal sa za ním, až naposledy tak dalako prišiel, žeby už ani nebol mohel ven z hôr. Už si rozmýšľal, čo má urobiť, či sa má naspátek domom vrácić alebo jelena zlatorohého dál prenasledovat. Už aj hladal cestu naspátek; ale naráz dostal sa ešte do väčšej húščiny, tak že už ináč ani nemohlo byt, len puscit sa za jelenom zlatorohým, kerý ho ešte dycky za sebú vábil. Prebehel šelijaké vrchy aj doliny, až naraz našel sa ve dvore jedného zámku, kerý dokola vysokými múrmi ohradený bol.

„Tu mi už ale neutečeš, zlatorohá potvora!“ Tak si pomyslel a ešte ráz koníka svého vraného do boku ostrohými bodel, aby čím najskôr jelena dohonil. Načisto zunavený kón už na kolená padal, však ale pána ešte aj včil poslúchel a čo mohel najvác pobeheľ. Ale dziv nad dzivom, čo sa stalo!? Už sa k jelenovi dzivnému zblížil, už šípom na neho strelil, už ho šíp prebodel! Tu ale v okamžení jelen aj se šípom sa prepadel! Kedz Blahoslav na to miesto prišiel, dze jelena naposledy vidzel, čo tam našel? Šíp jeho tam v jakejsi tabule trčál, na kerej bolo napísané, aby len do zámku šel, koníka svého vraného do maštale postavil a hore do izéb vešel a čo najdze, si vzal, že sa nepotrebuje ništ obávat.

„No, to je veru pekná!“ povedal svému koníčkovi, kerý smutno načisto unavený, tam pri ňom stál, — „šak ale ništ zato, len podže dobré zvieratko, šak sa len nejaké miesto najdze, dze prenocujeme.“

Zaviedel koníka do maštale, — a čo tam našiel? Ovsu, sena, sečky, jateliny; a šetkého pre kona potrebného bolo tam dost naválaného.

„Tu máš, koníček moj, žer, čo sceš² a pi kolko sac³ lúbí.“

Tak ešte povedal koníčkovi a išel do izéb, dze zas pre neho všeličo nachystané bolo k jedzení. Hned si sadel, jedel a pil, čokolvek si zažádal. Kedz sa najedel, pomýšľal: „Ale takto celý den som strávil pre toho nepodareného jelena! Ale vedz bol pekný, tá mršina! Nuž ale už som aj načisto preč, len dze si lahnem?“

Ozre sa a tu vidzí peknú postel odestlanú. Jako keby už bol vedzel, že je ona pre neho

¹vždy

²chceš

³sa ti

prichystaná, lahol si hned do nej, čím sa povyzliekal.

Tu sa mu v hlave šeko krúciло a ve všelijakých myšlienkách zaspal. Však ale dobrú noc nemal mu kto povedať.

Po malej chvíli prišli k jeho posteli tri panenky a prosili ho se založenýma rukama, aby tam tri dni prežil. Vypravovali mu, že sú ony céry jedného kráľa a tun⁴ mosá zatál ostat, zakál neprinde volajaký človek, čoby za ních vytrpel. A prosili ho, aby len pár tých nocí hrdinský pretrpel; — a odešli preč od neho.

Hned začalo šetko trást sa v tej izbe; veľký šramot a hrmot ho zobudil. Pozieral, ale ništ nevidzel. Tak dobre nastrašený sa už len cicho držál a načúval. Ale naráz sa to aj k jeho posteli zblížilo a ho zmláciло a vygnáviло, že ani dýchať nemohel. Tu ale na šťastie už čas prišiel, v kerém šetky strašidlá domom navráciť sa mosá a on včil už načisto zunavený zase cicho zaspal.

Ráno stál hore, oblékel sa a už ho jedlá na stole čakali. Najedel sa, išiel pozret, čo jeho koníček vraný robíť bude. Tento tam v maštali dobre sa choval, lebo mal šetkého dost. Nechal ho teda Blahoslav tam žrat a išel si celé to stávanie popozierat.

Tu ti prinde k jednej studničke, v kerej čistá voda bola. Tak sa mu zažádalo z nej pit, že si hned prilahel a ustamí dočahoval.

Tu sa mu ale pod rukú zem odtrhla a on ruku aj vlasy do vody omočil.

„Ach, ani tej vody sa už tun napit nemóžem!“

Ale zaradoval sa velice, kedz sa na ruku pozrel; lebo načisto ostriebrená bola a to isté sa mu aj s vlasami bolo stalo, keré sa mu do vody boli omočili. Hned si ruku aj ty vlasy ručníkom zavázal a išel dál po zahradze a šetko si popozieral. Kedz si šetko prezrel, išel do izby naobedovať sa.

Tak žil v tom zámku tri dni až veľmi dobre. Len že v noci mu strašidlá jakživ pokoja nedali a dycky horšie s ním nakladali. Bol by utékel, keby ty tri panny ho neboli dycky napomínali, aby tri noci tam vydržál a jich tak oslobodzil. Trecú noc ale už nemohel v izbe vydržať, lež išel do káplnky a tam scel modlením ostatek noci stráviť. Však ale hned, čím si klakel a čosik sa modlil, zastal; lebo už bol načisto umdlený, čo v prvých nocách nebol spal. — Tu vidzel ve sne, jak ty tri panny do tej káplnky vkročili a porád si pred oltár klakli a modlili sa. Kedz sa vymodlili, prišla najmladšia k Blahoslavovi a napísala mu na meč meno toho zámku, v kerém jej otec býval, aj to, že jak ju sce mat, aby k jej otcovi prišiel. Potom odešli šetky tri preč, lebo už boli oslobodené, preto že on tri noci vydržál.

Blahoslav, čím sa ráno prebudzil, hned koníka osedlal a preč do dalakého sveta cválal, aby čím najskôr na zámek k otcovi troch pannen dojst mohel. Dycky bežal a kón od sám seba, jako domom ho tam nésel. Kedz prišiel blízko toho zámku, nescel⁵ na koni dnu vejít; lebo si myslel, kdo vie, či je to pravda a či to len na sne bolo, alebo či ma tu ešte poznajú a či ma tá najmladšia ozaj sce. Zešel z kona dole a puscil ho, aby do sveta odešel, kam sa mu len lúbiť bude. Aj odbehel koníček vraný a dobehel k jeho matce a veselo zarehotal, že pán ešte žije, aby sa vác o neho netrápila.

⁴tuná

⁵povedia aj „nechtel“ a mnoho ráz zas „nescel“ (noluit)

Blahoslav ale s obväzanú hlavú a rukú šel peši tam do toho zámku a prosil o službu. Len ostal kuchtom. Mosel dycky na ohen drevo prikladat a šetko, čo mu kuchár rozkázal, robit. No, ale on to šetko veľmi rád robil, len už dychtíve tú chvíľu očakával, v kerej by sa mohel s mladú princeznú zejst.

Princezny též chodzívali do kuchyni a to po porádku, každý týden sa druhá varit učila. A kedz bol Blahoslav do zámku prišiel, tu chodzievala najstaršá každý den ta. A pokerúc prišla, dycky sa na neho pozierala; lebo sa tomu dzivila, že taký pekný chasník sa mohel kuchtom stat. Ale nikdy ona jeho ani on ju neoslovil. — Tak též potom aj tá prostredná.

Ale čím tá najmladšá do kuchyni chodzit začala, tu sa už nemohel zdržát, len jej ten ostrieblený prst ukázal. Na druhý den aj vlasov kus pod ručníkom trčát nechál, aby ho len zpozorovat mohla. Ona aj to vidzela, ale ešče ništ nehovorila. Až na trecí den rozkázala kucharovi, aby od kuchtu jedlá k nej doniest dal. Čo sa aj stalo.

Kedz Blahoslav vešel cez dvere do izby tej najmladšej, hned zpozoroval, že už bude šetko dobre. Sedzela ona prám v tých šatách, v kerých bola v tej káplnke na tom zaklnutém zámku oblečená. Tu on též ukázal jej vlasy a prsty striebné. Porád mu slúbila, že jeho manželkú bude. Ale mu povedala:

„Mosíš ešče počkat, až si já a moje sestry budeme mužov vybierat; lebo ony též na teba čakajú. Ale potom bude, jak si vyberú.“

On si porád obväzal hlavu aj ruku, a slúžil tam ešče za kuchtu.

Hned za tým otec tých trech panen dal rozhlásiť, že na jeden den budú si jeho céry mužov vybierat a že kerá do koho hodzí zlatým ručníkom, za toho sa dostane. Čím to bolo po krajine rozhlášené, už prichodzili pánové a princové do zámku a na ten den postavili sa šetci pre starého kráľa. Sčil⁶ ty dve staršie najprv hádzali a hodzili ručníkom každá do toho princa, kerý sa jim najlepšie lúbil. Najmladšá dúho nescela uhodzit, až vyzrela, že milý kuchta též ve dverách stojí a dzívá sa, jak si to tam mužóv vybierajú. Hned ona podala svoj ručník milému kuchtovi.

Otec sa na to nahneval a chcel kuchtu vyhnat ven, že taký povázaný kuchta jakživ jeho synom nebude. Ale ten nescel íst ven.

Král chycil ho za hlavu a chcel ho vyhodzit ven. Ale utrhel mu ty obväzky a tu zaleskli sa striebné vlasy. Vtedy ukázalo sa, že je to ten šuhaj, čo v zaklnutém zámku tri noci vydržál a panny oslobodzil. Potom už len pre Blahoslavovú matku poslali a držáli svatbu velikú, na kerej každý jedel a pil, čo len zascelo sa mu. Bolo tam toho dost!

Blahoslav žije i se svú najmladšú, — jak neumreli.

⁶„ščil“ a „včil“, kedy ako im príde, tak povedia, t. j. „teraz“, „nuno“. Rovne vravia i „chcel“ i „scel“ (voluit).

Mŕtvy frajer

Podali: Samuel Ormis a Gustáv Reuss z Gemera, Štefan Daxner z Malohontu, Karol Venich z Liptova; rozpráva A.H. Škultéty.

Bol raz driečny šuhaj a jedno švárno dievča. Tí sa veľmi radi videli a o krátky čas mali sa už zobrať. Ale vtom strhla sa vojna; šuhaj musel si pripásať šabl'u a ísť s druhými do tej vojny. Keď sa odberal od svojej milej, na kolenách ju zaprisahal, aby čakala za ním za sedem rokov a za sedem týždňov; potom že môže aj vydať sa.

Šťastlivo skončila sa vojna a vytešené dievčatá vítali svojich šuhajov. Aj Hanka vyšla predo dvere a vyzerala - vyzerala svojho Janíka; ale milý Janko neprichádzal. Opytovala sa na neho, opytovala rad-radom všetkých, čo prichodili z vojny, ale žiaden nevedel jej o ňom povedať. Neborká bola veľmi smutná a neraz ju bolo vídať s vyplakanými očami. Čas za časom tajde a dievčatá jedna za druhou vydávajú sa; len Hanka ani nepomyslí na vydaj. Pýtali ju na všetky strany, ale ona ani počuť o druhom, len čaká na svojho. Pomaly prešlo aj sedem rokov, a o milom ani znaku. Tu zas prišli Hanku pýtať, a ona už nevedela, čo má robiť. I mala i nemala vôľu vydať sa, bo si myslela: „Za tohoto pôjdem a ten môže nadísť, zle bude, a zase, ak tomuto odpoviem a ten nepríde, aj tak nebude dobre.“

V takých myšlienkach zachytila sa ona k jednej starej matke, čo rozumela sa do všakovakých vecí.

„Pán Boh vám daj dobrý večer, stará matko!“

„Bože daj, Bože daj!“ d'akovala stará. „Čože si k nám, dievka moja, prišla?“

„Ach, nuž čože by? Povedzteže mi len, povedzte, či uvidím ešte dakedy môjho milého? Keď odchádzal na vojnu, zaprisahal ma na holých kolenách, aby som ho za sedem rokov a sedem týždňov čakala, a keď dovedy nevráti sa, že môžem aj za druhého vydať sa. Už sedem rokov pominulo a tých dakol'ko týždňov ľahko prejde. Ach, povedzte mi, povedzte, či ho mám ešte čakať?“

Stará len naslúchala, naslúchala, a potom sa jej opýta:

„Nuž len rada máš toho tvojho milého, rada?“

„Ach, rada!“ vzdychlo si dievča.

„No, že veru rada,“ mrmlala stará. „A rada by si ho ešte aj uvidieť?“

„Ach, rada, rada!“

„No, dobre,“ povedá, „dobre, tomu je ľahká pomoc. Tam v starom cintoríne napravo, hneď pod múrikom, tam jesto jedno človečie rebro; tajdi ty, dievka moja, preň. A potom choď na brody, začri do hrnka vody, nasyp za tri priehrštia piesku a postav na ohnisko pred čel'uste; do toho daj kaše na husto a tým človečím rebrom miešaj od jedenástej do polnoci. Príde ti on, dievka moja, príde, čo by kde pod zemou bol.“

Hanka stúpala rovno ku starému cintorínu. Pod múrikom vidí človečie rebro; srdce jej začalo

klepať, mráz ju po celom tele prechádzal. Ale sa len osmelila, zodvihla to rebro, zakrútila do bieleho ručníka a utekala, utekala s ním až domov. Tu vzala hrnok, tašla na brody, načrela vody, nasypala piesku. O jedenástej zakúrila do pece, nasypala do hrnka kaše, postavila pred čelúste a miešala tým človečím rebrom.

V peci blčí a kaša sa varí; ona jednotajne mieša. Aj raz počne z toho hrnka brblotať: pod', pod', pod'! pod', pod', pod'! A jej milý, v ďalekej krajine pochovaný, to počuje; trhne sa, z hrobu vyskočí, sadne na bieleho koňa a hybaj! kde ho len hlas volá. Hanka len mieša a kaša brbloce: pod', pod'! Až raz zdupoce kôň pred domom a milý zabúcha päťou na oblok:

„Otvor milá milému!“

Ona vybehne von a:

„Vitaj!“ povedá, „vitaj! Ach, ako ťažko čakám na teba. Pod'že mi už len dnu, pod'!“

Vietor fučí, obločnice len tak plieskajú a ponad dom hviždí vetrisko. Ale milý na to nedbá, len jej káže:

„Ber si, milá, čo tu máš, ešte ďalekú cestu dnes máme.“

Ona sa mu dost' prosí:

„Ach, veď len počkaj máličko, zabav sa aspoň do rána!“

Ale on nič, len ju súril, že musí ešte do polnoci k vojsku. Tak čože bolo robiť? Zobrala napochytie svoj batôžok a vysadla k nemu.¹

¹Druhí takto rozprávajú: Stará jej kázala doniesť umrlčiu hlavu a variť v kotle. Hlava sadla ako kus olova na dno kotla, ale keď ju prihralo, vždy vyššie vystupovala a keď v kotle zvrelo, zastala hlava na vrchu, rozďavila ústa a zavolala tri razy: „Už ide, už ide, už ide!“ a zase sadla na dno. Hanka ďalej podkladá pod kotál, oheň blinkotá, voda frfloce a umrlčia hlava znovu dvíha sa hore, vypláva až na vrch, rozďaví kostnaté ústa a zavolá strašne: „Už je tu, už je tu, už je tu!“ Vtom zabúcha aj milý na dvere a volá:

„Dobrý večer, moja milá!
Či si sa už zhotovila?“

„Už, už, môj milý! Len si ešte šaty pozhládúvam, aby som nechodila otrhaná pri tebe!“

A v strachu začala jedno druhé po izbe zháňať. Ale ten ohlásil sa zvonku:

„Moja milá, nemeškaj sa,
domov nám hop, poberaj sa!“

„Poberám, môj drahý, poberám! Len si ešte batoh zviažem, aby sme nemali galibu na ceste.“

I začne ako bez duše batoh zaväzovať, bedákajúc pri tom:

„Jaj, Bože môj! Jaj, beda! No veď — hľa! Mohla som ja na pľuhavú strigu nedať.“

Milý zabúcha tretí raz a volá:

„Od mesiačka hory bľadnú,
keď nejdeš von, idem ja dnu.“

„Ach, naraz, naraz! Len si ešte túto botu obujem.“

A to už len čo chcela pretiahnuť čas. I obúva, obúva tú botu horekujúc:

Biely kôň sa schytil do skoku; nehľadí, či to vrch, či dolina, len letí jednotajne, ako vo víchre, a milý obráti sa k milej:²

„*Mesiac svieti, smutno svieti —
duša letí.
Hviezdy sa jasajú, smutno sa jasajú —
už dušu volajú.
Hanka, či sa nebojíš?*“

„Ach, Janík môj, čože by som sa bála, keď som pri tebe!“

A ono ju len tak mráz prechádzal.

Zase len leteli cez hory, cez vody, cez skaly, až tak hvižd'alo. A on zase ohlási sa:

„*Mesiac svieti, smutno svieti —
duša letí.
Hviezdy sa jasajú, smutno sa jasajú —
už dušu volajú.
Hanka, či sa nebojíš?*“

„Ach, Janík môj, veď som azda s tebou, čože by sa bála?“

A ono sa triasla na celom tele ako osika.

Letia, letia ďalej a vietor vždy strmsšie duje, až buky, duby láme. On ešte raz zavolá:

„Jaj, Bože môj! Jaj, mať moja! Ja prenešťastná nešťastnica, jaj!“

Ale čože už mala robiť? Len zachytila batoh na chrbát a stúpala von dvermi. Pred oblokom stál jej milý, podporený na bieleho koňa. Poznala ho hneď, ale tvár jeho nebola taká svieža ako dakedy. Vyzeral bledý, len ako tá stena.

„Bože môj!“ myslí si, „či je ozaj taký, či ho len tie žiare mesiačkov tak premenili?“

On zavolá na ňu:

„No, milá moja, sadaj na koňa!“

„Ach, milý môj, len si ty skôr sadni! Potom si ja vysadnem za teba.“

Milý vysadol do sedla, podal jej ruku — studenú ako ľad a posadil ju za seba ako ľahké pierce.

„Takto v Ľubtove. Podľa gemerského rozprávania vraví milý:

Hoj, mesiačok svieti,
hviezdičky sa trású
a mŕtvý so živým
na koni sa nesú.

Alebo:

Mesiačok svieti veselo,
mŕtvy nesie živô telo.

„*Mesiace svieti, smutno svieti —
duša letí.
Hviezdy sa jasajú, smutno sa jasajú —
už dušu volajú.
Hanka, či sa nebojíš?*“

„Ach, nebojím, nebojím!“ a len lepšie chytila sa o neho, lebo leteli vysoko a víchor ich dobre neschytil.

Prišli k cintorínu. Biely kôň preskočil nízku ohradu, ako nič, zmizol spod nich ako hmla — a milý s milou stáli nad otvoreným hrobom. Hanka zdúpnela, len jej zuby drkotali. A milý ukáže na hrob:

„*Už sme doma, moja milá;
ľahni teraz do postele,
z ktorej si ma zobudila.*“

„Ľahnem si,“ povedá, „ľahnem; ale choď ty popredku, aby som vedela, na ktorý bok si ľahnúť mám.“

On hup! skočí do hrobu, a ona šuch! za ním svoj batôžok. A schytila sa v nohy a utekala, utekala, koľko jej para stačila. Keď už hodný kus prebehla, myslí si, že si trochu vydýchne, lebo bola celkom vypachtená, šaty dodriapané, nohy skrvavené. Ale vtom počuje zdupotať koňa, až tak zem zdunela. Vedela hneď, čo je to, a hybaj zase v úteky. Na šťastie zazrela svetlo v jednom domčeku.

„Jaj, len chytré dnu!“ a zamkla za sebou dvere.

Tu strach a hrôza! V izbe živej duše niet, len jeden umrlec ležal v prostriedku na dvoch bielych doskách — a to bol dakedy strigôň. Mráz ju po celom tele prešiel; ale predsa opamätala sa, vybehla na pec a učupila sa do kúta.

Vtom docválal milý na bielom koni a zabúchal na dvere päťou:

„Otvor mŕtvy mŕtvemu, ide pre živého!“

„Čakaj, nech si nohu zodvihnem!“ ohlásil sa ten na tých doskách vystretý a pustil dolu nohu.

Hanka poznala hlas mŕtveho a zima ju po všetkých údoch drobila.

„Otvor mŕtvy mŕtvemu, ide pre živého!“ zabúchal ten zvonku ešte strašnejšie.

„Čakaj, nech si ruku zodvihnem!“ ohlási sa ten zdnuky a ruka mu odvisla.

„Otvor mŕtvy mŕtvemu, ide pre živého!“ zahrnel po tretí raz, len sa tak striasol ten domček.

„Čakaj, nech si hlavu zodvihnem!“ odpovedal mŕtvy.

A tu začne pomaly hlavu dvíhať, pomaly vstane na nohy, už ide otvárať dvere a Hanke studený pot vystupuje na čelo.

Už sú dvere otvorené, už milý aj s tým druhým umrlcom driapu sa hore prípeckom; len raz ešte načiahnuť sa, a už mu je v rukách. Ale vtom zatrepoce krídlami kohút na pánte, natiahne hrdlo a zakikiríka. Milý v tom okamžení prevalil sa na zem a ten strigôň rozlial sa na smolu. Ale i Hanku premohol strach: ráno ju tam našli mŕtvu a pochovali s milým do jedného hrobu.

Popolvár najväčší na svete

Podal Adolf Reuss z Muránskej doliny v Gemerskej.

Kde bolo, tam bolo, v sedemdesiatej siedmej krajine, za červeným morom, za skleneným vrchom a za drevenou skalou bolo jedno mesto a v ňom býval kráľ, ktorý mal troch synov. Dvaja starší boli takto naoko poriadni šuhajci, ale ten tretí, to bol len taký Popolvár, čo spoza pece ani nevyzrel. Raz postaví si ti ich otec pred seba a rečie:

„Synkovia moji, už ste, chvalabohu, chlapi na mieste, mohli by ste sveta skúsiť, či z vás dačo vystane. — Pôjdete po staršom!“

A najstarší, hneď do toho hotový, vypýtal si od otca hodne peňazí, dobrého koňa, ligotavú zbroj; — odobral sa a išiel vo meno božie! Putoval celý rok po horách, po dolách, po pustatinách, až naostatok prišiel k medenej hore.

„Dost som sa už natúlal,“ povedal si. „Ale mi ani nebude ľúto, keď len z tejto hory pamiatku sebou donesiem.“

Uprizeral sa — uprizeral na tú medenú horu a odlomil si z nej jednu halúzku.

Keď domov došiel, ešte zďaleka volal na otca:

„Otec môj, otec môj, bolže som vám ja d'aleko! Či vidíte, táto halúzka je až hen z medenej hory!“

Ale otec odpovedal:

„Načo si sa to aj púšťal z domu a túlal sa toľko? Veď ja s tvojou materou chodieval som dakedy k medenej hore na raňajšok. Z teba, ako vidím, slabý chaseň¹ vezme svet. — Podžže ty, môj stredný; čo si ty vyberieš na cestu?“

Vybral si aj ten stredný dobrého koňa, ligotavú zbroj; nabral peňazí na cestu, odobral sa pekne od domácich — a išiel! O rok prišiel aj on k medenej hore a odlomil si z nej halúzku na pamiatku. Ale stúpал ďalej, bo už vedel, že by ho otec len vyhanbil, ak by len toľko skúsil ako jeho brat. Chodil, blúdil po horách, po dolách, po pustatinách, až zase po roku prišiel k striebornej hore.

„Hej,“ povie si, „tuto môj brat nebol. Ale to človek ani neslýchal takýto zázrak, takáto krásna strieborná hora!“

Uprizeral sa — uprizeral na tú horu a odlomil si z nej strieborný prútik, aby mu uverili, kde on hen bol.

Keď domov dochodil, ešte zďaleka volal:

„Otec môj, otec môj, bol som vám ja ešte ďalej! Pozrite, tento prútik je až hen zo striebornej hory!“

¹chaseň — úžitok

Ale otec odpovedal:

„Veru nemáš čím pochváliť sa ani ty. Veď ja s tvojou materou chodieval som dakedy ku striebornej hore dopoludnia. Vidím len, že je z vás dvoch nič. A čože z teba tretieho?!“

„Čo Boh dá, to bude!“ povedal na to ten tretí. „Keď je už na mne rad, skúsím i ja svoje šťastie!“

A tu milí bratia dobre nezašli sa od smiechu, že ešte aj Popolvár chce pustiť sa do sveta, ktorý dosiaľ od pece nebol ani na krok. A otec — akosi zamyslený — nezastal ho. Tu náš Popolvár rozžialil sa, že ho tak za nič nemajú, a nechal ich tam.

Rozžialený chodil po dvore a ani nevedel, ako dostal sa ku kope hnoja. Na hnoji ohrieval sa jeden prašivý koník a ten Popolvára takto oslovil:

„Popolvár, nežiaľ sa ty nič! Budeme my dvaja dobrí kamaráti spolu. Predstúp ty ešte raz smelo pred otca a nevyžiadať si na cestu nič inšie, iba mňa a ten zhrdzavený paloš z komory, veď tvoj otec vie, ktorý. Nebude ti ho chcieť dať, ale ty stoj len na svojom a bude všetko dobre.“

Podľakoval sa Popolvár koníčkovi za radu a predstúpil ešte raz pred otca.

„Nuž čože ty, akože ty, Popolvár? Vari by si predsa chcel do sveta?“

„Chcel, otec môj!“ odpovedal Popolvár smelo.

„A čože si žiadaš na cestu?“

„Nič inšie, otec môj, len ten zhrdzavený paloš z komory a toho prašivého koníka na hnoji!“

Pokrútil otec hlavou a sprvotky nechcel mu to dať, že nač by mu to bolo; ale potom na všetko mu privolil.

Opásal si Popolvár zhrdzavený paloš, ulapil koníčka na povrieslo a viedol. Tu ešte len zachodili sa bratia od smiechu a ľudia po meste stávali na diváky, ako podlamujú sa koníčkovi kolená, ako viazne do blata a Popolvár musí dvíhať si ho sám za každým tretím krokom. Ale podvíhal si ho verne a nerobil si z toho všetkého nič.

Po psote, po biede vyknísali a vyvliekli sa z mesta von.² Tu Popolvár zosadol, že si koníčka radšej povedie. Ale milý koník len striasol sa a hneď bol z neho krásny tátošík.

„Ej,“ povedá, „veďže si ty, Popolvárko, nemysli, že som ja hod'asaký koník; veď som ja tvojho otcov tátoš. Ani ten paloš ti je nie ako druhé paloše. Ale čo mu rozkážeš, všetko do kolena zrúbe. Mňa si ale naobročíš, dáš mi za korýtko ovsa a za korýtko ohňa!“

Rád bol Popolvár, že také veci má, a doniesol hneď svojmu tátošíkovi za koryto ovsa a za koryto ohňa. Ten to všetko chytro pohltal a len tak žilky v ňom ihrali.

„Sadaj, Popolvár,“ rečie tátoš, „bo ďalekú cestu máme!“

²Podľa druhých ide a poberá sa Popolvár cez mesto a pred divákmi na svini a tátoš čaká ho až za mestom. I sviňa tu má svoj báječný význam, je ona podľa povestí u našich predkov predstaviteľka zeme v jej dobe a podobe zimnej. — Popolvár s tátošom predstavovateľ slnka na oblohe nebies. Popolvár na svini sediaci znamenal by teda najbližšie postavenie slnka k zemi či radšej zeme k slnku v dobe obratu vianočného. - Pavol Dobšinský.

Vysadol Popolvár a už leteli ponad doly, ponad hory, že tieto len ako mraveniská mrvili sa pod nimi. O chvíľku tátoš zastal:

„Tu je,“ povedá, „hora medená, po ktorú tvoj najstarší brat za rok došiel a po ktorú ja tvojho otca s materou na raňajšok nosieval som. Zosadni a daj mi za korýtko ovsu, za korýtko ohňa!“

Nič nemeškal, naobročil si tátošíka a leteli zas, že len tak menili sa im doly, hory pred očima. O chvíľku tátoš zadupotal:

„Tu sme,“ povedá, „na striebornej hore, po ktorú tvoj starší brat za dva roky chodil a po ktorú tvojho otca, mater dopoludnia nosieval som. Zosadni a daj mi za korýtko ovsu, za korýtko ohňa!“

Len čo nahltal sa tátoš ovsu a ohňa, už leteli zase; len tak preletúvali popod nich doly, hory, akoby okom mihol. O chvíľku zastal tátoš ešte raz:

„No, tu sme už na zlatej hore, kde tvoji bratia nikdy neboli. Ale naobroč ma ešte raz, donesiem ťa k tvojmu otcovmu priateľovi na noc!“

Popolvár si tátoša ovsom a ohňom naobročil. Len dakoľko skokov urobili a tam ti už stáli na dvore veľikého zámku.

Vnišiel Popolvár dnu a poklonil sa pekne pánovi, ako svojho otca priateľovi.

„Ej, ej, synák môj,“ čudoval sa mu kráľ do očí, „či by to ozaj tak bolo, žeby som ja ešte na moje staré dni živého človeka videl a žeby si ty bol môjho priateľov syn? No, ale ti aj z očí dobré vyzerá, a keď si dnes prešiel cez tri hory, to len môj priateľ mohol svojho syna tak ko mne vypraviť. Ej, veď takých priateľov ani nebolo, ani nebude, ako sme my boli s tvojím otcom, kým sme za mladi bojuvali proti tej ježibabe — veď ti hádam otec povedal o nej?“

„Vravieť, nevravel nič takého,“ rečie Popolvár; „ale mi paloš sebou dal!“

„Ej, veď ten paloš dost' nazrážal sa babinho vojska! Ale čože! Čím viac ho zrážal, tým viac rojilo sa ho zo zeme. Na staré kolená nechali sme to potom všetko tak!“

„No, skúsia to moje mladé ruky,“ povie Popolvár. „Ačak nebudete mať nič proti tomu?“

„Ej ba, šanoval by ťa, mladú krv. A radšej vráť sa! Lebo ježibaba zohnala všetko vojsko proti mne a ešte do rána udrie na nás. Ja, ako ja, čo aj zhyniem, len či ty mladý ostaneš. Aspoň chýr o mne otcovi zanesieš.“

Ale Popolvár neustúpil. Ledva svitalo, už sedel na tátošovi a poberal sa s kráľovským vojskom proti ježibabinmu vojsku, ktoré ako dáko more bolo rozliato tam na jednej lúke. Vprostred vojska stála ježibaba sama na jednom postavisku^{3,4} z ktorého očima iskrila a rozkazy vydávala.

„Len sa smelo do nich!“ zvolal Popolvár a sám pustil sa popredku. Svojmu palošíku rozkázal rúbať a ten stínal všetko do kolena. Hlavy padali ako makovice, ale to všetko nič nepomohlo, keď babino vojsko ako zo zeme rástlo a čo ho raz postínali, to ho vždy viac pribúdalo. Predsa

³postavisko — lešenie
⁴lešení

Popolvár prerúbal sa s palošíkom až k tomu babinmu postavisku⁵ a rozkázal palošíku, aby už teraz to stavisko zrúbal. Hneď bola ježibaba z neho dolu na zemi a vláda jej opadla. Popolvár kázal ju na márne kusy rozsekať. Keď bolo po ježibabe, i jej vojsko zmizlo, len akoby bolo odrazu prepadlo sa do zeme.

Bolže starý kráľ rád, že si na svoje staré dni od tej ježibaby oddýchne a chce Popolvára hostiť u seba, dokiaľ by sa mu len bolo páčilo. Ale Popolvár nemal pomeškania, bo si myslel, že už predsa voľač vo svete vykonal, s čím by mohol pred otca predstúpiť. I tak vybral sa hneď domov a nebavil sa ani po ceste, iba kým pri zlatej, striebornej a medenej hore tátoša ovsom a ohňom naobročil a kým si z každej hory po ratoliestke⁶ odlomil.

*

Keď pred rodinné mesto došli, tátoš premenil sa zase na prašivého koníka a len tak nohami zapletal. Ľudia na diváky stávali a zachodili sa od smiechu. Bratia robili si posmešky z neho. Ale otec pýtal sa vážne:

„No, syn môj, kdeže si mi chodil?“

„Pozrite, otec môj!“ vravel už teraz Popolvár. „Odkiaľ je táto medená halúzka, tam som bol na raňajšok; odkiaľ je tento strieborný konárik, tam som bol dopoludnia; odkiaľ je táto zlatá ratolesť, tam som bol spoludnia a večer som obsadol na noc za zlatou horou u vášho priateľa. Pozdravuje vás srdečne!“

„Ďakujem za pozdravenie! A ty, synák, chlap si, keď si mi ho doniesol. Ale môj starý priateľ ešte žije? Neskazila ho tá prekliata ježibaba, čo sme my proti nej bojuvali? No, hovorže, hovor!“

„Chcela ho, ale mu viac nič neurobí. Tej sme i postavisko⁷ zrúcali, i ju palošík na márne kusy rozsekal, i vojsko prepadlo sa jej do zeme!“

Otec bol nad tým cele uvelebený a vyrozprával milému synkovi ešte aj o troch svojho priateľových dcérach, z ktorých bola jedna krajšia ako druhá. Ale že tie tej ježibabini synovia, draci, odvliekli a tam dakde v dierach držia. Aleže to by bol víťaz, kto by tie vyslobodil.

A Popolvárovi bolo treba len to počuť, hneď bol na všetko hotový. Otec by rád bol už býval, aby sa mu nebolo ani vyrieklo, bo chcel mať hodného syna pri sebe a vec to bola nebezpečná. Ale keď Popolvár sám chcel, nuž mu naposledok privolil ísť a šťastie skúsiť.

Šiel Popolvár rovno k tátošíkovi svojmu a rečie mu:

„Koníček môj, pôjdeme ešte do cesty!“

„Viem,“ povedá tátošík, „čo chceš. Ale podobral si sa na veľa. Bo tých drakov ešte nikto neprevládal, aj ty neviem ako obideš.“

„Ako Boh dá, tak bude,“ povie Popolvár. „Ani ježibabu dosiaľ nepremohli, a my sme ju predsa skántrili. Len my, tátoško môj, poďme!“

⁵postavisko — lešenie

⁶letorostke

⁷postavisko — lešenie

„Keď už len tak chceš,“ preriekol naostatok tátoš, „lenže sa teda vyberme!“

Ráno na svitaní šli a veru len tak ako prv: cez to mesto ledva vliekli sa a ľudia smiali sa im. Hej, ale za mestom striasol sa tátošík, nahltal sa ovsu a ohňa a už leteli, až preleteli i medenú i striebornú i zlatú horu a na noc stavili sa zase u otcovho priateľa vo veľikom zámku. Tam im boli radi a kráľ by bol Popolvára na rukách nosil od samej radosti, že ho zase vidí. A len ho už unúkal, aby si posedel, aby si pohovel, aby pohostil a pobavil sa u neho.

„Ej, nie mi je tak na pohovenie, na pobavenie,“ hovoril Popolvár. „Radšej hádam pôjde i vám len o to, aby som vaše dcéry vyslobodil.“

„Tie najlepšie ani nespomenúť,“ zasmútil sa kráľ. „Tie sú už tam a nik nevymôže ich z pazúrov tých drakov. Na to, synák, nedávaj sa ani ty, bo tam zahynieš.“

„Zahyniem, nezahyniem, poručeno bohu. Ale mne vy už aspoň cestu ukážete k tým drakom.“

Dlho krútil kráľ hlavou, či mu má na to privoliť, či nie. Ale naostatok mu len prisľúbil, že poč možno, odprevadí ho a ukáže mu cestu k tým dieram podzemným, kde tí draci bývajú.

Na druhý deň vybrali sa a šli za drahý čas cez tú samú krajinu, čo boli vybojovali od tej ježibaby, až prišli na samý samučičký kraj. Tu ukázal mu kráľ pozďaleka jednu dieru a vrazil:

„Vidíš, tam je moja najstaršia u draka s troma hlavami. Ak podarí sa ti toho zbit', ona sama ti ukáže cestu ku svojej sestre. Idže teda, s Bohom!“

„S Bohom putujte aj vy naspäť a nezabývajte na mňa!“

Tak rozžehnal sa Popolvár s kráľom i s jeho družinou a šiel už potom sám do tej diery.

Dlho kotal po nej sem i tam, kde by toho draka vykotal; ale nič. Až raz zazrie svetlo. Ide proti tomu svetlu a príde pred krásny zámok. Smelo vníde dnu a tam ti mu príde v ústrety pekná kňahyňa, najstaršia dcéra kráľova, a víta ho, ale neveselo:

„Jaj, človeče boží, kde vzal si sa tu? Od toľkých rokov som tu zakliata a ešte som ľudský parsún nevidela! Ale škoda ťa, pekný mládenec, škoda ťa! Ak môj muž príde, hneď ťa zožerie!“

„Ako Boh dá, tak bude!“ povie Popolvár. „Ale by som už len rád merať sa s ním a teba vyslobodiť.“

Vtom zahrnel na dvore dvadsaťpäťcentový budzogáň, až zem zatriasla sa.

„Jaj, to je môj muž a viac nikto nemôže ani von ani dnu,“ vykrikla predesená kňazná. „Tu máš tento prsteň, keď skrutneš si ho na prste, za sto chlapov sily dostaneš. A len uchýľ sa voľakde, aby ťa priam nezdrapil.“

Ledva dopovedala, už drak vpálil dnu, poňuchal na všetky strany a zareval:

„Ženo, človečina smrdí! Kde je, kto je, že ho zjem.“

„Ach, mužíček môj drahý, kde by vzala sa tu človečina? Ved' vieš, že tuná nechyrovať ani

vtáčika ani vrábika, nie že by to človečika.“

„No nič, ženo! Človečina smrdí, sem s ňou! Lebo hneď teba zožeriem,“ reval drak ešte horšie a vyplazenými jazykmi vylizoval si rozďavené pysky.

Tu Popolvár postavil sa sám pred kňažnú, aby ju drak voliak neschmatol a povedal:

„Tu som ti, čo chceš so mnou?“

„Ba ty so mnou? A či si ty chlap, že tak smelo odpovedáš?“

„Ak neveríš, poď sa za pasy!“ rečie mu Popolvár.

„Keď tak chceš, nedbám. Poď von na tok, kde nám bude aspoň priestrannšie,“ povie drak.

Vyšli na ten tok. Popolvár si paloš odpásal a prsteň na ruke okrutol. Hneď očul v sebe za sto chlapov sily. Drak špatne zamumlal, pochytil Popolvára a vrazil ho po kolená do hlíny. Ale Popolvár zrezka vyskočil, pochytil draka a uderil ho po pás do zeme. Sťažka podvíhal sa drak, ale vrazil ešte potom Popolvára tiež po pás do tej hlíny. Len teraz pozbieral sa Popolvár a tak mrštil drakom na jeden myk do hlíny, že tomuto iba hlavy von trčať ostali. Nehnul sa drak, iba rozďavené pysky jazykmi zalizoval a plameň z nich púšťal, dobre Popolvár tam nezhorel. Ale rozkázal palošíku a ten sfaklil hlavy draka, že krv ako z hocakého hoväda na všetky strany sičala.

Keď Popolvár prišiel ku kňažnej, tá ho od radosti bozkala a bola by hotová bývala vybrať sa hneď s ním domov. Ale Popolvár nemal ani strpenia, kým mu len neukázala cestu ku svojej mladšej sestre. Dost' sa mu tá naprevrávala, že tam drak strašnejší so šiestimi hlavami, ale on vo meno božie len šiel.

Prišiel ku druhému zámku a vnišiel dnu. Tam stredná kňahyňa. I táto len rukami od divu zalomila:

„Jajže, človeče boží, kde vzal si sa tu? Od toľkých rokov tuná som zakliata a ešte som ani podoby človeka nevidela. Ale utekaj, krásny mládenec! Môj muž hneď tu, zožerie ťa!“

Nebolo jej ani to dopovedať, už v povetrí zahučalo a päťdesiatcentový budzogán tresol na dvor, až zatriasla sa zem.

„Jaj, to môj muž a viac nikto nemôže ani von ani dnu,“ vykrikla predesená kňažná. „Tu máš skoro tento prsteň, keď okrutneš si ho na prste, za dvesto chlapov sily dostaneš. A už len maj sa na pozore!“

Uchýlil sa Popolvár a mal času. Bo drak vpálil dnu, ňuchal na všetky strany a reval:

„Ženo, človečina smrdí! Kde je, kto je, nech ho zjem.“

„Ach, mužíček môj drahý, kde by vzala sa ti človečina? Ved' vieš, že tuná nechyrovať ani vtáčika ani vrábika, nie že by to človečika.“

„No nič, ženo, človečina smrdí, sem s ňou! Lebo hneď teba zožeriem!“ reval drak ešte horšie a vyplazenými jazykmi vylizoval si rozďavené pysky. Popolvár postavil sa hneď sám pred kňažnú, aby ju ozaj drak voliake neschmatol a povedal:

„Tu som ti, čo chceš so mnou?“

„A tyže červík, čo? Len či si ty naozaj chlap, keď tak smelo odpovedáš?“

„Ak neveríš, poď sa za pasy!“ rečie mu Popolvár.

Drak iba mumlal, že s takou potvorou zapodievať sa musí, ale vyšli von na tok, na priestranstvo. Pochytil drak šuhaja a vrazil ho po pás do zeme. Ale tento si bol už skrútol prsteň a mal za dvesto chlapov sily. Vyskočil teda ako nič; stisol draka cez poly, že kosti v ňom sprasťali. I mykol ho odrazu do zeme, že mu iba hlavy von trčali. V strachu a v jede vyplazil drak jazyky a z rozďavených pyskov púšťal dym a oheň na Popolvára. Zavolaľ tento na palošík a hneď hlavy fľkali a krv na všetky strany sičala ako z hoväda. V horúcom plameni aj palošík ustával. Ale mu Popolvár jednotaj privolával, aby len ťal do toho; kým len všetkých šesť hláv nesfaklil.

Vydýchol si Popolvár a vrátil sa ku kňaznej. Táto ho srdečne objala a bola by hotová bývala vybrať sa hneď s ním domov. Ale on nemal ani pozhovenia, kým mu len neukázala cestu ku svojej najmladšej sestre.

„Akože by sme,“ povedá, „aj ukázali sa otcovi na oči, keby som mu vás všetky tri nepriviedol?“

S tým šiel vo meno božie ďalej.

Šiel dlho starými horami, rúdnyimi cestami, až prišiel ku tretiemu zámku, kde u dvanásťhlavého draka bola tá najmladšia. I táto len zhrozila sa a rukami zalomila:

„Jaj, človeče boží, kde berieš sa tuná? Od toľkého času som tuná zakliata, čo som obraz ľudský nevidela, a teraz hádam teba uvidím prvého i posledného. Ach, utekaj, krásny mládenec, utekaj! Môj muž hneď tu, zožerie ťa!“

Ani to nedopovedala a už stocentový budzogán tresol na dvor. Zhučalo to, až všetko triaslo sa a viac nikto nemohol ani von ani dnu.

„Jaj, čože to bude, už sme v klepci! Ale vezmi skoro tento prsteň, keď okrutneš si ho na prste, za tristo chlapov sily dostaneš. A už len varuj sa!“

Už drak dvere otváral, ňuchal na všetky strany a reval:

„Ženo, človečina smrdí! Kde je, kto je, nech ho tu skmášem!“

„Ach, mužíček môj drahý, kde by vzala sa ti človečina?“ krotila ho ona. „Ved' vieš, že tuná nechyrovať ani vtáčika, ani vrábika, nie že by to človečika!“

„Nič nenaprevrávaš, ženo! Tu človečina smrdí, sem s ňou! Ak nie, teba zožeriem!“ reval drak ako sto hromov a vyplazenými jazykmi vylizoval si rozďavených dvanásť papúl.

Popolvár skočil pred kňaznú, aby ju ozaj ten drak voliaľko neschmatol. I rečie:

„Tu som ti, čo chceš so mnou?“

„Ba ty, červiačik, čo tu hľadáš? Len či si ty naozaj chlap, že tak smelo odpovedáš?“

„Ak neveríš, pod' sa za pasy!“ rečie Popolvár.

Drak iba mumlal, že taká pačmaga pletie sa mu tuná do cesty; ale vyšli pekne von na tok, na priestranstvo.

„No, chyt' ma, ty črvotoč,“ vraví drak; „lebo ak by som ťa ja chytil, viac by si kašu nedúchal; nevedel by som ani to, či som dakedy v dákych rukách bol, či nie.“

A veru milý Popolvár chytil draka, že tomuto trocha aj v očiach mrklo, a mrštil ním po kolená do zeme. Jaj, ale čože to bolo drakovi? Ten vyskočil a vrazil Popolvára po pás do zeme. Pozbieral sa Popolvár a skrútol si ešte raz všetky tri prstene na prstoch; hneď mu sily pribudlo, akej ešte nemal. Pochytil už teraz draka cez poly, čo len tak prašťalo; vrazil potvoru do zeme, že jej iba hlavy von trčali. Rozd'avila pysky, vyplazila jazyky; ale aj dym a plameň valil sa z nich na všetky strany. Sám Popolvár omdlieval od horúčosti. Tu palošík vyskočil z pošvy sám. Keď to Popolvár videl, len jednostaj volal naň a povzbúdzal ho:

„Palošíček môj zlatý, tni, sekaj, kým len všetko nezrúbeš!“

Aj s palošíkom bolo v ohni všelijak; ale čo raz hlava odfrkla, to menej páliho ho; nuž ich len postínal všetky.

Vydýchol si Popolvár ešte len teraz a šiel ku kňažnej. Tá iba milým okom pozrela naňho, a keď tak aj on pozrel na ňu, veru popáčila sa mu; lebo bola oveľa krajšia od tých druhých. Ale nebolo času na meškanie. Zobrali v tom zámku, čo tam bolo drahého, položili všetko na tátoša a šli. Šli po strednú i po najstaršiu sestru; všade nabrali bohatstva dosť a tátoš doniesol ich so všetkým pekne do otcovského zámku.

Starý kráľ mladol od radosti, keď svoje dcéry videl pred sebou, krajšie ešte a urastlejšie, ako prv boli. Nechcel o inšom ani počuť, ako o svadbe, a Popolvár aby si už len vybral tú najmladšiu. Ale Popolvár o tom ani počuť. On náhlil sa len k otcovi rozpovedať, ako čo stalo sa, a potom aby už otec jeho urobil, čo za dobré uzná.

I tak odobral sa a letel na svojom tátošovi ponad hory, doly, iba čo zastavil sa pri zlatej, striebornej a medenej hore, kým si na znamä^s konáriky z nich poodlamúval a tátoša ovsom a ohňom naobročil.

*

Keď domov pred mesto došli, premenil sa tátoš na prašivého koníka a dovliekol sa ako dolámaný do kráľovského zámku. Ale otec už vyzeral syna a zazrel ho dívajúci sa von oblokom. Hneď zavolať:

„Chvála milému Bohu, môj najmilší syn ide!“ A bežal mu naradovaný v ústrety na dvor.

Radosti a otázkam nebolo konca-kraja, kým Popolvár nerozpovedal všetko, ako drakov pobil a tri kňahyne domov doprevadil.

„No chlap si!“ potľapkal ho otec po pleci. „Teraz by už prichodilo len svadbu robiť. Traja ste a tam tiež kňahyne tri, jedna krajšia od druhej!“

^sznamä — znak

A tí dvaja, čo nič nevykonali, miesto toho, čo by boli mali oči zohnúť až k zemi, hneď do toho hotoví. Vybrali sa razom k otcovmu priateľovi, kde dve staršie kňahyne si vypýtali, aj domov doviedli ako nevesty. A veselili sa tí a radovali, akoby už celý svet ich bol.

Ale Popolvár len krútil hlavou na to na všetko a chodil akýsi zamyslený.

„Čože ti je?“ opytovali sa ho bratia. „Vari ti sliepky chlieb pozobali?“

Ale on im na také reči neodpovedal ani slova.

Raz už potom aj otec opýtal sa ho:

„Ej, Popolvár môj, čože je tebe, že si taký zachmúrený, keď druhí rozveseľujú sa? Rozveseľže sa mi už aj ty, veď si už veľa vykonal na svete!“

„Veľa, neveľa, otec môj drahý,“ rečie Popolvár, „ale mne len to pokoja nedá, či ozaj jesto ešte dakto na svete, čo by väčší bol odo mňa?“

Otec urobil sa, akoby nedopočul a začal syna prehovárať, ako by to pekne bolo, keby si aj on doviedol nevestu a prežíval, zažíval si s ňou v milej láske, úprimnosti, ako to Pán Boh prikázal. Ale Popolvár zas len krútil hlavou a zas len opytoval sa:

„Otec môj, či jesto ešte dakto väčší na svete?“

„Jest, syn môj, jest ešte Železný Mních,“ rečie mu na veľa opytovania zasmútený otec. „Ale toho nik neprevládze, bo ten zná všetko, načkoľvek si pomyslí, alebo čkoľvek zvedieť zažiada si a len slovo vyriekne, premení koho chce, nač chce. K tomu, hľadže, nemôž ani zblížiť sa.“

„Ej, ani k ježibabe nik nesmel, ani k jej synom drakom a tam sú už dakde v pekle na dne. Len ja idem aj o tomto poradiť sa k môjmu tátoškovi,“ povedal Popolvár a šiel hneď k svojmu tátošovi.

Smutný stál tátoš na dvore s ovesenou hlavou. Lebo už vedel, čo si pán jeho zamyslel a že to nepriam na dobré vypadne.

„Ej, tátoško môj, čože si mne ty taký smutný?“ opytuje sa ho Popolvár.

„Ej, pán môj,“ rečie mu tátoš, „akože by som ja nebol smutný, keď ty ideš, kde ja ani postaviť sa nemôžem s tebou. Ačak vyberáš sa k Železnému Mníchovi? Ešte len zd'aleka budeme, už nás ten premení, na čo chce, a my všetku vládu potratíme. Ja s tebou pred Železného Mnícha nepôjdem.“

„Keď pred neho nepôjdeš, aspoň mi toľko sľúb, že ma až k jeho bydlisku zanesieš,“ povie Popolvár.

„Toľko ti ešte prisľúbiť môžem, ale viac odo mňa nežiadaj,“ povie tátoš.

Popolvár ani viac nežiadal a šiel zase len otca unúvať. Tento ho chcel ešte vždy na inakšie myšlienky nakriatnuť⁹. Ale napokon nechcel mu ani vôľu zlomiť a pustil ho. Dal ale hneď celý zámok čiernym súknom obtiahnuť, ako Popolvár z neho vykročil, a povedal:

⁹nakriatnuť — nahovoriť

„Ani to súkno nikdy z neho nezíde, ak nevráti sa môj Popolvár.“

Preletel Popolvár na tátošíkovi ponad medenú, striebornú i zlatú horu a už spúšťal sa k otcovho priateľovmu zámku. Tu ti aj tento zámok čiernym súknom obtiahnutý.

„Milý Bože, čože je toto?“ myslí si Popolvár. „Veď tu ešte ani veselie nemalo odstať a už smútok majú!“

A veru bol smútok u otcovho priateľa, lebo dočím veselili sa tam, najmladšia kňahyňa vyšla na prechádzku — a tu ti, vraj, spustil sa na ňu Železný Mních a uniesol ju.

Nemal Popolvár ani tak strpenia, a už len aby skôr tam bol, kde Železný Mních býva. Tátoš zanesol ho až neďaleko zámku Mníchovho; ale tam zastal a povedal mu:

„Vidíš, ako trasie sa tam na kuracej nohe; to je Železného Mníchov zámok! Máš času ešte vrátiť sa; lebo istotne viem, že dostaneš sa do Železného Mníchovej moci. Ale urob si, ako chceš; ja ešte tu počkám na teba, čo to s tebou bude!“

„A už poručenobohu, čo bude; ja už len idem!“ povedal Popolvár a šiel pravo do zámku.

Železný Mních myslel si práve na Popolvára; nuž vedel všetko, čo robí sa. Čakal ho vonku na dvore aj s kňahynou. Kňahyňa milo pozrela na Popolvára, ale Železný Mních len zaškúlil naňho a povedal:

„Už mi ho síce neujdeš! Staň sa prosom!“

V tom okamžení rozsypal sa Popolvár na proso. Neďaleko bolo smetisko a na tom smetisku hral kohút. Mních zavolať na kohúta:

„Kohút, pozobaj proso!“

Kohút pozobal proso do zniku¹⁰ a bolo po Popolvárovej moci!

Aj by ten tam bol zanikol, keby nie tej kňaznej. Ale táto húkala, húkala, koľko húkala, čo tu robiť? Až ti pekne prišla k Železnému Mníchovi a naoko ukázala sa mu milá, prívetivá ako nikdy predtým:

„Hľa, teraz páčiš sa mi už, keď takéto divy robíš. Lebo vidím, že tebe rovného na svete niet. Ale počuješ, to by ešte len dač bolo, keby to, čo raz tak premení sa, možno bolo zas na také urobiť, ako prv bývalo.“

„Ale id' mi s tým!“ odišiel Železný Mních od nej. Ale ona za ním. Neprestávala ho unúvať dovtedy, kým len jej nevyjavil, že tam a tam v tej svetlici visia na stene dva paloše, ktoré vo dne v noci bez zastatia proti sebe sekajú a keď zakliatu vec medzi ne hodí, i tú síc na márne kusy rozsekajú, ale tá hneď odkľaje sa a bude, čo prv bola.

Nebolo jej viac treba. Vykradla sa na dvor a „ci, kohútik, ci, ci, ci; cibuška, cip, cip, cip!“ privábila k sebe kohúta, chytila a zabila. Proso mu zo zobola vypárala, poutierala a pod' s ním do tej svetlice, — hodila ho medzi tie dva paloše. Paloše proso na márne kusy rozsekali, ale Popolvár vyskočil z neho raz krajší. Nedala mu ani ďakovať, ba ani slova šepnúť, aby —

¹⁰znik: do zniku — úplne dočista

preboha — Železný Mních najmenšie neobadal, ani na nič nepomyslel. Len ho zaviedla do jednej hlbkej temnej komory. Tam aby ani nečuchol, kým ona ďalej cestu nepreklesne. S tým vrátila sa k Železnému Mníchovi, akoby nič nebolo.

Líškala sa mu ešte raz krajšie. A to len, čo chcela prezvedieť sa, v čom on má tú svoju moc. Ale z toho veru nič nebolo. Železný Mních ju naveky od seba odstrčil, keby o tom najmenšie nadštrkla. A keby si ešte bol pomyslel, prečo doveduje sa ona o tom, nuž by bol hneď o všetkom vedel a bolo by bývalo aj po všetkom. Ale na šťastie teraz mu ani najmenšie na um nezišlo, keď iba domrzal sa pri nej.

Ale kňažná vždy zápät' za ním; líškala sa mu dovtedy, kým len nepreriekol:

„No, keďže by si už bez toho zaspať nemohla, poviem ti. Tamto na more priletúva každých sedem rokov zlatá kačka. Kto tú kačku ulapí, zlaté vajce z nej vypáre a zje, ten dostane tú moc, čo ja teraz mám: na čo si pomyslí, alebo čo zvedieť chce, to zvie; koho chce, premení, nač chce, len či slovo prerečie. Dnes mína sa tých sedem rokov a kačka prileť na more hneď teraz zvečera. Zajtra, dá Boh, stanem sa zase na nových sedem rokov pánom a ty ešte len potom budeš moja naveky.“

„Tak, Mníšek môj zlatušský, tak!“ uľulkala a učičkala ho kňažná, kým len neusnul. Zatiaľ veru i zmrklo sa a ona išla k moru zlatú kačku vyzerat'. I zazrela ju, plávajúcu po širokom mori. Hneď bežala s novinou k Popolvárovi a rozpovedala mu celú vec.

„Id', Popolvár, id',“ dokladala, „týmto dverami von z tejto temnice; jednako je už z polnoci. Ale aby si mi na úsvite už ty pánom bol; lebo ináč bude po mne aj po tebe!“

Vyšuchol sa Popolvár ako nič z temnej komory a iba letel k tomu moru. Po mori plávala kačka zlatá, a keď ju začal vábiť „káč, káč, kačička,“ sama mu prišla v ústrety. Ale čože? Ledva ju chytil a vajce z nej vypáral, tu stojí nad ním i Železný Mních a driape mu vajce z úst. No, aj Popolvár bol rezký šuhaj! Ruku mu od svojich úst odrazil a ešte ani dobre neprežrel to vajce, už volal naňho:

„Bud' divá sviňa!“

V tom okamihu premenil sa Železný Mních na divú sviňu a zutekal do hory.

Už bol Popolvár najväčší na svete; lebo všetko vedel, na čo len pomyslel si, alebo čo zvedieť chcel, a oproti postaviť sa jemu — no, tej vlády vari už nik viac nemal, ani mať nebude!

Veselo si išiel k oslobodenej kňažnej a tá usmievajúci prišla mu v ústrety. Už boli naveky svoji. Bohatstva nabrali, čo by vari pre celý svet postačovalo.

A tátošík len veselo zarehtal, keď ich niesol domov. Stavili sa najprv u jej otca a ten už vopred, ako ich videl prichodiacich, dal čierno súkno strhnúť a zámok červeným obtiahnuť. Veselilo sa tu všetko poddanstvo. Mladý párik ale vybral sa hneď aj s otcom k Popolvárovmu otcovi, kde chýry o nich popredku šli — a tu už zámok i mesto na znak radosti tiež červeným súknom obtiahnutô bolo. Starí králi a priatelia objali sa teraz srdečne, a keď len svoje deti šťastné videli, utiahli sa cele do pokoja a všetko kráľovanie poručili na najmladšieho Popolvára.

Slávne kráľoval potom Popolvár najväčší na svete — a kráľuje ešte aj dosiaľ, ak nezomrel.

Ženský vtíp

Podali Adolf Reuss a Pavol Dobšínský z Gemerskej, Eugen Vrahobor Špárnensis z Liptovskej stolice.

Kedysi, ale nebudaj i to už dosť dávno, boli dvaja dvorania¹: jeden chudobný a druhý bohatý. Chudobný nemal iba jedno prasiatko; aj tomu nebolo čo podhadzovať, keď na celom bydle ako na dlani. Bohatý mal zo desať tých ošípaných a často im podhadzoval jačmeňa, aj na válovci vždy mali čo lokat'. Že to bolo na jednom dvore, prasiatko aj tri razy dňa dobehlo medzi čriedu bohatého dvorana a uchytilo si jačmeňa, nalokalo sa aj na válovci. Len to raz boháča domrzelo, pochytil kyjanicu, puk prasa po čele. Hneď sprplilo sa v prachu a bolo po ňom.

Chudobný človek šiel žalovať sa k stoličnému, aká škoda stala sa mu. Bohatý bránil sa, aká i jemu škoda diala sa, a nechcel platiť za prasa. Pán stoličný nemohol ich porovnať.

„No dobre,“ povie naostatok, „obom stala sa vám škoda a toho bude vynáhrada, kto z vás zajtra ráno vyháda: Čo je najtučnejšie, čo je najrýchlejšie a čo je najčistejšie?“²

Oba prišli domov s ovesenými nosmi.

Toho bohatého privítala žena:

„No, čože chodíš ako oparený?“

„Ej, daj mi aspoň ty pokoj,“ odvrkol jej, „veď by to ani čert nevymyslel! Ešte ti nám hádky zahádal, že vraj toho bude právo, kto ich uhádne.“

„Nuž, čo za hádanky?“

„Že vraj, čo je najtučnejšie, čo najrýchlejšie a čo najčistejšie?“

„Nuž ale ešte aj na tom hlavu lámeš, ty trubiroh, ty?! Veď si si to hneď mohol pomyslieť: čože by bolo tučnejšie ako naša krmnica, ktorú už od troch rokov krmíme; čože by bolo rýchlejšie ako naše kone, čo ich každý deň obrokujeme; a čože by bolo čistejšie ako naša studňa, do ktorej každý rok dva centy soli vrhneme!“

„A veru pravdu máš, žena moja!“ vyjasnila sa tvár boháčovi, akoby už bol aj to právo vyhral, aj ho pán po pleci potľapkal, že je múdry človek.

Keď tamten chudobný cez dvere dnu šiel, vstala mu od stola v ústrety jediná šestnásťročná dcéra a hneď mu na očiach čítala, že je to so všetkým nie dobre:

„Nuž, čože vám je, apko? Bol by to hrom, nie robota, ak by ste boli prehrali!“

„Prehrať som ešte neprehral, ale ani neviem, čo dohrám,“ rečie otec a rozpovie si dcére celú

¹dvorania — ľudia, bývajúci na tom istom dvore

²Podľa Špárnensisovho podania zneli otázky: Čo je človeku najmilšie, čo je najsladšie, čo je najchytnejšie. Bohatý rozlúštil ich: Najmilšie je človeku žena jeho, najsladší je med, najchytnejšie je mlynské koleso, bo toto naveky krúti sa. Chudobný ale vyhádka: Najmilší je človeku život, najsladší je sen, najchytnejšia je myšlienka, bo v okamžení zo zeme do neba zaletí.

vec.

„Nič nebojte sa, apko; veď ja si to do rána premyslím,“ povedala dcérka, — a s tým potom uložili sa aj na pokoj.

Ráno dcéra iba voľač pošuškala otcovi do ucha, priam šiel tento vytešený pred stoličného. Tam čakal už aj bohatý a hrdo postavil sa prvý do radu. Oj, ale by ste boli videli, ako utiahol sa, keď pán stoličný na jeho hádanie len to riekol, aby mu s takými pletkami ani do domu nechodil.

„Nuž a ty že? Čože si vyhútal?“ obrátil sa k tomu chudobnému.

„Nuž prosím ponížene pána urodzenkého, ja len tak poviem, že najtučnejšia je naša matička zem, lebo z nej všetci tyjeme;³ najrýchlejší je ale mesiac, bo ten každé štyri týždne zem i nebo obehne; a najčistejšie je slnce, lebo naveky rovnak pekne svieti.“

„Chlap si!“ potľapkal ho pán stoličný po pleci. „Tento tvoj bohatý dvoran ani nemal zač, pre trocha toho jačmeňa, zabiť tvoje prasiatko. Na vynáhradu dá ti tú tučnú krmnicu, ktorú už od troch rokov krmia.“

S tým právo odstalo. A bohatý hrdoš odišiel ticho, ani ho čut⁴ nebolo. Nesnilo sa mu, že ho pán stoličný tak zahanbia a ešte mu aj od tučnej krmnice utrú ústa. — Ale keď chudobný poďakoval sa za právo a akoby už po všetkom odchodil, tu pán urodzený zakyvkal ho naspäť, že vraj ešte na jedno slovo.

„Ty,“ hovorí mu pán, „ty si to sám nevyhútal, čo si mi na tie hádanky odpovedal, lebo na tých už mnohí múdri ľudia a páni lámali si hlavy a nič vyhádať nemohli. Povedz mi hneď a zaraz, kto ťa to naučil!“

Chudobný nemal čo tajiť, nuž povedal hneď, že jeho vlastné dievča tak si to cez noc premyslelo a ráno mu do ucha pošeptalo.

„No, keď ty máš takú múdru dievku,“ vraví na to pán, „na, zanes jej túto žmeň⁵ ľanu; just mi ju prvú z poľa doniesli. Nech mi ju pod troma dňami oriafka, urosí, usuší, vytrie, vyhladí, vyčese, spradie a z priadze plátna natká i vybieli; z toho plátna nech ušije pre mňa peknú bielu košeľu na sobáš. Ak mi to urobí, ju si povediem na ten sobáš; ak to neurobí, tak budem s ňou zachádzať ako s takou, čo miešala sa mi do práva a môj súd porušila. A teraz poberaj sa mi z očí!“

Ej, veď poberal sa! Radšej by nikdy nebol chodil na to pravo,⁶ alebo prehral ho trebárs tri razy. Zo žmene ľanu celú peknú pánsku košeľu, a to ešte pod troma dňami vyhotoviť! To tiež ešte človek neslýchal! - Ale keď doma dievčaťu rozpovedal vec, ono nerobilo si z toho nič, len odlomilo zo stromu jeden jedinký mládniček⁷ a podalo ho otcovi do ruky:

„Vezmite, apo môj,“ rečie, „choďte ešte raz k tomu pánovi, že som mu odkázala, že keď mi z

³tučíme, krmíme sa

⁴čuť — cítiť, vedieť

⁵žmäň, čo na jeden raz do hrsti vezmeme, veľkým palcom a štyrmi prstami obojmeme; povedia i žmeň, žmienka (priehrstie).

⁶to pravo, tá pravda; tieto slová používa náš ľud v tom zmysle, že mu znamenajú právo i súd (jus et judicium, Recht und Gericht; na prave byť — ad judicium stare); podržali sme to podľa ľudu a píšeme všade krátkou prvou syllabou, teda pravo, nie právo; právo je výlučne jus, das Recht.

⁷letorost

tohto prútku vyhotoví do rána trlicu, kužel,⁸ vreteno, motovidlo, zvjadlá, krosná, kolovrat a čo ešte k tomu treba, nuž mu i ja všetko tak vykonám, ako si rozkázal.“

Milý pán iba teraz zvedel, s kým to pustil sa do jednačky. Ale už ako hej, ako nie, to my nevieme, dosť na tom, že on jej to všetko tak vyhotovil, ako mu odkázala. Potom už aj ona jemu tú sobášnu košeľu na tretí deň poslala.

„Dobre,“ hovorí stoličný otcovi, „keďže je tvoja dcéra taká majstrovkyňa, nechže už teraz príde na sobáš. Ale nech mi príde ani vo dne ani v noci, ani pešky ani vezky, ani nie na koni, po ceste i nie po ceste, ani oblečená, ale ani nahá, a nech mi pritom donesie aj dar aj nie dar!“⁹

Ej, aj toto ešte bolo treba počuť!

Otec na takú robotu krútil hlavou, ale dcéra uspokojila ho, aby ešte aj toto len na ňu nechal. A ten pán od tej hodiny ani neodíšiel viac od obloka, čo ju naveky vyzeral; ba ani dočkať sa jej nemohol, lebo vedel, že jej niet rovne široko-d'aleko na krásu.

Na tretí deň ráno ešte všetok svet spal, bo práve len čo počalo zasvitávať, ale milý pán už stál v otvorenom obloku. A vidí, že dievčina mladá ide oproti jeho palote, a to veru takto ani vo dne ani v noci, lebo bolo na svite; ide si ani pešky ani vezky ani nie na koni, lebo sedela na capkovi a aj sedela aj nohami ešte dostupovala na zem; šla aj po ceste aj nie po ceste, bo cap kráčal koľajou, ani oblečená ani neoblečená, lebo mala sak na sebe, prepásaná len zásterkou; a na lone, mala voľač zakryté — a to akiste dar aj nie dar. Hneď jej poslal komornice v ústrety s krásnymi sobášnymi šatami, aby už len v tých priniesla mu ten dar aj nie dar.

Krásna ako ruža v puku vstúpila mu do izby a podávala mu dva holúbky. Ako ich chcel do ruky vziať, ona ich pustila. Tieto strepotali a uleteli otvoreným oblokom do širého sveta. Tak mu predsa podala dar aj nie dar; lebo ich mal, ale hneď nemal.

„No, duša moja,“ hovoril pán, „my sme od tejto hodiny svoji. Ale práve zato, že si ty taká múdra a ja tiež mám svoj rozum, sama uznáš, že by mne plano išli kolesá, keby aj naďalej miešala si sa do môjho práva. Preto ti to ešte pred sobášom pripovedám, žeby si nikdy nepostarala sa mi do práva. Ak by som dač najmenšieho zbadal, ešte v ten deň odpravil by som ťa z domu.“

Ona na to privolila a tak šli rovno pred oltár.

*

Len akoby ste tie holúbky boli videli v páre, tak si oni žili začas, kým ona nepostarala sa mu do richtárskej palice. Ale čo stať sa malo, to nevystalo.

Postavili sa raz pred súd dvaja pocestní. Jeden hnal z trhu čriedu koní, druhý stádo volov a oba nocovali popri jednodruhom. V noci koniarovi ožrebila sa kobyľa a nezbadal. Žriebä zatáralo sa medzi voly: voliar našiel si ho pod volom a nechcel ho tamtomu prepustiť. Pán stoličný prisúdil žriebä voliarovi, keď tento, hádam, lepšie vedel mastiť.

⁸praslicu

⁹podľa Reussovho podania: „aby prišla za vidna aj nie za vidna, na koni aj nie na koni, oblečená aj nie oblečená, doniesla dar aj nie dar“. — Podľa podania Dobšinského mala doniesť do daru ovocie z takého stromu, ktorý už vtedy kvitne, podčím staré ovocie na ňom ešte len dozrieva — a to mali byť borievky, borovky (jalovec, juniperus communis).

„Čoby aj takú pravdu všetci čerti schytili!“ dudlal sebe pod nos namrzený koniar, keď ho pani na dvore stretla.

„Čože vám je, dobrý človek?“ pýta sa ho pani.

„Nuž hľa, vidíte, pani moja, prišli sme sem na pravdu a tu pravda taká, že vól ožrebil sa a nie kobyľa.“

I rozpovedal jej celú vec.

„No, netrápte sa nič, dobrý človek,“ vraví mu pani. „Len vy mňa poslušnite, nuž všetko ešte dobre bude. Popoludní pôjde môj muž tamto na tú lúku vedľa potoka na prechádzky. Vy si vezmite sebou kosu i sak. Keď on dôjde až k vám, ulapte kosu a koste vo vode; potom vyskočte na breh a robte tak s tým sakom, ako čoby ste po tráve ryby chytali. To keď zazrie môj muž, hneď zastarie sa do vás a vynadá vám do oslov. Vy iba toľko povedzte: ‚Jaj, pán stoličný, skôr to môže byť, že ja vo vode trávy nakosím a na tráve rýb nachytám, ako to, žeby vól ožrebil sa.‘ Ako mu to poviete, uvidíte sa, že žriebä bude vaše. Aleže, preboha, nevyzradte ma, lebo ja by som sa viac v jeho dome neobstála a vidíte, že vám len dobre chcem a pravdu hľadám.“

Povedala a bežala dnu k mužovi. A takou svätou stávala sa, ako čoby o ničom nevedela.

K večierku vyšiel si pán na prechádzky. A tu čo nevidí? Toho koniara po vode kosiť a po tráve sak na ryby nadstavovať!

„Nuž, čože ty tu robíš naopak sveta, ty osol Pána Kristov?“

„A veru,“ odpovedal ten smelo, „darmo mne vy, pán stoličný, do oslov nadávate. Skôr to môže byť, že ja vo vode trávy nakosím a na tráve rýb nachytám, ako to vaše, žeby vól ožrebil sa.“

Ako to povedal, hneď rozvidnilo sa pánovi, čo ten tu chce; ale mu hneď to aj svitlo, kto ho mohol na to napraviť.

„Nuž tak?“ hovorí. „Ty opovažuješ sa mi moje pravo prevracat’? To z tvojej hlavy nevyšlo! Povedz naraz, kto ťa to naučil?“

„A veď, hľa — pán stoličný — nuž hľa — veď sa —“

„No, veď sa už zamoceš! Či nevieš hneď von s pravdou? Povedz, bo ináč žriebä nedostaneš. Ačak ťa to moja žena tak naučila?“

Keď už nemohol von z konopí, priznal sa ten človek, že to veru pani urodzenká tak nasnuvali.

„No vidíš,“ hovoril pán, „mohol si ani nešamotiť; krem toho hneď som to vedel. Teraz id’ za tým voliarom, aby ti žriebä hneď naspät’ dal že som ja kázal, — či vieš?“

„Viem, prosím ponížene, pán urodzený,“ - a už podskočil si a bežal uradovaný pre svoje spravodlivé žriebä.

Ale pánovi — tomu nebárs veselo žilky hrali. Radšej by bol dožil sa, neviem čoho, ako tohto. Bo svoju milú, hrkútavú hrdličku čím ďalej tým radšej mal a už neprichodilo mu inak, kremä

z domu ju prepustiť, keď si chcel v slove stáť. I veru, ako došiel domov, priam jej vypovedal hospodu.

„Vezmi si,“ rečie napokon, „čo najlepšieho ľúbi sa ti, a id’ mi z domu!“

Ona nič neodvrávala, kremä to si naposled vyžiadala, aby mu smela pripraviť večeru, akú najinakšiu, aby ešte raz spolu povečerali. Pán privolil. Večera bola chutná a dobré víno k tomu. Sama mu ho nalievala „ešte naostatok,“ a milý pán veru poďíval sa pintovke až na dno — i usnul. Mohol by z neho pásy drať, nebol by prebudil sa.

A pani mala koč už napohotove. Dala pána posadiť do koča a sama sadla si k nemu a kázala zatiahnuť rovno na jej otcov dvor. Skočila z koča, svoju sedliacku posteľ odpravila a muža si do nej uložila.

Ráno mal čo napretierať si oči urodzený pán stoličný, kde je, čo je, že či by ozaj jeho panská palota takto za jednu noc bola premenila sa na sedliacku chyžu? Tu ona prišla k nemu a riekla:

„Ačak si mi dobre spal, milý môj? Vidiš, dobre sa to spáva aj v sedliackej chyži. A veru dobre nám tu bude; tu môžeme zostať trebárs aj naveky.“

„Nuž, ale akože to, čože si to porobila so mnou?“

„Nuž, nezabývaj si,¹⁰ milý môj, že len včera večer odpravil si ma z domu; dovolil si mi kremä to vziať sebou, čo najlepšie ľúbi sa mi. Vzala som si teba!“

„No, predsa žene nikto cez rozum neprejde!“ povedal pán — a bolo zase všetko dobre. Vrátili sa. I otca pojali so sebou. A pán ešte len teraz viezol hrdo svoju nevestu do domu!

¹⁰nezabúdaj

Dobrý strelec

Podali: Samko Kramár z Turca, Janko Jaroslav Banšel z Novohradu a Janko S. Fábry z B. Štiavnice r.1845.

Boli traja synovia u jedného otca. Dvaja starší vždy si iba šable brúsili, žeby nimi vysekali sa trebárs aj z pekla, a ten tretí vždy iba kuše robil a strieľal, aby vraj trebárs i čerta zostrelil.

Raz prisnilo sa najmladšiemu, že spal pod holým nebom, a tu prišiel k nemu starý človečik, zobudil ho a dal mu písmo do ruky.

„Tu máš,“ povedá, „toto písmo ti vysvedčí, že bude z teba dač, ak len nebudeš sa báť vo svete ničoho a nikoho, iba Pána Boha.“

Sen zmizol, ale ráno vedel, čo to mohol byť za sen, keď si našiel písmo v ruke. Postavil sa pred otca, aby ho prepustil do sveta. Keď o tom počuli bratia, postavili sa aj oni so svojimi šablami, nie horší ako ten s tou kušou. Otec by nebol chcel pustiť od seba ani jedného, ale keď synovia od svojho upustiť nechceli, nuž naostatok povedal:

„Ako sa vám páči, tak si urobte, moje deti!“

Tu tí dvaja vzali svoje paloše, ten tretí svoju kušu; otec požehnal ich na cestu a mať v slzách za najmladším dobre že neutupila sa.¹

Lúto bolo aj našim synkom za domom, za otcom a mamkou, ale ako raz zašli za vŕšok, hneď poskočili si veselšie a už len išli, išli. Prišli ku jednému hostincu. To bol hostinec kráľovský a hostinský mal taký rozkaz od kráľa, aby každému pocestnému darmo dával jesť a piť. Vošli aj oni dnu a občerstvili sa náležite; potom ale tým rezkejšie kráčali ďalej.

Ako idú, tak idú, raz prídu do veľkých bučín, kde ani vtáča, ani letáča nebolo vidieť preletieť. Večer tiež už prichodil a bučiny nemínali sa, iba čo hora bola ešte hustejšia. Neprichodilo im už inak, iba prihotovať sa na noc tak, ako načim v takých veľkých horách. Nahotovali si dreva na celú noc dosť, aj nazbyt, a príkaz urobili medzi sebou, že kto bude strážiť, nesmie v noci na druhých zavolať, čo by čo dialo sa s ním, ani ráno bratom čo by len slova o tom povedať, lebo že o hlavu príde. A komu by oheň zdochol, toho že voľky-nevoľky rozsekať musia na kusy.

Dobre. Nazhánajú toho dreva, nakladú, podpália a plameň im blčí hore do neba. Dvaja mladší ľahnú si spať a spia; najstarší si sadne k ohňu a meč k sebe položí. Tu i tu prikľadá, tu i tu podriemkáva; ale to list v hore zašuchoce, to i sova zahukoce a spať mu nedá. Zrazu počuje, že sa hora láme. Obzrie sa a vidí, že to drak trojhlavý horu drúžga, fukoce a ide na neho. Zdesil sa veľmi a len stoľko, že nezavolať na bratov.

„Ale,“ vraj, „budem kričať — prídem o hlavu; dám sa mu pridávať — skapem tu aj s nimi. Ej, to bohdá byť nebude!“

Ako už začal drak syčať a oheň sypať, náš šuhaj smelo pochytil paloš — a šuch! padla

¹Podľa Banšela otcovi vo veľkom kríži postavenému prisnija sa, že zatiaľ neozdravie, zakiaľ synovia i žena jeho nepoputujú do veľkého mesta, Jeruzalema vraj, a nebudú tam modliť sa za neho do (času) jedného roka. Synovia s matkou putujú a vymodlia otcovi to zdravie. Ináč cestovanie ich a priebeh udalostí je tak, ako tu rozprávame, kde bez matky synovia idú do sveta. — P. D.

drakovi hlava, a šuch! padla mu druhá, a šuch! padla i tretia hlava. Ešte pochytil telo drakovo a odvliekol na stranu do húšti; z hláv jazyky povytáhoval a schoval do kapsy. Pribehne k ohňu a ten už leban² bol zdochol a na nebi už zbrieždilo sa. Chytro rozfúkal oheň a zobudil svojich. Pobrali sa a neriekli ani slova, ani ako ste spali, ani ako sa ti vodilo, lebo taký bol príkaz.

Idú, idú, a bučiny nemíňajú sa. Večer ich tam zašiel ešte vo väčších horách. Obnovili si príkaz medzi sebou, a keď už vatra blčala do neba, dvaja ľahli spať a stredný sadol si k ohňu na stráž a meč položil ku sebe. Tu i tu prikladá, tu i tu nadchodia ho i driemoty, ale to list zašuchoce, to i sova zahukoce a spať mu nedá. Zrazu počuje, že sa hora láme. Obzrie sa a vidí, že to drak šesťhlavý horu drúgza, fukoce a ide na neho. Zdesil sa a len-len že už zavolá na bratov.

„Ale,“ vraj, „budem kričať — prídem o hlavu; dám sa mu pridláviť — skapem tu aj s nimi. Ej, to bohdá byť nebude!“

Nuž tu, ako drak začne syčať a oheň sypať, náš šuhaj smelo pochytil paloš — a šuch! odfrkli drakovi odrazu dve hlavy, — a ešte raz šuch! odpadli mu druhé dve, — a tretí raz šuch! odleteli z trupu ostatné dve hlavy. Pochytil telo drakovo a odvliekol do húšti; z hláv jazyky povytáhuval a schoval do kapsy. Ale z ohňa už leda iskierka a už aj brieždilo sa na deň. Chytro rozdúchal oheň a zobudil svojich. Pobrali sa, neriekli si ani slova o tom, aká komu bola noc.

Idú, idú, a zázračné bučiny nemíňajú sa. Večer ich tam nadišiel ešte v trikrát zázračnejších horách, kde už ani neba nevideli nad sebou. Svoj príkaz vzali ešte na tvrdsie a rozložili vatru. Keď už plameň blnkal do neba, dvaja starší ľahli spať a najmladší strážil; kušu položil vedľa seba. Tu i tu prikladá na oheň, tu i tu nadchodia ho i driemoty, ale to hora zašuchoce, to i sova zahukoce a spať mu nedá. Zrazu láme sa hora. Pozrie a vidí, že to drak o dvanástich hlavách rúti sa na neho. Nečakal tento, kým by drak dorútil sa, ale chytil kušu a prask! prask! šíp za šípom, kým drakovi všetky hlavy neodstrieľal. Telo odvliekol do húšti, jazyky povytáhuval a schoval do kapsy.

Ale keď sa vrátil, z ohňa už ani iskierka! Poprehľnal všetok popol, ale už aj ten bol ochladol. Inak si nemyslel, len že ho bratia rozsekajú na kusy, keď prebudia sa. Ale, vraj, kým spia, bolo by predsa dačo robiť! I vydriape sa ti čo na najvyššieho stroma do samého vrcholca a pozerá na všetky strany, či by tam dakde v tých šírych, zázračných horách ohňa nebolo. Zôkol-vôkol nič, iba z jednej strany zabľýšalo sa voľáč, ale aj to bolo veľmi ďaleko.

„A už kde je, tam je,“ pomyslí si, „ale život visí mi len na vlásku, musím to svetlo vyhľadať a ohňa doniesť.“ Zošmýkal sa zo stroma a pustil sa v tú stranu po svojom rozume.

*

Ako ide, stretne noc.

„Čo si ty za stvora?“ pýta sa jej.

„Ja som noc,“ rečie mu táto.

„A či ešte zavel'a budeš trvať?“

²temer

„Nezaveľa, už by malo svitať.“

„Ej, aj to by bolo, veď by mne tým činom zmrklo sa na večnosť! Pod' so mnou!“ zahrmel na ňu.

Ale noc začala utekať. On, nelenivý, schytil z pleca kušu a podstrelil jej nohu. Noc už potom ledva klonckala³ a vliekla sa za ním ako tieňava.

O chvíľku začne noc jajkať:

„Jaj, jaj jaj!“

„Čože sa ti stalo?“ opýta sa jej.

„Jaj,“ povedá, „tamto ide deň, zaženie ma!“

Naozaj, belelo sa tam voľač pomedzi stromy. Náš strelec schytil kušu a strelil; dobre zhodil, lebo podstrelil aj dňovi nohu. Hneď deň zastal. A strelec k nemu:

„Bože, daj dobrý večer!“

A deň:

„Ba sníva sa ti? Či nevidíš, že je už deň?“

„Bolo by ti, keby si nebol v mojej moci, ale teraz tu mi budete obidvojací aj s nocou!“

S tým pripútal noc z jednej strany a deň z druhej o jedného stroma, aby mu tam boli, kým on svoje nepokoná.

Pustil sa znovu len tou nocou, veď to už neďaleko malo byť, kde bolo zabľýšťať sa mu to svetielko. A páč ho len! Horí tam vatra veľiká a dvanásť okolo nej; už sú po večeri a ten dvanásť z nich práve svoj pohár dopíja.

„Ej, bolo by ti mne nič nezvýšiť!“ pomyslí si náš strelec, a už natiahol kušu, aj odstrelil obrovi pohár od úst, ešte aj kúštek nosa. Obri hneď poskákali na rovné nohy, kto to, čo to; bo v tých horách okrem nich žiaden človek nikdy nebytoval. Hneď by tohto boli vynašli.

Ale on postavil sa im tam pred vatru.

„Tu som vám,“ rečie, „keď ma chcete mať!“

„A či si ty ten strelec, čo si ten pohár odstrelil?“

„A ktože by druhý? Tu, hľa, moja kuša!“

„No, keď si ty ten strelec, nič ti neurobíme, bo my len na takého čakáme, ako si ty!“

Sprisahali ho medzi seba a rozpovedali mu všetko, prečo a načo to robia.

Bol tam neďaleko jeden zakliaty zámok, v ktorom bolo zlata ako blata; k tomuto bohatstvu

³kľuckala, krívala

boli by chceli dopratať sa títo obri, keby boli mohli. Ale im to nebolo súdené. Lebo v zámku mali jedného čierneho psíčka, ktorý neprestajne behal po vrchu po múroch, každého začul zďaleka a zabrechal tak, čo hneď všetkých v zámku pobudil. A to by ešte nebolo nič; obri by hádam všetkých, čo v tom zámku bývali, boli premohli, lež do zámku nebolo dvier, nebolo brány, kremä jedným oblôčkom, ktorým zámockí smeti von vyhadzovali, i to len po jednom, mohli obri tadnu ťahať sa. Nuž títo teraz uradili sa s naším šuhajom.

„Zostrelíš ty,“ rečú mu, „najprv toho psíka, potom vydvíhame ťa do toho oblôčka; si chlapík tenký, ľahko pretiahneš sa; v zámku bude všetko spať, keď ho psík nezobudí; poobzeráš teda všetko bez prekážky, prídeš a rozpovieš nám a povŕahuješ nás oblôčkom dnu.“

Šli ku zámku. Šuhaj dobrý strelec strelil čiernemu psíkovi zrovna do hrtana, práve ako pysky rozďavoval, že na nich zabreše. Ten dvanásty obor vydvihol ho ako hrušku k samému oblôčku. Ľahko bolo vytiahnuť sa mu tadnu, keď bol šuhaj švižký, že by ho bol mohol prestrihnúť.

Chodí si on tam po tom zakliatom zámku a obzerá všetko. Bolo tam toho zlata ozaj ako blata, ale on sa toho ani nedotkol; on len to chcel vykútiť, či je dáka živá duša v tom zámku, čo by ju bolo treba od tých obrov oslobodiť. Aj mu nebolo treba tak dlho chodiť. Prišiel do jednej izby, tam spalo šesť služobníc; prešiel teda potichu a vnišiel do druhej izby, i tuná toľko komorníc, ale i tie v tuhom sne, akoby ich bol porezal; vnišiel teda aj do tretej izby, a to bola krásna palota. Naprostred paloty stál zlatý stôl a na ňom pohár vína; oproti stola bola zlatá posteľ a nad posteľou na stene visel zlatý meč; v posteli ale spala utešená panička.

Meč mu najinak udrhel do oka a išiel, že si ho zosníme. Ale on tým mečom neuvládal ani hnúť.

„Ej,“ povie, „či som ja tak oslabil, že už ani ten meč neudvihnem?“

Probuje ešte raz, ale nič.

„No ale, veď tu pohár vína, potúžim sa.“

Ako vypil ten pohár vína, priam akoby bol za sto chlapov sily nalial. Prišlo k stene a ten meč zosňal už teraz ako pierce i opásal si ho.⁴

„No a teraz,“ rečie, „môžeme už do roboty!“

Ako tíško prišiel, tak tíško vykradol sa zase von k tomu obloku, kde tí obri naňho čakali.

„Akože je, čože je?“ opytovali sa ho obri.

„Všetko je dobre,“ vravel im on; „zlata tu ako blata a všetci spia, akoby ich porezal; len podťe a berte!“

Tu obri začali ťahať sa po jednom dnu oblokom do zámku. Ale ako ktorý nadstrčil hlavu dnu oblokom, náš šuhaj odťal ju každému tým mečom a telo sám vtiahol dnu. Vládal už teraz, keď mu z toho pohára za sto chlapov sily bolo pribudlo. Hej, ale ako padla poslednému obrovi hlava, len tu v celom zámku akoby tisíc ľudí bolo ožilo, zhon a krok porobil sa veľký:

⁴Novohradské podanie udáva tu, že so spiacou princeznou splodil syna, s ktorým táto po roku potom, keď on s bratmi i matkou vykonal modlitby v tom veľikom meste Jeruzaleme, očakáva otca a pozná ho v hostinci, kde na spiatocnej ceste po roku pútníci zastavia sa a kde i podľa nášho vypravovania spojeného s turčianskym podaním pozdávania sa s princeznou a dej povesti dokonáva sa. — P. D.

že kto to tam bol, kto víno vypil, kto zlatý meč odniesol?

Nášmu šuhajovi krem toho nebolo čo čakať, kým by ho tam spopáckali, keď vieme, aká mu bola hodina a aký príkaz s bratmi. Vyskočil von oblokom a posporil sa tatam, kde už dávno mal byť. Keď prišiel k tej vatre, čo tí obri kládli, iba čo si vzal ohňa, už bežal ďalej.

Ako prišiel na to miesto, kde noc so dňom zviazanú mal, tieto zle-nedobre naňho, že kde mešká sa toľké prenáramné časy, že či nevie, že by celý svet naopak šiel, ak by to naveky tak trvať malo.

„No, nehundrujte mi tu poza uši,“ povie im, „veď ja spravím s vami poriadok!“

Rozviazal ich teda. Noc postrčil na tú stranu, kadial' sám mal ísť, a deň na protivnú.

„Tak choďte, žeby ste sa nikdy viac dovedna nezišli!“ prihrozil im a poskočil si za nocou ku svojej vatre, lebo tá sa veru ponáhľala.

Keď dobehol k vatre, brieždilo sa už, ale bratia jeho ešte spali. Mal teda času oheň založiť, vatru rozvatriť, že blčala až do neba. Potom bratov zohnal. Tí povstávali a povedali:

„Ej, bratku, či to bola ukrutne dlhá noc!“

On povie:

„A mne ešte dlhšia ako vám!“

Ale ďalej neriekli si ani slova, aby neprevinili sa proti príkazu; trebárs tamtí šípili, že už voľač viac muselo sa stať, keď tomuto zlatý meč popri boku blýskal.

Vymotali sa potom voliak z tých hôr a šli — a to pekne-rúče — naspäť, odkiaľ boli prišli. Najmladší to hneď spozoroval, ale neriekol nič, a starší by jednak už neboli dbali, kadial' najkratšie domov, bo si mysleli, že už majú jazyky z drakov v kapsách, a tak že už majú čím preukázať sa. Bola teda radosť nad radosti, keď zvedeli, kde sú, keď došli zase k tomu hostincu, kde to na počiatku cesty boli zastavili sa.

„No, či pôjdeme i teraz tadnu?“ opytujú sa tí starší.

„Akože by sme nešli,“ povie najmladší, „veď je to hostinec pre pocestných, a viete, že tu pán kráľ darom dáva.“

Vnišli teda dnu a hostinský ich ešte len teraz veselo uvítal, že mu budú vyprávať, kde, ako chodili. A pred najmladším zosňal čiapku a usadil ho na prvé miesto, keď videl, že tomuto zlatý meč popri boku blýska; svojmu ale sluhovi pošuškal voľač do ucha a vypravil ho preč, čo títo ani nepobadali. Potom ich už častoval jedlami, nápojmi čo najlepšimi.

Pri dobrom vínku rozveselili sa naši šuhajci. A tu najprv najstaršiemu rozviazal sa jazyk.

„A veď som ja,“ hovorí, „aj nechodil nič po nič po svete. Keď som ja vartoval, viete, v tú prvú noc tam v tých zázračných bučinách, prišiel na mňa drak o troch hlavách. Čo myslíte, čo som urobil? Ani som nemukol, ako bol príkaz; len som pochytal môj paloš a zrúbal som ho a telo popratal som do húšťavy. A keď neveríte, tu sú tri dračie jazyky z tých hláv!“

I vyložil z kapsy tri jazyky dračie.

„Čo len tri jazyky,“ ozval sa stredný, „to je nič; ale ja ich mám na taký spôsob šesť!“

A vyložil aj on svojich šesť jazykov.

„Keďže ste sa už vyzradili,“ povie napokon najmladší, „nechže vám bude a nech bude aj po príkaze, ktorý ste jednako iba vy sami zmysleli a sami si ho aj prestúpili. Ale počujte už aj moje zlé aj dobré. Páčte, tuto je dvanásť dračích jazykov“ — a porozkladal im ich po celom stole — „a tuto zlatý meč,“ a vytiahol ho a švihol, že len tak povetrie zacvendžalo a zaligotalo sa v štyri strany sveta.

„A veď k tomu meču ako si prišiel?“ hovoria mu bratia.

„No, veď to vám rozpovedať mám, lebo s drakom vodilo sa i mne len tak ako vám; ale o tomto meči dá sa už trocha viac povedať.“

Tu im rozpovedal celú svoju i ich dlhú noc a čo v nej prihodilo sa. Nestačil ani dobre dokončiť, tu už hrmeli popred hostinec zlaté kráľovské koče; v prednom viezol sa sám kráľ so svojou paničkou a za nimi kráľovské dvoranstvo.

„Čo to? Čo to?“ opytovali sa všetci.

Iba hostinský mlčal, bo ten mal príkaz poslať ku kráľovi, akonáhle došiel by do hostinca pocestný so zlatým mečom. Čo aj urobil, keď títo došli, a toho sluhu na to do zámku vypravil.

Najmladší brat, ako raz okom hodil po paničke, hneď poznal, že to iná nebude, kremä tá, čo pod tým zlatým mečom spala; len trocha predsa i jeho to premklo, kde vzala sa tuná teraz i s kráľom.

Kráľ ale vstúpil do hostinca a pravo na najmladšieho s otázkou.

„Či si ty,“ rečie, „ten šuhaj, čo si to aj pred chvíľkou zlatým mečom blýskal? Povedz, veď sme to videli až do zámku!“

„Najjasnejší pán kráľ, ja som ten a zlatý meč je tu!“ povedal šuhaj smelo.

„Ale ako si k meču prišiel?“ opytuje sa ďalej kráľ.

„Takto a takto,“ — rozpovedal šuhaj celú vec ešte raz.

„To sa navlas zrovnáva s tým, ako má byť a ako bolo,“ hovoril kráľ. „Iba to jedno, či si ty ten spravodlivý a či si meč len tak dakde zboku nedostal — a to sa hneď preukáže. Lebo ten, kto tento meč dostal a do toho zámku vnišiel, musí byť veľmi dobrý strelec, keď tam toho psíka nočnou hodinou zostrelil z múru. Pod' teda, preukáž sa! Ak zostrelíš tamto z vrchu môjho zámku zlatú makovicu, ty si ten spravodlivý!“

Vyšli teda pred hostinec a dívali sa. Náš dobrý strelec i teraz iba čo vzal kušu a šíp a namieril, už zlatá makovica z vrcholca zámku sfrkla dolu.

Kráľ hneď pojal ho za ruku a vyhlásil ho za vysloboditeľa svojej jedinej dcéry a za svojho

syna. Požehnal si ich ako svoje deti a oddal im hneď pol kráľovstva na irek⁵ aj s tým tam dosiaľ zakliatym, ale teraz už odkliatym zámkom, a po smrti jeho pripadlo na dobrého strelca celé kráľovstvo.

On ho aj vedel hájiť, keď len mal svoju kušu a víťazný zlatý meč. Popri ňom bolo dobre aj jeho rodičom, aj bratom, aj všetkým statočným ľuďom!⁶

⁵irek: na irek — do dedičstva

⁶Variant podľa J. S. Fábryho zasluhuje tu zaznačenia v hlavných náčrtkoch: Otec na úmor chorý poručí synom strážiť svoje mŕtve telo vonku na slobodnom po tri noci pri ohni. Prvú noc stráži najstarší syn mŕtvolu a zabije šesťhlavého draka, ktorý prišiel v čierňave chmúr uchytiť telo otcovo. Druhú noc rovnako stráži stredný syn a zabije draka deväťhlavého, ktorý prišiel vo veľkej tmave s hrmením a blýskaním. Tretiu noc stráži najmladší, ktorému ale dážď zaleje vatru, podčím on bije sa s drakom dvanásťhlavým. Najmladší ide potom ohňa hľadať a stretne čierneho pána. Pýta si ohňa, ale pán vraví, že ohňa nemá, bo že je on noc.

„Počkáš ma tu,“ vraví šuhaj a priviaže ho o stĺp. Zatým stretol červeného pána. To bol zora, priviazal ho tiež. Stretol i bieleho človeka a to bol deň - uviazal i toho.

Prišiel potom do velikej hory a vyjdúc na strom, zarezal ďalekú vatru ako hviezdíčku. Strelil a vystrelil si z nej iskru, ktorá ho priviedla k velikej vatre, kde dvanásti spali. Ako si chcel ohňa vziať, vzbudili sa títo, a doznejú sa od neho, že to on tú iskru vystrelil im z ohňa, vzali ho medzi seba a kázali mu, ako takému dobrému strelcovi, zostreliť strážneho krahulca tam na zámku, ktorý vyzbijať mali. Zostrelil ho, ale do zámku nikam! Iba kdesi našli diery, do ktorej ako vopchal drúka, náhle ten bol posekaný, bo to tam samé britvy sekali. Vyrúbal potom svojím mečom väčšiu diery i britvy zosekal a vnúdc sám prvý, zrúbal dvanástich, vťahujúcich sa po jednom za ním tadnu.

V zámku dvanásť kľúčov opálalo sa na stene. Nimi si pootváral a v dvanástej izbe našiel zakliatu pannu, ktorej vzal zlatú reťaz aj zlatý prsteň. Navracajúc sa, vzal ohňa z vatre, odviazal deň, zoru i noc a došiel k otcovmu telu, i oheň rozložil, dočím bratia došli na presvedčky.

Bratia potom, pohrobiač telo otcovo, pustia sa svetom a prídu tiež do hostinca. Tu rozprávajú svoje príbehy stráže u otcovho hrobu a ukazujú dračie jazyky. Najmladší nielen jazyky, ale preukáže aj zlatú reťaz a zlatý prsteň. Načo z druhej izby vyjde odkliata panna a objímajúc šuhaja, rečie:

„Ty si moje srdce a ja tvoje!“

Vezú sa potom na zlatých kolimahách⁶⁹ kolimaha — krytý koč do odkliateho zámku k jej rodičom.

Cigáň čerta ošialil

Podal Janko Rimavský z Malohontu.

Prišiel čert k babe, aby mu dala jesť, že už dobre od hladu kopytá nevytrčí. Ona dala mu vajce. Ale keď ho prehltol, nastrašila ho, že to vajce bolo zaviazané, a tak aby hotovil sa, že zľahne a bude mať chlapca. Nastráchaný čert pribehol k Cigánovi do poľa, kde tento svine pásol. Prosil ho, aby mu nejak spomohol.

„Oj, vďaka ti spomôžem,“ hovorí Cigáň, „len si ľahni horeznačky.“

Čert si ľahol a ten pľask ho vatráľom po bruchu, že ho hneď vo dve húbky skrčilo od toho úderu a zjajknúť mu ani nedalo, čo mu hrdlo zatislo. Vtom ale vyskočil z blízkeho krovia tým pľaskom naplašený zajac a utekal poľom do hory. Cigáň ukazuje ho čertovi:

„Či vidíš, tamto zaberá tvoj chlapec; toho viac nemáš čo obávať sa, že by vrátil sa ti.“

„No, chlap si!“ chváli ho čert a Cigáň na to:

„Veru som chlap! Či by si takto nemal vôľu skúsiť sa so mnou?“

„A prečo by nie!“

„No,“ rečie náš more, „kto z nás vytlačí zo skaly mlieko?“

Čert schytí žabicu a ako ju stisol, všetka rozmrvila sa mu v hrsti. Cigáň ale ukradky vložil do mlieka omočený chlieb medzi dve skaly a vytlačil z neho mlieka. Čert naľakal sa ho; ušmykol a nestavil sa iba pri svojej materi.

A mat' hovorí mu:

„Čože si taký naplašený?“

„Takto a takto,“ rozpovedal čert, ako povodilo sa mu s Cigánom.

„Ej, to je nedobre,“ rečie čertova mat'. „Ten Cigáň oddal by sa hockedy do teba, ty toho musíš skántriť. Id' ešte raz k nemu a daj sa s ním na skusy! Ak vydrží, dáš mu za vrece peňazí, ak nie, zmárniš ho.“

Dobre. Bežal čert k Cigánovi:

„Cigáň, hybaj sa ešte raz na skusy! Dám ti za vrece peňazí, ak vydržíš. Ak nie, zmárnim ťa.“

„A veď dobre, keď tak chceš,“ povedal Cigáň.

Prvé dali sa na to, kto viac slivák unesie. Čert oberal do košov a Cigáň začal z koreňa vyvracať celé stromy a ukladal na hromadu.

„Čože ty to robíš?“ diví sa mu čert.

A Cigáň vraví:

„Čože mám motkať sa s každou márnou slivočkou? Takto si zaberiem odrazu všetko, aj teba s tým stromom, čo na ňom dučíš — a zanesiem domov.“

Naľakal sa čert, že by takto prišiel o celú záhradu, ba ešte aj s ním samým zle by malo byť:

„Nuž,“ rečie, „nechajme toto tak a poďme skusovať sa na inšie.“

Druhé dali sa na to, kto viac dreva unesie. Čert začal horu rúbať a veru tá len mizla pod jeho sekerou. Cigáň vzal dlhý povraz a začal opasovať celú horu od duba k dubu.

„Čože to ty zase vystrájaš?“ opytuje sa čert.

„Nič,“ odpovedá Cigáň, „len nechce sa mi po každom polienci na plece klásť, nuž takto opášem si celú horu, potrhnem a odnesiem si od koreňa.“

Naľakal sa čert, že by prišiel o horu, nechali aj to tak.

Tretie bolo, kto viac vody unesie. Čert pozbieral vari všetky dudy¹ zo sveta a naberal tej vody, aby mu ani kvapka neušla z nej. Cigáň nabral dosák a brvien a jal sa hatať celý potok.

„Čože haceš?“ opytuje sa čert.

„Čože by som hatal?“ odpovedá Cigáň. „Zastavím všetky vody a unesiem si preč odrazu.“

Naľakal sa čert, že príde o všetky vody.

„Daj,“ povedá, „pokoj a radšej si len vezmi za vrece peňazí. Tu sú ti!“

Cigáň vzal si za vrece peňazí a nebolo mu treba viac s čertom skúšať sa, lebo ten umkol kade ľahšie!

¹kožené vrecia

Pes

Podáva Jonatan Dobroslav Čipka z Malohontu.

Namrzela sa stará bosorka na svojho muža; zapľuvala mu tri razy do očí, hovoriac:

„Bohdaj si sa zopsil!“

V tom okamžení vybehol na ulicu červený kudlatý pes a havajčiac utekal dedinou. Všetci psi za ním, ako keď včely vyroja sa z úľa.

Bola to ruvačka! Zakliaty pes odhadzoval ich od seba, ako plané hrušky, ale i sám dodriapaný a dokrvavený dostal sa do šíreho poľa.

Na noc pribehol do hory, bo po tej príučke nechcelo sa mu do dediny. Ale i tu vlčisko, veľiké ako trojročný junec, vyskočilo naňho spoza kriakov a chmat! už by ho nebolo popustilo z pazúrov, keby ešte v dobrý čas nebol mu ukázal päty.

Na druhý deň moril ho hlad. Čo robiť? Zase len do dediny, kde by čo-to našlo sa pod zuby. Hneď z prvého domu zavoňala mu pečenka. Ľahko bolo prikrásť sa do kuchyne a jedným chmatom vychytil pečenku z rajnice. Ale vtom pribehne kuchárka a — čľap! oparila vriacou vodou kvárnika. Náramne zaskučal od bolesti, mäso vypadlo mu z pyska a hrubý ožeh potisol ho ďalej.

I tu i tam len zhynúť! Hodil sebou pod zelený ker a čakal na seba smrť.

O chvíľku pribehla k nemu hladovitá líška. Zuby jej naostrené ako šidlá: jedným zahryznutím bola by vydrapila mu črevá; ale bála sa odať doňho, lebo poznala, že ešte očima klipká. Obchádza, obzerá, prikráda sa, a chvat! odtrhne mu ucho! Ale vtom buchlo, až celá hora ozvala sa, a zradzská líška vytrčila kopytá do neba. Zastrelil ju mäsiar, ktorý tadiaľ šiel s baranmi. Ten i priblížil sa ku psu a hodil mu kúsok chleba. „Čože,“ vraj, „psu mucha?“ Toľko bolo hladovitému i kúsok chleba. Mäsiar hodil mu ho oval a ešte aj takú hrču mäsa ako ovčí pysk. Hneď mu mušky ožili. Skočil na nohy a prívetive vrtel chvostom okolo mäsiara. Mäsiar pojal ho sebou barany zavracať a kudlatý dunčo stal sa jeho neodbytným kamarátom.

Aj sto ráz ešte potom dohnal bohatý mäsiar gule tučných volov, krdle rohatých baranov z ďalekých krajov do domu, a nikdy nestala sa mu ani najmenšia škoda, lebo takého obhaňača a strážcu nad stádom nebolo nikde viac, akým stal sa tento zakliaty pes. A čokoľvek mu mäsiar zavolať, to akoby bol rozumel, hneď navlas vykonal. Nebol by ho dal od seba ani za tisíc zlatých.

Raz tiež hnali krmné voly zďaleka a prišlo im na pustatine nocovať. Mäsiar zveril statok na psa a sám usadil sa v krčme osamelej a ako čo by doma na bezpečnom, dal si naliať holbu vína a ujedal si chutnú pečenku.

„Ale prosím, či sa vy, pán mäsiar, nebojíte toľký statok len tak naverímboha zveriť, veď tu mnoho zbojníkov?!“ hovorí mu hostinský.

„Ej, znám,“ rečie, „že by tu aj od jalovej kravy teľa ukradli, ale nebojím sa toho, kým môjho

dunča tam vonku mám. Ani nepohnem sa z izby, kým nevyspím sa dobre do rána.“

„Pes je len pes,“ preriekol zase hostinský, „pre psa vám do rána i celú guľu odženu!“

„A už ja zase stavím neviem čo, že z tej do rána neskape ani srst!“

Z reči do reči stavili sa o sto dukátov, že hostinský ešte pred polnocou odženie z tej gule dva najtučnejšie voly.

Dosť ten naobchádzal sa potom okolo tých volov, ale strážny pes bol mu všade za päťami, brechal ustavične a len roztrhať a roztrhať hostinského, čo raz priblížiť sa chcel k volom. Pominula polnoc a hostinský vyčítal mäsiarovi sto dukátov. Mäsiar prevalil sa na lavicu a spal. I strážny pes vonku zaťúchol.

Ale krčmárovi celá vec už ani tak pokoja nedala. Bol by si chcel nahradiť i prehru, i voľáč navyše vyzískať. Vedel on dobre, aký to pes, a striehol na všetko. Nad ránom, keď mäsiar pospal si a vyšiel von, že si statok poobzerá a prípravy porobí na ďalšiu cestu, priskočil si dunčo k pánovi a lízal mu ruky, na znak, že je všetko v poriadku, a pán zase tľapkal verného psa, že tej noci dobre strážil. Tu krčmár prikradol sa z druhej strany ku statku a potíšku odháňal šesť najtučnejších volov z gule. I odohnal ich tam do jedného košiara, kde i krem toho pokradené statky s kamarátmi odpratúval. Ale aj mäsiar počítal voly, a keď videl, že ich šesť chybuje, zavolať:

„Dunčo, za ním sa!“

Dunčo hneď skočil za šľakom, a veru milý hostinský iba vtedy obadal sa pri košari, keď dunčo skočil mu pravo do tváre a odhryzol mu červený vypitý nos. Dokrvácaný krčmár iba domov utekal, aby si tvár zaviazal.

Pes pribehol s krvavým nosom k mäsiarovi a ten hneď poznal, či to nos, aj čo bude vo veci. Na svitaní za krvavým chodníkom pohodil¹ ku košiaru a svoje voly prihnal naspäť ku stádu. Celé stádo zaručalo zase pred krčmou a pohlo sa ďalej. Mäsiar ale prikročil ešte k obloku a zabúchal:

„Pán hostinský, kdeže ste, akože ste? Podťe, zaplatím vám, čo som dlžen za večeru aj za nocľah!“

„Len,“ povedá, „chodťe s Pánom Bohom, veď to nájde sa na druhý raz,“ a stenal milý hostinský tamdnu.

„No, tak vám aspoň s nosom neodídem. Tu si ho máte na obloku — a druhý raz nežartujte sa mi so psom!“

S tým položil mu mäsiar nos na oblok a pobral sa za volmi.

Šťastne prihnali domov tučné voly. Mäsiar nachoval verného psa a zaihrával sa s ním. V tom príde k nim jedna stará baba.

„He-he-he, pán mäsiar, krásny to pes,“ smeje sa baba proti nemu.

¹pohodiť — potrafiť, utrafiť

„A čože s tým psom?“ pýta sa mäsiar.

„A veru je to nie pes ako pes, ale je to zakliaty človek. Už dosť naslúžil sa vám, mohli by ste ho prepustiť na slobodu.“

„Hoj, vďačne, starká moja, vďačne, ale on odo mňa neodíde.“

„Odíde-neodíde, to sem-tam. Ale choďte na tretiu dedinu k jeho žene-bosorke, zapľujte jej i vy tak tri razy do tváre a povedzte, aby zopsila sa, ako ona jemu urobila. Ved' potom uvidíte, čo bude.“

Ako od všetkého bezpečná, varila stará bosorka svoje zeliny na ošarpanom ohnisku tam dakde na tretej dedine. Vtom roztvorila sa jej dvere a dnu vkročí náš mäsiar. Ani neklaňal sa, ani nič, len jej zapľuval tri razy do očí a zavolať:

„Bohdaj si sa zopsila, aby si sa zopsila, tak, ako zopsil sa tvoj muž!“

V tom okamihu vybehla stará suka na ulicu a všetky dedinské psy do nej. Bohzná, kde tá podela sa!

Náš pes ale premenil sa na človeka. Mäsiar ho obdaroval. Žil potom ešte dlho, lenže nemal ucha, ktoré mu líška bola odtrhla.

O Peterkovi

Podala Amália Sirotková z Hájnik a Zuzana Mydielková z Liptova.

Kde bolo, tam bolo — čo nás tam do toho, keď len bolo! Bola raz jedna kráľovná krásna, premilená, že si na nej ľudia len tak oči pásli, keď ukázala sa. Páru nemala v širom svete; iba jej dcéra, tá podobala sa jej. Len ti tu raz ochorie kráľovná, že úfania nebolo, aby z tej choroby vyšla. Povedala kráľovi:

„Tyže si neber inakšiu, len ako som ja bola!“

S tým tašla aj na druhý svet.

A kráľ dal všade rozhlásiť, dal všade hľadať, kde by našla sa taká, ako tá predošlá bola. Ale nikde nič a nič nezjavilo sa. — Raz ti tu milý otec ak prizera, tak prizera sa na tú svoju dcéru a povie:

„Dievka moja, predsa to len ty musíš za mňa ísť.“

A ona mu skoro:

„Ej, otec, to som nikdy nepočula, žeby dcéra za otca šla.“

A otec zas:

„Ej, ale ty jediná podobáš sa matke a vieš, čo mi ona poručila, keď umierala.“

„To viem, ale vy nemusíte ženiť sa.“

„Ale ja sa musím!“

„Ale to predsa nikdy nebude, žeby si dcéra otca zvala mužom!“

Nahnevaný otec čo neurobil? Dal jej odrezat' ruky a zašit' ju do medved'acej kože a tak z domu vyhnat'.

Blúdila chudera sem i tam a omdlievala od bolesti i od hladu. Akosi domotala sa predsa do jedného kráľovej záhrady, kde jabĺčka na stromoch tak nízko viseli, že si ústami dočiahla. Obhrýzala teda a tie ohryzky¹ tam nechávala visieť na stopkách, veď ani tie nemala čím na stranu hádzať.

Príde si kráľ do záhrady a vidí si tam taký nečin. Osopí sa na záhradníka:

„Čo to tu máš za záškodníkov, čo mi takýto nečin robia?“

„A veď ja neviem, najjasnejší pane; veď som ja to sám nikdy neslýchal, iba čo ho teraz vidím. No ale veď ho ja dostrežiem.“

I dostriehol — potvoru v medved'acej koži. Ale sa jej preľakol a bežal kráľovi povedať. Ten

¹ohlodky

sám pochytil kušu, a ako ju zazrel, natiahol, že strelí. Vtom ale prizrel sa lepšie, ako to obhrýza, nuž vidí, že to ľudský parsún má. Hneď dal zvolať sluhov a obkolesiť tú potvoru, aby voliak neumkla. Potom už ako na bezpečné zavolať:

„Kto si, čo si, stoj! Lebo viac neujdeš.“

„Ja som to, čo si ty,“ odpovedala mu. „Len nedaj tú kožu zosňať zo mňa pred všetkými, lebo by som skapala od hanby.“

Aj ona šla na jeho rozkaz pekne dnu do zámku a on tam mal akúsi starú babu, a tej rozkázal, aby ju z tej kože vypárala a pekne obliekla. Ako ju oblečú, tu ti z medveďacej potvory zas krásna panička, ibaže rukú nemala. Čo deň bola krajšia a milšia kráľovi, až si ju napokon aj za ženu vzal.

Žili oni spolu, ako Pán Boh prikázal, a mali sa radi ako dva holúbky, čo vždy okolo jednodruhého hrkútajú. Tu ti raz musel kráľ do vojny. Naručil starej babe, aby mu kráľovnú varovala ako perlu a písala mu do vojny, ako s ňou bude, bo mala prísť do pôlohu.

Kráľ odišiel a stará baba vždy sama okolo kráľovnej, ani nikoho nepripustila k nej. Mladá kráľovná porodila nezadlho krásneho chlapca. Baba sadne a napíše list, že veru kráľovná porodila šteňa a sama veľmi ošpatnela, že čo majú robiť. Ten v tej vojne iba hlavou pokrútil, ale odpísal, aby všetko tak nechali, že on už nezaveľa dôjde a presvedčí sa sám. Baba list hodila do ohňa a podstrčila druhý, kde to stálo, aby kráľovnú aj s dieťaťom vyšibali, odkiaľ prišla, že jemu už taký bezrúk nepotrebný, že na čo tej dieťa, čo si ho nemá ako ani povarovať.

A baba chytrá aj nastrojila všetkých v dome, aby to tak urobili hneď. Tí, ako kráľovmu rozkazu poslušní, uviazali dieťa matke pred prse a vysotili ju z domu.

Blúdila zase sem i tam a dieťa chúďatko plakalo jej na prsiach, keď sa jej zmykalo a prsníka si nájsť nemohlo a ona mu tiež nemala ako do ústičiek podať a napraviť si ho. Ešte prvý deň bolo ako bolo; ale hneď na druhý deň videla, že jej ide aj s dieťaťom na skapanie. Usadila sa na zem a ako dieťa plakalo, tak ona nariekala s ním.

Išiel tadiaľ Pán Kristus aj so svätým Petrom.

„Ženo,“ rečú jej, „čože ty tu tak nariekaš?“

A ona im rozpovedala všetku svoju biedu.

„Už ti aspoň to dieťa k prsom priložíme, aby aspoň to zatíchlo,“ vravel Pán Kristus. „A okrstíme ho, ak je ešte ani neokrstené.“

Ona prisvedčila, že je veru ešte ani neokrstené.

„Nuž akéže mu meno dáme?“

A Petor ozval sa skoro, že aby volalo sa na jeho meno.

„Dobre, ak mu budeš krstným otcom,“ riekol Pán Kristus a Petor pristal aj na tom.

Pán Kristus pokrstil teda to dieťa na meno Petrovo.

Keď už bolo po krste, povie Pán Kristus Petrovi:

„Ale teraz, keď si už kmotrom, čože si dáš krstňaťu do krstu?“

„Ja by som mu,“ vraví Petor, „len to dal, aby hneď stalo sa, čokoľvek zažiada si náš malý Peterko, a aby hneď mohol chodiť a vravieť.“

„Nuž nechže mu bude,“ hovoril Pán Kristus. „A ja zase urobím pamiatku jeho matke. Keď si tu do tejto studničky, kde sme toto dieťa okrstili, kypťíky omočí, nech jej znovu ruky narastú!“

Stalo sa všetko tak. Aj ukázali jej tam v horách jeden domček, kde by s Peterkom bývala. Potom zmizli.

*

Dobre. Bývala tá v tom domčeku a malý Peterko hneď okolo nej obehúval a štebotal jej a rozveseľoval ju.

Dobre ale. Prišiel tam aj mladý kráľ z vojny domov. Hneď len, kde mu žena a trebárs aj to šteňa. Tu dvoraníci, že veď urobili tak, ako sám prikázal.

„A akože som prikázal?“

„Tak a tak stálo v liste; kráľovnú sme vyhnali aj s dieťaťom.“

„Vy nešťastníci! Tam tá bez rúk zahynula aj s dieťaťom! Zahyniete aj vy!“

Naveľa dal uprosiť sa kráľ a nasúdil iba tej babe smrť, čo bola príčinou všetkého. Tú hneď aj zmárnili.

Kráľ ale zavrel sa do svojej izby a ani von nevychodil a ani nikoho k sebe nepripustil. Ak aj voľač prišli k nemu, keď už bolo v súrke, na každého vyvadil sa, s každým nakladal zle, nedobre. Najväčší kríž mal s ním jeho kuchár. Sprvu kráľ nechcel ničoho nič ani okúsiť, potom zas preberal si v jedlách a nikdy ani jedno jedlo nebolo mu po vôli.

Ten kuchár bol ale šelma prefíkaná. Vymýšľal jedlá všakové. Ale raz — len nedáva a nedáva žiadnej pečienky na stôl. A to tak za viac času.

„Čože je to,“ povie mu kráľ, „či mňa ty chceš hladom umoriť, že na mojom stole už od týždňa pečienky nebolo?“

„Ach, nuž veď — najjasnejší pane — veď —“

„No, čože je za veď? Von s ním!“

„Veď, keby ste si takto sami šli zapoľovať, to by hádam bola najlepšia pečienka.“

„A veru, hádam pravdu máš; aspoň na tej zveri vyvším sa, keď nemám sa na kom!“

Tu kráľ naozaj zobral sa na poľovačku a kuchár len na to myslel:

„Pod' si, pod'! Dobrá tebe bude aj kuľaša, keď ťa tam von prefúka.“

Vyšli na tú poľovačku a poľovali celý deň, ale nedostali ani srsti. Podvečer stratili sa ešte od družiny sami dvaja, kráľ s kuchárom. A nebolo ani kde prenocovať, ak len nie v jednom domku, ktorý z vrchu zazreli ďaleko pod sebou v doline. Čím došli k nemu, bola už tma a tu ani nevedeli dobre, kde sú. Vnišli dnu a prosili si nocľah; ale vraj aj dáciu večeru, bo už aj sám kráľ bol vyhladol. A to, hľadáte, pohodili² oni do toho istého domku, kde kráľovná aj s Peterkom bývala. Nuž ich ona aj pekne uvítala, aj večeru im sľúbila dobrú. O chvíľku aj kázala malému Peterkovi na stôl zastrieť. A ten kuchár vyšiel von obšmietat sa, čo to bude za večera, keď v kuchynke ani ohňa nebolo. Ako Peterko zastrel, vyšiel von ku mamičke a tá mu povie:

„Peterko, nože si ty zažiadať kráľovské jedlá, aby tomu pánovi šmakali.“

Lebo ona poznala, že je to jej muž; ale neriekla nič viac, keď ju tí nepoznali. Ale ako by aj, keď mala ruky a Peterko bol už hodný chlapec! Lež vtom boli už aj vyberané jedlá v kuchyni a ona ich nosila na stôl a ten kuchár to všetko počul a len dobre od divu z nôh nespadol, ako to tam robilo sa všetko, ako aj tie jedlá i len voňali, až milo. Kráľ zajedol si chutne, aj naspal sa dobre. Ešte mu tak dobre nebolo, odkedy tak nič po nič prišiel o ženu aj dieťa.

Hej, ale mal ten kuchár ešte len potom doma s ním galibu. Tu mu zase nič nechutilo a iba kuchár trpel za všetko, že či už nevie ani takých jedál pripraviť ako tá mizerná žena v tom domku. Len čo ten kuchár nepremyslel? Pod' on raz k tomu domku a nabral si všelijakých hračiek sebou. Ako malý Petrik baví sa pred domom a mamky tam nebolo, začne mu ukazovať to koníka, to šabličku.

„Ačak by to, Peterko, bolo pre teba?“

„Ej, veru bolo,“ povie šuhajček.

„No, pod' so mnou, dám ti toho ešte viac.“

Takto pekne odvábil chlapca sebou a držal ho u seba ako kuchtíka.

Bolo doma všetko dobre. Kuchár iba povedal Peterkovi, čo si má zažiadať, a ako si tento zažiadala, tak boli hneď jedlá na výber. Kuchár ich iba nosil na stôl a kráľovi chutilo vždy. Ale tu raz začne Peterko za mamkou plakať a čo deň to horšie. Už ani hračky nestáli nič, čo aké vymýšľal mu ich. Len ti tu ten kuchár premyslí, že čo by mal takto ustavičnú prácu mať hneď s kráľom, hneď zase s chlapcom, keď tomu jesto spôsob, aby odrazu sám mohol byť viac ako sám ten kráľ.

„Hej,“ povedá, „Peterko môj! Ačak by to predsa len lepšie bolo pri mamke. Tam by som ti i ja ešte raz lepší bol, ako som ti dosiaľ býval.“

„Ej, veru by tak lepšie bolo!“ vzdychol si Peterko.

„No, zažiadať si, aby sme boli aj s tvojou mamkou, ale ani nie tam v tom domku, ale ešte v krajšom zámku, ako je tento, a to až za morom.“

Hneď si Peterko zažiadala a stalo sa všetko tak: Mladá kráľovná iba keď našla sa v zámku za morom, spolu s Peterkom aj s kuchárom.

²pohodiť — potrafiť, utrafiť

Dosiaľ ona v tom domčeku iba nariekala a vyvolávala na všetky strany Peterka; lebo nič nevedela, kde by mohol podieť sa. I úfala sa, že hádam z voľaktorej strany hory príbehne, alebo zažiada si pri maminke byť, keby zacnelo sa mu za ňou a tak po všetky tie dni len čakala. Ale tu za morom priam predesila sa, čo to z toho má byť. Bo aj spoznala hneď, že ten kuchár milého Peterka tými hračkami a kadejakými sľubmi cele opantal a že tomu ver nič dobrého nevyzerá z očí. No rada bola predsa svojmu synkovi a on jej. Čakala už len, čo ten kuchár počne.

A zrádzsky kuchár čo ti teraz nezačne?! Začne ti ju tu najprv len pekne prehovárať, že ako im tuná už teraz dobre bude, že ju on veru rád má a naposled, že čo by im len ten chlapec tu nezavadzal, keď už majú kráľovský zámok a v ňom všetko, čo treba. Ona na to všetko bola i hluchá i nemá. Ten potom už začal vyhrážať sa zle nedobre, že i ju i chlapca zo sveta znesie, ak mu nebudú po vôli. Chlapec v taký čas striasol sa ako prút. A tu raz, ako ho najlepšie nabaláchal, povie mu:

„Peterko, či vieš, ako ti budem zase dobrý?“

„Nuž ako?“ rozplakal sa chlapec.

„Idem ti teraz vtáčika zastreliť, a to takého zlatého, čo ti bude spievať; vieš, to si ešte nemal a bolo by to veľmi pekne. Ale zatiaľ neurob mamke nič k vôli; potom už budeš môcť všetko jej k vôli robiť a ona bude radowať sa veľmi.“

Chlapec dal nadať sa a prisľúbil a odbehol ihrať sa v tej radosti. Potom ale obrátil sa ku kráľovnej a prihrážal jej ešte tuhšie, že ak mu neukáže srdce na tanieri z toho chlapca, kým on vráti sa z poľovačky, že ju zabije a že ak by mu zatiaľ ušla, popadne ju, čo by kraj sveta bola. A s tým aj odišiel na poľovačku.

Kráľovnej už nebolo ani tak, ani tak. Peterka ani nenahovárala, aby zažiadala si s ňou inde byť; bo vedela, že by pred tým kuchárom nikde na svete pokoja nemala. Syna zmárniť? Na to nedalo jej srdce ani pomyslieť. Uchytila prasiatko, zarezala a srdce z neho položila na stôl na tanierik. Peterka ukryla pod koryto, keď kuchár mal už nadíŕ. Ten nadíde a vidí tam to srdce na tanieri:

„Či je to srdce z toho chlapca?“

„Vidíš ho, čo je,“ povedala smutná kráľovná.

A ten skoro zavolá:

„Peterko, kde si? Doniesol som ti zlatého vtáčika.“

„Jaj, dajte mi ho, dajte mi ho!“ ozval sa Peterko a vymyká sa spod koryta.

„Nuž takto opovažuješ sa ty mňa klamať?“ osopil sa kuchár na kráľovnú, zabil ju a zahrabal. Ej, to už Peterko nečakal, že mu mater zabije, keď vždy staval sa mu takým dobrým. Tu aj on inak si pomyslel a povedal:

„Ty ukrutník, ty, čo si mi matku zmárnil! Teraz ti rozkazujem, abys bol hneď psom, aby ja s tebou od týchto čias poľúvať mohol.“

Aj tak on tam za čas s tým psom poľúval.

Ale takto o samote iba čo vždy väčšmi dounúval sa. Nuž si on to inak premyslel. Tomu psovi kázal rozliať sa na smolu, aby nikdy za ním nemohol. Sám pobral sa ešte odobrať na matkin hrob. A tu na tom hrobe vykvitla zatiaľ voňavá ľalia. Tú si odtrhol a pomyslel si, aby bol pred toho kráľovým zámkom, kde s tým kuchárom kuchtíkoval. Hneď tam bol. Tu zaradovali sa nesmierne, že keď aspoň kuchtíka majú; bo odkedy kuchár skapal, nevedeli si ani tak rady s omrzlým kráľom, čo tomu žiadna duša na svete v ničom vyhovieť nemohla.

Išlo všetko zas dobre, bo také jedlá nikto ani navariť nemohol, aké Peterko prinášal na stôl. Bolo to všetkým čudno a najčudnejšie to, že do svojej kuchyne nikdy nikoho nepripustil a ani dreva nekázal si nosiť, ani z komína nikdy nekadilo sa, iba tie jedlá boli vždy na dvanásťu hotové. Len ľašovali za ním a vyľašovali na kľúčovú dierku, ako on iba k tej ľalii privoniaval a objímal ju, a keď prišla dvanásť hodina, porozkladal misky po stole a hneď na každej bolo, čo si zažiadal. Vybúšili mu sluhovia dvere a hneď po celom zámku rozišla sa vôňa z tej ľalie ešte inakšia ako z tých jedál.

Dobehol na to aj kráľ, čo to za buch a zas čo to za vôňa neslýchaná. Nemohol Peterko tajiť sa ani za okamženie. Vyznal sa kráľovi vo všetkom.

„No, dosvedč ešte aj predo mnou, že na tvoje slovo postaví sa všetko,“ riekol kráľ naostatok. „Zažiadaj si, aby z tejto ľalie bola tá z toho hrobu živá a pekná ako za mladi.“

Peterko si to zažiadal. Iba keď ti stane pred zadiveným kráľom jeho spravodlivá manželka, ako bola vtedy, keď ju najradšej mal, ibaže ruky mala a zdala sa mu už raz krajšia.

Ani ona viac netajila a vyznala všetky veci. Bola radosť nad radosti. Peterko si nemal viacej čo žiadať, lebo mu pri dobrých rodičoch nechýbalo vari ani to vtáčie mlieko.

Starý Bodrík a vlk

Rozprávali B. Nemcovej Janko a Miko Sochoríkovci, Juro Šulek a Štefan Márton z Trenčianskej.

Mal bača psa Bodríka, ktorý mu už od rokov čujno varoval ovce, ako vo dne, tak i v noci, že vlk ani zblížiť sa nesmel ku košiaru. Ale čože, keď už starý Bodrík ochromel a nemal ani zuba?

„So starým psom iba na smetisko!“ riekol bača. „Načo chovať starú psinu, keď viac nevládze?“

Mladého psíka ale nachovali, pohladkali a pustili von ku košiaru.

Ležal starý Bodrík o hlade na smetisku a bolo mu ľúto, čo to porobilo sa s ním. Prišla noc. Mladý pes zaliezol do budy a vystieral sa tam na podstlanom pazderí. Starý Bodrík čujno spával; obadal vlka aj teraz. Chcel preskočiť cez plot, ale nohy nevládali, lebo bol vyhladovený. Smutno uľahol zase a pomyslel si: „Keď ja nemám čo, nech má vlk pod zuby!“ Ani nezašteká.

Ide si ráno bača ovce dojiť, a tu jedna chybí. Po nečase svitlo bačovi v hlave:

„Ech, veru, keby starý Bodrík bol striehol, nebol by vlk ovcu odniesol!“

Nuž veru starého Bodríka privolal zase k sebe, pekne ho pohladkal a dobre nachoval. Starý Bodrík ovíjal sa mu okolo nohú a skákal od radosti. Večer neležal na smetisku, ani v búde, ale obchádzal okolo košiara, bo vedel, že kde vlk navnadil sa raz, tam príde aj druhý raz. Vlk si aj prišiel, ako na bezpečné.

Ale tu postavil sa Bodrík proti nemu:

„Čože ty tu chceš?“

„Nuž, čo chcem, ovcu chcem!“ povie vlk.

„Chod', oplan, ja ti ovce nedám!“ zavrčal na neho Bodrík.

„No, len mi ju daj, bude nám do spolku; jednak ťa gazda nechová.“

„S vlkom spolky - čert berie ovce i volky!“ odpovedá mu starý Bodrík. „Mňa včera gazda nenachoval, bol som lačný a slabý, nuž tebe ľahko bolo ovcu odniesť; ale ma dnes gazda nachoval dobre, zase som mocný dosť, a ovcu ti nedám.“

„Keď mne ty ovcu nedáš, hotuj sa so mnou na potýčku! Či vieš, čo je to?“ duril sa vlk.

„A veď, keď ti taká d'aka, hotuj sa ty sám. Čím odbavím si postriežku okolo košiara, hneď za rána postavím sa ti tamto v hore a budeme potýkať sa! Či vieš?“

Vlk na to iba zavrčal a bežal do hory pomoc zháňať, lebo chcel vyvŕšiť sa¹ už teraz na starom

¹vypomstiť sa

Bodríkovi. Vyhľadal si medveďa a líšku, aby mu pomáhali.

Pes už dobre poznal vlčie obyčaje, nešiel sám do hory, ale vzal so sebou prašnú sviňu² a starého kocúra, ako dávnych dvoranov svojich. I sám síce už napadúval³ na jednu nohu, i títo už neboli mladí, ale zato verní a vyskúsení kamaráti.

Keď medveď a líška zazreli prichádzajúcich, preľakli sa náramne.

„Ľa, bračekovci,“ zvolal medveď, „páčte, ako ten prvý neprestajne zohýna sa; ten iste skaly zbiera, ktorými nás ubije.“

Pes napadúval a medveď myslel, že čo raz uhnul sa, to skalú zdvihol.

„Ľaľa, ten druhý,“ zvolala líška, „seká šablou okolo bokov!“

Oháňal sa kocúr chvostom dohora, a líška myslela, že to šablou blýska.

A keď ešte začuli sviňu rochtať, poznali ju po hlase, že je prašná⁴ a že tá v takom spôsobe žartu nezná, nuž veru ani oni nebrali vec na žart, medveď vydriapal sa na strom a líška uskočila do tŕnia.

Keď naši kamaráti došli do hory, kocúr vrčal si veselo: „vrní-vrní-vrní.“ Líška rozumela, že „v tŕní, v tŕní“, a chce zrovna na ňu skočiť. Nečakala, vyskočila z chraști a zaberala preč. Prašná sviňa⁵ začala pod medveďom rochtať: „hr-hr-hr.“ Medveď rozumel „hor-hor“, že zná, že je on tam hor a ona chce pod ním korene stromu podryť, bo i krute rýpala rypákom svojím. Tu ani tento nemeškal, ale skočil dolu a bol aj on za horami, za dolami. Ostal vlk sám a bol rád, keď len mohol ufujazdiť aj on s celou kožou.

Starý Bodrík ale zahavkal, až hora ozvala sa. Bol rád, že mu kamaráti pomohli a divokov zahnali ďaleko za hory. Od tých čias bolo mu na košiari dobre až do smrti.

²prašná sviňa — kotná sviňa

³kulhal

⁴prašná sviňa — kotná sviňa

⁵prašná sviňa — kotná sviňa

Starý človek a dvanásť oviec

Podal Janko Rimavský.

Počúvajte, deti! Idem vám rozprávať rozprávku, akej ste ešte nepočuli; aleže dajte pozor, aby ste si ju dobre zapamätali.

Nuž mal raz jeden chudobný otec troch synov, s ktorými sa veľmi psotne živil. Hockedy im prišlo tak, že si už ledva životy obrániť mohli. Tu raz zavola otec všetkých troch dovedna a takto k nim prerečie:

„Synovia moji drahí, my takto konečným koncom nenabudneme¹, ale musíme pohynúť, ak len inakším spôsobom nezaratujeme sa medzi ľuďmi. Ja som si to tak premyslel, aby dajeden z vás šiel do sveta, azdaže dač vyslúži, čím si aspoň na čas biedu odtisneme. Čože vy poviete na to?“

„Čože by sme povedali,“ ohlásili sa synovia, „my pristávame na vás a pôjdeme trebárs aj všetci.“

Ale ich otec nechcel pustiť všetkých naraz, že vraj čo by si on starý doma osamote počal. Vypravili teda najskôr toho najstaršieho.

Ide ten najstarší syn, ide neboráčik dlho, a o živej duši nikde ani chýru, ani slychu. Naveľa sa stretol s jedným staručkým.

„Kdeže ideš, syn môj,“ povedá, „kde?“

„A veru, starý tatko, sme traja bratia v dome so starým otcom a veľmi sme chudobní, nuž som sa ja pustil do sveta hľadať si dáku službičku.“

„Dobre, syn môj, dobre,“ povie na to staručký; „aj u mňa by sa ti našla služba, ak by si mal vôľu.“

„Nuž a čože by ste mi dali za robotu?“

„Nič inšie, syn môj, len dvanásť oviec pást'. Ved' ovce pást' znáš?“

„Znám, starý tatko, znám.“

„No, keď znáš, pod' so mnou!“

A pobral sa za staručkým človečikom.

Hneď na druhý deň pojal staručký sluhu a zaviedol ho k tým svojim dvanástim ovciam.

„No,“ povedá, „syn môj, toto sú tie moje ovce; takže mi ich, hľad'že, dobre pas a nepusť ich z očí; ved' ti ja za tvoje ustávanie statočne zaplatím. A nezháňajže ich dáko, len ich slobodne pusť, nech idú, kde sa im len páči; ved' sa ti ony budú samy pást'. Tu máš túto kapsičku; tam si nájdeš, čo ti treba. A na ti aj túto pišťalku, na tej si môžeš preberať.“

¹nabudnúť — vyžiť, zotrvať

Sluha vyviedol tie ovce na pašu a pískajúci na písťalke šiel len tak z nohy na nohu za nimi, kadiaľ sa mu rozpásali, až pomaličky prišli ku jednej rieke. Tu milé ovce rozbehli sa rovno do vody a preplávali na druhý breh. Sluha by bol rád za nimi, ale sa mu nedalo: rieka bola široká a veľmi hlboká. Nuž tu v strachu o ovce pustil sa do plaču, že čo bude robiť, keď sa mu nevrátia. Dlho chodil hore-dolu brehom a pozeral smutný na druhú stranu. Potom sa prevalil na zem a pekne krásne zaspal a spal, iba pred večierkom sa prebudil. Ako sa prebudil, prvé mu bolo pozrieť na druhý breh, a hľa, milé ovce blížili sa práve ku brehu i pekne-krásne preplávali naspäť.

„Ach, chválaže ti, milý Pane Bože, keď ste sa mi len šťastne vrátili!“

Tak si vzdychol a veselo pískajúci šiel zase pomaly za ovcami až k samému domu.

Tu ho ten staručký už chvíľu vyzeral.

„No,“ povedá, „či si mi tie ovce napásol?“

„Veru som ich, starý tatko, napásol!“

„Nuž a akože sa ti vodilo? Nože mi, no, dačo vykladaj!“

Sluha vyrozprával všetko, ako sa mu vodilo: že pekne išiel pískajúci na písťalke za ovcami až k jednej rieke; tam že mu ovce cez vodu prešli a ta kdesi odišli a on že nijakým činom prejsť nemohol; že potom veľmi plakal a v trapiech usnul, a večer, keď sa prebudil, ovce už dobre napasené cez vodu prechádzať videl; ale že on veru nezná, kde sa tak dobre napásli, ani kde chodili.

„No, dobre, syn môj, dobre,“ riekol staručký. „A teraz mi povedz, čo chceš za tú službu, lebo ti už rok vyšiel. Dám ti, čo si vyvolíš: či spasenie večné a či peňazí?“

A sluha mu na to odpovedal:

„Hej, starý tatko, veru by bolo treba aj toho spasenia večného; ale my sme veľmi chudobní, nuž nám dajte radšej len tých peňazí!“

Nuž mu dal tých peňazí, koľko si len uniesol.

Ako prišiel domov, všetci sa mu veľmi zaradovali, lebo vyslúžil pekný peniaz.

Nezadlho vypravili zas toho stredného, a tomu sa všetkým činom tak vodilo, akokoľvek tomu najstaršiemu.

Naostatok vybral sa aj ten najmladší a vravel:

„Keď sa vám tak dobre vodilo, i ja ešte skúsím šťastia!“

Zachytil sa tou istou cestou, ktorou chodili jeho bratia, a idúci rozmýšľal i tak i tak, ako mu to bude v tom svete. Zrazu stretne sa aj on s tým staručkým človečikom.

„Kdeže ideš, syn môj,“ rečie starec, „taký zamyslený, kde?“

„Ach, kdeže idem, starý tatko! Idem do sveta, hľadať si u dobrých ľudí dáku službičku.

Doma sme traja bratia s otcom už starým a nemáme sa ako prežiť. Nuž už dvaja starší bratia boli v službe, každý doniesol peňazí; teraz ale zachytil som sa ja probovať šťastia.“

„Dobre, syn môj, dobre,“ hovorí staručký. „Aj u mňa by sa ti našla služba, ak by si chcel prísť.“

„Ozajže by nechcel, ba veru chcel; len by som sa do takej práce rozumel, akú by ste mi dali.“

„Či ovce pásť znáš?“

„Znám, starý tatko, znám.“

„No, keď znáš, poď so mnou!“ A zaviedol ho ta, kde býval.

Na druhý deň ráno pojal staručký sluhu a zaviedol ho k tým svojim ovciam.

„No,“ povedá, „syn môj, toto sú tie moje ovce. Dvanásť ich je, ako vidíš. Taže mi ich dobre pas a nespust' ich z očí; veď ti ja statočne zaplatím. Ale ich dáko nezaháňaj, len ich pust' slobodne, kadiaľ sa im samým páčiť bude. A tu máš túto kapsičku aj s touto píšťalkou, pískaj si za ovcami.“

Sluha zabral sa s ovcami a tie pekne šli svojou cestou; ani sa mu nerozbehúvali, ani nič, a on len pomaly za nimi pískajúci na píšťalke. Tu prišli k rieke a milé ovce schytili sa a rovno do vody. Ale najmladší brat nerozmýšľal veľa. Chytro zachytil sa jednej ovci za rúno a pekne-krásne preplával s ňou na druhý breh. A zas len obďaleč pískajúci na píšťalke vykračoval za tými ovcami.

Čosi-kamsi prišli ovce na jednu lúku a na lúke tráva taká až do pásu a v nej plno oviec, ale také chudé ako len tie chrty.

„Ach,“ pomyslel si ten najmladší brat, „milý mocný Bože, čože je to za príčina, že sú tie ovce také chudé v takejto utešenej trávě?“

A zas len šiel za tými ovcami, lebo sa tie tam ani neobzreli, ale akoby ich bol na povrázku viedol, šli ďalej na druhú lúku, na ktorej trávička len veľmi malá rástla, ale musela byť veľmi užitočná, bo ovce čo sa na nej pásli, boli také krásne, také utešené, akoby ich z tisíc krdľov po jednej navyberal. Tu sa aj tých dvanásť oviec zastavilo a pásli sa, že to bola len milá vec na ne pozerat'. A kde sa tie ovce len pohli, jedno veľmi milé vtáča všade poletúvalo nad nimi. Keď sa tie ovce už napásli, obrátili sa samy od seba a pobrali sa pomaly tou istou cestou, ktorou boli prišli. Tak prišli zas k tej rieke, a keď prechodili cez vodu, najmladší brat zachytil sa jednej za rúno a tak prešiel na druhý breh. Pred samým večierkom navrátil sa s dobre napasenými ovcami domov. Staručký ho už chvíľu vyzeral.

„No,“ povedá, „či si mi ovce dobre napásol?“

„Veru som ich, starý otec, chvalabohu, dobre!“

„Nuž a či si môj príkaz zachoval? Akože sa ti vodilo? Nože mi, no, voľačo vykladaj!“

„Ej, veru som zachoval všetko tak, ako ste mi prikázali, lebo som ja za ovcami všade len obďaleč pomaličky išiel.“

A potom vyrozprával všetko, ako sa mu prihodilo: ako sa prepravil cez tú vodu, ako tam prišli na lúku, kde tráva bujná, ale ovce chudé, a že jeho ovce tam sa ani nezastavili; ako šli rovno na druhú lúku, kde tráva bola len maličká, ale sa ovce veľmi dobre napásli. A že ich naveky jedno veľmi utešené vtáča obletúvalo.

„No, dobre, syn môj, dobre,“ pochválil ho staručký; „spokojný som s tebou. Teraz mi už len povedz, čo si žiadaš za tú službu, lebo ti už rok vyšiel. Dám ti, čo si vyvolíš: či spasenia a či peňazí?“

„Ach, starý tatko,“ povie na to sluha, „pravda, že sme traja synovia s otcom už starým a sme veľmi chudobní; ale veď už starší bratia dačo vyslúžili, už sa azda dáko ta vyživíme: dajte vy mne len toho spasenia.“

„Dobre, syn môj drahý,“ potľapkal ho staručký; „keď si žiadaš spasenia, máš ho mať, lebo si ty statočný človek, ktorému je spasenie viacej ako peniaze. A krem toho dostaneš ešte aj peňazí. Vidiš, syn môj drahý, ja som Kristus; tých dvanásť oviec, čo si pásol, to sú moji dvanásť učedníci; tá lúka s bujnou trávou je rozkoš svetská a tie chudé ovce na nej sú synovia sveta tohoto; tá lúka s tou drobnou trávou je cnosť a tie utešené ovce sú ľudia statoční. Ako na tamtej lúke úžitku žiadneho niet, tak je na tejto druhej veľiký. A vtáča, čo ponad ovcami poletúvalo, som bol ja; lebo ja som s mojimi učedníkmi naveky.“

Takto vykladal ten staručký človečik. Potom požehnal toho najmladšieho brata a dal mu aj peňazí, koľko si len uniesol.

Tak, hľa, najmladší brat pre svoju statočnosť dostal aj spasenia aj peňazí, a jeho bratia len peňazí, lebo sa tým len peniaze žiadali.

Ďuro-truľo

Podali Franko Kubových z Turca a Zuzana Mydielkovská z Liptova.

Nuž, bola jedna mať a mala jedného syna; volali ho Ďurom. Že ho veľmi rada mala, vždy iba s ním ľuľkala sa, nikdy ho do sveta nepustila. Milý Ďuro i odrástol, a ešte zo sveta ništ nevidel, ale aj ništ nevedel. Raz predsa prinútená bola poslať ho medzi ľuďí, a to priam na jarmok, lebo sama nemohla pre nohy bolenia. Nuž mu už len rozpovedala, ako čo má byť:

„Hľadže, synku, keď ti ma tá striga podstrelila, chodže ty na ten jarmok. Kúpiš mi sitko, však vieš, že rád halušky jedávaš, a už nemám ako na halušky múky preosiať, to staré sitko, ktoré ešte od mojej starej materinej starej matere ostalo, pokazilo sa mi celky. Ale vieš, nekúp mi ho veľmi husté, len také riedke, a aby si nezabudol, radšej si všade opakuj: „Sitko riedke, sitko riedke.““

„Sitko riedke, sitko riedke!“ opakoval si poslušný Ďurko a bežal poľom do toho jarmoku.

Orali tam oráči pod žitko a jeden z nich práve nasýpal si do rozsievky, že už ide siať. Zohnutý nad rozsievkou počul chlapčiska, ale rozumel, že vyvoláva: „Žitko riedke, žitko riedke.“

„Ej, dám ja tebe riedkeho žita! Nuž, či mne ty také požehnanie praješ?“

Nahneval sa a — vari bol zeman — pochytil styk i vylátal ho dobre.

„Aby si,“ povedá, „naučil sa, že máš vravieť: „Aby toho bolo viac!““

„Aby toho bolo viac, aby toho bolo viac!“ volal Ďuro a zaberal ďalej — až pred jednu krčmu, kde dvaja chlapi bili sa.

„Nuž i ty ešte budeš dodievať do nás? Či nevieš radšej mlčať?“

Tak osopili sa oba chlapi na neho a namerali mu toho ozaj viac na chrbát.

Ďuro ozaj zamĺkol, lebo pri tejto druhej príučke úplne zabudol, na čo ho matka poslala. Vrátil sa teda domov plačúci.

„Nuž, Ďurko, čože ti je?“ opytuje sa ho mamka.

„Hľ'a, keď sa ma nabili!“

„A prečo?“

„Nuž pre toto a pre toto.“

„Ty truľo, veď si mohol utekať.“

„Veď som utekal, a hľ'a, tu som!“

„No, veď dobre i tak, keď vrátil si sa, jednako nedala som ti peňazí. Mal si najprv vziať toto plátno so sebou. No, berže ho už a choď, a predaj mi ho a potom kúp; však som už i susede

povedala čo — tá ti naspomenie. Len choď skorej! Ale kto ti nič nebude vravieť, iba stáť ako stĺp, ten nekúpi; ale upuj sa¹ takému, ktorý ti voľač povie.“

Ide milý Ďuro, ide a príde k jednému stĺpu. Postoji troška — a stĺp nič.

„Hja, ty nekúpiš.“

Ide ďalej, príde k druhému stĺpu, ktorý bol kolom podopretý.

„Kúpiš — nekúpiš?“ povie a pokýva ho.

Ten mu zavízga.

„Dobre teda, keď kúpiš; tu si ho máš!“

Okrútil plátno okolo stĺpa a bežal domov.

Mamka skríkne:

„Nuž, čože je zase?“

„Nuž, čože by bolo, plátno som predal, ale mi len zajtra kázali prísť pre peniaze.“

„Nuž, ty truľo, ak ťa oklamú?! Na, vezmi aspoň tento turák a kúp mi pavničku! Vieš, že nemám na čom ani zapražiť.“

Beží s tým turákom, beží; príde do mesta, uchytí pavničku a turák hodí na zem — a pod naspäť. Na ceste vidí jedno pekné vtáčatko skackať. Začne ho chytať. Ale tu mu po hore pomedzi haluzie čosi zavadzia. Čo by to bolo? Hľa, iba teraz vidí, že pavnička má tri nohy.

„Hej, psia noha, budeš mne ty tu zavádzať! Skôr ty môžeš doma byť o troch nohách, ako ja o dvoch. Id' si!“

I položil ju na zem a hybaj za vtáčaťom; ale ho nemohol dolapiť. Keď ustal, vrátil sa domov a ešte na dvere volal:

„Mamka, ale tá pavnička prišla domov?“

„Ach, ty Ďuro-truľo, akože ti pavnička príde, keď tej nohy nehýbu sa?“

*

Nuž, hľa, tak to šlo s Ďurom-truľom a mať nevedela si s ním rady. Naposledok povedala:

„Musím ho ja len oženiť, veď ho žena napraví.“

Poslala ho na vohľady, a to zase až hen do druhej dediny.

„Choď,“ vraví mu, „ta do tých Halabalov, k tej Katruši, čo to jej matka aj k nám chodievala; veď tam už vedľa, že prídeš. A len pekne sed', aby si nevykonal zas voľač hlúpeho.“

¹úfaj sa

Ďuro pošiel a obzídzaľ okolo každého domu, lebo nevedel, do ktorého. Na jeho šťastie, a či to už tak dohovorené bolo, mať Katrušina stála na priedomí a hneď ho vítala a voviedla dnu. Aj miesto mu utrela, kde si mal sadnúť, a posadila ho za stôl. Ako na prvé prídienie upiekla mu v popole vajíčka na tvrdo, predložila na tanieriku a unúkala, unúkala ho až do desiateho razu. Ale Ďuro ani nedotkol sa, len sedel a dučal ako dudok. Čože bolo s ním robiť? Pokládli mu vajíčka do vrečka a vypravili domov.

„Nuž, čože, akože?“ opytuje sa matka.

„Nuž, čože by? Pekne ma uvítali, aj miesto mi ofúkli, kde som si mal sadnúť, a upiekli mi vajíčka v popole — hľa, tu sú vám!“

„A prečože si ich nezjedol?“

„Nuž keď ste mi povedali, aby som len pekne sedel a nič viac.“

„Ach, ty Ďuro-truľo, veď si si to mal pekne oblieť, každé na štvoro rozkrojiť, každý kúsok na koniec noža zapichnúť a tak do úst klásť a jesť. Tak by bolo pekne!“

„Dobre, dobre,“ hovoril Ďuro, „veď ja na druhý raz už budem vedieť.“

Na druhý raz, keď išiel na tie vohľady, navarili mu tam hrachu, len tak na zobky, a predložili. Ďuro bral si po jednom hrášku z misy, každý pred seba položil, pekne z lupiny bielil, nožom ve štvoro kráľal; ale keď na koniec noža zapíchať chcel, to rozmrvil sa mu na obrúsku každý kúsok. „I bodajže ťa, abyže ťa!“ myslel si Ďuro, bo inak nevedel, a jeho nádobná² Katruša len tak zapchávala si ústa pod prípeckom, aby nezasmiala sa nahlas.

Príde domov nafúkaný, nasršený.

„Nuž, čože ti je?“

„Veď tam smiali sa na mne!“

„Nuž, čože smiali sa?“

„Nuž, keď som tak robil, ako ste mi kázali; hráštek som si bielil a na štvoro rozkrajoval a na koniec noža zapíchal.“

Ďalej nedopovedal, lebo ho už temer slzy zaliali, že on jej viac tatam nepôjde.

„Oj, blázonko, čože by si nešiel? Veď tomu ľahká pomoc! Mal si si len do priehrštia brať a do úst nasypať — vieš, ako doma hrach na zobky jeme.“

„A veru je to pravda, to je ľahká vec,“ prisvedčil Ďuro a sľúbil, že ešte len pôjde.

Keď išiel, stavali tam košiar pre ovce a vybíjali do zeme diery železným kolom, kde mali koly vrázať. Ďuro rozďaví na to ústa:

„Ej,“ povedá, „čiže je toto ľahká robota, to my taký železný kôl nemáme, a veru zišlo by sa aj mne košiar pre ovce postaviť.“

²nádobný — švárny

Nuž, dali mu tam ten železný kôl. A on, netrebý, ako bol, chytí kôl do hrsti, roztvorí ústa a púšť'a si ho tadnu. Kôl vyrazil mu tri zuby a Ďuro krvácajúci doletel domov.

„Nuž, čože ti je zase?“

„A veď som zase len tak robil, ako ste mi kázali, a tu — tak a tak — vyrazil mi železný kôl tri zuby.“

„Nuž, ty Ďuro-truľo, veď si si mal položiť kôl na plece a tak niešť domov, a ak by ti bolo bývalo ťažké, bol by nadhodil sa dakto s vozom, bol by si ho pekne poprosil a bol by ti ho vzal na voz. Ale neobšmietaj sa ty tam, kde košiare stavajú; ale sadni si ku Katruši a pýtaj si radšej voľač od nej.“

Ďurovi páčilo sa, že mu Katruša voľač dá, pošiel znovu. Katruša sedela pri stole na lavici a šila. Ďuro len tak pozďaleč hanblivo sadol si k nej; ale potom prisadol si bližšie a naposled aj osmelil sa voľač od nej si zapýtať. Ona nanáhle nemala čo, darovala mu tú ihlu, čo ňou šila. A on vezme ihlu na plece a uradovaný pospiecha domov. Bolo mu to ľahké, no on v svojej múdrej kotfíbke namyslel si, že uklákuje pod ťarchou, keďže mamka povedala, že to má byť ťažké. Dohonil senavý voz.

„Dobří ľudia,“ tak volal na pohoničov, „postojteže, položím si tento železný kôl na voz.“

A tí ani neozreli sa, iba mu naspäť zavolali:

„Čože by sme zastávali pre takú pletku! Zastrč si ho tam dakde do sena.“

Ďuro-truľo zastrčil ihlu do sena. No mal sa ten potom pred pohoničmi, keď na dedine zastali, domnelý kôl hľadali a nenachodili; až i vysvitlo, že to bola vlastne ihla.

„Ty taký a taký,“ volali, „nuž nám teraz pre teba kôň alebo vôl odkape, keď ihlu v sene zožerie!“

Pochytili lievč³ a vymastili mu chrbát. Boli by ho vari tam dobili, ale že bolo už na dedine, poľahky uskočil im do domu.

No a doma mal zase čo napočúvať sa!

„No, ver si mi predsa len truľo,“ honila matka jednostaj. „Veď si si to mal zapichnúť pekne za klobúk a tak domov doniesť.“

„Ach, mamička, lenže sa nehnevajte, veď ja na druhý raz tak urobím.“

A ani síňavy neboleli ho už, že na druhý raz bude vedieť, ako urobiť.

A na druhý týždeň zatým vypravila ho zase na tie vohľady, že aby si voľač pýtal už teraz od rodičov aspoň na skusy, či dač takého dajú, čo by bolo do gazdovstva a za čím by i nevesta ťahala sa potom do domu. A tí mu na to pýtanie rieknu:

„A veď si odveď tamtú jalovičku zo stajne, ak si na to súci chlap.“

³ľvoč, inde lievč, maďarsky löcs, t. j. opierka boku voza o os kola. Vo Zvolene hovoria ľvoč, čo pokladám za pravo slovenské od ľavý, levý (sinister); vložení samohlásky riekli by sme levoč, t. j. niečo levého, pobočného na stroji. P. D.

A Ďuro-truľo ide do stajne, odviaže jalovicu, chytí jednou rukou za roh, druhou strhne si klobúk z hlavy a ako pchá, tak pchá do toho klobúka. Jalovica zdurila sa a hybaj ako zvetrená na dvor, zo dvora na ulicu a vždy ďalej. Dost' ten bežal a volal za ňou: „Na, malá, na!“ Všetko darmo. Prišiel domov naprázdno.

„Nuž, čože ti dali?“ opytuje sa mati.

„A veď mi dali jalovicu.“

„A kdeže ti je?“

„A kdeže by bola — tak a tak — pošla svetom.“

„Nuž, ty Ďuro-truľo, veď si ju mal pekne na povrázok jať a tak viesť za sebou. A tu doma by si ju bol uviazal pekne k jasliam a predložil jej čistého sena, aby ti privykla.“

„Nuž, hľa, keď ste mi tak nerozpovedali.“

„Ale ti vravím, aby si vedel, ako to máš robiť. No ale je nič, jalovica sa vráti, dadia ti ju zase. A dadia ti, hľaďže aj nevestu, keď ti dali jalovicu do gazdovstva; iba pôjdeš pýtať si ju — vieš, že ja na tú nohu ešte vždy nemôžem z domu.“

A milý Ďuro pošiel nevestu aj pýtať, a to veru s povrázkom. A tam zažartovali sa s ním a povedali, že ak len sama bude chcieť. A tá, tiež zo žartu, chytila sama nášho Ďuríčka pod pazuchu a šla. A Ďuro-truľo si spomnel, čo mu to mať naposledok prihrážala, a veru milá nevesta, ako boli von z domu, iba vtedy obadala sa už, keď mala povrázok na hrdle. Už by bolo žartu aj dost' bývalo, ale Ďurko nepustil ju. Na jej šťastie bolo to už večer, čo nik nevidel, nemusela hanbiť sa, ako Ďuro-truľo vedie si ju. Šla pokorne, keď už inak byť nemohlo. Uradovaný Ďuro doviedol si ju do stajne, ulapil o jasle a predložil jej sena.

Sám pošiel k materi pochváliť sa:

„Mamo, mamó, už mi dali aj nevestu!“

„Nuž, a kdeže ti je?“

„Nuž, kdeže by bola? Veď som urobil tak, ako ste mi prihrážali: priviedol som ju na povrázku, ulapil som ju o jasle a predložil som jej čistého sena.“

„Nuž, ty truľo i s truľom, či to tak robia? Či to ženu na povrázku vodia? Veď si ju mal pekne okolo hrdla oblapiť, vybozkávať: mojaže ty drahá, úprimná! — a za ruku pojať a dnu priviesť. Keď ešte toho postelišťa nemáme, nuž som vám na peci postlala; tam by ste sa boli uložili.“

A milá mater od obidy⁴ nevedela si rady; sadla potme pred ohnisko na lavicu a tam rozmýšľala, čo si už s ním počne.

A Ďuro, nelenivý, pod' von a prosto do staje, kde bol nevestu uviazal. To ho nič nemýlilo, že táto za ten čas odviazala sa, priviazala mu kozu miesto seba a hádam už dakde doma i sama smiala sa, čo Ďuro-truľo s ňou vykonal. On kozu odviazal, vyobjímal, vybozkával, vrazil:

⁴obida — trápenie, mrzutosť

„Mojaže ty drahá, úprimná!“ I pojal ju okolo hrdla a za predné packy a čo ako vzpierala sa mu, všikoval tadnu do izby a uložil sa s ňou na tú pec. Iba tu už voliak opamätal sa, že to nevesta chlpatá.

„Mamo, mamo,“ volá z tej pece, „či to nevesty bývajú chlpaté?“

A mať, čo bola i namrzená i zamyslená, nepriam počula a rozumela, čo volá, nuž odpovedala:

„Také, také; len čuš a spi!“

O chvíľku Ďuro volá zasa:

„Mamo, mamo, či to aj vám boli rohy narástli, keď ste sa boli vydali?“

„Boli, boli!“ odpovedala matka ešte vždy ako prv.

Ale tu raz milá koza drúli Ďura rohom, zabľačí a skok dolu poza koch na lavicu a na matera.

„Nuž, káže je toto zlá nevoľa, Ďuro?“ volá mať.

„Nuž, veď to tá nevesta robí, čo ste mi kázali pekne ju priviesť a s ňou uložiť sa.“

Mať zažne svetlo — a tu koza rohatá!

„No, Ďuro-truľo, bodajže by si nedostal nikdy takú do všetkého chytrú a bláznivú, ako si sám,“ vravela mať. „Ale nám už ide o hanbu — musím ťa predsa doženiť. Bude to najlepšie — len rovno! Ale vieš čo? Pôjdeš mi hneď ráno do tých Vrtiakov, a aby som im nehupla len tak z neba do chyže, pohádžeš aspoň raz očima po tej Zuze. Netreba ti nič ani vraviť, ani urobiť; tam to už pokonám sama potom na večer.“

Dobre si zapamätal Ďuro-truľo, čo mu mati naručila. Zavčasu vstal, išiel do stajne, ovciám oči povyrezúval a hybaj do tých Vrtiakov, otvoril dvere a hádzal po Zuze tými očami. Pes pochytil oči a keď ich Ďuro viac nemal, vrčal doňho. Ďuro v nohy, pes za ním. Doletel ako bez duše domov.

„Nuž, kdeže si zase bol? Vari si zas voľáč poparatil?“ opytuje sa matka.

„Nuž hádzal som po tej Zuze tými očami. A veru ich hodne bolo. A keď neveríte, idťe presvedčiť sa do stajne, že ani jedna ovca očí nemá.“

„No, už mne predsa s tebou nikam; nech žena trápi sa s tebou!“

Ledvou dočkala sa toho večera. Išla, dokonala — bol sobáš i veselie.

Potom ich uložili. Ďuro prebudí sa:

„Oj, žena, ja by jedol.“

„Nuž, ty vlkolak, ale si sa nemohol nažrať pri stole. Chod', tam na peci pečienka, zjedz ju!“

Ďuro-truľo vyskočí na pec, habne, vezme, zje. Ide do postele:

„Žena, čo to bola za pečienka — čo chrum, to miau; čo chrum, to miau?“

„Nuž, ty trul’o, veď si ty tie mačence požral, čo som si doniesla.“

Po chvíli povie Ďuro zase:

„Oj, žena, ale ja by pil!“

„Chod’ do komory, tam je v sude pivo — natoč si a napi sa!“

Ďuro skočí do tej komory, vezme riečicu; ak točí, tak točí. Aj vytieklo to všetko, aj nenapil sa. Príde k žene:

„Jaj, žena, veď tá mamka akúsi mrcha holbu má.“

„Nuž, čože si to zase vyriadil, ty trul’o trul’ovský, vari si porozlieval všetko to pivo? Chod’, tam v kúte piesok, pozasýpaj!“

Ďuro čo neurobil? Uchytí múku a pozasýpal. Keď si ľahol, povie:

„Žena, ale tá mamka má biely a mäkký piesok.“

„No, veru si ty naozajšný Ďuro-trul’o, veď si ty múku porozsýpal.“

„Žena, ale mňa jednako len smädí.“

„Nuž, chod’, tam na polici je spuštíak cmaru; napi sa!“

„Keď všetok cmar vypil, chcel ešte pochrániť⁵ — len čo neurobil? Vopchal do spuštíaka obe ruky a potom nemohol vytiahnuť. Skríkne:

„Žena, nemôžem vyňať!“

„Nuž otrep o lavicu a už len skorej pod’!“

Trep! vybil test’ovi oko, ktorý ležal na tej lavici. A druhí vravia, že o starého otca otrepal a že ho zabil. Ale ja veru nemohol som dozvedieť sa náležite, lebo keď toto prihodilo sa, stál som za košom vody, ktorý prevrhol sa. Z toho strhla sa taká povodeň, že vari ani za časov Noe toľká nebola, a tá povodeň doniesla ma až sem, z tej ďalekej krajiny, kde dakedy Ďuro-trul’o žil, ak ešte aj dosiaľ nežije a nepletie sa i tu dakde pomedzi ľuďí.

⁵vymázkat’

Súdnej pá

Podáva Ján Rotarides v pospolitom vidiekohovore novohrad-veľkohontskom.

De sa stalo, tam sa stalo, stalo sa raz voľakode, že edom pá

mau takého slúhu, kerej sa poveky šibeniciam pokloniu, kod poľa nich s pánom na voze išou. Pám to chceu zved'eti, že prečo to jeho slúha tak robieva, opejtau sa ho tode edomraz:

„Ale te, prečo si te pred krížom nikda širák dou nevezneš a šibeniciam pokloníš sa poveky?“

„Ľa, pá

môj,“ odpovie slúha, to ja preto tak robím, že na šibeniciach veľa ňevinech a dobrech ľudí odvisne.“

Pána tá reč slúhe tak veľmo pohla, — lebo bou súdnej pá

m, — že kod' prišou domov, chceu toho skúsiť. Išou o pounoci do konice a ostrem nožom zaklau najlepšieho svojho koňa. Nôž zakrvavenej ale do opasku slúhe, kerej tode tuho spau, vopchau a ráno vyšetruvau ťem zločím.

Za dlhej čas kutili a hľadali zločínca a za dlhej čas nemohli ho najti. Napokom vyšou na javo zakrvavenej nôž a slúha bou pred súd postavenej; — d'e kod poľa svedomia vraveu, že ho vom ni, — zatiau bou trápenej a bitej, zakiau sa na selu ňepriznau k zločinu. A kod sa priznau, bou odsúdenej na šibenice.

Ňevolnej už bou pod šibeniciame; už sa veše sto a sto divákov ta hrnúlo, že ako ho budú vešati; tode pá

m preriekou:

„Slúhovi môjmu dajťe pokoj! Je ňevinnej; lebo ni om, ale ja zaklau som koňa. Skutkom temto chceu som skúsiť, či ozaj aj ňevinnech ľudí odsudzujú a vešajú.“

Hned' za tem zložiu ťem pá

m úrad sudcovskej a od toho času ňesúdiu viac právo.¹

¹Vysvetlivky slov, ako idú v poviestkach týchto do poriadku: de = kde, poveky = vždy, poľa = podľa, vedľa, edom, ena, eno = jeden, jedna, jedno, konica = staja, maštaľ pre kone, kerej, kerá, kerô = ktorý, ktorá, ktoré, ťem = ten, kod = keď, vom = on, tode = vtedy, duch, dum = dvoch, dvom, s trema šochtárej = s troma šochtármi či do troch šochtárov, dojelnic, niš = nič, dos = dost', s duchej = s duchmi, záskauná = záskálna, dbejriu sa = udel sa, zospúd = zospod, zriadiu me = zriadil nás, skazil, sklamal nás, podobne ve, t. j. vás, napr. ubiu ve = ubil vás, tiež počut': dau me = dal nám, za stou = za stôl, pejta sa = pýta sa, opytuje sa, chto = kto, čajdok i čajsi = príslovka zhusta v Novohrade i v Honte používaná, akoby sme riekli: ale pravda, ale iste, istenky, temer, ale tak je, bačfk i báčik alebo bačik = báťa, baťo, takto oslovujú každého staršieho človeka z úcty k nemu, džáňať sa = klúckať a kývať sa o jednej nohe, na šteroch = o štyroch, na nohách i rukách idúc, zd'emvo = zde von, zde vonku, zvonku, jajda = jajže, honej = hodný, veľký, popenok = papek, vatrál, opálený kyj, som, suom = sen, páci = pozrie.

Kde hlásky d, t, l, n mäkko vysloviť treba pred e, tam položili sme ě [v tomto vydaní sú označené mäkčeňom hlásky d', t', ň, l' — E. P.] ináč o stojí alebo miesto obyčajného e alebo miesto y, čo snadno uhádnúť.

Vešťec

Žiu voľakode voľade edom vešťec a ťem vešťec mau enu veľkú knihu, v kerej poveky čítavau, kod voľakto o poradu k ňemu prišou.

Raz stúpeu do jeho domu sused a prosiu ho, čiže mu om takto pri kravách ňevedeu voľačo pomocti, lebo že mu one mlieko potratile.

„V tom vám ja pomôžem,“ vraveu vešťec a vezmúc knihu do ruke, čítav v nej a na ostatok poviedau:

„Sused, ve máte vo vašej staji duch pekeľníkov Jufa a Galgínu; zato vaše krave ňemajú mlieka. No ale niš to. Vykúrte ve ľem dobre pec a takem drevom, čo ste ho ňenarúbali, iba nahľadali, — a ja vám tech pekelnech odstránim. Potom buďeťe môcti dojievaťi tej vaše krave aj s trema šochtárej.“

Sused nahľadau dreva, zakúriu pec a vešťec medzitem, stiahou sa pod podmostinu, hľadau a duriu tech pekelníkov. Po chvíľe príde do chyže zahnojenej a zaváľenej ako sviňa, držiac v rukách eno zaviazanô vrecko.

„No, sused,“ hovoríu om, „niš sa nebojte; tu je Jufo a Galgína v tomto vrecku; chytiu som jich, ale dos tvrdo. Nebudú vám tej už viac škoditi.“

A vtom vrhou vrecko do rozpálenej pece, kerô tak strašne sfučalo a praslo, že dobre pec nerozhodilo. — Ale vraj sused predca nedoju krave s tréma šochtárej; ľem vtode mu mlieka pojavile, kod ich začau d'atelinou chovati.

*

Ťem istej vešťec vedeu aj peniaze a poklade od pozemnech duchov vyčariti a dostáti.

Raz na Zelenej štvrtok vyvábíu do hôr na Hrádok gazdov z tretej d'edine, že jim vom touko nadelí, čo dos buďe aj jich d'etnem d'etom.

Gazdovia prišli tatam v noci, ako jim bou prikázau, na duch vozech; kerí ale od Hrádku, kod si už tam z vozov prázne láde poskladali, d'elako státi museli, abe sa pri vyčáraní žiadna prekážka ňestala. Vešťec sám ale tašou na Hrádok; mrmlau tam voľačo, štrngau voľačím, akobe sa bou s duchej zhovárau. A po dlhej chvíľe prišou ku gazdom, abe si láde s pokladej naplnenej na voze pobrali a iba doma otvorili a opáčili; inak žebe mesto pokladov inšie v nich najti mohli.

Gazdovia urobili tak a odišli, kod skôr dobrú vynáhradu dali vešťecovi za ustávania. A vom majster predišou jich, skede mali iti a skovau sa na edneho duba.

Horáme bejva mrcha a drgľavá cesta, najme v noci, kod je tma ako v rohu. A taká bola aj táto záskauná púť. Práve kod popri dube, na kerom ťem vešťec čušau, išli, tak sa dbejriu vôz zospúd do eneho kámeňa, že sa hned' ena ťažká láda rozpukla a z nej sa samô kamenčia vyrútilo.

Gazdovia, kod to vid'eli, čo sa stalo a čo je vo veci, počali híkati, za uši sa škrabati a homrati:

„Ej či me zriadiu, — kobe sme ti ho mohli voľad'e jati!“

Om sa jim ľem rozchechotau ako dákej kôň a skočiu z duba a skapau jim vo tme. Boli be za nim bežali, ale kďeže po tme?

*

Edom raz prišlo ti mu zas do hlave, že ho zlej duch trápi. Išu tode k susedovech Ďuru a zazvau ho k sebe do svojho domu, že už sám nijako nemôže ubraniti sa pred tem zlem duchom. Žena vešťecova práve tode vypálila bola edom sládok a čiernej súdok s pálenem za stou na lavicu položila, — pri kerom títo dvaja chlapi pekne zabavili sa až do edonactej.

K pounoci povie vešťec susedovi:

„Ďuro, musíme už iti!“

„Ďe?“ pejta sa ľem.

„Do cinterína,“ odrečie mu vešťec.

„Ja, bouprisám, do cinterína nepôjďem, čo be mi čo chto dávau na sveťe. Ale čajdok, kod sťe ma od večera tak po priateľsky vo vašom pribetku mali, tajdem ja pre Brncíkovech bačíka, žebe išou s nami a tode sa nebudem niš báti.“

Ďuro tajšou a prišou zas hneď aj s bačíkom.

Cinterín bou za dedinou, za širokem jarkom. Zobrali sa oni tode tatam. Vešťec išou popredku, džáňajúc sa od sameho domu až po cinterín na enej nohe a tí dvaja za ním na šťeroch. — Ako ta prišli, prikázau vešťec ľem dum, abe zd'emvo za ohradou stáli; von ale že pôjde do cinterína.

Kod už bou v cinteríne, zastáu nad enem hrobom a počau sa s voľakou stregou vaditi:

„Te ma nepokojíš! Te ma trápiš! Te taká a taká fl'andra!“

Tí dvaja za ohradou čakajúci počuli aj plieskania, akobe ju bou zauškovau.

„Jajda bačík,“ hovoriu Ďuro, keremu už širák na hlave počau riasti, „je tu ňebud'em; ja ujd'em domov.“

„Neboj sa, blázom; chyc sa ma!“ dodávau bačík smelosti Ďurovi. „Mám hodnej popenok v rukách!“

Medzitem vyšou vešťec z cinterína, džáňau sa domov zas na enej nohe a títo ho nasledovali za samej chyžnej prah, d'e s nim potom do bieleho dňa zotrvali.

Rano žena, — kod už tí dvaja domov odišli a vešťeca sôm bou obklíčiu, — páči súdok s pálenem — a súdok prázom! — No, mau sa tem od čoho so stregame vaditi!¹

¹Vysvetlivky slov, ako idú v poviestkach týchto do poriadku: de = kde, poveky = vždy, poľ'a = podľa, vedľ'a, edom, ena, eno = jeden, jedna, jedno, konica = staja, maštal' pre kone, kerej, kerá, kerô = ktorý, ktorá, ktoré, ľem = ten, kod = keď, vom = on, tode = vtedy, duch, dum = dvoch, dvom, s trema šochtárej = s troma šochtármi či do troch šochtárov, dojelnic, niš = nič, dos = dost', s duhej = s duchmi, záskauná = záskalná, dbejriu sa = udel sa, zospúd = zospod, zriadiu me = zriadil nás, skazil, sklamal nás, podobne ve, t. j. vás, napr. ubiu ve = ubil vás, tiež počut': dau me = dal nám, za stou = za stôl, pejta sa = pýta sa, opytuje sa, chto = kto, čajdok i čajsi = príslovka zhusta v Novohrade i v

Honte používaná, akoby sme riekli: ale pravda, ale iste, istenky, temer, ale tak je, bačík i báčík alebo bačík = báťa, baťo - takto oslovujú každého staršieho človeka z úcty k nemu, džáňať sa = klúckať a kývať sa o jednej nohe, na šteroch = o štyroch, na nohách i rukách idúc, zd'emvo = zde von, zde vonku, zvonku, jajda = jajže, honej = hodný, veľký, popenok = papek, vatrál, opálený kyj, som, suom = sen, páči = pozrie.

Kde hlásky d, t, l, n mäkko vysloviť treba pred e, tam položili sme ě [v tomto vydaní sú označené mäkčeňom hlásky d', t', ň, l' — E. P.] ináč o stojí alebo miesto obyčajného e alebo miesto y, čo snadno uhádnuť.

Cesta k Slncu a Mesiacu

Rozprávali B. Němcovej Janko a Miko Sochoríkovci, Juro Šulek a Štefan Márton z Trenčianskej.

Boli dvaja mladí ľudia a mali sa radi. Ona bola ako holubička, on ako sokolík. Ona Hanuška, on Janíček. Hanuška nič si z toho nerobila, že jej otec bol bohatý zeman a Jankov len chudobný bača; trebárs jej Janík nič nemal, len či bol šuhaj šumný! Ale čože predsa riekne jej otec?

Raz ti milý Janko vystrojí sa pekne-šumne a ide k zemanovi Hanušku pýtať za ženu. Zeman ho vypočúval, ako čoby nič nebolo vo veci; potom mu ale takto riekol:

„Počuj, Janík! Keď ty chceš moju dievku mať, id' skôr spýtať sa Slnca, prečo nesvieti a nehreje v noci ako vo dne, a Mesiaca, prečo nesvieti vo dne ako v noci a nehreje. Keď mi donesieš vývod¹ o tom, dám ti moju jedinicu i všetko bohatstvo.“

Keď to Janko počul, potiahol si širák dvoma prsty nad ucho, odobral sa od svojej Hanušky a dal sa na cestu k Slncu.

Na ceste prišiel raz k večeru do osamotnelého zámku a tu prosil o nocľah. Dali mu ho a pozvali ho aj k večeri a takto pri stole pustili sa s ním aj do rozprávky, kto je, čo je zaňho a kde ide. Keď im riekol, že ide k Slncu a Mesiacu, prosil ho gazda, aby nezabudol opýtať sa Slnca, prečo im tam na dvore najpeknejšia hruška už od rokov nerodí, čo predtým také zdravé ovocie rodievala, že až omládal, kto z neho jedol. Janko mu to vďačne prisľúbil a ráno šiel ďalej.

Šiel zase cez hory, doly, rovne a lesy, až prišiel do jednej dediny, kde bola veľká tvrdza o vođu. Keď tu počuli, že Janko ide k Slncu a k Mesiacu, prosili ho, aby vyspýtal sa Slnca, prečo ich jediná studňa vody im nedáva, keď predtým pre všetkých postačovala. Janko sľúbil, že keď jedno, vykoná aj druhé a šiel zase ďalej.

Voľakedy, voľakedy dostal sa už potom aj k tomu Slncu. Keď k nemu prichádzal, bolo priam na východe.

„Hej čakaj, mám voľač spýtať sa ťa!“ volal Janko na Slnce.

„No, chytrože pod', veď ja musím ešte dnes celý svet obchodiť!“ odpovedalo Slnce.

Janko pomkol kone a mal čas, kým nevznieslo sa dohora. Tu ale, kde by ho vari mohol rukou dočiahnuť, postavil sa pred ním a spýtal sa:

„Prečo ty, Slnce, nehreješ a nesvietiš v noci ako vo dne?“

„Keby ja hrialo a svietilo v noci ako vo dne, musela by zem vyhorieť!“ odpovedalo Slnce a dvíhalo sa dohora.

„A tá hruška, a tá studňa?“ začal Janko ďalej. Ale Slnce mu už len zavolalo:

¹vývod — poučenie

„To ti povie môj brat Mesiačik!“ a šlo. Nemeškalo sa to ani zamak; bolo už nad horami.

Ani Jankovi nezbývalo inšie, len hajda ďalej. Šiel, šiel, až stretol sa s Mesiačikom.

„Hej, Mesiačik, čakaj! Mám dač spýtať sa ťa!“ volal naň Janík.

„Nuž chytro vrav! Svet ma čaká!“ odpovedal Mesiačik a pozastavil sa.

„Prečo ty, Mesiačik, nesvietiš vo dne ako v noci, prečo ty nehreješ?“ pýtal sa Janko.

„Keby ja svietil vo dne ako v noci, nebolo by úrody. — Ja nehrejem, ale zemi rosu dávam, aby bolo božieho požehnania,“ povedal Mesiac a chcel ďalej. Janko ho ale zadržal ešte a vypytoval sa, prečo tam a tam v tom zámku hruška nerodí, ako rodievala.

„Pokým najstaršia gazdova dievka pannou bola, hruška rodievala. Čo som ale videl, že pod ňu svoje dieťa zakopala, hruška nerodí. Nech dieťa vykopú, pekne pochovajú, panne hlavu zavijú a hruška bude rodiť,“ povedal Mesiačik a chcel poberať sa ďalej. — Ešte ho Janko zadržal a vyzvedal sa, prečo tam v tej dedine nemajú vody, keď predtým nadostač mávali, a to dobrej, sladkej.

„To je preto, že tam, kde voda vyviera, križla² leží a pod tou križlou jest žaba veliká, ktorá naveky vodu múti a špatí. Nech križlu vylomia, žabu zabijú, budú mať vody dobrej a sladkej nadostač, ako prv mávali.“

Po tých sloviach poponáhlal sa Mesiačik ďalej. Janko ho viac ani nezdržiaval. Vedel, čo vedieť mal. Pobral sa a šiel vo meno božie naspäť domov.

Keď ho ľudia zazreli tam pri tej dedine, kde to tej vody nebolo, vybiehali mu naproti a každé už len to prezvedalo sa, ako, čo je s tou vodou a kedy by napili sa jej hoc len raz ešte takej dobrej a sladkej, ako prv pili. Janko ich viedol pravo ku studni a rozpovedal im všetko, čo robiť majú. Vykasali rukávy, podkasali kolená a prichytili sa do roboty. Vyčistili studňu až na dno a tam ti našli pod tvrdou križlou ukrytú žabu, ktorá im vodu odberala a kalila. Ako ju zabili, naplnila sa studňa vodou tak čistou a sladkou ako dakedy. Hej, čiže ti tí strebali ani dúhy! Janka obdarovali, že mal s čím uberať sa ďalej.

Prišiel aj do toho druhého zámku, kde gazda hneď vzal ho pred seba, čo mu za vývod³ nesie o tej hruške.

„Čo len vývod, ten viem,“ hovorí Janko. „Ale neviem, ako bude páčiť sa vám, čo mne Mesiačik zjavil. Ved' to pokým vaša dievka pannou bola, nuž hruška rodila; čo ale vaša dievka svoj zelený vienok prehrala a dieťa pod hrušku zahrabala, hruška nerodí. Ani vám tá rodiť nebude, kým to dieťa nevykopete, pekne nepochováte a dievku vašu nezavijete.“

Gazda dal z koreňov hrušky zem odpratať, a tam medzi koreňmi dieťa! To pekne pochovali a dievku začepčili. Hneď hruška začala pučiť a prekviatať na nový obrôd. Janka obdarovali a navyše toho dali mu ešte aj koníka mladého a bystrého ako tátošíka, na ktorom hrdo doniesol sa domov.

Hanuška si podskočila od radosti, keď vrátil sa jej šuhaj. Ale otec nebol tomu rád. On si

²skala, žabica

³vývod — poučenie

myslel, že Janka Slnce tam na žúžol' spáli. A tu ti Janko postavil sa pred ním zdravý ako buk a múdrejší ako ktokoľvek druhý. Vedel povedať, prečo nesvieti a nehreje Slnce v noci ako vo dne a prečo Mesiak nehreje a nesvieti vo dne ako v noci. Ba veru priniesol sebou aj bohatstva, viac ako zeman mal na celom bydle, a k tomu koníka, bystrého ani tátošíka.

Hanuška už teraz ani na krok neodstúpila od svojho Janíka. A čože už mal otec rieknúť? Najlepšie neriekol nič, len to:

„Staň sa božia vôľa!“

Vystrojili hneď aj svadbu. Hej, a bolaže to za svadba! Bolože to za veselie! Kaše s medom bolo toľko, že až pretekalo, a muziky, že až hory ozývali sa!

Popelvár - Hnusná tvár

Vidiekohovorom Muránskej doliny podal S. Ormis¹.

Mal edon otec troch synó, dost už narostených. Dva starší buli naveky vyčifrovaní, šua² len tak hviždalo za nima; ale tot najmladší, hníak zaválený, zacundraný, len po peci a v popelu se válel. Inak ho ani nepozvali, len „Popelvár - Hnusná tvár.“

Mal tot otec aj ósa³ na poli nasato a tot oves každú od Boha noc dáka nevole zdlávila, zhonckovala, dotlangovala, ale tak na psí posmech, šua už horši ani nemohlo but.⁴ A gazda niakym koncom nemuahol vyzvedet, ká zkaza se mu to vláši na to polo.

„Ve ja te dostanem chto si, šua si!“ pódá⁵ edoráz a zavolá synó, eby šli vartovat na to polo.

„Len ho ulapte a hodne naperte, chto je, šua je; eby se mu odnehcelo do škody, koj ho ešte ničto móres nenaušil.“

Tí dva starší synove vyberali se ako do Trantárii: kone, psa, kyjaky a šua len ni pobrali sobó. Mamiška jim napekla kolášó, nadusila, naškvarila mesa na pešianku, a naciskala jim toho plnia cedidlá, šua len tak pukali.

„Deti moja,“ pódá⁶ jim, „zajedzteže si mi potom tam pri tom óse, eby ste se mi tam hladom neumorili.“

A oni si nabrali ešte aj vína, eby si mali ším⁷ zapíjet a tak išli k tomu ósu. A tot popeluch, šuaže tot? Tot si len ukradomky stolenicu⁸ odinknul,⁹ suchia kuarošky vybral z nej do plátenej kapsišky a tak šol na to polo; lebo ho mat lopató vybila z kuchiny, koj si daš¹⁰ pýtal.

Koj už prišli na polo, tí dva brata nakládli ohne, kone o kval polapali a poputali; koláše, pešenu len tak pchali a víno lokali do sebe; ešte aj čučkovi nilen pešeny ale aj vína do koláše dali:

„Maj i ty radost s namí,“ — pódali; „jedz, pi, kým žiješ.“

Pekne opojili i psa. Oni ráz hlavy nakrívili, do ósa popadali a čučko tiaž zvalil se gu nim. Šua by si búl po kuse mesa z nich rezal, nezobudili se vac.¹¹ A Popelvára, toho nedaj Bože ani medzi sebe pripustit.

Náš popeluch-valuch vyliazol tody na ednú plánku,¹² kuarošky si tam uhrýzal, a kod ho

¹V hovore tomto aj pred samohláskami e, i, aj pred dvojzvukmi ia, ie tvrdo vyslovuj spoluhlásky! Z latinského sem prijaté ae vyslovuj ako predĺžené ä [v tomto vydaní označené a]. Miesto dvojhlasky ô často nájdeš v slovách ua; čítaj ho ako mäkké va. Neobyčajnejšie slová vysvetlené sú v zátvorkách [v tomto vydaní v poznámkach podľa čísel]. Dlhé ó — ov, ou; dlhé é — ej.

²čo

³ovsa

⁴byť

⁵povedá

⁶povedá, hovorí

⁷čím

⁸priečinok v stole

⁹odomkol

¹⁰dač

¹¹viac

¹²neštepénú, divú poľnú jablňu

smedilo, odtrhnul si plánošku a cical.

Pred polnocó prileta tri kone a edon pravo gu plánke, zašne se odľbat. Tu milý Popelvár šmik! na neho se zošuchne, za kantár ulapí a dobre se tríme. Tuž¹³ tu tátoš do skoku, z brázdy na brázdu, zo skladu na sklad, z ósa do ósa behal, liatal a chcel ho zmetal; ale se Hnusná tvár mocne trímala. Napokon kod už tátoš ustál a videl, že ho nepopustí:

„Dobre si se pochlapil,“ podá; „vezmi zo mne tot kantár a kody ho potreseš, za každým šua len kceš, to máš.“

Van tak urobil, kantár si zvel a domó odišol.

Rano búl oves pošlápaný a otec se mrzel, že ništ neuvartovali.

„Ši si ty daš nevidel?“ opytujú se Popelvára.

„Ach, šuaže by ja videl?“ pódá tak mumlavo dudrajúci, „ve som jä¹⁴ spal!“

Zas išli na druhú noc vartovat. Tí starší nabrali kolášó, vína, pešeny a Popelvár-Hnusná tvár suchých kuarošok. Tí jedli, pili, opili se; totot na plánke uhrýzal si suchia kuarošky, kyslia plánošky. O polnoci prileťä dva tátoše a edon z nich prosto pod plánku odľbat se. A Popelvár šuch! — už mu bul na chrpte. Zas len z brázdy na brázdu, zo skladu na sklad, z ósa do ósa; ale van nepustil, kým mu tátoš nepódal:

„Pus´ me a vezni si zo mne tot kantár; koj ho potreseš, šua kceš, to máš.“

Hnusná tvár kantárik zvel a skryl.

Na tretú noc zas jich len vypravili. A tí starší ako predtymäšne i teraz nabrali si velé šakovyho; potom pchali do sebe ako zúziky do husi a lokali ako dúhy, až podrichmali. Popelvár hnusná tvár zas len suchia kuarošky, kyslia plánošky uhryzoval — a merkoval. Pred polnocó prileť už len edon tátoš a tajde se škrebat pod tú plánku. A tu Popelvár zo stroma hop! na neho a na nom po brázdach, po skladoch, po ósoch, kým mu len kantár nedal a nepódal:

„Šua kceš, to máš, koj kantárom potreseš; len me už pust.“

Kantárik si zvel a dobre odložil. — Bratä ožraní o psé hambe dobakali se rano domó a otec, že už i tak zo šitkýho¹⁵ ništ, dal oves na seno pokosiť.

Ráz — neviem preš, preš ni¹⁶ — vyšlo od krále, že jeho diavku chyba¹⁷ tot dostane za ženu, chto z jé obloka zlatý prsten na zlaté šnúre odtrhne. To se rozneslo na šitky¹⁸ strany a Popelvároví brata tiaž se vybrali.

„Ši ty nepuajdeš, Popelvár?“ opytujú se ho.

„Ba vara puajdem,“ pódá a postaví sa s nima do radu.

¹³nuž

¹⁴ja

¹⁵všetkého

¹⁶prečo hej, prečo nie

¹⁷iba

¹⁸všetky

Tí si osedlali kone a pricifrovali se, — a van vysednul si ti na starú veľikú svinu a trgánel se po ceste, že ide tot prsten odtrhnúť. Tuž tu brata aj šitok svet do smiachu!

Ale Hnusná tvár na záhumní potrese kantárik:

„Šua kcete, pane?“ ohlásí se mu.

„Ništ, len medenia šäty a medenyho kone!“

Hned mu bul medený kuan a medenia šäty tu. Pripravil se a letel do toho onyho.

A tam už pred palácom plno pánó stálo na konoch; každý kcel vyskošit, ale z toho nebulo ništ. Aj Popelvároví brata vyskakovali, ale darmo; prsten viset ostal. Ráz priletí, ak v oblaku, edon mladý na medenom konu, vyfrkne do povetra, zlatý prsten i so šnúró vezne, na královú diavku pokýva — a het svetom odletí. Hned chyba zanho se spytovali, hledali, písali za nim na šitky strany; ale medenyho chlapíka nedostáli.

Vyšlo tody druhýráz, že chto z vyššihó už obloka zlatia jablško¹⁹ odtrhne, tomu ju dajú za ženu. Zas len tí brata do neho; zašnúli²⁰ ho preháršet.²¹

„Puajdeš, Popelvár, puajdeš na tarkavé svini?“

A van ništ, len uhnúl plecom a pódal jim:

„A vera puajdem; preš²² bych nejšól?“

A kod se už oni vypuliderovali²³ a v sedle sedeli, van za nima na té tarkavé svini, šua len tak šitky deti za nim beželi a celý svet palcom ukezoval na neho.

Ale kod už býl za humny sám, vytahnul kantárik z kešianky a potrasol.

„Šua kcete, pane?“ ohlásilo se mu.

„Ništ, len sriabrnyho kone a sriabrnä šäty!“ rozkazal si a bulo mu hned a hned se poobliakal.

A tam v tom onom pred královó palotó zas plno pánó pripravených stálo; vyskakovali, ale nadarmo. Až ráz príhrne se švický chlapík ako hrmevica v sriabrných šätoch a na sriabrnó konu, že len tak lude dúpneli na tot zázrak. Vyšvihne se až gu jebľšku, obzre se na královú diavku a s jebľškom skape. Zahledeli se šici²⁴ ako — odpytujem — telce na novia vräta a mohli se už potom vypytovat, sriabrný chlapík akby se býl prepadnúť.

Ešte napokon po tretí ráz vyhlásil král, žeby se zišli a chto z najvyššihó obloka na palote dostane zlatú šätku, tomu dá svoju diavku aj celua kráľóstvo. Tu se nahrnúlo, nastavelo pánó ako dreva v huare. Aj Popelvároví brata prirukovali. Ale Popelvár-Hnusná tvár hybaj na svini pres mesto na posmech až na záhumna. Len tu potrasol kantárikom.

„Šua kcete, pane?“

¹⁹j jabúško, jebľko, jebúško - hovoria

²⁰yačali

²¹prehárčať, dráždiť, škádlit'

²²prečo

²³pulidery, plundre, t.j. nemecké nohavice;teda: vyfintili sa, vystrojili sa

²⁴všetci

„Ništ inšia, len zlatyho kone a zlatia šäty!“

Tak se obliakol do zlatých šät, že se len tak blištel; ništ slnce. Sedne na zlatyho tátoše a skokom pred palotu. Tu ani pomyslet, eby dachto tak vysoko vyskočil. Ale vtom privalí se ako v búrke zlatý chlap na koni, vyletí ku šätke, uchmatne ju a svetom uteká za letom.

Tuž tu král:

„Choci van,“ pódá, „kde bude, preci ho musím vynajst.“

A dal po šitkyh mestoch, dedinách, zámkoch, po domoch, kuchinách, pieckách, dvoroch, stodolách, plevincoch a všä, všä²⁵ po šitkyh kútoch šitko zdulovat za nim. A Popelvár-Hnusná tvár sedel si doma za pecó, šitkym šinom²⁶ tak, ak se rano z peci zošuchnul, v gašoch a v košeli. Chiba na hlave mal starý kalpak,²⁷ že tak vyzeral ako dákia strašidlo v maku. Ale to malo svojú príšinu. Do kalpaka si skryl zlatú šätku aj zlatia jeblko; chiba zlatý prsten mal v popelu v pahrebe na motúzku a motúzčok na placu privazaný a tak si ho potrhával a tak se s nim iheral ako dite.²⁸

Prídú královí vojaci aj do tohoto domu a prehladajú synó. Prídú aj na Popelvárä a volajú nanho len tak z posmechu:

„Ši si ty to nebúl, Hnusná tvár?“

„Ach, azdaj na svini?“ odpovia i van takym durdavym posmešnym hlasom.

„Ach, ve si ty za šuhajä!“ pódá edon z tých jeho brató; ve to klobúk na husárä do vojny — pulky²⁹ pást!“ A na väš³⁰ posmech nadvihne mu klobúk.

Tu vypadne jablško aj šätka, a Hnusná tvár ako si kce chytro kalpak zacisnúť, vytrhne za motúzčokom aj zlatý prsten z popele. Páni ho náraz poznali. Ale se preci šicä³¹ šudovali,³² že to z takýho neduha mohlo vystat.

A Popelvár-Hnusná tvár via, šua z neho má vystát. I obradí se pekne a kantárikom potrese.

„Šua kcete, pane?“

„Zlatia šäty a zlatyho tátoše!“

Hned mu tam bulo šitko. Obliakol se, vysednúl si a dúškom priletel do králové paloty, kde ho vdešne³³ prijeli, královú diavku mu za ženu dali, svatbu spravili, — a žijú podnes, až nepomrúli.

²⁵všade

²⁶všetkým činom

²⁷klobúk

²⁸dieťa

²⁹pulka — morka

³⁰väčší

³¹všetci

³²čudovali

³³vdáčne

Tri zakliate kniežatá

Podali S. Ormis z Muránskej doliny a K. Venich z Rimavy.

Bol raz jeden kráľ. Nenadobýval už, len trovil. A bol taký trovný, že by bol pretrovil aj všetky poklady sveta, keby ich len bol mal! Ale čože, keď už ani tej nitky na ňom jeho nebolo!

„Eh,“ povedá, „pomoc ľahká — a čo nebolo, bude! Oddám sa na zverinu, tej ešte dost po horách, a na tú poľovať nezbráni mi žiaden duch.“

To aj urobil. Čo tam dakde ešte mal jeden zámok, na ten utiahol sa a odtiaľ chodil poľúvať do hôr na tú zverinu. Čo ulovil, z toho živil sa so ženou aj s troma dcérami.

Raz, ako tak poľoval, nastrielal kopu zveriny a mohol mať na tom dost. Ale ešte jeden zajac vyskočil pred ním. „Ani tebe neodpustím,“ pomyslel si a vtom už bol namieril a zastrelil ho. Ale tu začne sa hora lámať. On ozrie sa a vidí, ako ozrutný medveď valí sa chrasťou; kde kročí, všetko zdrúžga a mumle a reve, až otriasajú sa hory. Kráľ zdúpnel od ľaku a zastal ako peň. Medveď ale zopál sa pred neho a položil predné tlapy na jeho plecía a zreval:

„Tu si mi ho! Hneď strasiem ťa do kľbka! Ako opovažuješ sa mi poddaných kántriť? A teraz zastrelil si mi tu predomnou môjho najvyššiu služného mládence. Za toho alebo život dáš, alebo mi sľúbiš najstaršiu dcéru za ženu. O štrnást dní prídem si pre ňu.“

Nebolo mu z medvedích pazúrov ani sem, ani tam, sľúbil teda dievku medveďovi, a ten ho prepustil. Doma neriekol nič, len už chodil, ako komu svet odnechce sa, keď tu už viac ani len na tú zverinu poľovať nesmel a s dievkou ani nevedel, ako mu bude. Ale takto nič po nič nechcel ju medveďovi prepustiť. Na ten štrnásty deň postavil tuhú stráž okolo zámku, aby strieľala, kadenáhle najmenšia zver priblíži sa.

A na ten štrnásty deň všetko ticho až do poludnia. Iba na poludnie prihrmí na dvanásť hintovoch panstvo do dvora. Z predného hintova vystúpi mladé knieža, z ostatných zostupujú páni a za nimi mládenci vnášajú bohatstvá do zámku, že to dary pre nevestu a pre pánov rodičov. A knieža klania sa kráľovi, kráľovnej i kňažnám a pytač jeho vystúpi a pýta preňho najstaršiu dcéru za ženu. Ani dcéra, ani rodičia nemali by nič proti tomu, len už utrápený otec ozve sa:

„Tak by tak slušala sa kráľovská kňažná za knieža. Ale čože, keď som si ju sľúbiť musel ohave medveďovi, a just je hodina, keď si tá opacha má prísť po ňu.“

„Ej, čo by tam medveďovi! Ved' ju azda zvieraťu nedáte? A keby medveď aj prišiel, máte tam tuhú stráž, tá ho poľahku spasí,“ prehovorilo knieža kráľa.

Nuž tu boli hody z hotového, čo knieža donieslo, až do večera. Večerom ale posadili mladuchu do predného hintova ku kniežaťu a všetko panstvo ako bolo prihrmelo, tak aj odhrmelo preč.

Ale milý kráľ, ako začal hodovať dnes, tak neprestal troviť z hotového a hostina šla za hostinou. Kamsi-čosi našiel sa zase, kde prv bol — na biedovisku. Nebolo mu treba už ani rozmýšľať, čo má v taký čas robiť: poľúval zase. Kremä že nestrielal na predošlú zverinu,

aby voliak nestretol sa s tým medveďom, ale strieľal na vtáky. Všetko šlo do času dobre. Raz ale vidí, ako naháňajú sa pred ním dva jastraby. Namieriť, streliť, to stálo ho len za pomyslenie — a v letku zrazené jastraby čupli mu pred nohy. Ale vtom hučí hora, lámu sa vrchovce stromov a predesenému kráľovi spustí sa na plece strašný orol a zvolá:

„Už mi ho síc z pazúrov neumkneš! Ako opovažuješ sa mi poddaných kántriť? A teraz zastrelil si mi tu pred očima najlepších dvoch vojakov. Za tých alebo život dáš, alebo mi sľúbiš strednú dcéru za ženu. O štrnást dní prídem si pre ňu!“

Nebolo mu z orličích pazúrov ani sem, ani tam; sľúbil dievku orlovi a ten ho prepustil. Doma neriekol ani dobra, ani zla. Len chodil s ovisnutou hlavou, ako komu nič viac nesladí sa na svete. Už ani na tie vtáky strieľať nesmel. Ale schápal sa, že dievku ani tak orlovi nedá, keď tá prvšia nedostala sa za medveďa. Na štrnásty deň dal ostrú stráž, vyzerajúcu ustavične hore ponad zámok, či voľáč nezblíži sa.

Ale tam nič, ani len krielcom nezašuchotalo. Iba zrazu na poludnie prihrmí na dvanásť hintovoch panstvo do dvora. Z predného hintovca vystúpi ešte krajšie knieža, z ostatných zostupujú páni a za nimi mládenci znášajú bohatstvá do zámku, že to dary pre nevestu aj pre pánov rodičov. A knieža klania sa kráľovi, kráľovnej aj kňažnám a pytač vystúpi a pýta preňho strednú dcéru za ženu.

„Nič by sme nemali proti tomu, keby tak bola božia vôľa,“ rečie otec; „ale vy ste prišli práve na hodinu, keď ozruta-orol má si prísť pre ňu, ktorému prisľúbil som ju voľ-nevoľ.“

„Ej, čo by to tam orlovi! Veď ju azda za zviera nechováte! A keby aj orol doletel, máte tam ostrú stráž, tá ho vopred dopáči a na večnosť spasí,“ prehovorili svatovia kráľa.

Nuž tu boli hody z hotovéhoho, čo knieža donieslo, až do večera. Večerom ale posadili mladuchu do predného hintovca s kniežaťom dovedna a všetko panstvo, ako bolo prihrmelo, tak odhrmelo preč.

Milý kráľ ale, ako začal hodovalť dnes, tak neprestal troviť z hotovéhoho a hostina šla za hostinou. Boli hody, ale len do času, až kráľ našiel sa na horšom ako prv - na hladovisku. Hladovať s ním nechcelo sa nikomu, nuž ho nielen priatelia, ale aj sluhovia opustili. Ostal jedine so ženou a s dcérou na osamelom zámku. Nebolo s kým už ani poľúvať, ani na vtáky chodiť, hoc by priam nebol obával sa ani medveďa, ani orla. Čo tu robiť? Voľáčoho musel predsa chytiť sa, aby tam od hladu nepohynuli. Pripravil si udicu a s tou chodil okolo brehu mora ryby vŕňať a chytať. Dobré mu šlo aj toto remeslo do času a raz vytiahla sa mu za udicu hlavátka ozaj utešená. Tu ale vzbúri sa odrazu celé more; luny čliapkajú na breh, lenže ho tadnu zmyjú, a v nich objaví sa mu ryba, ale ohava, zaháňa sa chvostom na neho a volá:

„Spláknem ťa naraz doprostred mora, ty červiačik! Ako opovažuješ sa mi poddaných kántriť? A tu predo mnou zaškrtil si mi najvernejšieho sluhu. Za to alebo život dáš, alebo mi sľúbiš svoju najmladšiu dcéru za ženu. O štrnást dní prídem si pre ňu.“

Nebolo mu ani tak, ani tak; sľúbil dievku rybe, a s tým obišlo sa mu nasucho. Doma neriekol ani dobra, ani zla; len už vyzeral ako to umučenie. Nemohol si síce ani predstaviť, ako by ryba z mora mohla dostať sa na vysoký zámok, ale šupelo mu to predsa až do toho štrnásteho dňa.

Na štrnásty deň všetko pokojne, ani len vetrík nezavial od toho mora. Ale zrazu na pravé

poludnie prihrmí na dvanásť hintovoch panstvo do dvora. Z predného hintova vystúpi knieža ešte vždy krajšie od predošlých, z ostatných zostupujú páni a za nimi mládenci znášajú bohatstvá do zámku, že to dary pre nevestu aj pre pánov rodičov. A knieža klania sa kráľovi, kráľovnej aj kňažnej a pri boku stojí mu pytač a pýta najmladšiu dcéru preňho za ženu.

„Čože by sme mohli mať proti tomu, keby tak bola vôľa božia?“ vraví utrápený otec. „Ale s našou dcérou Pán Boh chcel inak naložiť. Voľ-nevoľ musel som ju prisľúbiť rybe ohave, ktorá mňa do mora spláknúť chcela. Na zlú prišli ste hodinu, kde aj tá ohava sľúbila sa pre ňu.“

„Ej, čo by to tam! Hodina už prešla, a veď len hádam nemyslíte, že by ryba, ktorá nemôže byť bez vody, dostala sa kedy na váš vysoký zámok. A čo aj, ľudskú podobu nedáte za zviera — my sme tu prví, my veru od svojho neodstúpime!“

Tak a všelijak prehovorili svatovia kráľa a mladá bola rada. Nuž tu nastalo veselie, že len tak šumelo, až do večera. Večerom ale posadili mladuchu ku krásnemu kniežaťu a panstvo, ako bolo prihrmelo, tak vymlelo sa to všetko. Zámok ostal pustý a kráľ i s kráľovnou samotní v ňom.

*

V tú noc prisnilo sa to už inak kráľovi. Omrzelo ho to ustavičné trovenie z hotového a zatým biedenie a ponevianie sa životom. Ráno vstal už ani nie ten, čo dakedy býval, a oddal sa naozaj na pokájanie. Oľutoval hneď aj to, že si dcéry len tak ako zapredal a vydal, ani sám nevie, kde a za koho. Ženu odprosil nastokrát, že pre jeho márnوترatnosť a nerozváživosť toľko trpela, aj o dcéry prišla. Čo mali pozakladané, to povymieňal a dlhy poplatil; najal poriadnych sluhov, statočných ľudí pozvolával do rady a správy a začal už teraz ako načim krajinu spravovať a dobre gazdovať. Skoro mal aj na koho. Lebo kráľovná prišla do ťaže a porodila krásneho synka.

Krásny synček vzrástol čo nevidieť v driečného šuhaja a najradšej bavieval sa po záhrade, keď mu už tak prišlo urobiť si po vôli. Raz prišlo mu tak nevdojak pozrieť na kvetné hriadky. Všetky prevkitali, len tri boli cele zapustené. Opytuje sa záhradníka, že čo to, prečo to; ale ten mu to len tak voliak zašamotil, že to nič. Rozkázal mu, aby aj tie hriadky pekne pokopal a dačím vysadil. Ale keď prišiel do záhrady na druhý aj na tretí deň, hriadky boli také zapustené akokoľvek aj predtým.

„Nuž čože je toto? Či si ma už dva razy nedopočul, či neposlúchol?“ ohriakol sa na záhradníka a už teraz ho nepopustil, načo je to, prečo je to tak, kým mu tento nevyjavil, že sú to dakedajšie hriadky kráľovčiekových skapaných sestier a že tie na zármutok po nich také spustnuté ostávajú. Tak že to prikázala aj kráľovná.

Kráľovčik bežal pravo k matke, aby mu už teraz ona vyjaviť, čo je to s tými hriadkami aj s jeho sestrami, keď dosiaľ o tom nezjavili mu ani najmenšie. Nevoľná matka iba rozplakala sa, keď jej tie hriadky a sestry naspomenul.

„Ach, tak je, tak, syn môj,“ hovorila, „aj tie pusté hriadky v záhrade smútia, keď my od rokov neznáme, za koho sme si deti dali a kde sú nám. Aby teba nebolo, už by som i sama bola uvädla od žiaľu.“

„A ja, matka moja, vám ešte aj sestry vyhl'adám, aj všetko ešte dobre bude,“ povie kráľovčik.

„Jaj, len to nie, syn môj, len to nie!“ bedovala mať. „Toho bála som sa naveky, že ešte aj ty pustiš sa mi za nimi a tam zahynieš. Ani len otcovi nesmieš zjaviť, že ty o tom dačo vieš; ten by nás vari tu pobil.“

Ale synovi to spať nedalo. Neminuli ani tri dni, postavil sa smelo pred otca, že čo by to tajiť, že si on pôjde sestry vyhľadať. A otec, miesto toho, čo by bol nahneval sa, prisvedčil mu, žeby to len urobil, keď z neho, ako zo starého, je už nič. Už zase len tá úbohá mať strachy podstupovala, keď syn vyberal sa zrovna do cesty.

Aj vybral sa na krásnom hintove a s celým vojskom. Pustili sa zrovna do tých hôr, kde dakedy otec stretol sa s medveďom a v ktorú stranu aj páni na dvanásť hintovoch najstaršiu kňažnú odviezli. Za čas išlo to s bohom, kým nedostali sa do húšťavy. Z húšťavy ale vyskočí ozrutné medvedisko na nich. Čím kráľovčik opamätal sa, už bolo jeho vojsko na všetky strany rozmetané a nasršený medveď blížil sa k samému koču. Kráľovčikovi nechcelo sa tu na svoju smrť čakať, skočil z koča a prebýjal sa tou húšťavou, kadiaľ najlepšie mohol. Dobehol až k jednej jaskyni a vpálil dnu ako do bezpečného úkrytu.

Lež v jaskyni ešte len bolo, čo bolo. Tam pekná kňažná na suchom ráždí zabávala sa s dvoma medvedícaty. Ako ho zočila, hneď proti nemu skočila a zjajkla:

„Jaj, človeče, na zlú hodinu ideš, už môj muž mumle domov: roztrhá ťa a neodpustí ti, ktokoľvek si!“

„Ktože by som bol? Hľadáš si sestru za medveďa vydanú. Len ma ratuj, ak si z Boha,“ povie on.

Ani nebolo času na veľa rečí, bo rozpajedený medveď už pred samou jaskyňou zareval, až tie skaly otriasali sa. Ona ukryla ho skoro pod to ráždie. Medveď vpálil dnu ako besný, iskril očima a ňuchal na všetky strany a reval:

„Žena, človečina smrdí, von s ňou! Teraz som rozmetal celé vojsko, ani tomu poslednému neodpustím, alebo teba schrúmam!“

Nedal ani krotiť sa, len rozhadzoval dlabami i ňucháčom to ráždie. Už mal kráľoviča za nohu, keď tento v strachu ani nevedel, kde podel sa a čo stalo sa s ním.

V tom strachu bol omdlel a potom aj zaspal od unavenia. Raz už potom pretiera oči — a kde tu nájde sa? V nádhernej palote a v mäkkej vyzlátenej posteli. Skočí na nohy a pozerá von oblokom. Tam krásne svieti slniečko a po zámockom dvore všetko živo, prechodia sa ľudia, behajú kniežatskí sluhovia sem i tam, len akoby doma bol. Nestačil posprávať sa, už ti mu voľakto klope na dvere; dvere roztvoria sa dokorian a dnu ide knieža aj s kňažnou aj s dvoma mladými kniežatmi. A knieža podáva mu ruku a víta ho:

„Vitaj, švagre, vitaj, keď raz vybral si sa k nám! Nediv sa na svete ničomu. Včera ako medveď bol by som ťa roztrhal, dnes už vítam si ťa ako človek človeka a poznáme ťa dobre; len ty ešte neznáš, aké je naše zakliatie. Vezd teda, že krem tvojej sestry sme tu všetci medvede a divoky, kým je mesiac na schode; kým je mesiac v svetle, ľudia sme, ako nás vidíš. Včera, keď už mal som ťa v dlabe, udrela hodina, a ty mohol naspäť si sa u nás ako doma. A teraz si aj naším milým hosťom na dva týždne.“

Bol tým milým hosťom a bolo mu dobre u sestry a švagra. Ich dvom synkom mal čoho narozprávať sa o starých rodičoch, aj o tom svete tam u nich. Ani nevedel, ako svetlo na

trinásty deň, čo tam baval sa. Tu ale prišiel švagor medved' a vravel:

„Z drahej duše by sme ťa u nás mali aj naveky. Ale hodina blíži sa: ty musíš preč, aby zle nepovodilo sa s tebou. Do koča ti už priahajú, len poberať sa ti.“

„Sám som na tom, švagrík môj drahý!“ rečie kráľovčik. „Lenže nehnem sa ti, kým mi nepovieš, ako vyslobodiť vás z tohto zakliatia. Vrav teda, alebo tu s vami zahyniem.“

„A veď už, keď len tak zavzal si sa na to, choď, hľadaj, nájdeš! Na cestu vezmi si tuná chlp z mojej medveďacej srsti, a keď budeš dakde v súrke, len tú medzi prstami pošuchaj, budem ti na pomoci. Moji poddaní zavezú ťa až na chotár, odtiaľ potom id', hľadaj! Nájdeš na vysokom strome orlie hniezdo. Doňho hľad dostať sa k druhej sestre a k bratovi; tí upravia ťa ďalej.“

Pohonič pleskol na dvore bičom, že už čas pohýnať sa. Vyobjímali sa kráľovič so švagrom, so sestrou aj s deťmi, vysadol do koča — a leteli. Leteli až do druhého dňa krásnou krajinou. Ale k večeru, ako dobehli k jednému potôčku, našiel sa náš pcestný na kláte sedieť a kone, pohonič i mládenci, čo s ním boli, porozbehúvali sa na všetky strany, to ako potkany, to ako veverice, myši, zajace a čo ja viem, aké ešte zvieratá. Ostal sám v pustej noci a nevedel ani, kde hnúť sa.

Keď nad ním svitalo, pohnul sa a chodil sem i tam, po horách, po dolách, po starých výmolách. Vyzeral po storočných stromiskách to orlie hniezdo. Ale zadlho nikde nič. Raz už potom podvečer vidí na vysokom strome to hniezdo. Vydriape sa k nemu a vlezie do neho. Tam pekná kňazná hrá sa s dvoma orlíčaty, len ako čoby jej vlastné deti boli. Hneď vedel, že je to jeho stredná sestra. Tá iba zdrevenela od preľaknutia a vykrikla:

„Ach, človeče, var si z neba spadol, či ako si sem prikvitol?“

Chcel, že pripovie sa jej ako brat, ale tá porobila ešte väčší krik:

„Jaj, jaj, niet času na vypytovanie sa! Môj muž orol hučí krídlami a ten by ťa na kusy rozdziapal. Zahrň sa skoro tu v hniezde, do lístia!“

A ešte skoro pozakrývala ho aj sama, aby ani znáčku po ňom nebolo.

Orol spustil sa ako guľa do hniezda a volal rozhnevaný:

„Ženo, človečina tu! Abo teba, abo toho, kto sem odvážil sa, musím už raz na márne kusy rozdziapať!“

I jedným hrebnutím nohy zmietol z neho všetko lístie.

Predesený kráľovčik nevedel ani, čo viac robilo sa s ním. Iba keď raz osmelil sa predsa oči pretrieť — a tu biely deň a on v nádhernej palote a v mäkkej pozlátenej posteli. Vedel už, čo je: poumýval a posprával sa v okamžení. Švagor orol aj sestra i s deťmi svojimi prišli uvítať si ho, bo aj tí poznali ho, keď už odkliati boli. Upozdruoval si ich od rodičov aj od švagrovcov medveďových nastokrát a boli si jedno druhému radi, ako naozaj tí, čo prvý raz v živote videli sa spolu. Čím lepšie im bolo, tým skôr mŕňali sa dni, až na ten trinásty deň švagor orol zastal ešte vo dverách a vravel:

„Švagre, švagre, zajtra ti už nestojím ani za seba, čo by porobilo sa s tebou. Do koča ti už

priahajú, musíš o dom ďalej.“

„Viem, švagrík môj drahý,“ rečie kráľovčik, „ale volím tu skapať s vami, ako pohnúť sa čo len na krok, kým mi nepovieš, ako vyslobodiť vás z tohto zakliatia.“

„A veď už, keď zavzal si sa na to: choď, hľadaj, nájdeš! Na cestu dávam ti toto orlie pierce; keď budeš v dákej súrke, pomädli ho medzi prstami, budem ti na pomoci. Prídeš už teraz k jazeru, v ktorom býva brat ryba. Sprostred jazera pôjde kúr, tam skoč — a veď už potom uvidíš, kde dostaneš sa a čo tam robiť sa bude.“

Pohonič plesol na dvore bičom, že už čas. Rozlúčil sa kráľovčik s milými, vysadol — a leteli. Leteli ešte len teraz krásnymi krajinami, ani nezastali. Milý pocestný ani nezbadal sa, iba keď raz dobehujú k akémusi potôčku, a tu on ostane sedieť v jednej škrapine z vajca a pohonič, i tátoše, i mládenci z koča porozletujú sa na všetky strany ako vtáčence. Mrklo mu to v očiach, a keď ráno prebral sa, nevidel pred sebou len pustatinu a zas pustatinu.

Putoval po tých pustatinách, až raz predsa došiel na brehy jazera, keď si už myslel, že tomu konca-kraja nikdy nebude. Hneď z kraja jazera kúrilo sa ako z uhliarskej míle. Nerozmýšľal dlho, rozbehol sa a skočil doprostred toho kúru. Odcupol na ohnište, kde jeho najmladšia sestra pre svojho muža jest' varila. Táto ho temer kutáčom ovalila, čo ju naľakalo. Smiala sa už potom, keď dal sa jej do známosti a upozdravoval ju i od rodičov, i od švagrov, i od sestier.

„No, len či si mi tu,“ vravela. „A môjho muža ryby neboj sa už nič; ten bude metať sa, keď ťa vidí, ale ublížiť neublíži ani muške. Ba veď, hľa, už je aj tu!“

Švagor-ryba pometal, pohádzal sa sem i tam, ako čo by bol chcel kolesá lámať, až ho tá rybacia chuť prešla. Potom premenil sa na krásneho šuhaja a vyobjímal sa so svojím premileným švagrom. O jazere nebolo už ani pamiatky. Keď švagor švagra vzal pod pazuchu, prechodil sa už po krásnych palotách a vonku po utešených záhradách. O nejakom zakliatí alebo o čom takom nebolo tu ani upomienky a medzi nimi ani spomienky naň. A tak by to bolo azda naveky trvalo, keby nie toho trinásteho, ktorý deň prišiel im, ako čo by z neba spadol. Tu už švagor ryba začal byť nevrlý a neposedný a nebol by ho zobral ani na tri tárne vozy.

Kráľovčik už vedel, čo to má byť, a nepopustil milého švagra, kým mu tento všetko nerozpovedal:

„Tam za morom stojí strom vysoký, prostý ako jedľa, ale holý, hladký až do vrchovca. Na samom vrchovci má jeden jediný konárik a na konárikú lístoček; z lístočka visí zlatý kľúčik, tento načim dolu dostať. Týmto kľúčikom otvára sa bralo, v ktorom jesto šesť izieb: prvá je len taký pitvor, v druhej zima na zamrznutie, v tretej oheň na zhorenie, v štvrtej hady štípu a v piatej je zas ticho. Kto cez tie izby prejde, dostane sa do šiestej, v ktorej za dvermi spí čert, čo nás aj našu sestru zaklial, že nechcela zaňho ísť. Naša zakliata sestra leží naprostred tej izby v železnej truhle, a ani nespí, ani je nie hore, ani neumiera, ani neodžíva. Z času na čas prebúda sa čert, pichne ju ostrým mečom a opýta sa jej: „Či už pôjdeš za mňa?“ — „Jaj, nepôjdem!“ zjajkne ona v bolesti. Čert z mumle ešte: „No, ži a hni!“ a všetko je zase, ako bolo. Keby zavolala len raz: „Už pôjdem“, čert vstal by a musela by byť jeho nevestou a nás by hádam tiež prepustil z tohto zakliatia. Ale takto aj ona aj my v ňom hynieme, a hynúť budeme, kým len dakto všetko toto nevypočúva a neprikradne sa ku čertovej posteli a nepredchytí tomuto nad hlavou zlatú trúbku, aby na nej naše odkliatie zatrúbil.“

Už vedel, čo vedieť mal, a vedel aj hneď, čo má robiť. Odobral sa od švagra aj od sestry a posporil sa, aby bol tam za morom, keď švagrovi rybe hodina uderí. Mal času! Ešte jednou nohou bol v zakliatom, keď hodina udrela; ale vytrhol si ju skoro von — a more rozlialo sa mu za chrbtom a on bol tam za morom.

Vysoký strom vyrastal tu až do oblakov. Zádrapky na ňom žiadnej, ani zač zachytiť sa. Popľul ruky, objal sa nohami o peň, ale čo aj vyškriabal sa trocha dohora, sklúzol sa a prestrel sa na zem. No, nič to! Bolo mu aj to na dobrú príučku! Raz ti odkvácne na voľač tvrdého. Omlace a to ho končiar¹ v kapse pri boku zomína. Chce ho vyhodiť. Ale nač by to od seba hádzal, čo zísť sa mu môže ešte predobre. Zatne ho povyš seba do pňa stromu a má zač zachytiť sa aj podvihnúť sa na čom. Keď podvihol sa, zaťal si ho vyššie, a tak vždy vyššie. Už bol v poly stromu.

Tu ale dobehnú divé svine a rohcú na človeka a začnú strom podrývať. Aj boli by ho tie podryli a kráľovčička na kusy roztrhali. V tej súrke pomyslel si predsa na švagra medveďa, pomrvil tú medveďáciu srst' medzi prstami. Dobešlo mu dvanásť medveďov na pomoc a tí svine roztrhali. Mal pokoj.

Doškriabal sa až na vrch, čo mu už ľahšie šlo, keď bol strom tenší a mohol ho aj rukami aj nohami objať. Už čiahal na konárik pre zlatý kľúčik. Tu zhŕknu sa okolo neho jastraby, bijú ho krídlami a len oči vyd'ubať a vyd'ubať. Nebol by ubránil sa im. Ale v tej súrke spomenul si na švagra orla, pierce od neho pomädľil trochu v prstoch a už doleteli krdle orlov a jastrabov rozohnali. Nuž kľúčik už len dosiahol a spustil sa s ním šťastne dolu.

Bralo vypínalo sa mu tam ponad hlavu — ale kadiaľ doňho, kde ho tu otvárať? Tam by bol hútal a nič nevyhútal, keby nevdojak nebol zavadil kľúčikom o bralo. Toto roztvorilo sa hneď, len či zlatý kľúč cengol oň. Vníde do toho pitvora, a tam ho už z druhej izby chladí, dobre nescepenie. Myslí si, či dať sa zamraziť a či potom upiecť, keď v tej tretej izbe taká horúčosť bude, aká z druhej ide zima.

„Eh,“ pomyslí si, „najprv rozváž, potom skoč!“

Rozbehol sa a prebehol štyri izby odrazu, len v piatej zastavil sa. Jeden bok mu zamrzol, druhý zhorel a spredku i od chrbta doštípali ho hady. Ale všetko zahojilo sa mu v tej piatej izbe, kde tak ticho a milo bolo, že to až nevypovedaná vec.

Nachýli dvere na tej šiestej izbe, hľadá a načúva do nej. Tam naozaj hneď odo dvier leží na posteli vystretý čert² a nad ním visí zlatá trúbka. Naprostred izby v železnej truhle leží panna na smrť vyblednutá a ani nežije, ani nehnie. Hodina udiera dvanásť. Čert dvihne sa a pichne do nej koncom ostrého meča:

„Či už pôjdeš za mňa?“

„Jaj, nepôjdem!“ zjajkne panna.

Ale čert nestačí už doložiť:

„No, ži a hni!“ bo jemu poza chrbát skočí odvážny šuhaj k posteli a čiaha po zlatej trúbe. Čert zaženie sa ostrým mečom, že mu ruku utne, ale šuhaj ruku odchytí a na tej zlatej trúbe zatrubí

¹končitý nôž

²strigôň, čarodejník

na odkliatie.

Akoby sto hromov udrelo, tak sprašťalo celé to ohromné bralo skál a čert prepadol sa. Čím šuhaj obzrel sa, čo to robí sa kolo neho, už namiesto brala stál veľiký odkliaty zámok, miesto pustatín a hôr kolo neho mesto a krásne oživené kraje. V palote so šuhajom ani duch, kremä povstala panna, utešená ako anjelič, červená a prekvitajúca už ako ruža, bystrá ako srnka, milá ako holubička. A milá holubička hneď na prvé zahrkúta si kolo svojho šuhaja:

„Jaj, len za teba pôjdem, lebo ty vyslobodil si ma!“

Vezmú sa pod pazuchy a vedú sa von — a čo to tam vidia? Panstvo hrnie sa do dvora a na predných hintovoch švagor medveď a švagor orol so ženami aj deťmi, aj švagor ryba so svojou vymladnutou žienkou. Všetci ďakujú za vyslobodenie kráľovčikovi a švagrovi svojmu a oddávajú mu i ruku sestry i štvoro kráľovství s ňou. Ľud všetok veselí sa a požehnáva si mladého kráľa, pozdravuje kráľovnú.

No, čože ešte viac počuť chcete? Šli tí všetci, tak, ako tu zišli sa, pekne-rúče aj k starým, už len na toto jedno čakajúcim rodičom. Tam ešte len teraz urobili svadbu, akej viac nebolo, akej viac nebude, kým svet svetom bude.

Tri citróny

Podal Jonatan Dobroslav Hradovský od Rimavy.

Bol raz jeden veľmi bohatý starý kráľ a ten kráľ mal jedinkého syna, krásneho ako ruža, mocného ako dub. Tohto syna opatreného vidieť, to bola jeho ostatná a najsrdečnejšia žiadosť. I zavola ho raz pred seba a vážnym hlasom prerečie:

„Syn môj, radosť moja! Vidíš, že sa mi hlava zabelela, ako tá jedľa, keď ju biely srieň pokryje, a ja schýlil som sa k zemi, ako zrelý klas, keď blíži sa k žatve. Dnes-zajtra oči zatvorím a ešte neznám, v akom stave ťa zanechám. Žeň sa, syn môj, žeň! Nech ťa vidím zaopatreného a nech ťa požehnám skôr, ako mi oči zatlačíte.“

Otec zamĺkol a milý syn zamyslel sa. Myslel, na čo dosiaľ ešte nepomyslel. Ale nič nevymyslel, čo by bol povedal na to drahému otcovi; len taký zamyslený aj od otca odišiel.

Sedemdesiatsedem dní od toho času pominulo a mladý kráľovčik neženil sa. Všetko na svete, aj toto rád by bol urobil otcovi po vôli — ale čože, keď nebolo dievčať a srdcu jeho milého.

Tisíc a tisíc ich videl, krásnych ako ľalie, ale ešte žiadnej svojmu srdcu milej. Kde ju vziať, kde ju nájsť a otca spokojiť, o tom jednom hútal naveky.

Raz, ako tak do seba zamorený v záhrade sedí — kde sa vezme, tu sa vezme — postaví sa pred neho stará hrbatá žena.

„Chod' na sklený vrch, odtrhni tri citróny, a budeš mať ženu, ktorú tvoje srdce zaľúbi!“ prerečie, a ako skrsla, tak zmizne.

Ako jasná strela prelietli tieto slová cez dušu kráľovčikovu. V tom okamžení sa schytil a umienil si, že neustane, podčím nevyhľadá sklený vrch a nedostane tie tri citróny. Hneď šiel k otcovi a vyjavil mu všetko. Otec, pokývajúc šedivou hlavou, zvolil mu na to, požehnal ho na cestu a dal mu peňazí, koňa i zbroj.

Hustými horami, pustými poľami putoval náš kráľovčik dlho, veľmi dlho, ale o sklenom vrchu a o troch citrónoch ani chýru, ani slychu. Dlhá cesta vytrvila ho pomaly z peňazí; predal potom koňa, popredal zlaté prstene a čo drahého mal na sebe, predal i zbroj; len ešte striebornú otcovskú šabl'u nechal si pri boku. Unavený, utrápený blúdil tam tými horami.

„Ach, Bože môj, Bože, len či ťa ja dakedy nájdem?“ vzdychol si taký utrápený zhlboka a hodil sa pod širokú lipu do chládku.

Ako tak hodil sa, zazvonila otcovská šabl'a na zemi a na vrchu širokej lipy zakrkalo dvanásť havranov, čiernych ako uhoľ. Hrkotom šable splašené, schytili sa na krídla a leteli vo víchor ponad vysoké stromy, sám Pán Boh vie kde.

„Hm, už som živého tvora dávno nevidel,“ preriekol kráľovčik sám k sebe. „Pôjdem v tú stranu, v ktorú havrany leteli, azda sa mi dáka nádej ukáže.“

Tri dni a tri noci pominuli, čo šiel nanovo, až naostatok ukázal sa mu zďaleka jeden vysoký zámok, a nad zámkom dvanásť čiernych bobuliek kolembalo sa sem a tam v povetrí. Akoby

mu bol novej sily nalial, pustil sa zrezka ďalej, bo si pomyslel, že tam predsa dakoho nájde. Zámok bol zo samého olova; okolo neho obletovalo dvanásť havranov; na dvore stála stará žena, o dlhú olovenú palicu opretá.

„Jaj, syn môj, kdeže sa ty tu berieš? Veď tu ani vtáčka, ani letáčka nechyrovať, nie že by to človečika!“ rečie starká kráľovčikovi. „Ale utekaj, ak ti je život milý, bo keď môj syn príde, ten ťa zje.“

„Ach, nestrašteže ma tak, stará matko, nie!“ prosí sa jej kráľovčik. „Veď som len na poradu prišiel k vám, či by ste o sklenom vrchu a o troch citrónoch voľáč nevedeli.“

„O sklenom vrchu a o troch citrónoch neslýchala som ja, syn môj, nikdy. Ale počkaj, zavolám mojich sluhov, azdaže tí dač budú vedieť.“

Tu vytiahla olovenú píšťalku, zapískla na nej tri razy a dvanásť havranov zletelo k nej dolu. Dlho s nimi čosi mrmlala, až zvolala:

„Syn môj, darmo ti je, ani oni o tom nevedia!“

Kráľovčika slzy zaliali, bo nevedel, kde sa už teraz obrátiť má.

„No, nesmúť sa ešte,“ rečie na to starká; „veď je ešte nie po všetkom. Príde môj syn domov, opýtame sa toho. Veď ťa už len dáko pred ním zachránim. Skryješ sa pod metlu a tam budeš čušať, kým ti nepoviem, aby si von vyšiel.“

Zahučali hory, zatriasol sa zámok a starká ukryla kráľovčika pod metlu, že to jej syn ide.

„Fuj, fuj, človečina smrdí!“ skríkol ten jej syn ešte vo dverách a veľkým oloveným kyjakom dupol na zem, ako čoby sto hromov odrazu bolo durklo. „Kde je, čo je zaňho? Lebo hneď vás zjem, mamó!“

„Ach, nieže tak, syn môj drahý, nie!“ krotí ho mať. „Veď to prišiel jeden krásny mládenček, chce poradiť sa s tebou o voľáčom.“

„O čom takom?“

„Veď ti on to sám povie; len či mu nič neurobíš?“

„Neurobím; nech len vylezie von ten črviačik.“

Vyliezol kráľovčik spod metly, trasúci sa ako prútik v lese, bo videl pred sebou ozoru, ktorá keď horou prechádzala, i tie najvyššie jedle hlavou prevyšovala.

„No, ty chrúst, čo sa bojíš?“ skríkol obor a buchol oloveným kyjačiskom kráľovčikovi zrovna pred nos. „Skiad' si? Čo chceš? Hovor, ak ešte duša v tebe!“

Ale kráľovčik odsanoval¹ sa už na všetko a povedal smelo:

„Čože by som chcel? Potuľujem sa, už sám neviem odkedy, po týchto horách a hľadáť sklený vrch a na ňom tri citróny, či bys' mi ty o tom dač povedať nevedel?“

¹odsanovať sa — odhodlať sa

Ozrutný obor zmraštil čelo, oči mu lietali ako hromové blesky, akoby bol chcel prehliadnuť odrazu všetko, čo kedy vídal. Ale po chvíli už tichším hlasom preriekol:

„O sklenom vrchu tu nechyrovať. Ale pôjdeš k môjmu bratovi na strieborný zámok, azdaže ti ten bude vedieť dačo povedať. No, ale počkaj, lačného ťa nepustím. Matka, sem tie halušky!“

Matka položila veľkú misu na stôl a jej ozrutné synsko zasadlo si k miske.

„Pod' a jedz so mnou!“ skríkol na kráľovčíka a dupol oloveným kyjakom.

Kráľovčík vezme prvú od kraja halušku medzi prsty, nesie ju do úst, zahryzne, a v strachu ani nevie, že si dva zuby vylomil — lebo to boli halušky olovené.

„No, čože neješ?“ opytuje sa ho obor. „Azda sa ti nepáčia?“

„Ach, ba sú dobré, ale sa mi teraz nechce.“

„No, keď sa ti teraz nechce, naber si do kapsy, zješ cestou.“

Milý kráľovčík, voľky-nevoľky, musel si nabrat' olovených halušiek do kapsy. Potom už odobral sa a šiel ďalej.

Šiel on, šiel za celé tri dni a tri noci, a čím ďalej šiel, tým väčšími zatúlal sa do hustej tmavej hory. Pred ním pusto, za ním pusto; nevídať nikde ani len živého tvora.

„Ach, Bože môj, Bože, len či ťa dakedy nájdem?!“ vzdychol si utrápený a slzy mu v očiach zahrali.

S tým prevalil sa na zem. Zvuk striebornej šable rozlietol sa široko. Nad ním zakrkalo štyriadvadsať havranov, brinkotom šable splašených, a schytiac sa na krídla, leteli vo víchor.

„Dobrý znak!“ zvolal kráľovčík a bystro skočil zo zeme.

Pobral sa v tú stranu za havranmi a šiel, šiel, až ukázal sa mu — ale veľmi ďaleko — vysoký zámok. Nad ním kolimbalo sa štyriadvadsať čiernych bobuliek. Ale múry zámku blyšťali sa, že ani dobre podívať sa nemohol na ne, lebo ten zámok bol z čistého striebra.

Na dvore stála hrbatá žena, o dlhú striebornú palicu opretá. I táto kráľovčíka len s tým privítala:

„Jaj, syn môj, kdeže sa ty tu berieš? Veď tu nechyrovať ani vtáčka, ani letáčka, nie že by to človečika! Ale ak ti je život milý, utekaj, bo keď môj syn domov príde, ten ťa zje.“

„Ach, stará matka, nezje ma, nezje, keď mu poviem, že ho brat z oloveného zámku pozdravuje; aj vás pozdravuje vaša sestra!“

„Čo? Bol si u mojej sestry?“

„Ja, veru bol! A tu mám ešte aj halušky, čo mi dali na cestu.“

Tu boli svoji a starká vďačne vypočúvala kráľovčíka, kde a po čo on to chodí. Zamyslela sa, potriasla hlavou, pokašľávala tu i tu, ale o troch citrónoch ani ona nič nevedela.

„Počkaj,“ vraví, „azda budú vedieť moji sluhovia!“

Tu vytiahla striebornú písťalku, zapískala na nej tri razy — a štyriadvadsať havranov, čiernych ako uhoľ, zletelo k nej. Mrmlala s nimi, šeptala čosi, až zvolala:

„Nič je, syn môj, nič; ale príde môj syn domov, azdaže ti ten bude vedieť dať povedať. Skryješ sa ale pod posteľ a neohlásiš sa, kým keď ťa zavolám.“

Zahučali hory hlasom stocentovým a zámok striasol sa. Náš pocestný vedel už, čo je to, a len čušal pod tou posteľou.

„Fuj, fuj, človečina smrdí!“ zrevalo ozrutné chlapisko ešte vo dverách a strieborným kyjačiskom duplo na zem, že striasol sa celý zámok poznovu. „Kde je, čo je zaňho? Von s ním, mamó, lebo hneď vás zjem!“

„Ach, nieže tak, syn môj, nie! Veď to len jeden mládenček prišiel, doniesol ti pozdravenie od brata z oloveného zámku a chce voľne poradiť sa s tebou.“

„No, to je inšie; tak mu ani ja nič neurobím.“

Kráľovčik sa už posmelil, vyskočil spod postele a zastal si k nemu. Ale mu nebol iba po kolená. A obor, keď takto poďíval sa naňho:

„No, ty chrúst,“ rečie mu, „či si bol pri mojom bratovi?“

„Nuž veru som bol! A tu mám ešte aj halušky, čo mi dal na cestu.“

„No, chlap si. Verím ti, lebo môj brat také halušky jedáva. Teraz mi povedz, čo chceš?“

„Ach, čože chcem? Prišiel som sa ťa spýtať, či nevieš dať o sklenom vrchu a o troch citrónoch.“

„Hm, počul som ja o tom dakedy, počul, ale sa mi to len tak, ako vo sne, marí. Ďaleko je to, viem; lenže na cestu iba ak môj brat zo zlatého zámku ťa upraví. Keď si sa už sem prikonal, pôjdeš ešte aj k nemu. Ale počkaj, lačného ťa nepustím. Mamó, sem tie halušky!“

Na veľkej striebornej miske doniesla stará halušky a položila ich na strieborný stôl.

„No, jedz!“ zvolal syn a dupol strieborným kyjačiskom na zem, že miska na piad' od stola odskočila.

Kráľovčik zmúdrel už pri olovených haluškách, nuž aj teraz na strieborné povedal len to, že sa mu nechce jesť, ale že si naberie na cestu, ak mu dá.

„Naber si, koľko len chceš,“ povedal obor, „aby si pamätal, kedy si bol na striebornom zámku. A choď, pozdrav mi brata aj tetku!“

Kráľovčik si nabral, ani nečítal koľko, pekne zaďakoval a odobral sa ďalej.

Už tri dni boli pominuli, čo náš pocestný po hustých horách blúdil, ani nevediac, či sem, či tá. Rozžialil sa náramne:

„Bože môj, Bože môj! Len či ťa ja dakedy nájdem!“

Utreľ si vyznožené čelo a hodil sa pod širokého buka, aby si kus oddýchol; zazvonila otcovská šabl'a na zemi a jej strieborný hlas rozlitol sa široko. „Kf-kf-kf!“ zakfkal nad pocestným množstvo havranov splašených a letelo vo víchor.

„Chvalabohu, zlatý zámok nebude ďaleko!“ zvolal kráľovčik a zabral sa v tú stranu, skiad' mu havrany cestu ukázali.

Sotva vyšiel z doliny na briežok, tu ti krásna široká lúka. Naprostred lúky stál zlatý zámok, krdel' čiernych havranov obletúval ho a pred bránou stála stará zhrbená žena, opretá o zlatú palicu. Ani čo by sa bol do slnka podíval, tak ligotalo sa to všetko. I zakryl si oči rukou a kráčal ako voslep, až ani nevedel, iba keď starká naňho zavolať:

„Syn môj, syn môj, čože ty tu hľadáš? Veď tu nechyrovať ani vtáčka, ani letáčka, nie že by to človečika! Ale utekaj, bo ťa môj syn zje.“

„Haj, stará matko, ozajže ma zje?“ nebál sa už kráľovčik nič. „Veď mu vari nesiem pozdravenie od brata zo strieborného zámku. Hľa, tu aj halušky, čo mi dal na cestu.“

„Ach, čo ty nepovedáš! Teda si ty bol na striebornom zámku? Nuž a moja sestra že čo? Či ešte žije?“

„Pravdaže žije; dala vás pekne pozdraviť.“

„Ďakujem ti, ďakujem. No, veď keď ťa ona opatrla, opatrím ťa ešte aj ja. Len ozaj, čo ťa sem priviedlo?“

„Ach, nuž čože by ma? Hľadáť sklený vrch a tri citróny.“

„Sklený vrch — tri citróny,“ homre si stará pod nos, potriasa hlavou a pokašľáva. „Marí sa mi, marí voľať aj o tom. Ale počkaj, čo povedia sluhovia.“

I zapískala tri razy na zlatej píšťalke a krdle havranov zlietli pred ňu. Mrmlala, homrala s nimi a havrany jeden za druhým poodletúvali, až ostala sama a obrátila sa ku kráľovčikovi:

„Tamto ponad tie hory, vidíš, černie sa maličká bobuľka; to je čierny vrch, za ním je aj sklený. Ale to ti už iba môj syn povie, ako tri citróny z neho dostaneš. Pod' už len dnu, ukryjem ťa pod stôl, aby sa ti dač nestalo.“

Zahučali hory, zatriasol sa zámok; už ten jej syn prichodil. Vo dverách zlatým kyjačiskom udrel o zem, až zámok striasol sa nanovo a jeho zlatý zvuk odrazil sa od sedemdesiatej siedmej doliny. Ale volal zle-nedobre:

„Mamo, tu človečina smrdí; sem ju, nech ju zjem!“

„Tichšie, syn môj, tichšie,“ krotí ho mať; „veď to len jeden krásny mládenček prišiel a doniesol ti aj pozdravenie od brata zo strieborného zámku.“

„No, veď keď ho môj brat živého prepustil, ani ja mu neurobím nič. Kdeže je?“

Vytiahol sa kráľovčik spod stola, ale vyzeral popri tej ozrute, ako čo by bol dakde pod vysokou vežou stál.

„No, povedzže mi, ty chrúst, čo chceš a nač moceš sa tu?“ opýtal sa ho obor.

„Hľadáš sklený vrch a na ňom tri citróny!“

„A veď by ti tu už aj malé dieťa ukázalo tamto nad horami tú bobuľku. To je čierny vrch a tam je aj sklený. Na sklenom vrchu stojí strom utešený, čo mu na celom svete páru niet, a na tom strome visia tri citróny, čo na sedem míľ dookola voňajú. Vyjdeš na vrch, kľakneš si pod strom a nadložíš ruky. Ak sú ti tie citróny súdené, odpadnú ti samy od seba do rúk; ak sú ti nie súdené, neodtrhneš ich, čo by si čo robil. Ak ich predsa dostaneš a na ceste domov idúc zlačnieš, rozkroj hocktorý z nich, i naješ sa i napiješ sa z neho... Ale počkaj, lačného ťa ani ja nepustím od seba, abys mi pamätal, kedy si bol na zlatom zámku. Matka, sem tie halušky!“

Matka postavila zlatú misku na stôl a milý syn dupol kyjačiskom na zem, že misa za pol hodiny na stole tancovala.

„A teraz jedz,“ vraví, „a ak nechce sa ti, naber si, zide sa ti to ešte.“

Kráľovčik poslúchol, nabral si, poďakoval sa za uctenie i za radu a pobral sa vo meno božie ďalej.

„A čo zoderiem nohy po kolená, ruky po lakte, pôjdem, kým ťa nedostanem!“ zaumienil si, keď z brán zlatého zámku vychádzal. A veru aj mal čo ísť! Na siedmy deň zarazila ho vôňa milá, premilá! Vedel, že je už len sedem míľ od vrchu. Aj sa mu ten skoro zamihotal v očiach, čistý, jasný, ako oko. Rozbehol sa od radosti a nestavil sa iba pod vrchom. Ale tu zastal ako skamenelý. Vrch bol vysoký do neba, hladký ako ľad a zádrapky na ňom žiadnej! Čo tu robiť? Pustil sa už len hore vrchom. Šlo mu to ak tak, kým vrch bol plytkejší, ale na prvej strminke vyšmykli sa mu nohy, a on hybaj! dolu stranou. Našiel sa na holej zemi! Pozbieral sa po psote, ale o chvíľku bol zase len tam, kde prvej. A čo raz čím vyššie vyšiel, tým hlbšie zhmel dolu.

Malo sa mu srdce puknúť, keď pozrel dohora a tam rozchvieval krásny strom konáre, v jeho vrchovcí kolimbali sa voňavé citróny, ale k nim dostať sa, nedajbože!

„A veď sú mi to tie halušky na závade, veď ma to tá ťarcha dolu ťahá,“ rozmyslel si napokon a začal halušky vyhadzovať z kapsy. Zahodí prvú, hľa! haluška prilipne sa na sklený vrch; zahodí druhú i tretiu, a vidí pred sebou tri schody. Už bolo dobre. Halušky hádzal po jednej pred seba a po tých schodoch kráčal hore vše vyššie a vše vyššie, až pekne-krásne dostal sa na samý hrebeň skleného vrchu.

Kľakol pod rozkonárený strom, vzdychol si zhlboka a ruky nadložil. A hľa! tri krásne citróny zleteli mu do hrsti samy od seba; strom skapal, sklený vrch zmizol, — a keď kráľovčik opamätal sa, už len šíra rovina rozkladala sa pred ním.

*

Hej, či sa pobral naradovaný domov! Nejedol, nepil, nevidel, nepočul — len či mal tri citróny v kapse. Ale na tretí deň začne ti mu v bruchu svať. Bol by sa oddal už aj do olovených halušiek, keby len boli bývali! Vtom ti mu svitne aj v hlave, že čo mu obor na zlatom zámku povedal. Vytiahne z kapsy najväčší citrón a rozkrojí ho napoly. Čo sa ti nestane?! Z citróna vyskočí krásne dievča, nahé ako prst, ukloní sa mu a zavolá:

„Či si mi pripravil jesť, či si mi pripravil piť, či si mi pripravil pekné šaty?“

Kráľovčik iba zobzeral sa na všetky strany, ale kde nič, tu nič: kapsa prázdna a dokola všade pusto, holo ako na dlani.

„Nemám, krásna stvora, nemám ti ani čo dať jesť, ani čo dať piť, ani do čoho ťa obliecť!“ zažalostil on — a krásne dievča pľasklo tri razy bielymi rúčkami, uklonilo sa a zmizlo.

Z rozkrojeného citróna kráľovčik aj najedol sa, aj napil. Ale už vedel, čo to za citróny a umienil si, že už druhý nerozkrojí, čo priam čo bude. Ale na tretí deň hlad tri razy horší opásal ho a zmorilo ho to tak, že už ledva nohy za sebou vliekol.

„Či mi zhynúť, či bez teba byť?“ myslel si a len sa vliekol.

„Ale veď mi ešte tretí citrón ostane!“ pomyslel si napokon.

Vyňal aj ten druhý z kapsy a rozkrojil ho. Raz krajšie dievča vyskočilo z citróna — ako ho Pán Boh stvoril — a uklonilo sa mu:

„Či si mi pripravil jesť, či si mi pripravil piť, či si mi pripravil pekné šaty?“

„Nepripravil, duša drahá, nepripravil!“ zažalostil kráľovčik.

Krásne dievča pľasklo do tretice bielymi rúčkami, uklonilo sa a zmizlo. Iba čo zas občerstvil sa a kráčaľ ďalej. Ale si už zaumienil, že radšej zahynie, ako by ten tretí citrón rozkrojil.

Ide si deň, potuľuje sa aj na druhý holými pustatinami, a čo by len dáku jahôdku bol našiel na občerstvenie! Hlad i smäd morí ho a on omáľa i tretí citrón v rukách, či ho rozkrojiť, či tam skapať.

„Ale už ak bude, tak bude so mnou: do tretieho rána ešte dočkám!“ povedal si naposled a tmolil sa ďalej, až tam kdesi aj usnul. Raz prebudí sa a pretiera oči na to tretie ráno. Tu ti mu pred očima zablysnú sa pozlátené veže otcovho zámku! Zakračoval, čo mu nohy stačili, a už nebol ani hladný, ani smädny od samej radosti.

Doma ho dávno za mŕtveho pokladali — a tu ti im ako z neba spadol. Staruškého otca iba slzy zaliali a nemohol ani dosť vyustískať, vyobjímať sa s ním. A v ten deň potom nebolo opytovačkám konca-kraja, kde chodil, čo skúsil, čo doniesol. Na druhý deň ale pristrojili hostinu veľikú, stoly prikryli a vybrané jedlá i nápoje na ne nakládli. Krásne šaty na výber povešali na rámy. Všetko panstvo bolo už tu a čakalo len, čo to bude z toho tretieho citróna. Kráľovčik rozkrojil ho sám. Panička tri razy krajšia vyskočila z neho a:

„Či si mi pripravil jesť, či si mi pripravil piť, či si mi pripravil pekné šaty?“ uklonila sa pred ním.

„Pripravil, duša moja drahá, pripravil, čo ti len srdce zažiada!“ povedal už teraz kráľovčik a podal jej zlaté šaty.

A na milú dievčinu len akoby ich bol ulial. Všetci zhikli nad nevídanou krásou, keď obliekla sa do nich. Starý kráľ iba pojal dievčinu i syna za ruky, zrukoval ich a požehnal si ich ako svoje deti.

Bola hostina, bola svadba nad svadbami a všetko, čo tam bolo, skákalo už len od radosti, a najmä keď starý kráľ oddal ešte v ten deň všetko mladému kráľovi do ruky a sám chcel už len

pri pokoji si žiť a skonat' pri svojich milých dietkach.

Aj nežil on už potom zdlho, keď len syna opatreného videl. Ale synovi po otcovej smrti nebárs išla hodina. Ešte otcovi ani dobre oči nezatlačil, už susedný kráľ vzkázal mu vojnu a zobral proti nemu vojsko veľké. Aj mladého kráľovo vojsko nebolo menšie a rúbat' sa vedelo. Na tom by teda nebolo bývalo pochyby. Ale kde tu podiet' mladú žienku proti vojne?

Mali tam záhradu veľkú a vprostred záhrady jazero široké. Nad tým jazerom dal mladý kráľ postaviť na vysokej veži zlatý trón. Tam ubytovala sa mladá kráľovná tak, že k nej hore nik nemohol, kremä komu ona hodvábnu šnúru spustila a tak ho k sebe vytiahla. Tam teda bola už ako na bezpečnom a mladý kráľ odišiel do vojny.

Hej, ale bývala ti tam dakde aj tá stará baba, čo to kráľovčikovi o tých troch citrónoch povedala, a teraz hnevala sa, že kráľovčik tam dakde nezahynul, ale ešte aj toľkú krásu za ženu dostal. Mala tá pri sebe Cigánku, ktorá jej každé ráno na tom jazere vodu načierala. Raz, ako Cigánka vodu načiera, vidí tam tvár utešenú. I treskne krčahom o skalú, že hneď na sto kusov rozletel sa, a zvolá:

„Ba či by tá stará striga hodná bola, žeby som ja jej ešte po vodu chodila — ja, toľká nevidaná krása na svete!“

Ale vtom pozrie aj dohora na vežu a vidí tam kráľovnú ponad vodu nachýlenú. Hneď obadala sa, že to veru nevidela seba v tej vode, ale tamtú na veži — krásu naozaj nevidanú. Spustila oči k zemi a od hanby utekala preč; zabudla čo by len znak z roztrepáného krčaha domov doniesť.

A doma čakala ešte len búrku na seba. Ale sa jej to u starej na tento čas prepieklo. Stará vedela vopred o všetkom a ešte ti ju pekne zaobchodila:

„Ačak je len pekná tá kráľovná! Ačak jej tam len dobre! Ačak by tebe bolo na jej mieste byť! A vidíš, aj to môžeš. Len vypýtaj sa hore k nej, že ju budeš začesávať. A na, vezmi túto gombačku,² a keď ti pri česaní prvý raz zdriemne, zapichni jej ju do hlavy. Neboj sa, môžeš sa už potom ty v zlatých šatách nazerat' sa do jazera!“

Nebolo treba Cigánku veľa nahovárať. Pod' tá k jazeru a začne sa tam kráľovnej vyškierať:

„Jaj, akáže ste pekná! Ach, čiže ste mi pekná! Hej, ale by ste ešte sto ráz krajšia boli, keby ste sa mi dali učesať; veru by vám tie zlaté vlásy tak pozapletala, že by sa váš pán musel zaradovať.“

A tak plietla a vyškierala sa, až kráľovná hodvábnu šnúru spustila a vytiahla ju hore. Čese pľuha Cigánka zlaté vlásy, preberá, zapletá, až krásna kráľovná zdriemne. A tá ti jej vpichne tú gombačku do hlavy. Biela holubica zletela zo zlatého trónu do neba a po kráľovnej neostali tam iba zlaté šaty, ktoré Cigánka chytro poobliekala na seba a tak nazerala sa zo zlatého trónu do jazera. Ale jazero Cigánke — čo priam v zlatých hábach — len Cigánku ukazovalo.

Mladý kráľ pobil svojich nepriateľov a šťastne vrátil sa z vojny. Prvé mu bolo bežať do záhrady a obzrieť tam svoje potešenie, svoju žienku, či jej dač nechýbí. Keď tú tam videl, iba oči odvrátil a slzy ho zaliali. Ledva čo preriecť mohol:

²špendlík

„Ach, moja milá, premilá, ako si sa mi premenila!“

„Premenila veru, lebo ma žiaľ moril za tebou! Ach, žiaľ veľiký, keď teba nebolo!“ vyškierala sa Cigánka aj jemu a že si ho ide objat’.

Ale takej špate dať sa objímať! To už z neho nevystalo. Ušiel od nej preč.

Od toho času nemal ani dňa, ani noci, jednoducho len na tom hútal, ako jeho krásna žena mohla premeniť sa na takú špatu, ale nič nenahútal, iba čo vždy väčšmi rozžialil sa. Taký rozžialený prechodí sa raz po záhrade. Tu priletí mu krásna biela holubica na ruku a díva sa očičkami milými do jeho žiaľnej tváre.

„Ach, čože je tebe, holubička? Vari aj tebe holúbok ošpatnel, ako mne moja krásna žena, že sa ty ku mne túliš?“

Hladká si ju, hladká, a vtom omlace jej na hlave akúsi hrčku. Rozfúkne pierca, a hľa! tam hlávka z gombačky.

„Ach, čože to boli za ľudia, čo tebe to sem zapichli?“ povie a gombačku vytiahne.

V tom okamžení smutná holubička premenila sa na jeho krásnu ženu.

Vyrozprávala mu, čo a ako stalo sa jej. Kráľ dal hneď Cigánku aj starú babu chytiť a bez všetkého práva zmárniť.

Od tých čias ale nemal čo báť sa ani sily nepriateľov, ani zlosti mrcha ľudí; žil si teda so svojou krásnou žienkou v pokoji a v láske; v pokoji aj so svojimi poddanými kraľoval šťastne a slávne — sám Pán Boh vie dokedy.

O zakliatej sestre

Podala Božena Němcová; neudané odkiaľ.

Jeden zeman mal dvojce detí: malého ešte synka v kolíske a krásnu už dcéru na vydaj. Rád chodieval na ryby.

Vzal raz sieť a šiel k jednému jazeru, kde ešte nikdy nebol lovil. Sotva sieť vyhodil, už ju vyťahoval plnú, a to tak pekných a všelijakých rýb, že sa mu až srdce smialo. Vyhodil druhý raz a zase vytiahol plnú sieť. Ulakomil sa a chcel hodiť i po tretie. Tu ale zaduje vietor po jazere, luny vzopnú sa dohora a pred zemanom stojí ošklivý, čierny drak a zareve:

„Ako opovažuješ sa mi tuná ryby lapať? Neslobodno v tejto vode ryby lapať!“

Zeman od strachu iba zdrevenel a sprvu nevedel ani ústa otvoriť; potom ponúkal drakovi, že mu zaplatí, koľko len chce, za tie ryby.

„Nechcem ja tvojich peňazí,“ reval drak; „ja chcem len tvoju dievku za ženu! Či mi ju dáš, či nie?“

„Nedám ja moju dcéru takej ohave ani za svet, nie to za dve siete rýb,“ zakrútil hlavou otec.

„Tie ryby sú moji poddaní, ktorých si ty skántril, a za to mi dáš svoju dcéru, a čo bys' priam pod nebom s ňou lietal, či vieš? O sedem týždňov, o sedem dní a o sedem hodín prídem si pre ňu!“

S tým zadul zase vietor po jazere a drak zmizol.

Smutný vrátil sa otec domov; na krásnu dcéru nepohľadel, ženu neobjal, synáček v kolíske ani mu na um nezišiel; len slzy ho zalievali. Konečne čo mal robiť? Musel matke a dcére všetko vyjaviť. Matka od slz a plaču ani nepreriekla; zdesila sa aj krásna panna, ale rodičov tešila, že drak azda ani nepríde, a čo aj príde, nenájde ju, ak ju len dajú na ten čas dobre ukryť. Dal otec hneď vybudovať pevnú vežu so železnými dvermi a deväť zámkami na nich. Do tej veže skryl dievku, že ju tam drak nenájde alebo deväť zámkov¹ nepreborí.

Sedem týždňov, sedem dní a sedem hodín minulo. Tu zadul po zemianskom dvorci tuhý vietor, zámky na veži padali, dvere roztvorili sa samy. Zadul vietor ešte raz, a keď predesení rodičia do veže pribehli, dcéry tam už nebolo; vari zem prepadla sa pod ňou. Čo tu robiť? Kde ju hľadať? Museli poručiť všetko Pánu Bohu.

Otcovi odnechcelo sa viac na ryby chodiť; sedával doma pri synkovi, pri malom Števkovi. Števkovi rástol ako z vody a bol pekný ako panička. Vyučoval ho otec a vykresal z neho poriadneho a statočného šuhajca. Šuhajec vypytoval a dopytoval sa ustavične, že prečo on nemá sestričku, ako druhí bratia majú. Ale rodičia mu to vždy inším zahovorili. Kamsi-čosi duloval Števan v matkinej truhle a našiel tam dievčenský oblek.

„Jaj, mamuška, čieže sú toto hábočky?“ priletel k mamke.

¹zámk — zápora

„A čieže by boli? Moje sú to, keď som bola ešte mladá dievčička,“ zahovárala matka; vzala mu šaty z ruky a odložila zase do truhly.

Ale Števan videl, že plače. A od tých čias neprestával unúvať matku, kým mu len neprezradila, že mal krásnu sestru, ale že tú uniesol čierny drak, ani nevedieť kam.

„Oj, mamuška, mamušenka moja, idem si ja moju sestričku hľadať, čo by aj kraj sveta bola!“ zvolal na to Števan.

Matka pritúlila ho k sebe, otec bránil tomu; ale Števan prosil a prevrával rodičov, kým len neprivolili.

Otec ho prepustil s dobrou radou, aby vždy a všade statočne držal sa; mať ale dala mu krásny svetlý kameň, aby si ním v noci svietil. Šiel potom dlho, dlho, samými pustatinami a neschodnými cestami, až prišiel na jednu lúku. Na tej lúke zastal si na div. Prali sa tam lev, chrt a havran o zdochnutú ovcu, a každý ju chcel mať celú. Tu zrazu zazreli Števana.

„No,“ zvolal lev, „hentam ide človek; ten má viac rozumu ako my všetci: nech on rozsúdi.“

Chrt i havran na to pristali a zavolali Števana.

„Dobre, ja vás rozsúdim,“ povie Števan. „Levu nech je mäso, chrtu nech sú kosti, havran nech má črevá.“

Zvery prestali prať sa, ešte poďakovali sa mu pekne. Lev vytrhol si chl p srsti, podal mu to a riekol:

„Tu máš túto srstku; keď budeš v súrke, spomeň si na mňa a prehod' si ju naspäť za hlavu: budeš taký ako ja; dokážeš, čo aj ja dokážem.“

Dal mu aj chrt zo seba srstku, dal mu aj havran pierko a pripovedali mu to isté. Poďakoval sa Števan dobrým zvieratám, schoval si srstky i pierko, a čím tí tuná delili sa o ovcu, on zase bohzná kadiaľ blúdil po pustých dolinách, po vysokých vrchoch a ďalekých horách.

Ukonaný, zmorený prišiel k jednému zámku, ktorý bol cele z čierneho kamenia vystavený. Prešiel popod prvú bránu, a tá sama zavrela sa za ním; prešiel popod druhú, zavrela sa i tá; prešiel popod tretiu: tam na dvore pusto, ako na cimiteri; vnišiel i do zámku, tam ticho ako v hrobe a v izbách ani škriatka.² Ale Števan nebol bojko, zložil sa ako doma a čakal, kedy ukáže sa už dakto. Nikto tam k nemu neprichádzal.

„Ech, čože je toto: či tu všetci vymreli, či kde podeli sa? Ba či ozaj ani kúštik chleba dakde v skrini nenechali? Obzriem si ja to, veď som ja už ozaj hladný ako vlk.“

Sotva to doriekol, netrebalo mu ani vstávať z lavice, na ktorú bol usadil sa k stolu, už tu stála dobrá večera pred ním. Netrebalo ho ponúkať, najedol sa do chuti.

Po večeri nadchodili ho takto osamote aj driemoty. Žmurkali mu oči už tam za stolom, ale keď tu raz lepšie obzrel sa, videl v kúte posteľ, vystlanú ani pre dákeho kráľa. Uložil sa do nej a skoro usnul.

²škriatka, domáceho bôžika

V noci marilo sa mu, akoby niečo pri ňom sedelo a akoby to vzdychalo, ale prebudiť sa nemohol. Ráno, ako vstal a obriadil sa, už na raňajšok poriadne jedenie tu. A veru si zas nedal dva razy povedať. Ale po raňajšku vysúkal rukávy do roboty a poprezeral všetky kúty zámku. Nevykutil nič. Vedel toľko, ako predtým, že to nebodaj do zakliateho zámku zabľúdl.

Obed mu už bol hotový, keď vrátil sa do izby; večera zase ako na hody. Iba že tma ako v rohu. Lenže si on ani z toho nič nerobil, uložil sa ako predtým a vzal si svoj svietiaci kameň za záhreň, aby si posvietil, keby tak bolo treba, keby to tak zase prišlo vzdychať si k nemu ako predošlej noci. A veru teraz už nespál. V izbe bolo ticho, ani nič nehleslo. Okolo polnoci ale zašumelo to po izbe ako hrabové lístie a onedlho i zavzdychlo si to pri ňom. Števan chytil do jednej ruky šabl'u a druhou vytiahol svietiaci kameň spoza záhrenia. Počudoval sa, keď pred sebou iba krásnu pannu videl, čierno oblečenú.

„Kto si a čo žiadaš odo mňa?“ schytil sa Števan z postele.

„Ach, ja od teba nič nežiadam; ja som od mnohých rokov tu zakliata panna a sám Boh vie, dokedy ešte budem,“ vravela panna. „Ale som prišla teba ratovať. Ktože si ty? Kde vzal si sa tu, kde nevídať a neslýchať ani vtáčika, ani chrobáčika, nie že by to človečika? Utekaj, ak ti život milý, lebo keď čierny drak priletí, naraz ťa rozdriape!“

„A či teba čierny drak odniesol a sem zaklial?“ opytoval sa skoro Števan.

„Veru mňa čierny drak ukradol a sem zaklial za to, že ma nechcel otec takej ohave za ženu dať. Ach, bodaj drak skapal!“

„Keď teba ukradol čierny drak, teda si ty moja sestrička, ktorú hľadám, a ja som tvoj rodný brat!“ zvolal Števan a objímal sestru a slzy mu padali od radosti.

Plakala aj dobrá sestra, nielen od radosti, ale aj od starosti čo to už teraz bude, keď čierny drak domov príde. A začala mu vykladať:

„Ach, braček, braček, kde si sa ty sem dostal? Veď ja som ani nevedela, kto si, a prišla som ťa budiť, aby si utekal, kým je čas. Bo na ráno je už tretí deň, čo drak odišiel, a priletí zase a roztrhá všetko, čo tu nájde. Sama trasiem sa pred ním, bo fučí, zdýma sa a len keď ho dobre nachovám, stíši sa, a keď mu poískam, odletí preč. A tak je to, vidíš, so mnou naveky, a nik mi spomôcť nemôže!“

„Ja ti spomôžem, sestrička drahá, a dotiaľ ani domov nepôjdem, kým si teba sebou nepovediem,“ zvolal Števan v radosti, akoby to ináč už ani byť nemohlo.

„Jaj, braček drahý,“ zvolala sestra, „ďaleká tomu hodina. Bo dokiaľ sám drak neskape, dotiaľ musím i ja tu zakliata zostať. Draka ale nik nepremôže!“

„Premôže-nepremôže — nebojím sa ja. Veď kdeže by ten mal tú veľikú silu, žeby ho už nik premôcť nemohol?!“

„A veď to, kde by ju mal? Ale počkajže, braček, veď sa ja to dozviem!“ povedala sestra radostne, lebo jej v tom svitlo všetko, čo má robiť.

Brata vzala za ruku a zaviedla ho do jedného obďalečného tmavého sklepu a tam kázala mu čušať, čo by sa čo robilo.

Ráno zrazu zahučal vietor po dvore a čierny ohavný drak vrazil do izby, kde už na prikryté stoly bola nahotovila panna jedenia a pitia, čo by aspoň pre päťdesiatich ľudí bolo postačovalo. Čo mu ak dobre voňali tie jedlá, predsa ňuchal drak po izbe a reval:

„Smrdí tu človečina, kto tu bol?“

Ale ho panna chlácholila:

„Jaj, bože, prebože, ktože by tu bol? Od rokov nevídať tu, neslýchať tu ani vtáčika, ani chrobáčka, nie že by to človečika. Veď to len nadúchal si sa tej človečej duchoty, keď si po svete lietal. Hľa, aký obed pripravila som ti; sadniže si, sadni a jedz!“

Sadol si už len a skoro nemala viac ani mačička čo oblízat'. Po obede zložil hlavu panne do lona a musela mu ískať.

Ako mu tak íšte³ a drak podriemkáva, povie mu:

„Povedzže mne, ty ohavo, kedy ty skapeš, a či ja tuná naveky zakliata zostanem?“

I zarehotal sa drak studeným smiechom a povedal panne:

„Veru ty naveky tu zakliata zostaneš, lebo ja len vtedy skapem, keď môj najstarší brat, a to je už šarkan, zahynie; toho žiaden nezabije.“

„A prečo?“

„Nuž preto, že keď ho aj zabije a cez poly pretrhne, vybehne z neho zajac, a keď i toho zajaca rozdriape, vyletí z neho holubica, a keď i tú holubicu roztrhne, vypadne z nej vajce; iba kto to vajce mne do čela hodí, ten ma zabije, a na to sa nepriam dakto narodil.“

„Veru nepriam!“ zavzdychla si panna a ískala drakovi ďalej, až tvrdo zaspal.

Preložila mu hlavu na vankúš a sama mihla von dvermi a stála už pred bratom v sklepe a povedala mu, čo od draka počula. Števan chcel hneď a hneď stúpať, ale ona zadržala ho a vravela:

„Tu máš túto čútoru; keď si z tej vínka upiješ, za dvadsať chlapov sily mať budeš. A tuná pred bočnou brámkou tohoto sklepu čakať bude na teba kôň; ten ťa tam zanesie, kde drakov najstarší brat býva. Aleže keď ten jednou nohou zabúši, aby si už pri ňom stál; keď zabúši druhou, musíš sadat'; keď zahrží, musíš jachať. A či chceš jachať, ako voda beží, a či chceš jachať, ako vietor letí?“

„Ako vietor letí chcem jachať,“ povedal on, a s tým rozlúčili sa.

O chvíľku zabúšil kôň pred brámkou jednou nohou a Števan, vyskočiac zo dverí, stál pri koníku, čiernom ako havran. Zabúšil kôň druhou nohou, vyšvihol sa naňho. Zahržal kôň a už leteli ako na tátošoch ponad hory, doly, až do sedemdesiateho siedmeho kraja, kde pri jednej hore kôň zastal. Števan zošmykol sa z koňa a kôň zmizol. Vedel vtedy, že je tam, kde má byť.

I spomenul si Števan na dary oných zvierat. Spomenul si na leva, prehodil srstku z neho za

³íska

hlavu, a v tom okamžení stal sa levom. Páslo tam dievča ovečky. Chcel Števan skúsiť, či je naozaj takým strašným levom, a popošiel k nemu. Ale tu veru milé dievča strašne naľakalo sa takého nevídaneho zvera. Imä⁴ keď jej riekol, aby nebála sa, že je človek, ako ona, riekla, že nebojí sa už. Rozpovedal jej, čo je vo veci, a oddal jej svoju čutoru, aby mu z nej vína naliala do hrdla, keby v bitke oslabieval, že potom bude všetko dobre.

Dievčatko sľúbilo a Števan postavil sa proti hore a volal na šarkana, aby vyliezol von a šiel s ním za pasy. Tu vyliezol z hory ohromný šarkan:

„Čo ty tu hľadáš, červíček zemský? Či ty opovažuješ sa so mnou za pasy?“

„Ved’ si počul, nevrav daromné reči, ale postav sa na miesto!“ odpovedal mu lev.

Tu šarkan, akoby sto besov bolo doňho skočilo, vyrútil sa na leva a pasovali sa do boha.

Keď napasovali, nazvítali sa sem i tam, vravel drak, aby si trochu odľúkli, slabol od smädu. I lev nebol od toho. Šarkan šiel k Váhu a tam ochladil sa. Ku levu priskočilo dievčatko s čutorou a nalialo mu vína do hrdla. V tom okamihu pocítil lev v sebe dvadsatorakú silu, a keď znovu pustil sa so šarkanom za pasy, ako ho raz jal, tak roztrhol ho na poly. Zo šarkana ale vybehol zajac a hajde cez pole. Števan spomenul si na chrta, prehodil chlp z neho cez hlavu, a už doháňal zajaca, a keď ho dohonil, napoly ho roztrhol. Zo zajaca vyletela holubica rovno do oblakov. Spomenul si Števan na havrana, zahodil pierko z neho poza hlavu, a už ako havran letel za holubicou. Doletiac za ňou, roztrhal ju na kusy. Z holubice vypadlo vajce, a to si Števan vzal.

V tom okamžení postavil sa havranný kôň pred ním a leteli zase ako vietor k čiernemu zámku; preleteli tri brány, a imä keď už na dvore zastali, zahržal tátošík veselo. Prebudil sa čierny drak a jedným skokom bol tiež na dvore. Chcel Števana ovaliť kyjačiskom, ktoré vždy pri sebe nosil. Števan ale, vrtkejší, hodil mu vajce do čela. Prekotil sa drak horeznačky, a bolo po ňom.

Tu by ste boli mali vidieť ten div! Čierny zámok premenil sa na pekný, biely; krajina kolom dokola zazelenala sa a všetko odrazu skvitlo; tí, čo tam boli na zvery, ako kamene a všelijak zakliati, premenili sa na človekov. Ďakovali všetci svojmu osloboditeľovi.

Najkrajšia ale vyšla mu v ústrety jeho vlastná sestra, ktorá premenila sa na takú krásnu a mladú, ako predtým bývala. Mala na sebe rúcho biele, kvetmi posiate, a ligotalo sa to na nej ako striebro. Števan uprizeral a uprizeral sa jej, naozaj ako milej, vďačnej sestre. V zámku, plnom radosti na všetky strany, pristrojili veľiké hody a vyslobodený národ vyvolil si Števana za kráľa.

Po hodoch chystali sa k rodičom. Osedlali si tátoša, aby ich k nim zanesol. To bol tátoš čierneho drakov, na ktorom pannu uniesol; ale že ho ona potom čistila a vetrom i ohňom napájala,⁵ za to odmenil sa jej potom a slúžil Števanovi i jej, lebo tátoši radšej slúžia dobrým ako zlým. Niesol ich teraz nie ako vietor letí, ale ako voda beží, a boli skoro doma. Bolože ešte len tuná radosti, keď objímali si rodičia deti svoje, ktoré obe už boli oželeli ako stratené, keď ani o Števanovi zadlho nič nevedeli. Potom šli všetci do krajiny, kde Števan zvolený bol za kráľa; tam prebývali, tam si kráľovali — a kráľujú hádam až podnes.

⁴imä — iba

⁵podľa variantu bielym chlebom ho kýmila a červeným vínom napájala

Zezezník

Podal Michal Laciak spod Zezezníka v Geleri.

Bola jedna mať a mala jedného syna. Nemali nič, iba jeden slivník¹ a dva voly. Keď bola zima, museli aj ten slivník vyrúbať, aby sa voliak zahriali; keď prišla jar, zapriahol syn voly a zoral ten slivník a nasial maku, aby sa voliak vyživil. Ale keď mak dozrieval, všetky vtáčky iba na ňom sedeli a boli by im ho iste skazili, keby syn nebol ešte dakde z kúta vytiahol kušu, čo mu po otcovi ostala. Nuž s tou kušou tam striehol.

Raz, ako tak strežie, spustí sa mu mladý jastrab na ten mak. Janko pochytí kušu a prask odstrelil jastrabovi krídlo.

„Hej, varovčik, načo si mi to krídlo odstrelil?“ ozve sa mu jastrab.

„A ty načo si mi mak kváril?“ ozval sa varovčik naspäť.

„Načo som kváril, nato som kváril — bol som hladný!“ povie zase jastrab. „Ale to vedz, že je môj otec všetkých jastrabov kráľom. Ak ty mne to krídlo nedáš zastrábiť, všetci jastraby sa ti tu zhrnú, aj mak ti skazia, aj oči ti vyďobú.“

„No, ver je tak zle nedobre, jastrabík môj! Počkaj, zanesiem ťa k materi.“

I zanesol ho k svojej materi.

A tu mať, mala tá roboty, kým kdejaké zelinky poznášala a to krídlo obložila; kým stolára vyhládala, čo mu ho do doštičiek zapravil, aby sa zrástlo. Naveľa, naveľa jastrab vystrábil sa; ale boli aj dva voly preč, čo to jastrab pahlný naveky len mäso pýtal. A čo nemohol varovať, vtáci im aj všetok mak vypili. Bolo tu už ako na holej dlani!

„Ej, braček, gazdíček, my takto viac nenabudneme²!“ povie jastrabík, keď už poletovať mohol.

„A akože nabudneme³?“ opytuje sa Janko; lebo ho tak volali, toho syna tej matere.

„Nuž tak nabudneme: My dvaja pôjdeme k môjmu otcovi, aby ti dal daku vynáhradu, čo som ti tie voly strovil. A tvoja mater bude zatiaľ tu u kráľa pece kúriť, aby voliak vyživila sa.“

Mater teda ostala u kráľa na zámku pece kúriť a títo dvaja pobrali sa svetom. Jastrabík vždy poletoval vopred a Janko držal sa už len za ním. Prišli až k moru. Jastrab mladý preletel hneď, ale Janko ostal tam na brehu rumádzgať,⁴ keď viac za ním nemohol.

„Nerumádzgaj, nerumádzgaj,“ zavolať mu jastrabík, z druhého brehu. „U môjho otca nájde sa spôsob aj na to, ako by človek cez more prešiel.“

A hneď ta letel a nezadlho priletel s jednou červenou plachtou. Tú plachtu prestrel na more a

¹slivník — slivkový sad

²nabudnúť — vyžiť, zotrvať

³nabudnúť — vyžiť, zotrvať

⁴plakať

tá ich hneď oboch preniesla na druhý breh.

Keď už boli tam na druhom brehu, povie jastrabík:

„No, braček, gazdíček, už je nateraz všetko dobre. Najsamprv ti darúvam túto červenú plachtu, aby si mohol putovať aj cez moria. A teraz ťa zavediem tamto na tú horu k môjmu otcovi. Ten ťa nijak naprázdno neprepustí. Zavedie ťa do troch podzemných komôr. V prvej budú samé července, v druhej strieborné a v tretej zlaté peniaze. Z každých ti bude ponúkať. Neber ani z jedných! Len v tej tretej komore bude za dvermi stará truhlica; tú si vypýtaj, s tou ponáhľaj sa domov; bude ti ešte, ako ti nikdy nebolo.“

Jastrab kráľ vďačný bol synovi i Jankovi, keď sa mu tam postavili a rozpovedali všetko. Hneď ho viedol do tých komôr a ponúkal mu, aby si len bral. Janko nič, iba tú starú truhlicu pýtal, čo tam v tretej komore povalovala sa za dvermi.

„Ej braček, aký si ty mudrák,“ hovoril kráľ. „Ber si všetko, len mi truhlicu nechaj!“

A Janko zase nechcel nič, ak mu truhlicu nedá. Naposled mu ju už len dal a prepustil ho domov.

Rezko kráčal si náš Janko naspäť, nebál sa už mora; preniesla ho cezeň červená plachta. Ale za morom chcel si už vypočinúť. I uložil sa tam na jednej širočiznej lúke a veru sa bol už aj vyláčnel. Len mu tak voľáč pošeplo, že hádam v tej truhlici bude dačo na zjedenie. Otvorí v nej krajnú pripravu. A tu vyhrnie sa z pripravy ukrutne mnoho statku všakového, väčšieho, menšieho; volov, koňov, oviec, kôz, hús, sliepok, kačičenec bolo tu do nedovidna v celých čriedach a krdľoch.

„Toto iba keby si choval, nie žeby ťa ono nachovalo,“ pomyslí si Janko a otvorí pripravu z druhého kraja. Tu zas vyhrnie sa ukrutne ukrutečne mnoho vojska, že to bol len strach, a ešte mu vraveli, že ich ani tretia čiastka nevystúpila von.

„Títo iba čo by mne uši objedli,“ pomyslel si Janko a nazrel sa aj do prostrednej pripravy. V tej sa ligotali zlaté peniaze a hoc by koľko bral z nich, nikdy by neboli odspárali sa, iba ešte prispárali. Nuž si potom tam dakde voľáč kúpil a zajedol.

„Hej, chlape, bolo by už poberať sa ďalej!“ zhováral sa Janko sám so sebou, keď tam nikoho nemal. „Ale ako? Či tie čriedy, krdle, vojská tu nechať, či čo s nimi robiť? Akože ich zase dnu vpratať?“ Nevedel tej veci nijaký spôsob, nuž len sedel a sedel tu utrápený, umučený, akoby ho boli na kríž pribili. Ako tak sedí, prikmotří sa k nemu chlapisko ozrutné ako dáka hora a čierne ako uhoľ. A to bol Zelezník.

„Ačak by ti už bolo tie čaty dnu zohnať?“ hovorí mu Zelezník.

„Bolo, bolo,“ povie Janko, „len či vieš na to dajaký spôsob?“

„Ej, akože by som nevedel, keď som k tebe prišiel! Aj ti ich zoženiem, len či mi na holých kolenách odprisaháš, že si kráľovu dievku za ženu nevezmeš.“

Spravili sa, že si ju nevezme, lebo dosiaľ nikdy na ženie ani nepomyslel. Keď už bolo po sprave, Zelezný chlap iba obehol okolo statku a okolo vojska, hneď zhrnulo sa všetko naspäť do truhlice.

Rozišli sa každý svojou cestou, iba čo ten Zelezník Jankovi ešte zavolať:

„Aleže pamätaj, načo si mi dnes prisahal; lebo ak nie, kde ťa pochytím, tam ťa na márne kusy roztrhám!“

*

Prišiel Janko domov a ukázal matke truhlicu. Tá sa mu iba vysmiala, že by ona za to ani pred dvere nebola vyšla a že načo mu truhlica, keď nemá, čo by v nej trímala. Ale Janko kázal materi len pastierov jednať, že však tam jesú celé stáda. Tá istá nechcela. Unúval ju dovtedy, kým sa len nepobrala. Ale ju tam ľudia iba vysmiali, že čo priniesla na závdavky? Dal jej z tej prostrednej pripravy za zásteru dukátov na tie závdavky. Tú ešte len mala čo napočúvať sa od ľudí, že načo im pastieri, keď tu ničoho nikde nič, keď i tak kremä dva volky mali, aj tie si prejedli.

„No, veď som ti,“ vraví mu, „prišla s obnôškou do domu; bez toho mohla som zaobísť sa.“

„A veď je nič,“ hovoril syn. „Ale môj statok musí predsa na pašu.“

I vypustil ho von. Čriedy, kďdľe vyhrnuli sa, len tak zaľahli zem. A tu ti pastierov ani nebolo treba, lebo tam pri každom kďdľi hneď aj jeho pastier a kďdľe rozpásali sa na šír, na diaľ, až milá vec.

Vypúšťal Janko svoje statky a tým bolo dobre, lebo chodili po širočizných kráľových lúkach. Ale tu raz, keď prišla mati tie pece kúriť, rozhneval sa kráľ a zle nedobre do nej, že či to jej synove čriedy, že keď je taký mocnár, aby hotovil sa naraz najtro⁵ proti siedmim rotám do boja. Prišla mati so strachom domov.

„Oj, nebojteže sa, mamó moja, nebojte,“ povie syn. „Keď ich kráľ má sedem, mám ich ja sedemdesiatsedem.“

Naráno vypustil Janko svoje vojsko na lúku, kde sa mali biť. Opýtal sa Janko svojho vojska:

„Koľkíže ste dost' oproti siedmim rotám?“

„Aj mňa je viac ako dost'!“ vyskočí jeden krivý, ale vrtký sprostred vojska. I tak, keď už prišlo na bitku, zrazil tento jeden malým prstom sedem rôť kráľových.

Kráľ sa nahneval a kázal hneď druhým siedmim rotám stúpať do poľa. A tento krivý i druhých i tretích i vari ešte aj štvrtých sedem rôť tak zbil ako tých prvých, kým len všetko kráľovo vojsko nepohynulo.

Teraz ale už Janko inak obrátil. Odkázal on kráľovi voľačo. Že, vrah, ak mu nedá svoju dievku za ženu, aby sa hotovil aj s ňou jemu pece kúriť, tak ako jeho matka kúrievala. A dal si hneď kaštieľ postaviť a kúpil si hrdé šaty. Keď to kráľ videl, vďačne mu sľúbil svoju dcéru za ženu, aspoň radšej, ako čo by bol mal tie pece podkurovať.

Viezli sa na sobáš v krásnom hintove. Iba kde sa vezme, tu sa vezme ten Zelezník a letí pravo na Janka. Janko nemal tu truhlice, nemal obrany, nuž len skočil a utekal, ako vládľal.

⁵najtro — zajtra

Zeľezný chlap sa iba zarihotal a zavolaľ za ním:

„Len si ho utekaj! Mám ja času vojsko z truhlice vypustiť a pannu dať zaviest' pre seba, kde sám chcem; mám času teba ešte tri razy dohoniť!“

*

Utekal Janko, utekal pustými horami, rudnými⁶ cestami, dobehol k jednej izbičke. Tam bývala ježibaba. Zaklope a vniđe dnu:

„Bože vám daj dobrý deň, pani matko!“

„Bože daj i tebe, syn môj! Viem, pred kým utekáš, ale sa nič neboj! Sadni si, zajedz si polievky a mäsa, vyspi sa! Môj psík je Ďalekohľad, a keď tvoj Zeľezník bude ešte na tri míle ďaleko, zabrechne prvý raz; keď bude na dve míle, zabrechne druhý raz; keď bude na míľu, zabrechne tretí raz a už ťa vtedy zobudím.“

Sadol si, zajedol si, pospal si, a keď pes tretí raz zabrechol, zobudila ho starká, na cestu zastrčila mu do kapsy postruhník a kázala mu utekať.

Utekal Janko, utekal pustými horami, rudnými⁷ cestami. Dobehol k druhej izbičke. I tam bývala ježibaba. Zaklopal a vnišiel dnu:

„Bože vám daj dobrý deň, pani matko!“

„Bože daj i tebe, syn môj! Viem, pred kým utekáš, ale sa nič neboj! Sadni si, zajedz si polievky a mäsa, vyspi sa! Môj psík je Ďalekosľuch, a keď tvoj Zeľezník bude ešte na tri míle zeme, zabrechne prvý raz; keď bude na dve míle, zabrechne druhý raz; keď bude na míľu, zabrechne tretí raz a už ťa vtedy zobudím.“

Sadol si, zajedol si, pospal si, a keď pes tretí raz zabrechol, zobudila ho starká, na cestu zastrčila mu do kapsy postruhník a kázala mu utekať.

Utekal Janko, utekal pustými horami, rudnými⁸ cestami. Dobehol ku tretej izbičke. I tam bývala ježibaba. Zaklopal a vnišiel dnu:

„Bože vám daj dobrý deň, pani matko!“

„Bože daj i tebe, syn môj! Viem, pred kým utekáš, ale sa nič neboj! Sadni si, zajedz si, polievky a mäsa, vyspi sa! Môj psík je Mocný, a keď tvoj Zeľezník bude ešte na tri míle zeme, zabrechne prvý raz; keď bude na dve míle, zabrechne druhý raz; keď bude na míľu, zabrechne tretí raz a už vtedy ťa zobudím.“

Sadol si, zajedol si, pospal si, a keď pes zabrechol tretí raz, zobudila ho starká, na cestu zastrčila mu do kapsy postruhník a kázala mu utekať.

Dobehol Janko k moru, keď mu Zeľezník bol už za päťami; bol by ho už roztrhal. Ale Janko mal vždy svoju červenú plachtu okolo pásu okrutenu. Odpásal si ju hneď, rozprestrel a tá ho preniesla na druhý kraj. Zeľezník nemal tej pary za ním za more, nuž sadol si tam a tam

⁶rudný — kamenistý

⁷rudný — kamenistý

⁸rudný — kamenistý

vyčkával. Ale aj Janko bol už zmorený a ľahol si a spal, spal, hin za tri dni!

Na tretí deň zodvihne hlavu, ale tu dobre od ľaku neskapa! Traja psiskovia — ako jalovice — ležali okolo neho zo troch strán! Nemal sa kade hnúť. Čiahol do kapsy, že im podhodí z tých postruhňov, že ho hádam voliak prepustia. A tu z postruhňov ani omrvinky, lebo to tie postruhne boli premenili sa na psov a psi neboli žiadni druhí len ten Ďalekohľad, Ďalekosluch a Mocný, čo mu takto ježibaby dali na pomoc. Tie začali teraz okolo Janka chvostami krútiť a zaliečať sa mu, akonáhle obadali, že už Janko prebudil sa. Hneď vedel, že mu už nič neurobia; zobral sa ďalej a traja psíkovia všadial s ním.

Ako tak išli, prišli do jedného zámku, v ktorom iba jednu paničku našli samotnú ako prst. Janko stal u nej do služby, keď takto nemala nikoho, kto by jej zámok obhajoval aj šíre hory okolo neho. Tu Janko každý deň aj s troma psy chodieval na poľovačku po tých horách a vždy len na noc prichodil zámok hájiť.

A tá panička zase chodievala každý deň k tomu moru na prechádzky a tam voľáč vyzerala. Vyzerala ona toho Zelezníka, že sa vráti na Jankovej plachte, keď ho dohoní a roztrhá. Lebo to bola ona, čo viezla sa s Jankom na sobáš a Zelezník ju sem dopravil s vojskom i s truhlicou a už teraz len naňho čakala a Janka už nepoznala, ani on ju.

Raz už potom zazrel sám Zelezník paničku z druhej strany mora a volal na ňu. Hneď sa mu ozvala a poznala ho aj ona. Pekne sa dohodovorili proti Jankovi, ako čo majú robiť.

Nevedel Janko nič; večer vrátil sa ako inokedy domov, navečeral sa, poobzeral sa po celom zámku, a keď nikde nič nečul, ľahol si spať s pokojom a najmä nad ráno tuho usnul. Vtom prikradla sa k nemu na prstoch milá panička, potíšku odviazala mu spravodlivú červenú plachtu a druhú tej podobnú priviazala na pás. Len čo Janko nohu vytiahol zo zámku, už ona pod k moru! Priviezla sa na plachte k Zelezníkovi a naspäť i so Zelezníkom do zámku. Tam mu ona ukázala, kde Janko spáva v izbe a kde psy pred ním v pitvore; aby vedel, ako má si čo nastrojiť, bo Zelezník pred psami ani ukázať sa nesmel.

Vykopal si teda jamu podo dvere v tej izbe, kde Janko nocúval a tam ľašoval naňho. Večer, keď Janko vracal sa z poľovačky, stratil sa od neho Ďalekohľad; ani nevedel, kde podel sa. Čudoval sa veľmi, bo tie tri psy nikdy neodišli mu od boku. Iba keď ti ho nájde doma ležať podo dvermi, a to na tom Zelezníkovi, o ktorom Janko nazdával sa, že je ešte vždy za morom. Dost volal psa k večeri, kým druhí okolo stola obskakovali a uhrýzali si, čo im podhodil; ale ten nehnul sa z miesta celú noc.

Na druhý deň vykopal si už Zelezník jamu pod ohnište a tam sa skryl. Večer ale dobehol vopred Ďalekosluch a ľahol si na Zelezníka. Janko zas len hlavou krútil, volal i bil psa, aby šiel ku stolu, ale ten nehnul sa až do rána.

Na tretí deň vykopal si Zelezník jamu pod samý stôl a myslel si, že Janka pri večeri čo len za nohu dochytiť. Ale tu večer zas zavalil sa ten Mocný na neho, že do rána ani údom hnúť nemohol. Museli si to len inak nastrojiť, ak voľáč vykonať chceli.

Len tu milá panička pekne okolo Janka, že tak a tak, tie psy musia choré byť, keď tak ani žrať nejdu, ani sa nepohnú, aby ich doma nechal aspoň raz, kým si oddýchnu, že ich ona bude dobre chovať. Dal sa Janko nahovoriť a pochytať psov do komory na reťaze, aby za ním nemohli.

Skučali psy na reťaziach, kým Janko blúdil sám po horách a Zelezník tri zámky na komoru pripravoval, aby psy von nemohli.

Blúdi Janko, blúdi a nič zastreliť nemôže; iba jedna myška pletie sa mu ustavične popod nohy. Naposledok ju chcel už odkopnúť.

„Ej, Janko, neodkopniže ma, neodkopni!“ ozve sa myška. „Či ty nevieš, ako tebe tvoja prísaha draho prichodí a ešte ti drahšie príde, ak sa nezoberieš. Tam Zelezník zámky zakladá na твоjich psov, a ak ich pozakladá, dobehne za tebou a roztrhá ťa na márne kusy. Ponáhľaj sa, aby si ty dobehol, kým tie zámky dobre nepozakladá. Ak by ti predsa bolo pripozde, vybehni na tú vysokú vrbu pri vode, a keď ťa bude Zelezný chlap volať dolu, zhadzuj mu, čo môžeš, zo seba! Veď už potom uvidíš, ako bude.“

Poslúchol Janko myšku a bežal, čo mu para stačila. Ale ako dobehúval, už Zelezník poslednú zámku zakladal. Nuž len skoro vydriapal sa na tú vrbu. Zelezník vyskočil zo zámku ako zbesnetý a volá naňho na tú vrbu:

„Pod' dolu, bo ťa aj s tou vrbou na márne kusy roztrhám!“

Janko zhodil mu klobúk; hneď bol klobúk na márne franforce rozdriapaný. Zelezník zas len volal a Janko mu zhadzoval po jednom zo seba, čo len na sebe mal a Zelezník to všetko rozdriapal, že z toho ani niť nezostalo.

Keď už Janko nemal čo zhadzovať zo seba, rozbehol sa Zelezník proti tej vrbu, že ho hneď dolu strasie. Vtom ale odtrhol sa z reťaze Ďalekohľad, roztrepal dvere a zámky, pribehol a oddal sa do Zelezného chlapa. Zelezník len raz otrepal psa, hneď bolo po ňom.

Rozbehol sa zase proti vrbu a už ju tak rozkyvotal, dobre Janko z nej nesfíkol. Vtom odtrhol sa Ďalekosluch, bil sa so Zelezným chlapom. Otrepal Zelezník Ďalekoslucha o zem; priam bolo po ňom.

Rozbehol sa zase proti vrbu a hádam by ju bol už z koreňa vyvrátil, keby nie ten Mocný. Ten odtrhol sa z reťaze naposled a bil sa so Zelezným za pol dňa. Raz ho predsa otrepal⁹ o zem tak, čo iba hlina ostala z neho. A to toľko tej hlíny sa tam navalilo, že z toho povstal celý vrch. Ale to bola hlina len na povrchu, tam dnu bola samá merná ruda na železo. Od tých čias potom nazvali ten vrch Zelezníkom¹⁰ a kopali aj kopú v ňom rudu na železo.

Ten pes Mocný vzkriesil potom aj tých svojich dvoch kamarátov a všetci traja oddali sa do tej paničky, že Jankovi bola neverná. Túto potom na márne kusy roztrhali. Keď sa to stalo, premenili sa na ľudí, aj ten zámok, aj tie hory pusté ožili a bolo tam ľudí mnoho. Janko našiel v zámku aj svoju truhlicu a vypustil z nej svoje stáda a tie už mali kde pásť sa na vlastnom a vypustil z nej aj svoje vojsko a s tým nebál sa už nikoho; a peňazí si vyberal, koľko kedy chcel a bol už teraz bohatý.

Poslal si po matku a oženil sa s tou najkrajšou paničkou v celej krajine.

⁹trepol, udrel

¹⁰Na železnú rudu prebohatý vrch Zelezník leží asi v strede Gemerskej a Malohontskej stolice, medzi mestečkami Veľkou Revúcou a Ratkovou. Pod ním samým k juhu dedina Rákoš so zrumami dakedajšieho hradu, k severu dedina Turčok a k západu dedina Sirk s dolinou Turiec. Tu rodisko M. Laciaka, kde prítomnú poviestku naučil sa. — P. D.

Múdry Mat'ko a blázni

Podáva Odoliena Dobšinská r. Medvecká zo Zvolenskej.

Pošiel Mat'ko na vohľady; pekne ho uvítali, ešte aj ten prach z miesta poutierali, kde si mal sadnúť. Keď si už takto na posedkách i pobesedovali s ním domáci, povie tu otec domový:

„Mati, zabehniže ty do tej komory; veď vieš po čo!“

A mati len na to čakala; odbehla hneď do komory, trochu toho občerstvenia doniesť. Ale mali sa jej načakať; tam tá kdesi zavržla! Otec povie:

„Id'že ty, dievka moja, kde tá naša mater toľké časy mešká.“

Dievka odbehla; ale neprichádzala ani tá.

„Ej, kýho paromaže tie tam toľko kutia? No čakajte! Veď vás ja dovediem!“ Rozpepril¹ sa otec a vybehol za nimi.

Milý vohľáč Mat'ko ak vyčkáva, tak vyčkáva; ale nemôže vyčkať nikoho. Takto už aj zívlo sa mu niekoľko ráz, aj ponaprával zhasínajúci oheň na kozube, aj všelijak inak preberal si driemoty, a tých len nebolo a nebolo.

„A už,“ rečie, „či svedčí sa, či nie, len idem pozrieť, čo tí toľko robia v tej komore; vari tam primrzli, a či by ich bol dakto klincami popribíjal.“

Ide — a tam v komore už temer celá svieca dohára, čo mať sebou vzala, a tí traja tam! Ak nariekajú, tak nariekajú, že to ozývalo sa až do tretích susedov.

„Nuž, čože vy tu nariekate?“ volá, prosí Mat'ko preboha; ale z tých nemôž vyvábiť ani slova; len všetci traja ak nariekajú, tak nariekajú.

Naveľa, naveľa spustí mater ešte na hrubšie struny a začne mu vykladať:

„Nuž vidíš, Mat'ko môj drahý, tadial'to je rebrík z komory na poval a tu, hľa, sekera na ňom zavesená. Keď už len tak zoberiete sa s touto mojou Dorkou a budete mať už potom aj dieťa, ak to dostane sa voliak sem do komory pod tú sekeru, potrasie rebrík a tá sekera odpadne nebožiatku na hlavu a zabije ho, to bude zármutok! Nuž hľa, preto my tu teraz nariekame. Ach, nebožiatko, chúd'atko s rozvalenou hlavou!“ bedákala mati ďalej a s ňou dievka aj otec.

Mat'kovi bolo všelijako, aj do smiechu, aj nie. Ledva ich utíšil. Napokon ale povedal:

„Ak ja nájdem na svete ešte piatich takýchto bláznov, ako ste vy, potom si vezmem vašu dievku. Majte sa zbohom!“

S tým pobral sa v šíry svet.

Ide, ide na tie skusy a dlho nemôže nič skúsiť; až raz príde do akejsi dediny. Tu vidí veľiké gazdovské stavy a prípravy.

¹rozpepril' sa — nasrdiť sa

„Idem,“ povedá sebe, „pozrieť, ako tam ľudia gazdujú.“

A tam vidí, ako gazdiná bije, šklbe, trepe o zem kvočku.

„Čože tú kvočku tak nemilosrdne šklbete, trepete?“ opytuje sa.

„Ej, psia mať,“ vraví gazdiná, „má dvanásť kureniec a nechce im dať cicať!“

Naučil tú gazdinú, ako má vajíčko uvariť, obieliť, na drobno s pažítkou posekať alebo žltej kaše upariť a tak kurence nachovať. Ináč nemohol ju presvedčiť, že kurence nikdy necicajú svoju mater, iba keď už pred ňou pekne zobkali a žrali. Zaplatila mu dobre. Maťko ale našiel prvého blázna, keď nie väčšieho, aspoň takého, ako tamtí boli.

Nuž dobre, toto bol už prvý blázon.

Ako dochodil do druhej dediny, počul na všetkých zvonoch vyzvárať. Proti nemu uberal sa von z dediny pohrebný sprievod a to, ako čo by mal byť súdny deň, všetko bolo na nohách. Chlapi niesli truhlu; ženy vykladali² za truhlou a zalamovali rukami; mládež, stárež okolo nich. Truhla bola odkrytá, vrchnák z nej len tak niesli; bo krásne mladé dievča ležalo v nej živé.

„Ach, povedzte mi, dobrí ľudia, čo vy to predsa robíte?“ doveduje sa Maťko.

„Ach, nuž čože by sme robili?!“ vravia mu. „Chúďa dievča richtárovo išlo po vodu, voliak si vopchalo ruku do budkáča³ a teraz nemožno mu ju nijakým činom von dostať. Dost' už celá dedina nalámala si na tom hlavu; dost' natrápilo sa dievča, a predsa nič! Malo by dievča tento ozrutný budkáč vždy takto na ruke nosiť, bohvie čo by z toho bolo. Nuž volíme ho odrazu zbaviť trápenia a pochovať za živa!“

„Nuž ale ste vy blázni!“

Bol by si za to slovo od celej dediny utŕžil! Ale Maťko, nelenivý, roztrepal, čím to riekol, aj budkáč a milé dievča oslobodil.

Hneď ho celá dedina odprevádzala pravo do poctivého richtárskeho príbytku. Jednak už všetko bolo hotovo na kar, urobili z toho veselú hostinu. A napokon zbierku — naskladali milému mudrcovi plnú misu dvadsiatnikov.

Dobre teda, toto mu už boli druhí blázni, čo dobre platili.

Na tretej dedine chceli mať kostol zvonka-zdnuka pekný bielušký. Len, vravia, z čoho kam najlepší vystavať? Ktosi im bol poradil, že najlepší bude z tvarohu. Hneď a zaraz, kde aké mlieko mali, robili na tvaroh a postavili z neho kostol, — ale bez oblokov. Zvonku bol pekný, biely. Ale čože? Zdnuka horší od temnice. Jali sa nosiť doňho svetlo vo vreciach.

Všetko darmo. Nezadlho ale prileteli z hory vtáčiky, vyďubali diery do tvarohu a v kostole zasvietilo sa.

„To pánbohovia, keď oni také svetlo robia! Nachytajme si ich do toho kostola, budú nám v ňom vo dne v noci svietiť.“

²nariekali

³krčah, kančov, kúpelňa s úzkym hrdlom

Nedali si to dva razy povedať, bo ten, ktorému vyrieklo sa to prvému, aj to znal, kde tí nosia sa v hore na vysokom strome.

Pochytili hneď dlhočizný rebrík a niesli ho na pleciach do hory. Ale tu milý reber zavadil sa im o každý strom a kde bola väčšia húšťava, tam už nedajbože ani sem ani tam. I veru odtínali po kuse z rebríka, kdekoľvek zavadili. Šťastne dostali sa týmto činom až k vysokému stromu, ale čože, keď z rebríka nemali už len tri kolky, všetok ho boli poutínali. Lež čo chlapi, to chlapi! Podvíhali sa oni jednodruhému na plecيا, chlap na chlapovi stál rovno, pevne. Ten najvyšší dočiahol až k hniezdu a dostal ho aj s vtáčkami do hrsti. Ale ako od radosti zvolal „tu sú“, obzrel sa ten najspodnejší hore, aby tiež voľáč videl. Tu podšmykla sa mu noha, skydol sa. Popadali všetci a vtáci uleteli. Daromná všetka robota, iba čo komu ruka, komu noha, komu hlava dodrúžganá.

Na túto nehodu došiel Maťko k nim. Naučil ich stavať kostol z kamenia, nechať, kde treba, obloky a múry, steny pobieliť vápnom. Ešte len to bol kostol pekný, bielušký! Dali mu viac peňazí, ako čo ich ten kostol stál.

Dobre; popri peniazoch našiel si Maťko už aj tretích bláznov.

Vo štvrtej dedine bývali ľudia už trochu onakvejší; a títo mali poriadny múraný kostol. Ale počujte len! Ťahali povrazmi oviazaného bujaka hore na kostol. Maťko ani svojim očiam neveril, ale bolo predsa tak. I pýta sa ich:

„Nuž ale dobrí ľudkovia, čože vy to tuná robíte?“

„Čože by sme robili? Umrel u nás bohatý mäsiar a poručil bujaka na kostol; nuž ho tatam dať chceme, kde je poručený.“

Maťko im bujaka predal a rozpovedal im, ako majú speňaženého na kostol vynaložiť. — Odmena rozumnej rady neminula ho ani tuná.

Dobre; našiel tuná štvrtých bláznov.

„Len či ozaj skoro nahodím aj na piatych,“ hútal si, „hoci ak to ide takto na svete, ktovie, či mu aj tí budú pokonní?“

A veru mu zas nebolo ďaleko chodiť. V piatej dedine, ako dali jedlo na stôl, tak ľudia odstúpili sa; myši pribehli zo všetkých kútov domu, napapali sa dosýta a ľudia iba to jedli, čo tieto nechali.

„Ľudia, ľudia, čože je to u vás?“ hovorí Maťko. „Veď by som ja radšej hladom pošiel, ako by som mal takto len za myšami jedávať!“

„A veď spočiatku aj nám taká bola hodina,“ rečú mu; „ale keď to človek navykne sa aj na šibenicu, navykli sme aj my na to. Dosť aj pasce stavíme, celú vojnu proti myšiam vedíme a ubrániť sa im nemôžeme. Vari z celého sveta zbehli sa sem na nás!“

„A zbehnú sa ešte len, ak nepomôžete si,“ povie im Maťko.

„Ej, človečku, spomôž nám, ak si z Boha!“ prosia sa mu.

⁴pokonný — ostatný

Maťko — rozumie sa, za dobrú plácu — opatril im také zvieratko, čo inšie nerobilo, iba myši chytalo, drhlo a žralo.

Ale tu milých dedinčanov nadišiel strach náramný, čo bude žrať to divotvorné zviera, keď všetky myši vydrhne. A o tom poradiť sa s Maťkom neprišlo im na um, len keď ho už obohateného vyprevadili za dedinu a on bol dosť ďaleko od nich. Kričali ešte za ním.

„Čo vás po tom!“ zvolal im Maťko naspäť a bol už za vrškom.

Oni rozumeli: „Čo? — Vás potom!“

Nuž veru pozdejšie, keď už myši nebolo a kocúra nijak dolapiť nemohli, čo tí nevytrielili? Vypratali, čo mohli, a podpálili dedinu zo všetkých strán, aby tam aj ten čert s ňou zhorel. Keď pohorelo všetko, zazreli kocúra sedieť v cinteri na najvyššom náhrobnom kríži. Ani vlások mu nebol oškvíkol. A kde vzala sa, tam vzala sa, sedela pri ňom už aj mačka. Mačiek naplienilo sa im; ale od týchto, ako aj od myši, mali napotom pokoj. Kremáže ako blázni, museli konečne len svojou škodou zmúdiť.

Maťkovi ale nebolo treba hľadať viac bláznov. Ktovie, koľko by ich bol ešte našiel! Nebola mu ale ani starosť o peniažky do gazdovstva. Vrátil sa domov a povedal:

„Predsa jest veľa bláznov na svete; piatich som naschvál vyhľadal, šiesta bude moja žena a siedma celá perepúť!“

Ale mu vraj dobre bolo s ňou, bo ako vravia: „Múdremu mužovi netreba múdrejšej ženy, ako je sám“ a „Len jeden múdry, a veľa bláznov popri ňom vyžije.“

O vlku, čo si dal šit' boty

*Podal P. Dobšinský z Gemera.*¹

„Hm,“ hútal si raz vlk, „ako je to dobre tým ľuďom! Dočím nás bosých honia, nedorážajú si nohy o skáľa a drvia², lebo ich majú obuté. Ale prečo by som ja tiež nemohol mať boty?“

Pod' on k čižmárovi na pokrajinku dediny, akoby len k svojmu susedovi; mohol smelo, bo chudobný čižmárik nemal iba jedného vyhladoveného krivého psíka a ten nezabrechal, utiahol sa radšej pred vlkom za chlievce. Hupol teda do izby, akoby bol z neba spadol. Deti pokryli sa od ľaku, ktoré za pec, ktoré do kúta, ktoré materi pod zásteru. Sám čižmár vyvalil oči, čo to za hosť a má.

Pán hosť ale začal pekným spôsobom; vraví:

„Pán sused, či by ste mi neušili boty?“

„Prečo nie,“ hovorí čižmár, „len by bola dostácia; ale viete, že ko mne ľudia iba na plátanku nosia.“

„A čo by to bolo treba na tú dostáciu?“

„Viete, z čoho dobrý remeň: nuž tak napríklad dobrá tučná jalovica z hôľnej čriedy.“

„Na večer ju tu máte na záhumní, len si na to pozor dajte! Viete, tak okolo polnoci.“

Hej, a bolaže to za jalovica tučná, masťná, čo vlk čižmárovi dovliekol, len aby boty boli čím lepšie. Hej, a bolaže to potom za hostina v dome čižmárovom! Čižmárka po tri dni iba mäso dusila³ a všetci jedli tak, ako na hody. Jednako voľač masťnejšieho už oddávna nedostalo sa im na zuby. Kožu ale naozaj dali do výrobu.

Na tretí deň prišiel si vlk po boty.

„Nuž akože, pán sused, či sú mi boty už hotové?“

„Boli by, pán sused môj drahý,“ začal už náš prístepkár prívetivejšie, „keby len bolo na dratvy. Keby ste vy to ešte zaopatřili voľač konôp a ľanu.“

Bolo toho tam pri močidlách dosť už vymoknutého a vyvláčeného; vlk naznášal mu toho celú kopu cez noc na záhumnie. Pani prístepkárka na druhý deň už vysušala, trela a tešila sa, ako bude priať a tkať a deti si zašatí.

O tri dni ale prišiel zase vlk po boty:

„Pán sused, či boty už hotové? Aha, tu sú; no, veru sú hodné; ej, čiže mi budú!“

Lebo tam stáli na lavici naozaj boty nové, ušité z remeňa, čo grznár zborgoval vopred na

¹Počul rozprávať v kraji menovanom, aj v Miškovci od kolárskeho tovariša rodom zo Zvolena

²drvá — drevo

³dünsten, piecť či pariť v prikrytých nádobách na ohni

jalovičinu, aby príštepár mohol raz zase aj celé boty šiť. Ale milý, už teraz naozaj botár, začal poznovu, ako predtým:

„Ej, boli by vám boli, pán sused môj drahý; ale to je ten beľah, že si tieto rozkázal pán richtár z dediny a vaše mám ešte len v robote. Lež čože mi z týchto i z vašich, keď ich nemám ešte čím vymastiť. Ešte takto na tú masku zaopatrite jedného vepra zo žíru.⁴ Ak mi to splníte, na tretí deň budete už boty nosiť.“

Cez polnoc bol zase tučný, masťný vepor na záhumní. Bolo potom aj v dome botárovom omasty; žena tešila sa, že bude mať aj čím zasmážať, aj na čom vypekať.

Keď vlk na tretí deň prišiel, čižmár ukázal mu naozajsné boty, nuž ale vlk to obuť alebo nosiť nemohol.

„Eh, to ste mi,“ vraví, „plano ušili.“

„No, veď je nič, pán sused,“ hovoril čižmár, „veď tu nájdú sa boty ešte aj pre vás; len som vám chcel ukázať, že vy nemôžete nosiť boty ako druhí ľudia. Pripravil som ja to inak; poďte len za mnou von.“

Šli a prišli tam na dvore ku jednej jame, do ktorej bol narobil majster blata z belastej hlinky.

„No“, vraví, „pokiaľ chcete mať boty obuté, potiaľ skočte sem dnu nohami.“

Vlk skočil, a keď potom dostal sa von, leskli sa naozaj nohy jeho od hlinky.

„No, vidíte, susedko, tu ich máte hneď dobre obuté, lesklé, belasté; krajšie, ako druhí nosia. To som vám ja tak pripravil, aby ste ma pamätali, kedy ste si dali u mňa boty šiť. Len to jedno vám povedám: po skalách, po stráňach behajte v nich, koľko chcete, ale do vody alebo na rosu ani raz nohou! To, hľadajte, iba nám čižmárom žatva, keď v botách po vodách!“

Posledné naučenie čižmárovo vlk už ledva i dopočul, bo hrdý v botách uháňal už záhumním. A keď bol raz v botách, to si hútal:

„Nebudeš viac túlať sa po hore, budeš chodiť po cestách, kadiaľ chodia druhí ľudia, keď máš boty ako oni.“

Aj si vykračoval vždy hrdšie po hradskej ceste. Ale tu šli proti nemu voziari, a keď priblížil sa k nim, paholci doňho bičmi a gazdovia poskákali z vozov so sekerami.

„Aha, vlk, aha, vlk!“ že ho zabijú.

V tom pomykove nevedel, kadiaľ z konopí, skočil do rieky a šťastie jeho bolo, že rieka bola široká, hlboká, cez ktorú nemohli za ním. Ale keď preplával na druhý breh, bolo po čižmách — voda mu ich zlízala. No bolo aj po radosti! Keby tam bol býval majster, čo ho tak zaobul, bol by ho v zuboch rozsekal, tak ich ceril, tak sekal a vrčal a hneval sa.

V srde hybaj prosto k čižmárovi naspäť a nepočúval nič na jeho výhovorky, len ho vyvolal, aby zajtra v tú a tú hodinu hotovil sa do bitky, aby si zaopatril dvoch kamarátov, vlk že si tiež zaopatrí svojich a že biť sa budú na život a na smrť, tam a tam, pri tom dube v hore.

⁴z pastvy na žír t.j. kde vepry v hore na žalúdi alebo na bukve pasú a kfmia sa

Dobre teda. Vlk si zavolaal veverku a diviaka na pomoc a čakali tam pod tým košatým dubom. Čižmár dlho nešiel. Raz už potom povie vlk veverke:

„Vyjdíže ty na toho duba a pozri, či ten ide k nám a či ho máme ísť tatam roztrhať na kusy aj s celou jeho klamárskou perepúťou!“

Veverka vybehla a len zhíkla:

„Jaj, Bože môj, veru ten už ide aj s dvoma kamarátmi: za jedným samé krvavé paloše opálajú sa a ten druhý čo krok kročí, to zohne sa a skaly zbiera. Jaj, to je strach!“

A nechcela viacej ani dolu zo stromu. Aj diviak dal si strachy nahnať a zaryl sa pod stromy do lístia, čo mu ani ňufáka nebolo vidno. Čo mal robiť vlk opustený? Pustil sa behom do lesa, nič nedbajúc, že je zase len bosý a nohy si pred človekom dotlčie a doráňa.

Čižmár naozaj došiel o chvíľku až k dubu aj s kamarátmi: so svojím kohútom, ktorého červené piera na chvoste vietor rozháňal a pred ktorými veverka i teraz triasla sa na dube, akoby to boli ohnivé paloše; so svojím krivým psíkom, ktorý čo kročil, to kľocnul a predkom do zeme ňufol, akoby ozaj kamene bol zbieral, a kľocnul i tu naposled a veverka ukryla sa za konár, aby ju voliak tým posledným kameňom nedohodil. Diviak spopod líst'a ani nevykukol; vlk bol dosiaľ za horami; čižmár ako prišiel, tak odišiel. Bolo po strašnej bitke, keď jej ani nebolo.

Ale náš vlčko poskoril sa radšej, kde by dačo dostal pod zuby, veď od rána bolo už d'aleko a on bol hladný, naozaj ako vlk. Pásla sa tam dakde na doline pri jazere kobyla aj so žriebäťom. Vyceril naň zuby a zavrčal:

„Kobyla, daj mi to žriebä pod zuby, bude ti raz krajšie, či podobrotky, či pozlotky, dať musíš!“

A kobyla povie:

„Dobre, dobre; ale je ešte nie okrstené; pred krstom len nemôže na máry.“

„No, veď ti ho ja okrstím!“

„Nedbám, keď nasilu chceš byť kňazom. Staň si na breh, dovediem ti ho k vode.“

Vlk si stal, kobyla sa pohla a žriebä za ňou. Vlkovi už tiekli slinky a jazykom zalizoval. Vtom ani nepobadal sa, ako kobyla vyhodila kopytami, ako ho zahodila až naprostred jazera.

„Splákni si ústa od pečienky!“ zavolala mu kobyla a ušla aj so žriebäťom bezpečne, kým ten voliak po psote, po biede vybrádl.

Pustil sa už druhou stranou na polia. Tu neďaleko jedného humna počuje starú kozu bľačať; kozľa ležalo pri nej.

„Keď na prvé nič, bude voľáč na druhé,“ pomyslí sebe vlk a ide ku koze a opytuje sa:

„Čože tak bľačíš?“

„A veď vidíš, čo mi je, kozliatko mi odkapalo.“

„Podaruj mi ho, veď z toho jednako už nič nemáš.“

„Akože ti ho dám, keď je ešte neoplakané, neospievané? Pomôž mi ho aspoň pekne oplakať, ospievať.“

Vlk začal zavýjať, a čo ďalej hlasnejšie; páčil sa sebe, ako dáky spevák na pohrebe. Počuli ho mlackovia tam na tom humne, dobehli sem aj s cepami a „cupy-lupy, cupy-lupy“, doskočili mu do chrbta a temer mu kožu zodreli. No spamätal sa dosť zavčasu a umkol im do hory.

V hore vlk pán, vykračuje si zase hrdo — trebárs mu od hladu tam dnu škvfka a zvonku hnáty dodrvené. Poletuje si zas tam dakde vtáča zo stromu na strom a skacká z konára na konár. Prikráda sa za ním náš vlčko, že si schmatne. Ale vtáča mu vždy uletelo a chmatol zakaždým naprázdno. Namrzený zavolá:

„Stoj, vtáča, prehltnem ťa!“

„Ešte som nedorástol tebe pod zuby,“ ozve sa vtáčik. „A čo by ti z toho prišlo, čoby si ma i prehltol? Ale ja ti ukážem, kde sa môžeš aj najesť aj napiť, ako ti chuť príde; len či ma počúvneš. Veru ti tam bude, ako na svadbe, na výber.“

Dal sa vlk nahovoriť a skákal, kade vtáča letelo. A vtáča videlo už predtým, kadiaľ ženy niesli plné noše jedenia a pitia, kamsi tam na voliaku hostinu. Nuž k týmto ta letelo, a keď ich už videli cez húšťavu, kázalo vlkovi za nimi ľašovať a samo preletelo pred ženy a tam prplilo sa v prachu na chodníku. Keď ženy zazreli vtáča, nuž zavolali:

„Aha, mladé vtáča, uchyťme ho, budú mať s čím zabávať sa nám deti doma.“

Pekne-rúče poskladali svoje noše na chodník a pustili sa za vtáčat'om.

Vtáča ich vždy ďalej vábilo, a keď ich už na hodnom kuse odvábilo od húšťavy, vzalo sa na krídla a mihom preletelo naspäť na chodník, kde boli noše zložené.

Ono si sadlo na kraj koša a tam do chlebička d'ubkalo pyštekom, bo toho vlk ani neofúkol, keď ten tam, odzadu priskočiac, našiel aj mäsa a už ho bol všetko aj s košťal'mi pohltal. Ešte chcel aj nalokať sa, nuž strčil hlavu do plného hrnca a lokal. Vtom ale došli už aj ženy naspäť z húšťavy a porobili krik náramný:

„Sem sa,“ volali, „sem sa, chlapi, s cepami, drúkmi a valaškami; tu vlk!“

Vtáčatko hneď odletelo a nebolo mu viac ani chýru, ani slychu. Ale náš vlk ešte len teraz nastráchal sa ciepa a drúkov a valašiek ešte k tomu. V tom strachu chcel vytrhnúť hlavu z hrnca, ale to nešlo; zastrčil si ju ešte hlbšie tadnu a hrniec zatiesnil sa mu dokonale na hlavu. Ženy, ako to videli, priskočili odzadu s voliakymi papekmi, čo tam pochytili, a lomilo ho, čo len tak práskalo, po chrbte. Nechcel si dať kríže zlámať, nuž len pustil sa behom, sám nevedel, kade letí.

Letí, letí za vidna potme. Raz tresne hlavou do stromu a hrniec rozletel sa mu na márne kusy. Vtedy voliak po biede pretrel si oči prednými dlabami a už si len raz aspoň vydýchol a sadol. Hľadí, hľadí, prizera sa: že je čas už podvečer a on sedí pod tým spravodlivým dubom, kde za rána mal biť sa s čižmárom. Kamarátov tu už nebolo — bohvie kde tí na bezpečnom! Strachy ho objali a hrôza primrazila ho na to miesto, kde sedel, že ak by čižmár ešte len teraz došiel so svojimi a privítal ho s kopytom a skálím a nadovšetko s tými ohnivými palošíkmi. V tom

strachu už len oči zatvoril, aby ani nevidel, čo bude robiť sa.

Ale bolo všetko ticho, ani len muška nepreletela.

„Bože môj, Bože môj,“ začne si tu rozmýšľať, „veruže som opustený; už nikde ani priateľa, ani len nepriateľa, čo by ma aspoň z miesta splašil. Ale tak je to, keď som nechodil po svojom remesle a dával som sa na to, na čo mi nebolo treba. Môj otec nedával si ani boty šiť, nedával sa ani za kňaza, ani za kantora, ani po svadbách nechodil, a šíre hory i polia boli predsa jeho, kým nestavil sa, kde stavať sa mal — u kožušníera na klinci. A čože si ja už teraz počnem? Život ma už domrzol, umrieť by sa mi ešte nechcelo! Bože, Bože, kadeže sa dám?“

Chcel oči otvoriť, ale už ani to nestačil, bo vtom z jednej strany pif! z druhej paf! vrazili mu dve guľky odrazu do srdca. Dvaja horári, čo ho tam vídali pliesť sa, vyšli v pravý čas sem na postriežku a zastrelili ho. Stavil sa milý vlčko naposled tam, kde stavili sa už toľkí — u kožušníera na klinci!

Svetská krása

Podali: Samuel Reuss zo Zvolenskej, Adolf Reuss z Gemerskej, Mikuláš Dohnány a J. Sabov z okolia ozorovského v Trenčianskej, Samo Šípka z Turca.

Za dávnych časov, za starých bohov bol raz jeden kráľ — bohatý, ale bez detí. Každý deň aj s kráľovnou modlievali sa Bohu, aby im len syna požehnal. Na veľa modlenia vyslyšal ich Boh. Kráľovná bola už na samom zlážení, keď tu kráľovi prisnilo sa, že naozaj bude syn, ale aby mu za krstného otca toho zavolať, koho ráno najprv na ceste zazrie. Ráno pozrie von oblokom a zazrie tam po ulici idúceho starého žobráčika. A tu ti mu aj prídu oznámiť, že tej noci šťastne narodil sa mu syn. Nebárs mu to s tým žobráčikom bolo po vôli, ale v radosti nad synom dal staručkého dnu zavolať, vyumývať, vyobliekať a pekne ku krstu synovmu postaviť.

Pri krste boli i páni a zemani. Títo krstniatku do križmy nametali plný vankúšik zlatom, striebrom. Starý žobráčik nemal ničového nič, ale napokon ohlásil sa:

„Keďže každý svoje dávate, neodtiahnem sa ani ja. Zapisujem nášmu krstnému Svetskú krásu za ženu!“

Kňaz to naozaj zapísal a písmo odložili. S tým pominulo sa na tento čas všetko¹.

Krásny chlapec pomaly odrastal a dobre učil sa. Raz, ako duloval po otcovej kasni, prišlo mu pod ruky aj to písmo o Svetskej kráse. Hneď ho prečítal a bežal s ním k otcovi.

„Či to,“ povedá, „mne tú Svetskú krásu do križmy zapísali?“

„Čo by to tam tebe? Horkáže tvoja Svetská krása! Kde by vzala sa ti? Ved' to len také balamutiny!“ zahováral otec, a to čo nechcel, aby jediný syn šiel túlať sa po svete.

Ale milý syn naveky len o Svetskej kráse vyhutoval, že by to na daromnicu neboli napísali a že ak mu aj nepovedia o nej, pôjde vyhľadať si ju sám. Keď deň po dni húdol túto jednu pesničku rodičom poza uši, pustili ho naposled tú Svetskú krásu hľadať.

¹Povest' táto je z takých, akých varianty kvôli bájosloviu udávame, nuž i tu. Podľa Ad. Reussa prídu dvaja pútnici na noc do chudobného domu. O polnoci čujú stenanie k pôrodu. Starší pútnik (to vraj Kristus Pán) pošle mladšieho von (a to vraj Petor) pozrieť znamä²¹²znamä — znak nebeské. Tento vráti sa s hoslom, že ukazujú sa na nebi samé šibenice.

„Nech ešte nenarodí sa, bol by nešťastlivý!“ vyriekne starší.

O chvíľu von poslaný mladší vráti sa už s hoslom, že ukazujú sa kolimahy (koče, vozy) a starší vyriekne:

„Nech narodí sa, bude z neho veľký pán!“

A narodí sa na svet chlapec so zlatou hviezdou na čele. Ráno dajú sa obaja chudobným rodičom za kmotrov, pririeknu a potom i dopomôžu zlatohviezdovému krstňaťu, by dostal súčasne narodenú kňažnú za ženu a stal sa kráľom.

Podľa Šípkovho podania bezdetní kráľovskí rodičia na radu starej služobnej zvolajú všetkých starcov kráľovstva do kostola, aby poradili, ako by kráľovná syna mať mohla. Nevyhádajú. Ale potom opozdivší sa k porade stavec dôjde, keď už kráľ vezie sa z kostola.

Vrhne sa mu do cesty a neustupuje, až kráľ i vyslyší ho. Stavec dá kráľovi i kráľovnej po jednej rybe zjesť a kráľovná počne i porodiť syna. Súčasne ale narodí sa aj tomuto starcovi syn aj spolu a kráľovičom vychovávajú ho na kráľovskom dvore. Vyberú sa hľadať zlatú pannu. Starcov syn dopomáha k nej kráľovičovi, tak ako v hlavnej povesti pomocníkom je mesiačik.

Podľa Janka Sabova bohatierom povesti je mládenec, „ktorý rád noviny čítava“. Vyčíta z nich o Kráse na Sklenom vrchu. Desiati bojovníci dopomáhajú mu k nej, ako to nižšie udáme.

Dali mu na cestu zlata, striebra a čo len chcel z domu, aj jedného starého vojaka za sprievodčíka.

Osedlali kone a šli horami-dolami, rudnými³ cestami, až pritúlali sa k slncovej materi.

„Kdeže vzal si sa mi tuná, synak môj,“ rečie slncová mať kráľovičovi: „veď tu nechyrovať ani vtáčka, ani letáčka!“

„Nuž, hľa, pani matka, prišiel som opýtať sa slnka, či nevie, kde býva Svetská krása?“

„To je voľač inšie, keď si ty na to prišiel. Ibaže neviem, ako pred mojím synom obstojíš, bo ten príde domov hladný a v taký čas neradila by som nikomu, aby mu šiel na oči. Pod’ ale, schovám ťa dakde.“

Vopchala ho pod koryto, aby ho slnce nezazrelo. Večer vrátilo sa slnce domov a ledva do izby vkročilo, už volalo:

„Mamo, človečina smrdí; von s ňou, nech ju zjem!“

„Ach,“ odpovie mu mať, „kde by ti tu človečina bola? Veď ti to ešte páchne, čo si cez deň tuho svietil pomedzi ľudí.“

Pekne-krásne ho uchlácholila, až naostatok povedal: „No, von s ním, ktokoľvek je; nič mu neurobím.“

Na to slovo vyšiel kráľovič spod koryta a slnce mu riekne:

„Čože si to prišiel, braček, čo?“

„Ach, čože by,“ vraví šuhaj, „len či tu voľač nechyrujete o Svetskej kráse?“

„O Svetskej kráse? Hm, hm...“ zamyslelo sa slnce. „O tej ti ja nič neviem povedať. Ale choď k vetríkovi, ten ešte aj za mnou dúchal, azda ju dakde vydúchal.“

Pobrali sa preč a doputovali k tomu vetříkovi. I tam kremä mater doma našli a tá hned’ ku kráľovičovi:

„Kdeže berieš sa mi tu, synak môj? Nuž veď tu nechyrovať ani vtáčka, ani letáčka!“

„Nuž, hľa, pani matka, prišiel som sa opýtať vetríka, či nevie, kde býva Svetská krása.“

„To je voľač inšie, keď si ty na to prišiel. Ale neviem, ako obídeš, bo môj syn príde domov hladný a v taký čas neradila by som nikomu, aby mu šiel na oči. Pod’ ale, schovám ťa dakde.“

Vopchala ho pod koryto, aby ho vetrík tak ľahko nevyňuchal. Večer vrátil sa vetrík domov a ledva do izby vkročil, už volal:

„Mamo, človečina smrdí; von s ňou, nech ju zjem.“

„Ach, kde by ti tu človečina bola? Veď ti to ešte páchne, čo nabral si sa tou duchotou po svete.“

³rudný — kamenistý

Pekne uchlácholila ho, až naostatok povedal:

„No, von s ním, ktokoľvek je; nič mu neurobím.“

Na to slovo vyšiel kráľovič spod koryta a vetrík mu riekne:

„Čože si to prišiel, braček, čo?“

„Ach, čože by, len či tu voľač nechyrovať o Svetskej kráse?“

„O Svetskej kráse? Hm, hm,“ zamyslel sa vetrík. „A veru som všetko zhurtal, ale o tej ti ja nič povedať neviem. Pôjdeš k mesiačikovi; ten i druhý svet zvysoka vidí, ten ti o nej povie.“

Pobrali sa preč a doputovali k mesiačikovi. Toho už doma našli.

„Čože ty tu hľadáš, braček?“ opytuje sa mesiačik.

„Čože by som hľadal?“ rečie kráľovič, „Len mi to jedno povedz, či tu voľač nechyrovať o Svetskej kráse?“

„Ba veru chyrovať, bratku! Vysvietil som ju predošlej noci. Oj, a či to krása! Čiže je to utešená duša! Keby si ju videl, aj rozum by si tam nechal. Ale býva na druhom svete. A či by si ty naozaj rád k nej?“

„Veru naozaj, povedz, ako?“

„Ako? Aj tomu jesto spôsob. A keď len tak chceš, sám ťa zavediem.“

Ani za okamženie nemeškali, len šli a šli. A ešte by boli šli, ale došli k jednému mostu. Tu riekne mesiačik:

„Zober z toho vojakovho koňa všetko dolu a tak pošli vojaka popredku; ved' priam budeš vedieť, prečo.“

Kráľovič pozoberal všetko a vojaka s prázdny koňom vypravil cez most. Ledva dupol kôň na most, vyrútil sa spod mosta zrutný drak a koňa aj s neborákom vojakom prehltol; potom skrútil sa zase pod most a ležal, ani nehnul sa.

„Vidíš,“ vravel mesiačik, „ten drak len toho, kto prvý ide cez most, prehltne. Teraz už id' ty sám smelo a bezpečne.“

Kráľovič prešiel cez most bez galiby. Za mostom blúdil zlými barinami, dlhými poľami, až napokon prišiel do krajiny, kde práve vtedy veľiká vojna bola odstala. Potoky krve tiekli tuná, že mu kôň po brucho po nej brodil, a čo ďalej, to hlbšie zamáral sa, len stol'ko, že tam nezakapali. Na šťastie dohonil ich zase mesiačik a cestu im ukázal. Šli ešte len a šli, až prišli ku jednej diere, ktorá do hĺbočiny viedla, zrovna na ten druhý svet.

„Tadiaľto tebe cesta už samotnému,“ ukázal mesiačik. „A ja spustím ťa dnu po žinke. Keď si všetko vykonáš, príď sem, potras žinku, a ja ťa zase vytiahnem.“

*

Keď kráľovič dostal sa na dno diery a vykrútil sa z povrazu, prebehol ešte dobrý chlp cesty,

kým došiel k jednému zámku, neďaleko ktorého stará ježibaba pul'ky⁴ pásala.

„Daj Boh šťastia, stará matko!“ poklonil sa kráľovič. „Či by ste ma nevzali do služby?“

„Ale ja?“ riekne ježibaba. „Ledvou živím sa sama. Tamto drž sa hore na zámok. Tam prepustili dnes mládenca⁵ zo služby, tam ťa hádam prijmu, ak len voľakedy dostaneš sa ta hore k nim.“

„Nuž a prečože by som nedostal sa?“

„Nuž len preto, že tatam žiaden duch nedostane sa, ak mu ja cestu neukážem.“

„Ej, nuž, duša moja zlatá, veďže mi ju tak len ukážte, veď vám ja hádam darmo nežiadam.“ A vtisol jej dukát do hrsti.

Ježibaba hneď druhé struny natiahla a zaviedla ho do zámku do paloty. Tam ho priam a priam za mládenca prijali a dali mu okolo stola obsluhovať. K pánovi zámku chodila na obed aj pánova sestra. A to bola tá, čo ju volali Svetskou krásou, preto, že jej na krásu v celom svete rovnej nebolo. Ako všetkým, čo Svetskú krásu prvý raz videli, povodilo sa aj nášmu šuhajovi: zaiskrilo sa mu v očiach, keď ju zazrel, a ak by ho neboli zachytili, bol by z ňoh spadol. Od tých čias ale len za ňou mrel.

Takto cez sklo med lízať, nadaromne ju vídať, nijak nevidelo sa mu. Pod' on dolu k starej žene a už vopred nesie jej dukát.

„Pani matko,“ vraví, „nebanujte, že vás unúvam. Ale prišiel som si k vám po dobrú radu.“

„Po akúže, synak?“

„A veru porad'ťeže mi, ako by ja mohol Svetskú krásu dostať?“

„Oj, synak, čo len poradiť, to ti ja poradím: ale či ju dostaneš? Ak si nie dobrý strelec, ani nedávaj sa na to, a ak moje slová navlas nezachováš, nuž ti iba to bude z toho, že ťa svet vysmeje. Lebo aby si vedel, Svetská kráska chodí do záhrady na pleso kúpať sa aj so svojimi dvanástimi dievčenci a ona je medzi nimi trinásta. Tam ukry sa a čakaj, kým prídu a začnú kúpať sa. Potom, hľadže, dobre mier, aby si tej najkrajšej dievčici strelil pravo do srdca. Ak alebo napred zbadajú ťa, alebo nezhodíš, tam skapeš. Ak ale zhodíš tej najkrajšej dievčici pravo do srdca, počne Svetská kráska nad ňou vykladať a pozabudne pritom na svoju korunu, ktorú pri kúpaní ukladá si do trávy a bez ktorej ináč byť nemôže. Ty prikradni sa, korunu z trávy uchyt', polož sebe na hlavu a utekaj, utekaj! Aleže neozri sa, ani korunu jej nikdy potom nedaj, lebo prehráš všetko.“

Dobre lebo nebárs. Keď prišiel čas kúpania, kráľovič už tam čupel v chrasti, ani nemukol. Svetská kráska zložila si korunu do trávy a spustila sa do rybníka aj s dvanástimi dievčenci. Ako najlepšie kúpala sa, šuhaj namieril a najkrajšiu dievku jej zastrelil pravo do srdca. Ona ju vzala na ruky a vykladala nad ňou, aká jej dobrá bývala a len prečo tak nemilobohu zahynúť musela. Kráľovič pritiahol sa potíšku ku korune, postavil ju sebe na hlavu a utekal odtiaľ, čo mu para stačila. Svetská kráska zložila to zastrelené dievča do trávy, vzala sa na krídla i s jedenástimi kamarátkami a letela za šuhajom. Keď k nemu dolietla, začala volať:

⁴morky

⁵inaša, jináša, junoša

„Ach, môj drahý pán, obzriže sa, obzri, aké krásne líčka mám!“

Ale on veru neobzrel sa, čo koľko volala. Dostal sa šťastne až ku žinke a mesiačik ho vytiahol hore.

Svetská krása vyletela za ním aj hore. Mesiačik nespustil z nej oka — taká krásna bola. Keď už dosť naprizeral sa jej, zavola:

„Ach, čiže je krásna, čiže je utešená! Ale by ešte krajšia vyzerala, keby si jej tú korunu postavil na hlavu!“

Kráľovič si pomyslel: „Prečo by som to neurobil, veď sme už von z prepadliny a Svetská krása mi je v rukách, hádam mi z nich už len neujde.“

I veru položil jej korunu na hlavu a chcel sa i sám naprizerať sa jej do dobrej vôle. Ale Svetskej kráse nebolo viac treba, len zase korunu mať na hlave: už ti mu zmizla. Zaletela do svojho predošlého mesta aj s družicami.

Mesiačik rozžialil sa nad tým tak veľmi, že od žiaľu i zomrel a ťašiel pochovať sa do čiernej doliny. Kráľovičovi ani znáť nedal o sebe, kde mu zmizol. Chudák kráľovič ani nevedel, ako ostal odrazu bez všetkej potechy, bez pomoci, bez priateľa. Čo mal robiť? Vybral sa cez hory-doly hľadať; blúdil hore-dolu a nemohol nič nájsť. Skedy-neskedy dostal sa predsa ku včelám a zastavil sa pri nich:

„Ach, včielky, včielky, povedzteže mi, či tu nechyrovať mesiačika?“

„Ej, ba veru chyrovať,“ riekli včely. „Tam v tej smutnej doline leží a na jeho hrobe kvitne tulipán. Ak ten tulipán voľakto odtrhne, hneď mesiačik, ešte raz krajší mládenec, hore vstane.“

Kráľovič šiel ku hrobu, tulipán odtrhol a mesiačik-mládenček vyskočil čerstvý z hrobu:

„Ej, bratku kráľovič, čiže spalo sa ti mi chutne!“

„Ej, spalo, spalo,“ rečie tento, „ale na večnosť, keby som nebol vyhľadal ťa!“

„No, nech ti Pán Boh odplatí, keď si ma len vzkriesil!“ povedal mesiačik a boli zase svoji.

Potom poradili sa, že ešte raz pôjdu Svetskú krásu hľadať. Mesiačik pohodil⁶ hneď zase k tomu vchodu na druhý svet a spustil kráľoviča dolu dierou. Tento šiel zrovna ku starej žene. Len čo zazrela ho, hneď ho okríkla:

„Ej, už si mi ty zaňho! Či som ti nepovedala, aby si jej tú korunu nikdy nedal, že ti uletí? Škoda ťa byť, že nevieš zavarovať si ani to, čo raz v hrsti máš. Takto veru nič z teba nebude!“

„Oj, lenže len nehnevajte sa mi, stará matko, bude to ešte všetko dobre!“ riekol šuhaj a vtisol jej zas dukát do dlane.

Nie tak priam dala sa mu utíšiť a ešte durdila sa. Ale napokon utíšila sa predsa a hovorila mu:

„Synak, ešte raz, ale už ostatný raz, poradím ti. Keď Svetská krása bude mať prísť ku plesu,

⁶pohodiť — potrafiť, utrafiť

sprav sa už teraz na chrobáka a vlezni tam do tej konskej hlavy, čo pometuje sa na brehu. Keď ona zloží si korunu na zem, vylezni razom a sprav sa na človeka, korunu uchyť a pober sa v nohy! Aleže pozor maj na seba! Bo ak tá zbáči⁷, že v tej konskej kotrbe najmenšie pohne sa, pošle pre motyku a rozdrví všetko na prach.“

Podľakoval sa za radu a šiel rovno ku plesu, ukryť sa do konskej kotrby. Nebolo mu ani čakať. Svetská krása prišla kúpať sa a zložila si korunu do trávy. Lež iba čo trošička zmrvil sa v tej kotrbe,⁸ že ako von vylezne, už ona zbadala ho: motyku doniesť kázala a drvila, až melili sa koštiale na prach pod obuchom. Ale on vždy hlbšie medzi kosti zaliezal a nedal vyduriť sa von.

„Ach, obluda, nebudem pľuhačiť sa s tebou! Veď už viem, že si tu; korunu si vziať nedám,“ preriekla napokon Svetská krása a motyku odhodila.

Len čo obrátila sa chrbtom k nemu, že ako do vody vkročí, už on vyskočil, korunu uchytil — a zaberal ten, že by ho ani na tátošoch nebol dohonil. Ona zase v letku za ním, a keď ho už dohánala, nuž volala:

„Obzriže sa, obzri, môj pane, aké pekné hrdlo mám!“ Ale ho darmo vábila, darmo potom aj modlikala sa⁹ mu. On prsto ku diere, potriasol žinkou a mesiačik vytiahol ho von. Musela ona za ním a jej dievčatá za ňou, lebo bez tej koruny nemohla byť tam na tom druhom svete. On ale dobre varoval si už teraz korunu a Svetská krása ostala pri ňom¹⁰.

⁷zbáčiť — zazrieť

⁸kotrba je kostrba, t.j. kostlivá už len čiastka hlavy, košťba, kostiba, kostrba hlavy

⁹prosila sa mu

¹⁰Podľa trenčianskeho variantu nájde hrdina tejto povesti na cestách svojich desiatich spiacich a pritom nad hlavami holé meče držiacych hrdinov - stane im za vodcu a vydobyje v druhom zámku pre dvoch z nich dve panny za ženy, a to od bosorky, ktorej pri hre v kocky obe ruky utne. Tuná vyslobodí aj ľudí mnohých, pri hospodárskych prácach zakliatych, ktorí hneď svoje práce ďalej konajú. On sám len po tej tretej panne zatúži, o ktorej v tých novinách dočítal sa. Ďalej dáme rozprávať samému Jankovi Sabovovi kvôli vidiekohovoru ozorovskému, aspoň ako on to sám napísal v Zábavníkoch našich r. 1842:

Janko sadou si na sello (sedlo), keré, keď bičkom pošibau, hneď ho ta zaneslo, de si pomysleu. I hneď bou u jednej chalupy pri Sklenom zámku, kerú „Slnkom“ volali. Vejde núter a tam vidí starú babu. Hneď hej dobrý deň zavinšuje a opýta sa hej, či nevie o Sklenom zámku a jakoby doňho dostať sa mohou. Ona mu povedala, že je zámok blízko, ale doňho len tak môže prísť, jestli dostane šaty z tej bosorky, čo v ňom býva. „A jako?“ spýta sa hej. „Ona každý pátok chodí kúpať sa do blízkeho jazera. Ty chod', vezmi hej šaty a utekaj! Ale sa nikdy neobzri, lebo potom ťa zakľaje.“

Sotva dočkau pátku, hneď bou u jezera a už ju videu ve vode sa šplechtať a žblunkať jako rybu. On sa teda potichu prikradou ku kríku, de mala šaty položené, zau ich sobou a utekau. Bosorka ho hneď uvidela a tak ho dlho a žalostivo prosila, aby jej ty šaty nezau a ju v takej hanbe nenechau, až sa veru zastaviu. Hop, a už ani hnúť ďalej! Ona chytro pribehla, dala mu zauch a hneď premeniu sa na jeleňa s veľikú zlatú hviezdu na čele. Šaty si stará bosorka zala a bolo po šeckom.

V tom druhom zámku desáti rytíri prám boli pri hostine, keď naráz obrusy, čo im bol zanechal, začervenali sa jako krv. Hneď ich teda pustili po povetrí a išli, kde ich obrusy viedli. Prišli teda do toho Slnka a vešli núter. Jako tam tú starú babu uzreli, hneď sa pýtali, či nevidela takého a takého mládenca.

„Áno,“ povedala im babička, „bou on aj u mňa, ale smutná s ním novina, tá bosorka zo Sklenného zámku zakliala ho na jeleňa.“

„A či mu môžeme pomôcť?“

„Prečo nije,“ povedala babka. „Jestli máte toľko zlata, žeby ste z neho toľkú guľu uliáli, koľkú on má na čele a strelili do neho.“

Oni hneď pobrali svoje zlato, uliáli z neho guľu a vyšli s nabitou puškou ta na pasienok de pásou sa Janko s mnohými páni, kerí ako on dobýjali sa ko Sklennému zámku. Aj hneď ho poznali po zlatej hviezde na čele a strelili do neho. Keď mu guľa pres hlavu preletela, jakby zo zeme niekto vyskočíu, tak zatočíu sa náš Janko z jeleňa. Hneď prišiou ku kamarátom a srdečne im zaďakovau za jejích službu. Oni ho velice potom prosili, aby sa len navrátiu. On ale na žiádon spôsob neprivoliu na to. Keď teda ništ s ním nemohli, zasa vrátili sa domov.

Janko ale čakau na pátok, a jako priblíži sa tento deň, vyšiou striežiť starú bosorku.

Zasa ju tam videu, prikradou sa k jej šatám, uchyteu ich a utiekou. Ona ho zas veľice a s plačom prosila, až on zastáu a pohnúť sa nemohou. Ona prišla, dala mu zauch a spravíc ho na medveďa, poslala ho medzi ostatnie stádo.

Obrusy sa zasej začervenali a verní kamaráti nenechali svojho dobrodinca v nešťastí zahynúť, ale dali sa hneď na cestu. Prišli ko slnku a zasej sa opýtali tej baby, čo sa s Jankom robí. Ona jím šeko vypovedala a že ho zasej tak oslobodí jako predtým, ale že už posledný ráz. Keď ho bosorka ešte ráz zakľaje, už potom mu není spomoženo.

Zatým hneď poberali sa k jeho rodičom a mesiačik s nimi.

Na noc prišli do akéhosi hostinca. On i ona šli do izby, mesiačik uložil sa pod prah, dievčatá premenili sa na holubice a vyleteli na vrch dachu¹¹ nocovať. Všetko ticho. Iba tie holubice na tom dachu počnú raz medzi sebou hrkútať a rozkladajú:

„Nášho pánov otec má úradníka a ten úradník má dievku a tú dievku chcel dať za nášho pána. Nášho pánov pán otec dal koč zlatom pozlátiť a úradník otrovou obliať; ak náš pán doňho sadne i s paňou ho otroví. A kto tieto slová vyriekne, nech kamenným stĺpom ostane!“

Mesiačik všetko vypočúval, ale nepovedal nikomu nič.

Na druhú noc prišli do druhého hostinca. Pán s paňou šli do izby, mesiačik uložil sa pod prah a holubice vyleteli na dach. O polnoci zase medzi sebou hrkútať začali:

„Nášho pánov pán otec má úradníka a ten úradník má dievku a tú dievku chcel za nášho pána dať. A on chová šarkana a ten šarkan nášho pána aj s paňou zožerie, keď si na noc do postele ľahnú. A kto tieto slová vyrečie, nech kamenným stĺpom ostane!“

Mesiačik všetko vypočúval, ale nepovedal nikomu nič.

Keď už k domovnému zámku prichodili, leteli proti nim koče, ktoré im v ústrety poslal kráľovičov otec. Prvý koč bol jasný, samým zlatom obitý. Mladý zať i s mladou nevestou chcel si sadnúť do tohto prvého koča. Ale mesiačik skoro dobehol k nemu a povedal mu:

„Braček, poslušni! Nesadaj do toho zlatého koča, ale sadni i s mladou nevestou do samého pokonného¹²!“

„Neviem,“ vraví kráľovič, „prečo by som nemal sadnúť si, ako mladý zať, do samého prvého, a to čo mi sám otec poslal? No ale, že si mi ty vždy dobre radil a verne pomáhal, nuž ťa už len poslušnem.“

I sadol si do ostatného randavého koča aj so Zemskou krásou.¹³

Títo nabili pušku a oslobodili svojho kamaráta. Zasej ho prosili, aby sa už vrátil späť, ale on žiadnym koncom na to pristáť nechceu.

„Dobre teda, ale aby sa ti voľač zas neprihodilo, aj my tu s tobou zostaneme.“

Na to pristau Janko. Pátok už prišiu. Janko sa vystrojiu k jezeru a rytíri pokradomky za ním. Len keď hej už zau šaty, vyskočili títo. So šípami a trním ho po chrbáte švocali, taže ani niš počúť ani sa ozreť nemohou, až sa šťastlivo do Slnka dostau. Keď už boli nútri, tu bosorka pred oblokom začne žalostivo prosiť, aby sa zľutovali nad ňou, aby jej dali šaty, aby nemosela bez hanby nahá sem a tam behať. Keď sa hej už striasť nemohli, nuž tá babka u Slnka vyhodila hej von oknom jednu starú sukňu, aby sa pakuvala. Pakuvala sa tá v tej sukni preč.

Janko vedeu, že už môže na Sklenný zámok a bou od radosti bez seba. Rozlúčiou sa od svých kamarátov a od starenky a vybrau sa na zámok. Ale ani ko dverom neprikročiou, keď stúpila do izby jedna krásna panna. A kto to bou? Bola to sama tá krásna princezka zo Sklenného zámku. Nebola to jej mater, čo sa v jezeru kúpavala a Janka tak prenasledovala. Ale to bola sama tá krásna panna, čo sa Mahulienka volala. Jako teda vošla núter, tu bolo velikej radosti, obejmali a laskali sa jeden s druhým.

Tolko doslovne z variantu, v ktorom ďalej tiež tak, že Mahulienka ešte raz dostane svoje šaty, keď Janko zabudne si uschovať kľúče od skrine. Mahulienka uletí. Janko vyhľadá ju ešte raz v Sklenom zámku. Matka Mahulienkina ukladá mu teraz práce, tak ako v povesti Radúz a Ľudmila čítame. Matka, pravá to bosorka, chcela by aj zo sveta zniesť Janka, ak by práce nevykonával. Ale Mahulienka pomôže mu „kroz čertov“. Bo už mu je zo srdca oddaná. Aj ujde s Jankom k jeho matke a zoberú sa. Prípadom ešte z tohto variantu, že pri tých prácach, hoci „tí čerti“ vyvedú cez noc na svetlo vínový ker, hrozna predsa na ňom utvoriť nemôžu. Bo, vraj, víno používa sa pri svätých veciach a oni sú len čerti. Tu ale sama Mahulienka zopne ruky k nebu a ráno na úsvite sám Boh zhodí z neba veľiký strapec hrozna na tú vinicu.

¹¹dach — strecha

¹²pokonný — ostatný

¹³Naschvál podržali sme dosiaľ pomenovanie „Svetská kráska“ a tu prvý raz menujeme ju „Zemskou krásou“, bo sám hlavný podávateľ Sam. Reuss v rukopise svojom tak urobil. Spočiatku menuje ju „Svetskou krásou“ a ku koncu už „Zemskou krásou“.

Zlatý koč priletel prázdny do zámku. Všetci naľakali sa, i ľudia, čo boli zhŕkli sa na diváky, a rodičia ešte väčšmi, že kráľovský syn aj s mladou dakde skazu vzali. Zámok, domy, kostoly i veže čiernym súknom zastierať kázali a plaču bolo dosť.

Raz ti vidia, že ešte dáky koč ide — starý a randavý. Ale v ňom sedel mladý kráľ a Zemská krása s ním. Priam čierne súkna pozberali a ľudia od radosti ujúkali, ťuťúkali, len tak ozývalo sa po meste. Každé to už teraz na jedinú Zemskú krásu hľadelo, dobre si oči nevyhľadelo. Kráľ dával hostinu za hostinou; všetko jedlo, pilo, skákalo, ihralo od velikej, neslýchanej radosti.

Len sám mesiačik ani nejedol, ani nepil; vedel on, čo to ešte má byť. Išiel si on paloš brúsiť, podčím druhí harovali¹⁴. Večer, keď už mladých uložili v komore, prikradol sa potichu mesiačik a stal si ku samým dverám na vartu.

O polnoci dvíha sa šarkan spod prahu, že tých mladých zožerie. Ale mesiačik namieri paloš a dotiaľ rúbali, ťali, sekal, dokiaľ všetky hlavy zrutnému šarkanovi od drieku nepoodtínal. Zo šarkana cedila sa krv cez prah do pitvora a z pitvora pozatekal krvou celý dvor.

Vtom dobehne na tú krv úradník, čo toho šarkana choval, a porobí krik, že tak a tak, mesiačik s palošom v ruke hnal sa už na mladého a na mladú, aby ich pobil. Hneď bolo všetko na nohách a na mesiačika bolo aj zle-nedobre. Mladý kráľ radšej by sa bol vari pod zemou videl, ako čo takéto žaloby na svojho bračeka-mesiačika počúvať musel. Sprvu ani nepodbal na reči. Ale keď ten úradník žalovať neprestával a všetci iba to honili, že je veru mesiačik neverný, že to len strach a hrôza s holým mečom hnať na kráľa, nuž tu naposledok vypovedal naňho smrť.

Keď ho už na smrť viedli, zastavil sa mesiačik na ceste a prosil mladého kráľa, aby ho ešte raz vypočúval:

„Už či tak, či tak, zomrieť mi je jedno,“ hovoril mesiačik. „Pod', nech vyspovedám sa ti. Či ty vieš, keď sme v tom prvom hostinci nocovali? Všetci ste spali, len ja som nespál a dobre som vypočúval, ako tie holubice tam na dachu hrkúťali: ‚Nášho pánov pán otec má úradníka a ten úradník má dievku a tú dievku chcel dať za nášho pána. Nášho pánov pán otec dal koč zlatom pozlatiť a úradník otrovou poliat'; ak náš pán doňho sadne, i s paňou ho otraví.‘ A tak už vieš, prečo nedal som ti sadnúť do zlatého koča. Ale či vieš zase, keď sme v tom druhom hostinci nocovali? Všetci ste spali, len ja som pod prahom počúval, keď holubice na dachu hrkúťali: ‚Nášho pánov pán otec má úradníka a ten úradník má dievku a tú dievku chcel dať za nášho pána. A ten úradník chová šarkana a ten šarkan nášho pána aj s paňou zožerie, keď si na noc do posteľky ľahnú.‘ A tak už vieš, čo som robil s palošom v ruke pri vašej komore: toho šarkana som zabil. Ale tie holubice ešte i takto povedali: ‚A kto tieto slová vyrečie, nech kamenným stĺpom ostane!‘“

Ako mesiačik tieto slová doriekol, priam kamenným stĺpom ostal.

Všetko zdúpnelo od ľaku a mladý kráľ iba hodil sa na ten stĺp a narietal, narietal si nad priateľom, ktorý takto po tých cestách a ešte ani doma nemal spania ani v noci, len aby jemu bol na vernej pomoci. A ako dnes, otobôž každé ráno polieval ho slzami, aby mu ožil. Ale mesiačik len neožíval a neožíval.

Po drahnom čase mala Zemská krása prísť do pôľohu. Pred samým pôrodom prisnilo sa

¹⁴harovať — hýriť, veseliť sa

otcovi, aby tomu dieťaťu, hneď, ako narodí sa, malý prst podrezal a tou krvou aby kamenný stĺp pomazal. Ako to urobil, hneď kliatba prestala, a mesiačik, desať ráz krajší, ožil a s priateľmi svojimi žil ešte potom dlho, dlho — veľmi dlho.

Statočný valach

Podal Št. Marko Daxner z Malohontu.

V jednej sedliackej izbičke za bielym lipovým stolom sedelo raz dakoľko dobrých susedov, zhovárajúcich sa medzi sebou o veciach gazdovských.

Jeden sťažoval sa, že má mrcha kone:

„Ani neviem,“ povedá, „ká zlá nevoľa stala sa im, či ich sluha dakde prehnal, či sú ochvátené, či ká im je skaza?! Ale čože robiť — človek nemôže vždycky sluhovi za pätami chodiť, ako mu zaobchodí so statkom.“

„Eh, ba moje volky sú ta!“ povedal druhý. „Môj Ďuro je naoko dosť ťarbavý, ale ku statku je dobrý, a moje volky poprávajú sa od polroka tak, akoby kládol na ne.“

„A už, susedia moji,“ povie domáci gazda, „viete, že ja nerád veľa hovorievam, ale čo poviem, to stojí. Keď je reč o čeladi, nuž ja vám len toľko poviem, že nad môjho valacha nieto v celom svete statočnejšieho, čo by tak verne slúžil a v ničom gazdu neoklamal. A — veď vám je to radosť len pozrieť na tie ovce, čo ten pasie, a nikdy ešte nič pri nich neschyblo.“

„Pekné sú, pekné, tie vaše barance,“ povie sused, „lebo na to už každý len prisvedčí, že ten váš valach rozumie sa do svojho. Ale oklamať, neoklamať, to sem-tam. Keby tak na to prišlo, verte mi, že je aj váš valach len taká stonoha ako ktorýkoľvek druhý.“

„Ale môj Janko?“

„Veru, váš Janko — je taká stonoha ako ktorýkoľvek druhý.“

„A už to zas nie!“ povie gazda.

„A už to veru hej!¹ A keď sa vám vidí, že len z pestva hovorím, čo stojí stávka — no!“

„Pre mňa trebárs sto zlatých!“

„Dobre, stojí tých sto zlatých,“ povie sused, podávajúc gazdovi ruku. „Ak mi váš valach nepredá najkrajšieho baranca a nepovie vám, že mu ho alebo vlk chytil, alebo čo také — ja vám dám tých sto zlatých!“

Ostatní susedia potvrdili stávku, že „nebude statočný človek, kto nedá.“

Na tretí deň, ešte len brieždiť sa počalo, už milý sused bol ďaleko za dolami, za horami. Stúpал hore chodníkom na salaš.

„Hej, sto zlatých — pekný groš pre sedliaka!“ podskočil si; ba dobre, že z kože nevyskočil od radosti, lebo ich držal už ako v hrsti. „Čože? Dám mu pekné slovo a tvrdý toliar — ten sa mu tiež pekne v očiach zablýští!“

¹áno

Už popredku videl, ako mu valach vysadí baranca. A medzi takýmto premýšľaním tak ľahko minul sa mu čas, že ani nevedel, kde sa vzal, len keď už psi zhaučali naňho pri samej kolibe.

„Pánboh daj šťastia, Janko! Akože sa máš?“

„Pánboh daj, pánboh daj! Ta — ďakujem pekne — vitajte!“

Z reči do reči pustili sa do rozprávky — ako obyčajne na salaši. Rozprávali si bohvie o čom, len o baranovi nie. Lebo statočnosť valachova ukazovala sa z každého slova, čo len preriekol. A táto statočnosť hneď spočiatku akoby bola sama zavrátila milého kupca nastol'ko, že si tento nijak netrúfal len tak nič po nič pustiť sa do veci. Už sa aj bál, že bohďaj ak nepríde o tých sto zlatých. A v tom strachu aj pozabúdaval všetko, čo si bol popredku cestou premyslel. Ani nevedel, čo má ďalej povedať a jak to navliecť.

Azda že by bol pri poctivosti ešte aj odišiel, ale ho to len omínalo a tie nešťastné barance zbl'áčali v košiar. Nebodaj obadali svoj čas, keď ich valach vypúšťať zvykol. Aj že už bola rosa obschla, ťašiel tento vyhnať si ovečky na zelenú pašu.

„Alebo teraz, alebo nikdy!“ posmelil sa sused a začal hneď k veci.

„Ej, čiže to pekné barance! Koľkože ich máš?“

„Malo by ich byť päťdesiat a sto; ale veru som ich ja už dávno nečítal.“

„Ej, tam ten s tým zvoncom, čiže je pekný! Či by si mi ho nemohol prepustiť?“

„Ej, čože by vám ho nie? Ba veru vám ho prepustím, aj krajšieho vám vyberiem; len skorej musím gazdovi povedať.“

„Eh, čože tam po gazdovi! Azda gazda o všetkom musí vedieť? — Janko!“ tľapol mu sused na plece a pozrel mu do očí, „Janko! — Ja — — a ty!“

„Ja — a vy? Hm!“ zahľadel sa milý Janko do neba, akoby za bieleho dňa chcel hviezdy čítať, lebo nechápal, čo to má znamenať.

„Ved' ti ja to azda darmo nežiadam,“ hovorí sused, podávajúc mu tvrdý toliar, „no na, na-na, len si vezmi! Čože máš cifrovať sa, lepšie zide sa to tebe ako tvojmu gazdovi — a len mi daj toho baranca — ešte sa ti môžem dobre odslúžiť; — ved' to azda nie celý svet, čo len jeden baranec — daj ti mi bože!“

A tak ďalej prehováral, cifroval, ako vedel najlepšie.

Dobrá valach už mu aj päť ráz chcel dať toho baranca na toľké unúvanie, ale bohvie čo mu to nedopustilo; dosť i chcel a predsa nemohol. Aj napokon mu ho len nedal a nedal; takže pán sused musel s prázdnu kapsou naspäť do domu.

Príde domov, tu ani kyslé mlieko! Zamosúrený, namrzený, nemal nikde posedenia, nikde spočinku; jest' sa mu nechcelo, spať nemohol; ľúto mu bolo, že valacha pokúšal, ale mrzelo ho aj, že nevykonával, čo chcel.

„Bohďaj ťa, aby ťa, ved' si toto len neslýchal; to mi čert musel pošepnúť tú celú stávk!“

Domáci ľutovali svojho dobrého gazdu, lebo ho radi mali; ale najväčšmi ho ľutovala jeho krásna jedinká Hanka, lebo ho aj najradšej videla.

„Ale tatko, pekne vás prosím, povedzteže mi, povedzte, čo sa vám to stalo? Veď ste ráno taký veselý vyšli z domu a teraz ste taký ako obarený!“

A dotiaľ ho unúvala, dotiaľ chodila za ním, kým jej všetko nevyrozprával, čo prihodilo sa mu.

„Už by,“ povedá, „neľutoval tých sto zlatých, čert tam po nich, len by som mohol dáť dostať toho baranca; veď by som hľadel potom aj valacha odškodovať.“

*

Zelené hory, krásny háj! Pod ním v hlbkej doline počuť hrkotanie bystrého potôčka; nad ním počuť zvonce pasúcich sa po zelenej pažiti barancov. Pekné sú to barance, poslušné ako dobré deti, lebo ich aj dobrý šuhaj pasie, — spravodlivý, čo nikdy v ničom svojho gazdu neoklamal.

„Hoj, nieže tam, barance moje, krajom húšťavy, nie! Tam ešte rosa neobschla; sem sa na čistinu, sem, — budem vám gajdovať, aby ste sa mi lepšie pásli!“

Zahučali gajdy a valach preberá na nich dierky. Ale hoci² on jak krásne preberá, predsa ešte sto rázy krajšími hlasmi ozývala sa k nemu blízka húšťava.

„Ej, ba či by moje gajdy tak pekne vedeli gajdovať?“ pomyslí si šuhaj a pristúpi k húšťave. A hľa, na kraji húšťavy vidí susedovie Hanku, ako spievajúc zbiera okolo kríkov zrelé jahody. Prestali gajdy a Janko, akoby sa nič nebolo stalo, zohol sa, aby odtrhol pred nohami peknú jahôdku, potom druhú, tretiu, a čo ja viem, koľko — všetko to najkrajšie jahody. Len keď už ich mal hodné pierko, osmelil sa a podal ich dievčaťu. Usmialo sa dievča na pekné jahody, zaradoval sa šuhaj nad úsmevom dievčaťa. Pierko³ a úsmech oboznámili dve duše tak, že potom popri jednodruhom kráčajúc, zbierali krajom húšťavy jahody.

Až keď už plný bol košík jahôd a plné bolo srdce šuhajovo krásou dievčaťa, sadli si švaja ku pokojne pasúcemu sa stádu pod tónu konáriského buka. Zahrávalo sa tu dievča s bielym barancom a zabával sa šuhaj s krásnym dievčaťom; bozkávalo dievča krásneho baranca a dal bozkávať sa baranec. Ale keď šuhaj chcel bozkať pekné dievčatko, uhlo ono hlávkou.

„Daj mi,“ povedá, „daj mi skorej tohoto baranca!“

„Ach, veru by ti ho dal, duša moja! Dal nielen jedného, ale aj viac pekných barancov, keby tak boli moje, ako sú nie. Ale čože by mi potom povedal gazda?“

„Veď o tom gazda nemusí vedieť; a ty mu ľahko povieš, že ti skapalo.“

„Nuž veď je tak. — Ale hop, to by nebolo dobre, veď by to bolo cigánstvo! — Ach, ta choď len, ta! Radšej ťa nebozkám, akoby potom pre teba mal cigániť.“

Nezahrávala sa viacej Hanka s tichým barancom a nezabával sa Janík s krásnym dievčaťom. Ona odchádzala smutná domov a smutný dlho za ňou pozeral šuhaj.

²choci, hoďas

³kytka

„Prídi,“ tak volá, „prídi zajtra! Azda namyslíme sa inak, alebo ty, alebo ja.“

Sotva znovu vyšlé slnce obsušilo studenú rosu, vyhnal valach stádo na pašu, aby páslo sa ponad húšťavou a on aby čakal na krásnu Hanku. I prišla ona zase, a obšmietajúc sa okolo šuhaja, hladkala a objímala jeho biele barance. — Ale keď ju on chcel objat', vyšmykla sa mu ako ryba.

„Daj mi,“ povedá, „daj mi skorej tohoto baranca; veď ty ľahko povieš gazdovi, že ti skapalo.“

Myslel neborák valach, myslel, čo má urobiť, nebolo mu ani tak, ani tak.

„Uverí mi môj dobrý gazda, uverí; čože by mi neuveril? Ale, keď to zas len nemôže byť dák po pravde. — Eh, ta choď ta! Radšej ťa nebozkám, ako by som mal pre teba gazdu oklamať!“

Prestalo dievča hladkať baranca a smutné poberalo sa preč. Ale ešte smutnejší za ňou pozeral valach. Ľúto mu bolo aj dievčať'a aj baranca, už ju aj naspäť chcel volať, že jej ho dá; ale to nešťastné cigánstvo⁴ zavše ho odradilo od toho.

„Prídi,“ tak volá za ňou, „prídi na ráno, ak inak nebude, možno že ti ho len dám, toho baranca.“

Na tretí deň ráno zdalo sa nášmu valachovi, akoby i to slnce bolo popreobliekalo sa do krajších bleskov, akoby tie jeho barance boli krajšie, poslušnejšie; obliekol si teda aj on čistú košeľu, pristrojil sa ako do kostola a tak vyhnal svoje stádo na zelenú pašu ku hrubému buku.

Hľadali si barance mäkkú trávičku. Onedlho došlo i dievča a hľadalo krajom húšťavy zrelé jahody a to vedno i s dobrým valachom. Až keď už plný bol košík jahodami a plné bolo srdce šuhajovo láskou k dievčať'u, zasadli si pod starý konárstý buk. Hladká tu dievča biele barance a hladká šuhaj líce dievčať'a; bozkáva ono tiché barance, ale keď ju chce šuhaj bozkať, uhne skoro hlávku.

„Sľúbil si mi,“ povedá, „sľúbil si mi toho baranca.“

„Ach,“ zavzdychlo sa dobrému Jankovi, „sľúbil som ti ho, sľúbil; nuž poručeno Pánu Bohu, keď inak nie, už si ho len vezmi!“

A hľa, dievča stalo sa tiché ako jahniatko a neodchýlilo viacej hlávku od dobrého šuhaja.

Dobre lebo nebárs. Prišla tu po kuse noc a chladný vetrík ochladil horúcu krv valacha. Neborák valach! Včera, pokým bavil sa pri boku krásneho dievčať'a, trápila ho láska; a dnes, len čo prebudil sa, hneď začala ho obracať stará poctivosť, volajúc k nemu neprestajne:

„Valach, valach, kde ti baranec?!“

Ako čo by už na tretí deň nič nebol jedol, tak smutno vypúšť'al z košiara krdel'. Či by to naozaj tak bolo s tým baranom? — Prečíta krdel',⁵ ale čo chybí, to chybí: nemohol nikdy dočítať do tých sto a päťdesiat! Čím ďalej, tým väčšmi kaboní sa.⁶ Pozerá hneď na barance, hneď do doliny k hrubému buku; ale tu nemáš ani baranca ani dievčať'a.

⁴lhárstvo, lož

⁵stádo oviec

⁶zachmúri sa, zarmúti sa

„Eh!“ zahrozí proti húšťave päšťou, „keby si mi teraz prišla, veru by ti nedal toho baranca, čoby si sto ráz krajšia bola! Ale čože? Na Mitra⁷ budú počty — a baranca nieto! Akože povieš gazdovi?“

Podoprie sa na valašku a myslí, myslí za hodnú chvíľku; tu i tu poškrabe sa za ušima, tu i tu zakyvká hlavou, ale dák nič nemohol vymyslieť. Zrazu vyskočí naradovaný:

„No,“ povedá, „už viem, takto: Opýta sa ma gazda: ‚Valach, kde ti je baranec?‘ Ja mu poviem: ‚Hja, gazdo, kdeže baranec! Keď som pásol na úslní stádo, zabľúdil baranec do húšťavy a tam ho čert vzal!‘ — Ale veď mi ho čert nevzal, veď som jej ho sám dal. No, z toho je nič, nepoviem tak; to by bolo cigánstvo!“

Ako prvej, zas len zamyslí sa neborák valach; čo pobehne zaháňať barance, to postane a na valašku podoprený myslí — myslí: „Poviem, že mi ho vlk schytil. Hm, — to by bolo, veď vlk neraz uchytil baranca; ale čože, veď mi zas len vlk neschytil. No, aj to by bolo cigánstvo, ani tak nepoviem. Ale mu len predsa dačo musím povedať. — Gazda sa ma spýta: ‚Valach, kde ti je baranec?‘ — Ja ‚nuž‘ kývnem plecom. ‚Či ti ho ukradli?‘ ‚Nie!‘ ‚Či ti ho vlk schytil?‘ ‚Nie!‘ ‚Či si ho sám predal?‘ ‚Nie!‘ ‚Nuž, kdeže ti je v pekle?‘ No, akože teraz poviem? Eh, poviem, že som ho dal peknému dievčaťu, aby sa mi dalo bozkať. — No, na moju pravdu, hľa, to bude; to je aspoň nie cigánstvo. Tak poviem, nechže mi gazda stiahne zaň, veď ja preto ešte budem chlap!“

*

Príde tu Demitra⁸, gazdovia sa schádzajú, aby odobrali počty⁹ a baču a valachov vzali na otázku. Ale náš statočný valach veru povedal pravdu a milý sused musel tých sto zlatých zložiť.

„Hej, kmotre!“ ozvali sa druhí susedia, „to bol drahý baranec!“

⁷Mitra (Demetra), 26. októbra

⁸Demitra (Demetra), 26. októbra

⁹počty — účtovanie

O ednom chudobnom mlinarevi

Počul v Drienčanoch a i podáva ich krajomluvou P. Dobšinský.

Edon mlinar mau telo¹ dečí, ako na riášici džiärok². Kýn ednomu chleba krájäü, zákyv³ vylašnelo sä mu druhô. O tobôž už i trečô pýtalo:

„Apo, chleba mi; choc len z toho zákalistyho mi!“

Bitang⁴ mlinar radšé by búv videu sä pod zemieu, ako v také biäde.

Zväü⁵ pobíjášku⁶ a nestaviu sä chiba pri bráne pekla a tan klopau, šô len tak hušälo.

„Šô tu klopeš?“ vybiehou šärt⁷ na neho.

„Chocen⁸ ván kostiev staväč!“

„Nestaväj, radšé či dán z mech⁹ peňäzí.“

Šärt mu dal plný plnušíšský mech peňäzí; ale van¹⁰ len klopau. Vybíehou naňho druhý šärt:

„Šô tu choceš?“

„Chocen ván kostiev staväč!“

„Nestaväj, dán či z mech peňäzí.“

Zväü si opä¹¹ z mech peňäzí; ale zas len klopau a desky zbíjäu do vedna. Vybíehou trečí šärt:

„Šô tu choceš?“

„Chocen ván kostiev staväč!“

„No, nestaväj, dán či z mech peňäzí.“

„A ve koj dáš, veznen si už a tajden.“

Zväü si aj trečí mech peňäzí a pobrau šitko na placiä. Skoro dohoneu prázdnyho furmana; vyložiu tomu šitko na vôz; vysädou aj sán — a už akoby doma peňäze šítäü.

Ale trpov ešče len bulo!

¹toľko

²riečici dierok

³zakiaľ

⁴chudák, biednik, tuláč

⁵vzal

⁶kresačku, topor

⁷čert

⁸chcem

⁹za vrece

¹⁰on

¹¹opäť

Šärtove v pekle poškräbali sä za ušima, ež jin takú hrúzu peňází odvliäkou a edon šärt hybaj za nin,¹² priäm ho dobiehou:

„Stoj, mlinare, ni sú tvojo peňäze!“

„A šijo že by buli.“¹³

„A vara toho, chto si jich vybehá.“

„A akhe¹⁴ sä budemo?“

„Tuž ve či vřavín:¹⁵ na ubehávašky. Chto drier áv tan ku tomu vrchu dobehnemo, tot¹⁶ si zaberiem šitky¹⁷ mechy.“

„Starý son na úbehy,“ povie mlinar; „ale áv tan pod kríkon spí môm mladší brat, s tyn sä ubehuj!“

A tan pod kríkon spau zajäc.

„Stávaj, brašok, budemo sa ubehávač!“ zvolau šärt.

A tu zajäc vyskošeu. Kýn si šärt pretreu oši, zákyv tot búu za vrchon.

„Toho naozaj ani šärt neubehá!“ poviedau krivý, koj sä vräteu ku druhyn do pekla.

Bežäu za mlinaren druhý šärt:

„Stoj, mlinare, ni sú tvojo peňäze!“

„A šijo že?“

„A vara¹⁸ toho, chto si jich vyhrá za pasy.“

„Jä son biädny, vyhladovený; nechoce sä mi trpov za pasy chytač. Ale áv tan môm starý báčo¹⁹ dopasený, dotylý, — pasuj sä s tyn!“

A tan pod kladou starý medvedž, s naježenou srstieu a s nadurenou hrivieu,²⁰ vyplázovau jäzyk.

„Stávajte, starý apo, pôjdemo za pasy!“ vřaví šärt.

A medvedž v tiä šäsy²¹ šäpí²² šarta po hlave, uchyčí zes poly²³ a otrepe o zen,²⁴ šô sä len tak sprpleu.

¹²za ním

¹³čieže by boli

¹⁴akže, akože

¹⁵nuž veď ti vřavím

¹⁶ten

¹⁷všetky

¹⁸a veru

¹⁹bát'

²⁰hrivoou

²¹časy

²²čapí, čapne

²³cez pás, za pás

²⁴zem

Vráteu sä šärt s odranou kožieu do pekla.

„Ši si vyhrau?“ opytujú sä ho.

„Vyhrau oblezenú tvár; chojte si vy, ši viac dohráte!“

Posporeu sä²⁵ za mlinarem trečí šärt:

„Stoj, mlinare, ni sú tvojo peňäze; ale toho, chto si jich dohrá.“

„Tuž naš?“

„Tuž na hvízdašky!“

A šärt hnedž zahvízdnuv, dobre mlinar z nôh nespád.

Trpov zašäla sä mlinarevi käška parič. Tu vara už nevedeu ani kotro? kä? šô? ak?²⁶ Len tak, akoby ništ nebulo, zapošau²⁷ zbíjáč obrúšku z kolesa.

„Naš či tá obrúška?“ poviä šärt.

„Nadbä mi je,²⁸ bratku.“

„Tuž ale kýho Paroma choceš s nieu?“²⁹

„Nadbä mi drier touto zeleznou obrušieu tebe hlavu zaobrušič, aby sä či neroztreskla, koj zahvízdnen!“

Nešäkau³⁰ šärt; ujšou!

O tobôž pusteü sä za mlinaren tot najväš³¹ tot krivý z pekla zo samho dna zo sytna. A leban³² ho už ani nedohoneu; bo buli už pri dedžine, pri zahradách. Ale ho predci zastaveu, ež, vräví, pôjdu napokon na premetávašky; ež chto viac z tých svín, šô sä tan pásli, do zahrady premece, toho budú peňäze.

Mlinar ledvic³³ vedeu si sporady³⁴ s ednou chudou svinieu a šärt v okamihu premetau šitky veľkiä a tušniä svíne do zahrady.

„No, chto smo viac?“ poviä šärt.

„Jä neviäm kelo³⁵ si ty premetau,“ vräví mlinar; „ale jä son si každé chvaščik³⁶ zakrútnuv. Šítajmo, kotro aká?“³⁷

²⁵poponáh'al sa

²⁶ktoré, kadial', čo, jak

²⁷započal

²⁸na dbe, treba mi je

²⁹s ňou

³⁰nečakal

³¹ten najväčší

³²temer

³³sotvie, sotva

³⁴porady, pomoci

³⁵kol'ko

³⁶chvostík

³⁷čítajme, ktorá aká

A tan každá mala chvaščik zakrútnutý, chiba tá edná ni, šô ju býv mlinar prešmareu,³⁸ lebo tá bula vychudlá, ako trlo. Ale šärt zmýlič sä dau a peňáže ostali mlinarevi.

Trpou si doma deči opatreu. Biäda jim sama pobrala sä z domu het;³⁹ nikdaj viac o nej nechyrovali!

A mau tot mlinar aj džiävku,⁴⁰ takú už na vydaj. Koj mala peňáže, dostala aj pítašiev. Len šô prvýho odpravili, už priš' druhý. Otobôž aj trečí. Vyberala si. Otec ju vd'äšne ta dau za muž a spraveu jej svadžbu hrdú. Koj už, ako pri svadžbe, sädali smo na kone, až pôjdemo pre mladú, vysied son si í jä na adnú kobuli. Tu či mojä kobulä zadnyma nohami virgla⁴¹ — a mňä až hin sen ku ván zašmarila. Tak son tu! Ale tan istenky⁴² aj bezo mňä zaobišli sä, pre mladú šli, a nebodaj, aj pekne krásne dosvadžbeli sä.⁴³

³⁸prehodit', šmarit'=hodit'

³⁹preč

⁴⁰dievku, dcéru

⁴¹virgla

⁴²iste

⁴³Kdekoľvek vo flexii našej slovenčiny prichodia koncovky -am, -em, -im, -ym, -om, tieto podľa drienčanskej krajomluvy znejú nosovým zvukom ako -an, -en, -in, -yn, -on, napr. chudobnon t.j. chudobnom, kým, t.j. kým (dočím). Namiesto ť máme v nej všade č, ď = dž, č = š, napr. deči = deti, džiära = diera, šô, šo = čô, čo, l často prechodí do v, aj do e, datív -ovi znie pri mäkkých -evi (mlinarevi), inštrumentál -ou znie -eu, -ieu (zemieu, t.j. zemou), dvojzvučka ô znie akosi prostredným hlasom medzi uo a ua, napr. druhô = druhua, šô = šua. Genitív množného počtu -ov je tiež u mäkkých -iev. Dvojhláska iä znie asi ako v ruštine.. Podrečie toto voláme trpäckym, trpáčtinou, ľud. trpák, trpáci, pretože zvykli vravieť trpov, t.j. teraz (nyní, jetzt, nune). P.D.

Pravda

Podal Samo Ormis z Gemera a Drahotín Belohorský z Turca; podľa nich zostavil a rozpráva P. Dobšinský.

Žili si jedni traja bratia, žili pekne vovedne, kým im otec žil, čo ich krotil a meril. Ale keď im otec umrel a o deň ho pochovali, začal hneď starší: „Podelíme sa!“

A stredný, do toho hotový, len sa opýtal:

„Nuž akože sa podelíme?“

„Akože by sme sa? Po pravde! Mne tak ako tebe!“ doriekol mu najstarší.

Najmladšieho ani neopýtali sa, ako, čo; lebo o ňom naveky len to vraveli, že ten sečku nosí pod klobúkom. A keď už prišlo naozaj na deľbu, „mne tak ako tebe“, tu dvaja starší vybrali si, jeden napred domu izbu, druhý nazad domu komoru obývať a najmladšiemu oddelili starú stajňu.¹ A keď pri celej deľbe dostalo sa tomuto z každej veci iba, ako vravíme, „porisko zo sekery“, a keď sa na to sťažoval, ohriakli ho hneď oba:

„Čuš! Či nepočuješ, že ti pri každom trúbime do ucha: ‚Mne tak ako tebe!‘ — A to je pravda!“

A milá deľba ešte len šla, ako šla, kým každému z každého dolezlo sa čo to. Ale kravu zanechal im otec kremä jednu jedinú. Ako si tú podeliť, aby celá ostala? Dlhو húpali i tak i onak, i predať i nepredať ju; až tí starší múdrejší vyhúpali, že si oni vystavajú na dvore nové stajne vedľa tej starej, ktorú najmladšiemu oddelili, a do čej stajne potom krava vníde sama od seba, ten si ju zadrží.

O niekoľko dní už hrdé dve stajne stáli na dvore vedľa tej starej a tí dvaja vopred hrdili sa, že vyhrajú; bo, vraj ani krava nemá otruby v hlave a radšej už len vníde do novej staje ako do starej, ošarpanej. Nakládli ešte ovsa a sena do jasiel, aby hneď mala k čomu si zastať. Najmladší nemal ovsa, sena; zapichol len tak, aby dačo bolo, bukovú zelenú chvoju nado dvere. Keď krava išla večer z poľa, veselo zaručala na zelenú chvoju, strhla si ju do pysku a stala si na dávne svoje miesto v starej staji, trebárs pred prázdne jasle.

„Toto je nie po pravde!“ zavolali bratia. „Krava pomýlila sa; ale my to už urobíme po pravde.“

I tak hneď na druhý deň zabili kravu, sebe pobrali loj a mäso a najmladšiemu hodili odranú kožu.² Čo mal robiť? Akú mu pravdu nadelili, takú si vzal a vystrel kožu na slnce. Sila múch, komárov ôs a sršňov nasadala na páchnúcu kožu.

„No, teraz už len rezko a vrtko!“ pomyslel si najmladší; kožu zachlopil, pozašíval, vyhodil na plece, vzal palicu do ruky a hybaj takto do sveta s tou svojou pravdou.

Večierkom príde do jedného mlyna a prosí o nocľah. Ale mlynárka ani počuť, že takto a takto, ona sama, čelád sa jej rozbehala, keď gazdu doma nieto; a ten že pošiel voľakdesi až

¹chliev, konica
²irchu

za Hron po mlynské kamene; ona že sa bojí cudzích chlapov prenocovať.

„Oj, nieže tak, mlynárčička moja drahá, nie!“ prosí sa pocestný. „Vidíte, toto je tu celé moje bydllo, všetka moja pravda; ešte by ma aj o tú ozbíjali, ak by ma dakde v poli noc zastihla. Lenže ma len prichráňte aj s ňou! Ved’ už ja ako ja, trebárske do kútika zaleziem, len či moja pravda bude na bezpečnom.“

A s tým hodil milú pravdu pod posteľ, len tak zahučalo v nej. Mlynárka, či že preľakla sa huku, či už čo, dala sa mu naprosiť, ak na povaline do najzadnejšieho kúta zalezie a tam do rána ani nečuchne. Dobré i tak! Zaliezol na poval a tam čupel.

Len ti tu raz počuje veselú vravu a chichot pod sebou a voľač zasvieti sa mu. Pozrie dolu škárkou³ a tam vo svetlici mlynárka už za stolom aj s voliakymsi pánikom. Ujedajú si koláčov a pečienky, zapíjajú vínom, žartujú a chichocú sa až radosť.

„Aha!“ myslí si, „preto si tá vykúrila všetku čel’ad’ z domu a mňa na poval, že sa chlapov bojí!“

Vtom ale začuje búchať zvonku na dvere a krik:

„Ženo, otvor!“

A žena tam dnu s frajerom nevedia, kde trhnúť sa.

„Vari všetci čerti toho môjho starého teraz domov nesú,“ hovorí ona. „Len sa ta do komory, frajer môj milý zlatušský! Skry sa mi tam hneď pri dverách do toho suda s perím, tam ti bude aspoň mäkuško a vykútiť ťa tam nevykúti ten môj starý. Ved’ už potom bude ako bude — a ja všetko popracem.“

Milý zlatušský frajer skočil v tej komore naozaj do suda, ale v strachu a v súrke do kolomažného, a len keď z tohto horko ťažko vyliezol, vyhl’adal druhý a ukrátil sa do peria. Žena popratala koláče pod periny, pečienku a vínko za pec. Starý vonku mal nabúchať sa na dvere, kým mu žena prišla odomknúť:

„Ach,“ vraví, „lenže sa mi nehnevaj, mužíček môj drahý premilený! Bola som trochu zdriemla a preľakla som sa na to búchanie. Nuž veru som sa neopamätala priam a zaraz, čo sa to robí. Ale je už všetko dobre, keď si mi len tu!“

„Ej, tu som ti tu! Hnáty dodrgané, voz na planej ceste dolámaný, hlava plná bolesti, — a ešte jachám o dušu až hen z tretieho chotára domov. Zabudli sme si sekeru a nemohli sme si ani ponaprávať, čo sa nám na voze rozhubilo. Veru by ma ani na tri vozy nezobral, taký som nadurdený — a hladný; to si mala už vedieť!“

„Ach, nuž ved’ len čo ti tu dám? Ved’ vieš, že keď teba doma nieto, pre seba nič nevarievam; ani by mi nič bez teba nechutilo. Okrem trocha tej kyslej juchy⁴, čo si sa jej nachlípil, keď si mi odchodil, nemám ničového nič.“

„Nič nemáš?! A to čo máš za dudy⁵, čo spod tej postele trčia? Bolo ti mi treba aj na tie podšpotiť sa, nedosť doráňal som si nohy po ceste?!“

³škulinou

⁴jucha — polievka

⁵dudy — kožené vrecia

„Jaj, veďže sa mi len nehnevaj! Veď to nič! Voliaky pocestný si to tam zložil, že je to všetka jeho pravda.“

„A kde ten pocestný?“

„Kdesi na povale spí.“

„Zavolaj mi ho! Budem sa s ním trocha o tej pravde dovrávať, aspoň si vrtochy z hlavy vyženiem.“

Pocestný zavítal z povaliny:

„Pán Boh s nami a zlé preč, môj milý hospodárku!“

„Pán Boh uslyš spoločne! — Podťeže! Čože to za pravdu máte?“

„Pravdučičkú pravdu! Všetko povie, nič netají. Iba mi touto palicou na ňu pobúchať treba.“

„No, pobúchajteže, čo povie.“

Pocestný pobúchal palicou na tú kožu. Muchy duchy sa pobúrili a hučali, len tak dunčalo.

„Ká zlá nevoľa že to hučí v tej pravde?“ opytuje sa mlynár.

„Môj milý hospodský, veď to tie duchy proroky, čo spravodlivú pravdu vravia.“

„Nuž a čože vravia?“

„Hm, veru tým tie koláče voňajú, čo sú tu pod perinami schované.“

„Len aspoň netárajte! Ešte koláče — kde by sa tu vzali?“

Odkryjú periny a tu na výber: makovníky, lekvárniky, bryndzovníky, kúchne, kvaky⁶, perace⁷, pletence, mrváne. Hneď si zasadli za stôl a zajedli si do chuti. Pravda ešte hučala, trebárs len ticho.

„Len čo to ešte hučí v tej pravde?“ rečie mlynár.

Pocestný poklope, prikľakne, nadloží ucho a skočí s radosťou:

„Dobre sme, gazdíčko! Za pecou pečienka a víno!“

Idú, hľadajú a tam ešte temer celé prasa na pekáči, kašou obkladené a plná pinta⁸ tokajčiny. Hej, čiže sa oddali schuti aj do toho ako dobrí kamaráti, trebárs mlynárka hľadela do toho ako moriak s oveseným nosom a nadureným perím. Keď ale takto pri vínečku aj rozveselili sa trochu, povie mlynár:

„Nože, bratku kamarátku, či by tá pravda ešte voľáč nezaprorokovala?“

„Oj, čože by nie? Veď vám tá uhádne, o čom by sa vám ani nesnilo.“

⁶kvaky — podkovičky (koláče)

⁷perac — praclík

⁸pinta — dutá miera, dve holby

Pocestný poklopal, pravda zadunčala. Ale ten veru len hlavou pokrútil, keď ucho priložil.

„No, čože je? Veď je vari nie zle?“ opytuje sa mlynár.

„Ale je so všetkým nie ani dobre. Hádám to už nechajme tak!“

„A už to zase nie. Keď je pravda, von s pravdou!“

„Nuž keď už ináč byť nemôže, teda von s pravdou! Vo vašej komore čierny operený čert v sude!“

„Ej, aj to by bolo?“ krútil mlynár hlavou.

„A už to inak nemáte. Len berme kyje, čo mu chrbát namastíme, aby kocúrovi odnechcelo sa chodiť na cudziu slaninu!“

Keď posvietili do komory, vytiahli za pačesy zakolomaženého opereného čerta zo suda a mlátili, až mu kosti prašťali, kým len neprosil sa im:

„Joj, nebite už, nebite! Radšej vám dám sto zlatých!“

Keď vysádzal z vачku peniaze, samé dvadsiatniky ako srieň, pustili ho. A ten s namasteným chrbtom dobre vedel, kde mlynár dvere nechal, keď dom robil.

Spali potom ako v oleji. Iba keď ráno vzal pocestný dudy na plecيا, nevidelo sa to mlynárovi nič po nič tú pravdu opustiť.

„Pán bratko,“ vraví, „mne by nebodaj i ďalej bola tvrdá hodina v dome bez tej pravdy. Či by ste mi ju nepredali?“

„Vďačne, pán brat! Veď je to moje remeslo pravdu po svete roznášať, — i tak jej niet.“

„A za čože ju dáte?“

„A veď viete, čo sme pri nej zarobili.“

Hneď mu odčítal tých sto zlatých, čo čert za bitku zaplatil, a rozišli sa: ten v tú stranu za vozom, celkom ubezpečený, že má pravdu v dome na stráži, tento vytešený s turáčkmi domov.

Ale ešte nebolo žiadnych sto krokov od mlyna, keď tu mlynárka za ním volá:

„Postojteže, pán bratko, postojte — aspoň na jedno slovo!“

A už ti mu bola za chrbtom. Ale ho negalibila, len pekne okolo neho, že to veru nebude dobre v dome s tou pravdou; že načo by to muž hneď o každej pletke vedel; že len ako by ona mohla sprostíť sa tej pravdy a veď že by to nežiadala darmo.

„Keď vám,“ hovorí, „dal môj muž sto zlatých, ktoré ste si krem toho zaslúžili, dám vám ja dvesto, len aby tej pravdy nebolo!“

A nasilu mu strčila mešec s dvadsiatnikmi do kapsy. No, i on nespieral sa tak veľmi a povedal jej, aby rozrezala na tej koži dieročku, čo by sa do nej spratal tenký koniec lievika, a

mala už vriacu vodu naporúdzi, tou aby tie muchy, duchy, proroky oparila; ale pozorne, bo ak by vyleteli, na večné veky by tú pravdu po dome hučali.

„Keď je len to, veď ju ja zriadim tú milú pravdu!“ — a ponáhľala sa urobiť tak.

Šiel s batohom, prišiel s hotovým grošom najmladší brat a vystavil si nový novučičský dom aj s komorou. Len akoby to bolo za deň a za noc zo zeme vyrástlo! Aj kravu si kúpil z toho zárobku a tamtým prichodilo otcovské turáčky načať, keď chceli kravy mať. Závideli mu a len, že „kde on to všetko vypriadol?“

„Hja, kdeže páni zámky berú?“ odpovedal im. „To mi dohnala tá pravda, čo ste mi nadelili. A veď vy to ani neviete, ako tam za horou nájde sa hlúpy, čo kúpi. Za pletku, nie to ešte za pravdu, dobre zaplatia, len treba rozumu užiť.“

Títo neleniví, pobili svoje kravy; mäso pohádzali psom, že načo im bude, keď i tak zbohatnú; kože vystreli na slnce, a keď muchy duchy doleteli, pozašivali, vzali na plecيا a pod ho do toho mlyna:

„Či si nekúpíte pravdu?“

„Ej, veď si ho vy kúpíte odo mňa!“ zahrmel oklamáný mlynár a letel s drúkom na nich. A za mlynárom čo len ruky a nohy malo a kto čo kde pochytil, s tým do nich. Odhúdli im tú pravdu na chrboch; ešte aj psom zahuckali za nimi.

„No, veď sme my prešli pri tebe!“ oborili sa títo dodrvení a dohryzení na najmladšieho, keď domov doliezli.

„Nože no, či to dakto slýchal, takú škodu, taký posmech! Aj o kravy prísť, aj takto na kožu si utŕžiť!“

„Aj, veď ja z toho nemôžem,“ rečie najmladší, „keď ste vy hlúpejší od hlúpych, že ani hotový tovar predať neviete.“

„Nuž ale ty nám ešte nadávať budeš?“

Z reči do reči, tam by ho boli zabili, keby nebol pobral nohy na plecيا. Ale sa aj vyvršili; roztrepali všetko v dome na márne kúsky: obloky, sklenice, hrnce, misy, rajnice, čo len roztrepať sa dalo. Nenechali iba hromadu črepov z celého nábytku.

Ale najmladší nezarmútil sa tak veľmi ani nad tým, len si pomyslel: „Od blázna múdry skutok nečakaj.“ „A veď je vari nikdy nie tak zle, žeby z toho lepšie byť nemohlo.“ I tak pozadebnúval črepy do súdkov, naložil na voz, pripriahol koničky, čo si bol medzi tým časom zadovážil — a „čihy, bihy,“ zabral sa do sveta nové šťastie hľadať.

Išiel horami, kadiaľ tí najchýrenejší chlapci poza bučky chodievajú a na noc zatiahol rovno do hostinca v tých horách.

„Čo za tovar veziete, furmanko?“ opytuje sa hostinský.

„A ver sú to, môj drahý pán hostinský, kráľovské peniaze v tých troch súdkoch. Páni mi kázali len k vám na noc zatiahnuť, aby vedeli, kde hľadať, ak by sa mi voľač prihodilo. Dobre my to tak urobíme, ak tie súdky na noc do vašej pivnice založíme a tam zamkneme.“

Viete, že to potom aj páni voľač na to dajú, keď takto kráľovské manie⁹ prichránite.“

Hneď zložil súdky do pivnice; hostinský spustil závery na dverách a náš furman si už len koničky v staji opatril, prišiel do izby a urobil sa, akoby spal.

Ale nespál; šípil on, čo v takom hniezde bude robiť sa. O polnoci prišli dvanásť zurvalci, takí dobrí chlapi, čo znajú po horách každý chodník. Dovliekli za súdok peňazí a hneď na hostinského:

„Dobreže uschovaj i tieto k tým dvom súdkom plným, čo v pivnici tam za dvermi máme; na ráno podelíme sa so všetkým. A daj jesť a piť, bo nám už žalúdky na chrbát vyliezli a v gágoroch pípce narástli.“

Jedli, pili, harovali a nad ránom všetci pospali.

Tu náš furman vzbudí potíšku hostinského a povie mu:

„Dajteže mne vy von tie súdky! Viete, že s takým tovarom ani hodinku zmeškať nesmiem, aby ma vojsko hľadať neprišlo.“

„Jaj, človeče, akože ti ich dám? Ak by títo zbadali, že som sa len pohol, priam by nám boli za pätami. Veru to už nebude, iba keď títo odídu.“

„A mne zase treba byť za horou, prv ako títo prebudia sa. Ale urobte si, ako chcete, ak vám tak milšie, žeby ma vojsko kráľovské sem hľadať prišlo.“

„Teda vám radšej dám kľúče a zoberte si peniaze sami.“

Náš furman hostinského navlas poslúchol, pivnicu si otvoril, zbojnícke súdky s peniazmi vyvážal na voz a oje obrátil. Zaberal, že by ho ozaj ani na troch koňoch nedohonili.

Keď zbojníci povstávali a k deľbe sa mali, nenašli v súdkoch len črepy. Dost' sa ho nadoháňali, natriehli na tej ceste, kade mal ísť ďalej; všetko nadarmo. To im voliak ani na um nezišlo, že furman mohol aj oje obrátiť; tak im to hlavy pomútilo, že sa našiel majster nad majstrov.

A náš majster nezastal iba na vlastnom dvore a poslal hneď k starším bratom po mericu, že bude peniaze merať. Hneď tam boli obidvaja s mericou a hĹkaliže tí, keď tento meričku za meričkou nosil z voza, všetko doliare¹⁰ a dukáty, ako čoby ich dnes boli razili.

„Len kde si vypriadol zase toľké peniaze?“ vravia mu.

„A veď vám dávno hovorím, že človek len dotiaľ k dačomu nepríde, kým rozumom nepohne. Viete tam v horách ten hostinec? Tam hostinský zavzal sa na to, zo starého nové robiť; preto aj mne za tie črepy zaplatil dukátmi, že ešte žiadne nehodili sa mu tak do remesla ako moje.“

„Čo len to,“ pomysleli si bratia, „z nášho bydla vystanú ešte aj inakšie črepy!“

Potľkli, potreпали všetko v dome na hľby; črepy zadebnili, na vozy naložili a ak „hijo“ tak „hijo“ jeden pred druhým do toho hostinca.

⁹manie — imanie

¹⁰doliar — toliar

Tu zbojníkom číhajúcim nebolo viac treba, len súdky zazrieť, hneď ich obskočili:

„Ahá, vtáci, už ste v klietke!“

Zobrali im všetko i s vozmi aj so statkom, aj ich temer do naha vyzliekli a tak vyšibali do hory.

„Či vám to,“ povedá, „bolo treba bláznom, takto chytiť sa do pasce? A môžete radi byť, že vás živých prepúšťame!“

Ten najmladší iba usmial sa: „Mne tak ako tebe, to je po pravde!“ keď ich videl, ako vliekli sa domov, bosí, nahí, vyšibaní. Ale na druhý deň nebolo ani jemu tak celkom do smiechu, keď tí uzreční hneď na svitaní vrátili sa mu do domu, a čím opamätal sa, už ho poviažali, že ani hnúť údom nemohol.

„Už nám teraz neumkneš, ty stonoha kadejaká!“ hovorili mu. „Pripravil si nás o všetko; aj o zdravie a životy nám šlo a tak i tebe pôjde o život. Mne tak ako tebe! Či rozumieš? Len akú si smrť vyvolíš?“

Čože tu mal robiť? Už im len to povedal, aby si robili s ním, ako sami chcú, len aby krv nevylievali, keďže oni všetci traja jednu mater sali.

„Ako si si vyvolil, tak ti bude; krv tvoju ani nechceme, ale ťa hodíme do Hrona,“ povedal na to najstarší. A stredný dokladal:

„A zašijeme ho do vreca, aby nevidel, kade ta a kade naspäť, ak by ešte voliako aj poviazaný vyplával. Ačak to múdre bude?“

„Múdre, bratku, múdre,“ dovetil najstarší, „len vrece sem!“

I tak ti ho strčili do vreca a zanesli na samý kraj Hrona.

„Hop, bratku,“ povie stredný, „len aby sme nepomýlili sa už teraz! Akože ho tadnu hodíme, či dolu hlavou a či dolu nohami? Ako by to lepšie bolo?“

„A veru pravdu máš, ako by to lepšie bolo?“

„Podme poradiť sa múdrych ľudí, veď ho máme už vo vreci. Zatiaľ sa môže aspoň pomodliť.“

Hajda tí do dediny k múdrym ľuďom! A ten v tom vreci ak volá, tak volá:

„Nebudem kráľom, nebudem!“

Prišiel tatam bača pasúci s krdľom oviec.

„Čo to voláš v tom vreci, čo?“

„Nebudem kráľom, nebudem!“

„Ešte čo, že kráľom? Ktože ťa chce za kráľa?“

„Jaj, Bože! Nuž ktože? Umrel im tu na zámku kráľ a druhého nemajú; nuž ti mňa chcú

postaviť za kráľa, že som ja najmúdrejší. A že som sa im spieral, chcu ma hodiť do vody. A just za to: Nebudem kráľom, nebudem!“

„Čo je len to,“ rečie bača, „veď ja budem. I tak už zunovalo sa mi deň po deň iba to jedno, za ovcami chodiť. Čarujme sa!“

Čara bola hneď hotová. Bača vliezol do vreca a tento ho pozašival, aby ho naozaj tam našli. Potom ale prehodil si novú bačovu širicu cez plece, vzal posekanec¹¹ a fujaru, ovce zavrátil za vrštek, kde našiel brod a prehnal hneď krdel' na druhú stranu rieky. Bratia sa vrátili ako na hotové a tu počujú krik z vreca:

„Už budem kráľom, už budem!“

„Počujže ho, ešte kráľom chce byť nad nami; no aj to by bola pravda!“ vraví najstarší.

„Taká jemu pravda: dolu hlavou do Hrona, keď sa ešte i na to chce dávať, na čo nenarástol,“ povedal stredný.

Pochytili vrece za oba konce a hodili baču dolu hlavou do Hrona. Ale si ešte nedôverovali a hľadeli dlho za hodeným, či voliako nevypláva von. No ten istotne tam s rybami a žabami skamarátil sa na dlhší čas, ako čo by oni boli mohli von dočkať.

Zrazu ale počujú títo voliake cenganie a bľachanie z druhého brehu rieky. Zodvihnú oči a tu ti ich opravdivý brat tam! Len čo si bol dohnal krdel' oviec nad vodu a popásal ich a preberal na fujare až milo.

„Hľaďže ti ho, hľaď, veď je ten už tam!“

„A veru je tam! Brat, či si ty, či nie ty?“

„A veru som ja, tak ako ma tu vidíte!“

„A kde si vzal ten krdel' a tú širicu i fujaru?“

„Dar, bračekovci, dar! Kýchlo sa mi na lačné, keď ste sa mi ani najesť nedali a dnes je pondelok. Ba načo sa to aj opytujete? Či ste nikdy neslýchali, aký svet pod vodou? Tam sú vám krásne zelené lúky, háje, polia. A také, hľa, krdle pasú sa po nich. Tento krdel' mi sám bača ponúkol, aby mi bolo na osoh, čo blázni vystrájajú na moju škodu.“

A milí blázni zahľadeli sa ešte raz do vody, že či by to ozaj pravda bola, čo to tam pod vodou! A tam naozaj na širokej pláni zrkadlilo sa stádo a zelená lúka z druhého brehu a všetko sa im tak zdalo, ako čoby to pod vodou bolo. Nič nečakali, kým by poradili sa, ako budú skákať, len hybaj dolu hlavou pod vodu. Tam tí pasú ovce až podnes na Abrahámovej lúke!

Múdry ale zahnal si krdel' oviec domov a potom oženil sa, keď už mal na čom. A ešte aj svojim detným deťom vravieval:

„Blázni ako blázni — sebe jamu kopú!“ a „Lakomý o všetko príde!“

¹¹posekanec — hrčavá palica, kyjak

Popeluša

Hovorom nitrianskym podľa podania Andreja Cabana, farára niekedy v Komjaticiach.

Za starodávnych časov býval jeden veľmi a veľmi bohatý kráľ. Vládol krajinami, oplýval pokladmi, ale nade všetko bohatstvom miloval svoju krásnu manželku, s ktorou bol splodil tri veľmi utešené devčence. Devčence princky ze dňa na deň rástli, vždy krajšie a krajšie vyhládali a tá najmladšia jak v múdrosti, tak aj v kráse prenesmírnej prevyšovala svoje sestry. Medzitým prihodilo sa, že jich matka zemrela, po ktorej nastal veľmi veľký smútek. Ale netrvalo to dlho a kráľ vzal si druhú manželku; trebárs céry odhovárali ho, že mu ženeň zapotrebi není a že asnád neskorší aj nesčastlivý bude.

Tak sa aj stalo. Táto druhá kráľovná bola neustupná, hnevlivá, každým pohrdala a zapletla kráľa do vojny, v ktorej aj o svoje kráľovstvom prišiel. Rád bol, keď ešte smiloval sa nad nim jeden kníža a poslal ho do veľkých prenesmírnych hôr, ktorým ani konca ani kraja nebolo, za jágra; že tu aspoň nebude mosieť hambiť sa za predešlú nádheru. Tu si on svoju vôľu plnil, po tých nesmírnych horách poľuval, neskoro z hôr sa navracal a koľkorázy na tretí áno aj na štvrtý deň domov chodil.

To bolo len pre jeho céry zle. Moseli byť s tým spokojné, čo jim zlostná macocha predkladala, ktoré mnohokrát nemilosrdne aj vybila. A ponač jim tú jich krásu veľmi závidela, umínala si, že ani nespočine dotáď, dokád jich od seba neodžene. Keď jedenraz prišiel manžel domov, žalovala mu, že to ona pri dome vác nevytrpí, aby jeho hrdé a hlavaté céry tu len prechodili sa a nerobili nič; že aby si jich podel, kde chce.

„Kdeže si jich podejem,“ poví on, „keď tu nikde nikoho není, len prám ty hory bez konca bez kraja?“

„Však prám to je dobre,“ poví macocha; „móžeš jich tak daleko zaviesť, odkád sa vác nevráť.“

Otec to urobiť nechcel; ale keď mu žena porad len o tom húdla že keď on né, ona pastorkyne od seba odžene, tedy umínal sa ty céry do hôr zaviesť a tam jich opustiť. Naradovaná macocha chválila jeho predsevzatí a hovorila, že šak to jeho céram ešte k sčast'ú poslúžiť móže.

Ale najmladšia céra vypočúvala to všetko od slova do slova a bežala to svojim sestrám oznámiť, ktoré radili sa hned spolem, že jakoby mohli potom domov trafiť, keď jich otec voľakde veľmi d'aleko zavede. Na ktoré najmladšia sestra prehovorila:

„Moje milé sestry! Já myslím, že bude nejlepší prostredek tento: máme mnoho klbek nití, vezmeme si voľakteré každá, a keď sa jednej mine, nadváže druhá, — a budeme to po ceste spúšťať.“

Otec celú noc premýšľal, jakoby to mohlo lepší byť; ale, neborák, nič premysleť nemohol. Preto ráno prehovoril veselú tvárú:

„No, moje milé deti, aby ste aj vy tyto hory videli a doma vždycky svojej materi na pohoršení neboli, umínal sem si dnes vás sebu vzáť. Preto naberte si pokrmu; lebo netrúfám, žeby sme dnes na noc doma boli.“

S tým preč sa obrátil a slzel.

Céry už vedeli, kde otec cílí, preto nedali na sebe ništ znat'; nabrali si pokrmu a odebrali sa s otcom, vezmúce též každá sebú predmenovaných niekoľko klubek cveren. Macocha rada, že už asnád zbaví sa svojich pastorkýň, len tak naoko sa ukázala, aby jedna na druhú merkuvali v tých veľkých horách. Ony ale velice si ju nevšímali ani jej rečí; ale jak odejšli, púščili za sebú ty cverny. Otec vždycky sám popredku jim cestu ukazujúce, vodil jich krížom krážom sem i tam po tých horách a nezbadal, že čo jeho céry robá. Ale keď si myslel, že není možná, aby domov trafili, zasadol si s nima, celý unavený od chodeňá, pod jeden veľký dub. Keď si tu zajedli, hovorila najstaršia:

„Mój drahý otče, velmi sme od chódze zmorené; my si troška pospíme a vy na nás pomerkujte!“

Ale ništ vám nedala na seba znat' ani ona ani ty druhé, len uložili sa. Otec merkoval, dokád nepozaspávali; ale keď videl, že sú tvrdým snom obklíčené, len jich prežehnal a potichu, celý zarmutený, preč odejšol.

Milé jágerkyne si odľúkli a potom hned' videli, v čom je vec, keď volali, kričali na otca a ništ sa jim neohlásilo. A milé céry aló! pod' naspák! A skrúcali milé cverny zas na kľbká, natolko, že pomaličky až domov sa navrátili. Tu macocha, keď jich videla, skoro zamdlela od veľkého jedu, — bolo to srdce! — ale nedala na sebe ništ znat'. I céry, jakoby o ničom nevedeli, dopytuvali sa na otca, že sa ho tam nemoli dovolať a že kde sa mohel stratiť. Macocha na to hovorila, že asnád za voľákym divokom pustil sa, a že šak on vrátí sa, keď jich tam nenájde. Který naozaj až na tretí deň navrátil sa; počudoval sa, že i céry už doma a tešil sa tomu, ale len tak, aby to macocha nezbadala.

Táto ale celú noc dohovárala sa s ním za to, a nedala mu pokoja, až jich o krátky čas zas na tú istú prechádzku vyvédol, ale už o mnoho dál. Které ale zas tým istým fortíлом o pár dní domov prišli. Macocha ale zbadala už teraz, čo je vo veci, a všetky klubká jim odebrala a dobre poskovávala.

S otcom vedľa ešte väčšú pótku; který po nekterém čase zas napomenul céry, aby znovek vybrali sa na cestu. Teprv ony premýšľali, jakým spôsobom by spátky print' mohli. Mysleli zrna nabrat' a rozsýpať, že po tom zrne prindú domov; ale zas pomysleli, že jim ho ftáctvo vyzbára z cesty a pri tom aj ho toľko nebolo, čo by jim na tak dalekú cestu trvať mohlo. Konečne najmladšia sestra dala radu, že majú mnoho popola, toho aby každá nabrala, čo môže najvác, že to ani ftáctvo ani zver nezožere.

Na druhý deň vybrali sa a milé céry sypali popol za svojím nanajvýš zarmúteným otcom, kadekoľvek jich vodil. Až veľmi daleko, predaleko, čo si sám neborák netrúfal, že jak živo domov trafí, zasadol si unuvaný pod veľmi veľký a hustý strom. Tam si s nima zajedol, — aj zaspal vo veľkém zármutku. Zesnívalo sa mu, že sčastlivý bude skrze svoju najmladšiu céru, ktorú aj miluval veľmi, len aby mal úfaní a strpení. S tým prebudil sa. Vidíce, že jeho milé deti ešte veľmi tvrdým snom sú obklíčené, prežehnal jich a s tisícerym spátky sa obrátením, celý slzami zalátý, preč odejšol.

Vtom strhol sa neslýchaný veter, který porozsýpaný popol po horách rozvláčil. Od hluku tohoto vetru pozobúdzali sa milé devčence a jako zarmútili sa, keď videli, že ani najmenšieho znameňá není, kade prišli! Chodili, behali, plakali, kričali! Ale ništ; jedine čo sa jim hora naspátek ohlasovala!

Keď tak behali, ne žeby boli išli k domu, ale čím ďalej, tým vikši¹ zamotávali sa do tmavých hór. Tu začali horekovať a ty dve najmladšie hrešili, áno aj bili, že jim popol poradila. Prečo aj ináč hu nevolali, len „ty prekľatá Popeluša!“ A to meno jej aj zostalo.

*

Keď sa už tak tíkli po tých horách, zrázu príbehne k nim ohavný, ohromný, vysoký a strašný muž, — a mal len jedno oko. Ten veľkým hrmotom na ne zúkol, až celá hora ukrutno zhučala. A zväzal jich a nemilosrdne za sebu vlékol také zväzané. Ty dve staršie skoro pomreli od veľkého strachu a plaču; ale najmladšia, tak ako tá ovečka ani najmenší hlas zo svojích úst nevypustila.

Nezadlho dovedol jich ten muž do veľkého zámku, ktorý ony jakživ krajší nevideli. Ale zhodil jich nemilosrdne na zem na hromadu a skríkol naraďovaný:

„Ženo, už vác jak sto rokov minulo, čo som žiadnej človečiny nejedol; ale včul si za to dobre pochutím a o mnoho zdravší a silnejší budem. Preto ništ nemeškaj, lebo já som veľmi unuvaný a ospanlivý; ale ty mi tyto dve vatše upečeš a túto mladšú, menšú budeme si krmiť potom na pečenku. Či to bude veru pečenka, ženo!“

„Bude veru, muž mój; lebo sme veru ešte dávno takých mladých a súcich na pečeňu nemali! Preto já idem kúriť pec. A ty si, muž mój drahý, ľahni, keď si sa tak unuval.“

Tu veľmi stará, ohavnej podoby baba išla ven, ledvá že sa knísala. A jednooký bosorák, — obidva veľikí bosoráci boli! — ľahnul si a tvrdo zaspal.

Nebožátka deti, div že nepomreli od strachu, keď videli, čo sa robí a počuli všeco, čo bosorák hovoril; lebo i hlas taký strašný mal, jako keďby bol hrom tlkol.

Stará neskoro navrátila sa, ale donesla za dobré náručí dreva. Devčence prosili túto starú potvorsku babu, aby sa nad nima zmilovala; ktorá na miesto odpovedi vyškľabila na ne své ohavné zuby, všecka naraďovaná, že dobrú večeru mať bude, — a potom zapálila pec. Zabola ale kutáč železný v peci, ktorý, keď sa drevo chytilo, rozpálil a rozžeravil sa veľmi. Stará na to zas odejšla ven a meškala tam dlúho, nemyslíce ništ, že čo zaťál stať sa môže.

Medzitým najmladšia Popeluša prehrýzla na svojích rukách štrangu a keď seba oslobodila, v najvatšej friškosti porozvazovala ruky aj svojim sestrám. Tyto chceli utekať. Ale Popeluša vzala si ešte vatšu smelosť a hovorí:

„Daremné naše utíkaní, starý nás dohoní. Ale vezmime henten zezezný rozžeravený kutáč a poďme, zabime toho nešlechtníka.“

Které hned' aj na to privolili, v najvatšej tichosti k tomu bosorákovi prikročili, jak prám na zezezne ohromnej posteli rozvalený ležal; — a ten istý rozpálený kutáč do toho jednogo oka mu vrazili a nim ven a konec koncom cezskrze hlavu prepálili, a on mrtvý dolu z poste skotil sa. Keď stará ohava babšťa prišla, s tú sa už snadno poradili: veľmi rýchlo a silno všecky tri ju schvatli, — a myk s ňú do pece! Zhorela!

Včul zhodili ze seba všecek strach a prezírali zámek, kde ani živej duše vác; len izba nad izbu krásnejša, všelijakyma dobrým a drahým vecám naplnená! Lebo ten bosorák, čo

¹vekši, väčšmi, väčšmej

najkrajšieho a najlepšieho byť mohlo, to všetko kráľom a veľkým mocnárom sveta tohoto bral a sem do svojho paláca donášal. Čo len srdco a duša požiadať mohla, to tu bolo! Milé sestry, jak boli lačné, najedli sa a unúvané políhali si do postelí a líbežno pokojne pozaspávali.

Na druhý deň mali ešte len príležitosť prezreť mohovitost' toho zámku. Ba za dlhý čas inšie nerobili, len čo prezírali izby a nábytky, ktoré, čo len vo svete potrebné sú, tam všetky nachádzali sa. Dost' prenačudovať a naprediviť nemohli sa; lebo videli, že to neni možná, aby u voľakterých kráľov väčšie mohovitosti byť mohli.

Čokoľvek najdrahšieho a najpeknejšieho bolo od šat aj od iných náradí, to poznášali staršie dve sestry do svojích vyvolených izieb. Ale milej Popeluši nechceli nič dať. Len také všelijaké staré gróty² a staré haraburdí; ktorá i všetky domáce roboty robiť a jídla strojiť mosela; ktorú mnohokrát sestry aj vybili a vysmievali, natoľko, že naša milá Popeluša bola naozaj popelušú.

Jeden raz trafilo sa, že ty dve staršie prechádzali sa po zahrade a z jedného kraja zahrady videli, jak sú ty veže nad tým zámkom vysoké. Hovorí tá mladšia k staršej:

„Sestra moja, ešte sme na vrchu na tom zámku neboli, podme, zdáľižby odďal' nebolo vidieť voľáko mesto alebo aspoň cestu ven z týchto hór.“

Čo najstaršia privolila. A hned šli na horu a prezírali všetky končiny z toho zámku.

Jak tak hľadá, zhľádlí, že na konci tej zahrady je veľmi veľká brána, od ktorej vede ďal' široká cesta. Inšieho ale nič nebolo vidieť. Preto zejšli dolu a uradili sa, že sa vyberú po tej ceste opáčiť, kde vede. Pekne sa i vyštrngali, šat i peňazí nabrali a len to povedali Popeluši, aby na všetko pozor dala, — a odejšli.

Keď prišli k bráne, ktorá len znútra zamknutá bola, tú otvorili a ve meno Boží pustili sa po tej širokej ceste. Išli, išli, až videli zďaleka veľké mesto, ktorému sa veľmi zaraďovali. A pod'! až prišli na ulice veľmi slavného mesta. Mešťani vybíhali na diváky a dívali — dívali sa na jejích krásu i na drahý odev.

Prám tu dal kráľ po ulicách oznamovať, že sa chce ženiť; ale ponevác ešte žiadnú takú nevidel, ktorá by jemu v kráse vyrovnala sa, aby všetky panny ustanovili sa do jeho palácu, kde kratochvíle ve dne v noci trvajú. Naše dve sestry, jak to počuli, pomysleli si, že však i ony sú prám z kráľovského rodu a šli rovno ku kráľovskému palácu, kde od muziky až tak srdce tahané bolo.

Keď dnu vejšli, prám mladý kráľ na svojom nádherném trúne sedel; ktoré, keď videl, veľmi láskave privítal a sa jím uklonil a predné miesto jim vykázal. Kde div na div, tyto dve prevyšovali krásu a odevem všetky jiné okoličné panny. Ale predcaj mladý kráľ ze svého trúnu dolu nezešel. Tu hned inší páni s nima tancovali, úprimne sa zhovárali a známost' si urobili; len že nikdo neosmelil sa predcaj opýtať, že odkal' sú a ktorého kráľa.

Mysleli si, že sú v raji a zabávali sa tu za celý mesác, až jim prišlo na myseľ, že aj domov načín nazreť. Keď sa odebírali, moseli prisľúbiť, že aj na druhý ráz prindú; čo ony vďačne prisľúbili. Až keď svoj zámek videli, pripomenuli si, že čo asi Popeluša od toľkého času doma robí, ktorá hned od počátku, vidúc se byť samú, bola veľmi veselá a zlostné sestry jej ani na rozum neprišli.

²gráty, hroty

Tyto navrátili sa teraz všetky také vylaskané, vymladnuté, vytancované! Ale úbohú Popelušu vyhrešili, áno aj vybili, že čo robila od toľkého času, keď to tam v tom kúte aj hen tam to ešte našli v neporádku. Která len na to mala výhovoru, že jich ustavične po zahrade hľadala, volala; že skoro všetko okolí pobehala a že jich nemohla nikde nájsť. Sestry sa na to voľačo uspokojili, pár dní sa doma pobavili, a potom ešte nádhernejšie sa vystrojili. Popeluši len to povedali, že ale o mesiac zase domov prindú, aby dala na všetko pozor a zámek ze smetá očistila. S tým preč, tak jako srny, odleteli.

Popeluša veselo si zaspievala a kde len jakú smet' videla, zametala a čistila. Vynšla až do najhornejších traktov, a tam v jednom hambite zazre veľkú hromadu smetá, na kerém sa počuovala; ale pomaly kládila a vynášala ho ven do jednej prázdnej a velikej jamy. Bola už veľmi unavená od noseňá. Zrázu najde pod smetím veľmi pekné tri zlaté kľúčiky. Celá nadivená, že odkiaľ môžu ty kľúčiky byť, keď od všetkých izieb jej sestry kľúče majú, dala sa do hľadaňá. Dlho probúvala všetky dvere, ale ništ. Až konečne na samom vrchnom trakte najšla jedny kunštovné dvere, ktoré sa len jako maľované byť zdáli. A to div, dvere sa otvorili prvým zlatým kľúčom a ona až zmeravila, keď videla ukrutnú silu šát ženských na zlatých háčikoch visieť, že ani dobre hľadeť nemohla od samého zlata a drahých kameňov skvejúcich sa. Hneď si pomyslela, že čo jej sestry majú, všetko ništ proti len jedným šatám a obleku tomuto.

Keď sa už dosť nadívala a naprečudovala, vzala druhý kľúčik, ktorý prám šikol sa do druhej izby. Tam zas neslýchane krásne mužské obleky, zbroje; všelijaké zlaté misy, taníre, nože a bohvi, jaké narádi. Věšla zatým aj do tretej izby. Tam tiež bolo všelijakých rozličných vecí dosť a nade všetko ukrutná sila peňazí, zlata a striebra.

Keď ona toto všetko videla, pomyslela si, že není možná jej v celém svete byť rovnej páru v takémto bohatstvi oplývajúcej a nachádzajúcej sa. Pomyslela i na jednookého bosoráka, ktorý bohzná od koľko časov na ňu gazduval. Pomyslela potom i na chudobného otca, aby mu čím skôr mohla pomozť a preto kľáčúci modlila sa, že ju milosrdný Boh obohatil, jej srdco tyma darmi tak veľmi potešil. Preto si to všetko pre seba zadržala a prisvojila si a umínala si, že sestrám o tom žiadnú najmenšú vedomosť nedá; a ledva očakávala i jejich príchod.

Už potom najvác bavila sa len v týchto svojich izbách a z vrchu zámku dívala sa po okolí. Ráz jako dívá sa, zazre tú bránu na konci zahrady i tú cestu — a vidí, že jej sestry po tej istej ceste domov idú. V najvatšej rýchlosti jako srna dolu zbehla a obed chystala. — Prám potom sestry na to prišli, a ponevác všetko v dobrom porádku najšli, mala od nich pokoj. Které jedine zas trocha si odpočinuli a zas do peknejších šát pooblékali sa a hovorili:

„Popeluša, dobre merkuj! My nepríndeme až o mesiac, dotedy aby ti všetko čisté bolo jak zlato.“

A nechceli jej ništ povedať, kde chodá, čo chodá, trebárs jich jak bola vypytuvala.

*

Medzitým, keď sestry odejšli, umyla, učesala sa aj milá Popeluša. A čo len ty najchatrnejšie šaty ze svojej izby oblékla, predcaj pol kráľovstva prevyšovali. Po predmenovanej ceste šťastlivo prišla aj ona do mesta, kde dozvedela sa o všetkom. Preto nemeškala, vejšla pekne-krásne až do kráľovského palácu. Tu prichádzajúcu privítal sám princ s nevysloviteľnú radosťou a hneď z trúnu svého zostúpil a pojal ju do tancu. Hneď všetci s veľkú radosťou popleskúvali a súdili, že to bude jejich kráľovná. Jej sestry neverili sa na ňu

nadívať a na jej drahém odeve prenačudovať sa nemohli, — a hovorili si, že odkiaľ by to tak slavná kráľovská princa bola? Žeby to ale jejich vlastná sestra bola, to sa jim ani nesnívalo.

Po tanci mladý kráľ posadil si Popelušu na trún a zhováral sa s ňú veľmi prívetive a ani oka z nej nespustil; lebo to si myslel, že najkrásnejšieho andela vidí. Tu potom ve velikej vážnosti bola u všetkých. — Keď ale ona zbadala, že jej sestry stroja sa domov, tak sa stratila jak živé striebro. Ani sa nezastavila až doma; kde všetko do svojho poriadku poskladala a sama oblékla sa do starých šmatov jako predtým.

Mladý kráľ, keď videl, že jeho najmilšia sa stratila, zármutil sa, že azda sa jej voľačo nezľúbilo. Ale pomyslel si, že však ešte všetko neni je straceno. Dal všetkú spoločnosť prosiť na druhý ráz, kde omnoho zas lepšie všetko pripraviť dá.

Sestry potom odebrali sa a všetky naraďované pristúpili do svojho príbytku, kde na Popeluši žiadnu chybu nemali. Len jej už potom rozprávali, že keby ona vedela, kde ony boli a čo videli! A s nevysloviteľnou radosťou chválili tam tú mladú prince v tom meste, a jak kráľ zaľúbil sa do nej. Popeluša v duchu veľmi sa radovala, ale nedala to na seba znáť; len jich prosila, aby už i jej voľáke peknejšie šaty dali, ne také luntky-kvanty; že ona na všetko merkuje; gazduje, opatruje. Tu potom sestry:

„Aha, môžeš byť rada, že tak chodíš. Keď bys tak pekná, krásna bola jako tá princa, áno; ale ty si neni ani smieť proti nej; dobre ti je to, len taká buď, jako si!“

A zas potom ešte peknejšie sa pooblékali a odejšli.

Popeluša tiež nemeškala; pooblékala sa ešte do nádhernejších šát a znala už, kde má ísť. Prišla čistá krásna jak to slnce a mladý kráľ hneď ju laskave privítal a s ňú sa zabával až milo. Len to jedno ho mútilo, že ani predtým ani teraz nepovedala, odkád by bola a ktorého kráľa.

Ale princ bol troška zmúdreľ a nařídil tajnú vartu, která na to stríhla, keď tá princa bude poberať sa domov. Keď potom sestry strojili sa preč, Popeluša ako prvé stratila sa, ani nikdo nevedel. Ale predcaj varta zbadala, že kade išla. Tu princ porád sadol na koňa a za ňú utekal, vycvalky.³ Na šťastí ona sa obzrela a ešte do väčšieho úteku sa pustila; vtom ale stratila jednu veľmi drahú črevicu z nohy; který on síce v najväčšej friškosti zdvihol, ale zaťal sa mu ona stratila. Prinútený bol ten s tú črevicú vrátiť sa späťky.

Za Popelušú prinšli i sestry domú a tu teprv začali vyprávať že jak tam bolo a že ešte jak bude, keď princ tú prince nedohonil, a dá ešte väčšie zábavy. Popeluša prosila, aby ju už potom sebú vzali, aspon podívať sa, aspon na obsluhu. Nechceli ani to. Najstaršia sestra predcaj odmakla a trebárs mladšia na to škamrala, ostalo pri tom, že aj Popeluši troška po vóli stane sa.

Čo ty dve nevedeli, prihotuvala Popeluša ty najkrajšie šaty do batoha pre seba i pre svojho milého a nesla všetko za nima. Sestry ešte aj tam v paláci kráľovskom odejšli do spoločnosti zabávať sa a Popelušu nahnali v jednej svetlici pri batohu sedieť.

Tam ale ništ nemohlo byť bez tej jednej, který očakávali. Ani mladý kráľ nedošel, že keď neni prám tej tam, který on občakáva. A tá ništ nepochodila a neprichodila. Mladý kráľ začal byť veľmi smutný a myslel si, že je už všetko stracené. Ešte k tomu i to, že ho dal otec k sebe zavolať a hovoril mu:

³ve cvalky

„Synu mój, čo sme dosavád' mali, to sme už všetko potrovi a ty dáváš ešte vždy lepšie radovánky robiť a ani nevíš, či tvoja vyvolená prinde lebo neprinde. Čo by som aj sám chcel, nemám z čoho vám na to troviť. A aby nebolo povedané, že už upadáš a platiť nevládzeš, mosíme dať tú črievicu odšacovať a z toho dáme pripraviť ešte jednu hostinu. A potom ktorej panne trafi sa na nohu tá papuča, buď' bohatej, alebo chudobnej, tá bude tvoja manželka a budeš s ňú žiť, jak budeš môzť.“

Syna na takú radu len slzy zaľáli; ale otec mu povedal, že veru už konečným koncom není čo inšieho urobiť.

Aby sa rada otcova vyplnila, dal prihotovať ešte tú jednu hostinu a prehovoril, kde veľká tichosť nastala:

„Moja milá a vzáctna spoločnosť! Ponevác moje predsavzatí sa rozkotalo a moja vyvolená sa ništ nehľási, ktorejkoľvek črievica táto šikne sa na nohu, buď' bude pekná buď' škaredá, aneb bohatá aneb chudobná, tá bude moja manželka.“

Každá si tu vzdychla a bola by ľúbila, aby sa jej tá papučka na nohu šikla. Ale medzi toľkyma paničkami — čo na zázrak! — ani jednej sa nešikla.

Mladý kráľ od zúfaňa vybehol ven i s črievicú a behal tak z kúta do kúta. Prám sa trafilo, že okolo tej izby bežal, kde Popeluša batoh vartovala. Tu Popeluša vybehla pozreť, že čo je to. Kterú keď mladý kráľ zazrel, prehovorí:

„Moja milá devka, či by sa ti táto črievica na nohu nešikla?“

„Jakoby sa mi nešikla, keď je moja! Len pod' núter; ja som tvoja najmilšia!“

A padla mu okolo hrdla. I on ju poznal a k srdcu pritisknul.

A ona už tak bola porichtovala, že v jednej svetlici vyvesila nádherný oblek pre neho a v druhej pre seba. Tu keď sa pooblíkali, všetko až osvicovalo sa na nich, natoľko, že ani nebolo možno na to hľadeť od veľkého blesku. Tak predstúpili pred jeho otca, ktorý jim požehnaní udelil a naraďovaný svojmu synovi kráľovství popustil. Tak predstúpili i pred celú spoločnosť, kde potom mladý kráľ se svojú najmilšú na trún zasadnul a ju za kráľovnú vyhlásil. Kde potom mnoho víratov sa ozvalo, — až tak hrmelo!

Teprv ešte len všetko raduvalo, veselilo sa, jedlo, pilo, — že to bolo až na zázrak! Tu potom Popeluša — ináč rečená kráľovná — dala svoje sestry k sebe posadiť i s tyma knížatmi, ktorí si jích tu vyvolili za manželky. A opýtala sa jich:

„Sestry moje milé, čo sa vám zdá o mne? Vy by ste mňa mali dobre znať!“

Na ktoré slová ony omlkli. A po chvíli hovorá, že ony, aby odpustila, ju neznajú. Na ktoré slová ona prehovorí, líbežne sa usmejúc:

„Čili neznáte vašu sestru Popelušu? To som já, moje milé sestry!“

A s tým od veľkej radosti spolem plakali.

Tu si potom všetko pripomínali, i své predešlé nešťastí i šťastí a spomneli i na svého otca, ktorý búhví v jaké ešte bide trvá. Hneď umínla si Popeluša kráľovná, že ani svůj zámek ani

otca tak nahat' nemôžu; preto k svojmu najmilšému kráľovi sa obrátila, a prehovorí:

„Môj najmilejší, ešte my mosíme náš zámek do porádku uviesť; preto ty s týmito knížatmi tam prindite a odtamtád si nás jako nevesty domu odvezete.“

Mladému kráľovi to nebárs bolo po vóli, bo už ustavične chcel len na svoju najmilejšú hľadet'; ale keď očul, že to len veľmi nakrátko trvať bude, dal do nádherného hintova zaprahať, na ktorom milé sestry vezli sa do svojho zámku.

Medzi všelijakým rozmlúvaním pýtajú sa ony i svojeho vezť'a, ktorý jich vézol, odkád' by bol rodom? Který odpovedal, že z toho a z toho mesta. A to zázrak! Bol z toho mesta, kde dakedy jich otec kral'oval a čo vác, býval v ten čas u jich otca knížatom, a teraz i o tom vedel, kde jejich otec stanul za jágra a že je opustený, že jejich macocha už zemrela.

„To by nebolo tak zlé,“ rekla Popeluša, „že sa tá zlostnica pominula; len jak by sa náš otec k nám dostať mohol.“

Na které ten vezca prehovorí:

„Ništ není lahšého jako to; však je to len tu na druhej strane za horú. Ešče dnes večer môžem byť u neho, a na zajtrek vám ho privezem.“

Medzi takým radostným rozmlúvaním došli do zámku, kde svojeho vezť'a pouctili a hned s drahým oblekom a peňazmi k otcovi vypravili.

Prám jak vezca prišol večer k jejich otcovi, najšol ho veľmi zarmúteného, celek opusteného. Ale jaká tu radosť, keď sa poznali a otec vyrozumel všetko, čo sa stalo. Otec len to povedal:

„No, nepredarmo sa mi snívalo, že moja najmladšia céra má šťastlivého učiní!“

Večerali potom slávne dl'a jágerského stavu, — ale bolo pritom i jágerské dílo zabudnuté!

Popelušin otec kráľ, keď zas mal z čoho, najal si služebníctvo a tak i s vezť'om — ale to s knížatom — vezli sa k cérám do bohatého zámku. Pekne svítilo slunéčko, keď ráno tam došli. A div nad divy! Tam bol už i mladý kráľ, ktorý bez svojej najmilejšej nemohol byť ani za jeden den; ale sám od seba prišiel, hned jak bolo svitlo.

Tu boli potom všetky zármutky, útisky a prenasleduváňa zabudnuté. A hoduvání, veselí, strelba taká nasledovala, že to bolo počuť, tuším, až do Uherskej krajiny. Aspoň chýry o tom idú, že Popeluša, jako skrze svoj ostrovtipný a smelý rozum všetkých šťastlivých učinila, tak potom se svojim najmilejším i dlúho, dlúho kral'ovala!

Salaš na čertovici

Podáva Samo Chalupka z H. Lehoty vo Zvolene.

Pri redikaní, t.j. pri prenášaní sa a prechodení z jedného salaša na druhý, napríklad keď z bližších jarných salašov sťahujú sa ďalej na hole, kde cez leto pobudnú, aj inokedy, pri takomto teda redikaní nechže si bača nezabudne vatru z koliby von vyhádzať a strungy na košiari čečinou zaklást', lebo ak to zamešká, tedy na takom mieste zlý duch — bodaj sa prepadol! — moc svoju provodí.

Raz redikali sa valasi a zabudli vatru vyhasiť a z koliby vymetať a strungy čečinou zaklást'. Tú noc zabľúdl jeden pocestný v tých horách a bol rád, keď po dlhom sem i tam sa táraní na túto kolibu nahodil¹ a v nej ohník našiel. Ohrial sa pri ohníčku a ľahol si na lavičku a zaspal.

Okolo polnoci len ho prebudí zvonenie zvoncov, bľacanie oviec a húkanie valachov. Valasi zohnali ovce na strungy a vstúpili do koliby.

„A kto to tu?“ zavolať jeden z mladších.

„A čo teba do neho?“ okríkol ho bača. „To dáky pocestný ustal, nech si odpočinie. Keď odvaríme, potom ho zobudíme a nachováme.“ Pocestný dobre tušil, že na nečisté miesto zabľúdl, a zimný pot stal mu na čelo. Neosmelil sa len jedným polokom kuknúť, čo robí sa to okolo neho. Valasi, chlapi ako buci, zaťali valašky do zrubov, zhodili z pleca cedidlá, nabili a zapiekli si pípky, umyli ruky a odišli na strungy dojsť.

Teraz dostal pocestný trochu ducha, zodvihol hlavu a ako sa zadivil? V kolibe, ktorú bol prázdnu našiel, stálo všetko, čo len na salaši treba. Tam popod strechu tiahol sa čistý podišiar²; nad ním naložené na kolkoch krásne vyrezávané čerpáky. Nad ohňom na kumháre visel kotál a len tak jasal sa od vaty. Všetko, čo bolo v kolibe, bolo čisté, krásne, lenže akýsi zádušný sírový tuch zavieval. Zavoňal pocestný, aká to tu čeliadka peleší sa; pomodlil sa, prežehnal sa, vzal do ruky modlitebnú knižku a uložil sa znovu.

Sotva sa uložil, tu už počuje navracovať sa svojich hospodárov. Dvaja z nich pritrepali veličiznú geletu mlieka a bača sadol si a kľagal. Keď zakľagal, odcedil a vyňal hrudu syra za polmece³ velikú; potom dali mlieko na kotál a varili urdu.

S úzkosťou čakal pocestný, čo z toho bude. Keď odvarili a ochladili, nalial bača za čerpák a odkrojil syra ako ovčí pysk a niesol pocestnému.

„No, vstaňže, vstaň, už je večera hotová; čo máme, dáme; zajedz si, zapi si s nami!“

„Zaplat' vám Pán Boh tisícnásobne!“ poďakoval sa pocestný. „Ustal som, blúdl som, teraz mi nejde chuť do jedla; najlepši mi pokoj boží.“

„Pokoj boží?“ zaškľabil sa bača na pocestného. „Ba veru je dobrý aj kus syra a čerpák žinčice! Len sa ty napi a zajedz si: potom môžeš spať, trebárs do súdneho dňa.“

¹natrafil

²podišiar — polica

³polmeca — pol merice

„Ďakujem vám pekne!“ odpovedal zase pocestný. „Odložte vy mne to len na ráno. Potom mi lepšie padne.“

„Dobre padne vtedy, keď jesto, a zle, keď niet!“ zarehotal sa bača hrozným rehotom a celá čeliadka za ním, takže sa zdalo, že celo stádo koní po hore erží, až pocestnému vlasy dúpkom stáli.

„Len sa vy napite,“ núkal ho bača ďalej, strieľajúc naň očima. „Veď viete, že my valasi to neradi, keď nás niekto ohrdie; potom sa nám ovce zle daria.“

„Ale čo sa mu toľko ponúkaš?“ obrýkol sa jeden vúzač na baču, vyskočil od vetry a všetci ostatní za ním. „Capni mu syrom medzi oči! Nuž my jemu dobre, a on nám zle? Do kotla s ním!“

Bača zahnal sa rukou, že mu syr medzi oči začapí, a ostatní priskočili, že ho do kotla hodia; ale pocestný bol bystrejší: prežehnal sa a bačovi modlitebnú knihu prásk do tváre! Bačovi vystrelil oheň pyskom i očima a ostatní hegli sa od kríža, akoby ich bol vatrálom po pysku zavalil. Z kotla začala smola kypieť; hnusná smradľavá para kudlila sa z neho a s parou vystupovali všakové čudné potvory a začali tancovať „odzeme“ okolo pocestného, ktorý medzitým zase popadol svoj modlitebník a ním koleso okolo seba urobil. Už mu bolo na zadusenie!

Vtom zakikiríkal ďaleko v dedine kohút a len raz zahvízdlo — ale to nebolo, ako keď valach na ovce zahvízdne, ale ako keď víchor v škuline medzi dvoma skalami zasekne sa a zakvičí bolestne, — len raz zahvízdlo, a všetko prepadlo sa a belasý plameň vybuchol zo zeme.

Pocestný ostal bez seba na zemi ležať. Už bolo slnko vysoko, keď prišiel zas ku sebe; vzal si svoju kapsu na plece, tri razy sa prežehnal, a modliac sa pátriky, utekal z nečistého miesta.

Pecko-sprostáčik

Rozprávali B. Němcovej Janko a Miko Sochoríkovci, Juro Šulek a Štefan Márton z Trenčianskej.

V jednej dedine žil človek, sprostáčik ako na to treba. Nebol nikdy ďalej, „ako dve míle za pec“; preto ho volali i Peckom. Úbohý Pecko bol každému imä za posmech, každý kút ním vytreli, mohli na ňom orať aj brániť; on ale neublížil ani tej muške.

Raz ide si ti do kostola, a tu počuje, ako pán farár káže:

„Kto pôjde cestou trňovou, ten príde do neba.“

Keď milý sprostáčik domov prišiel, riekol si žene:

„Žena moja, ja idem do neba!“

„A veďže si idi, sprosták, ty osol Pána Kristov, ty; aspoň nebudem starať a trápiť sa o teba,“ riekla žena, a upiekla mu čierny podpopolník na cestu, vstrčila mu ho do torby a vypravadila ho zo dverí.

Pecko, pamätlivý na slová kňazove, nešiel cestou, kadiaľ druhí šli, ale šiel po stranách, cez trňa, skáľa a jarky. Ľudia smiali sa mu, ale on na to nepodbal. On si myslel už len na nebo. Dlho potľkal sa, zodral sa, poudieral sa; no, bolo mu už na skapanie, ale neba nenašiel.

Vyhladovený, vysmädnutý dovliekol sa ku dverám jedného kláštora. Ledva už zdýmajúceho našiel ho tam vrátnik a voviedol dnu. Dali mu jesť, piť a riekli mu, že ak zná pece kúriť, môže mu u nich ešte aj dobre byť. Sprostáčik ale, keď tu videl krásne svetlice a ako mnísi inšie ani nerobia, len modlia sa, jedia, pijú a po záhrade prechádzajú sa, nemyslel si inak, len že to raj, že je už i sám v tom nebi. A veru, keď najedli sa páni, dostával aj on miskú plnú; akživ takých jedál ani neovoňal, akživo nebolo mu tak dobre. Tu ani nezadieral sa doňho nik a on strovil svoje jedlo v pokoji, kde len páčilo sa mu.

Raz tak zaliezol si so svojou plnou miskou do priestranej chodby, kde visel zo steny starý drevený krucifix. Pecko sadol si k nemu, dlho díval sa naň, až vyrieklo sa mu, ale tak ľútostne:

„Neborák, ale si ty chudý! Prečo teba tu v tom nebi aspoň nenachovajú, ako svedčí sa? Pod' a jedz so mnou!“

S tým pristrčil miskú bližšie ku krížu, položil k nej svoju lyžicu aby Pánu Kristu, ako hosťovi, prednosť dal. A z kríža nahnul sa Kristus a zajedol si s ním. Od toho času Pecko vždy so svojou miskou chodil pod Umučenie a sám neokúsil jedla, kým neponúkol i Pána Krista. Nikto o tom nevedel. Mníchovia chodili modliť sa do kostola, potom každý po svojej práci a žiaden neozrel sa o starý drevený kríž a sprostáčika pri ňom.

Raz vrátnik hľadal na čosi Pecku a tu našiel ho sedieť v priestranej chodbe pod starým krížom. Ale na kríži videl Krista v nebeskej žiare a počul, ako sprostáčikovi povedá:

„Dnes budeš ty u mňa na hostine!“

I bežal vrátnik k prevorovi a rozpovedal mu, čo videl a slyšal. Mnísi, ako v predesení, bežali všetci do chodby, vzali sprostáčika medzi seba, doviedli ho do najpeknejšej svetlice a tam povypytovali sa ho na všetko. Keď im Pecko všetko verne rozpovedal, tu poznali, že je to človek Bohu milý a že ho Boh chce k sebe povolať. Pripravili ho na smrť a milý sprostáčik ešte v ten deň pokojne skončil.

Koza odratá a jež

Podali Samuel Ormis a P. Dobšinský z Gemera.

*Bola koza rohatá,
do pol boka odratá;
utekala horami
a kryla sa dierami.*

Skryla sa do líšče diery.

Tu prišla líška domov a chcela si vníť do diery. Tu ti jej už cudzí zver v brlohu. A dvíha sa hore, dupoce nohami a volá:

*Ja som koza rohatá,
do pol boka odratá;
cupy-lupy nohami,
prebijem ťa rohami.*

Zľakla sa líška, utekala, nariekala po horách. Stretne ju vlčko:

„Čo plačeš, líštička, sestrička?“

„Ach, vlček, braček, akože by som neplakala? V mojej diere divné zviera!“

„Pod', ja ti ho vyženiem!“

Šli spolu ku diere a vlčko zavolať:

*Kto si, zvere,
v líšče diere?*

A koza zadupoce:

*Ja som koza rohatá,
do pol boka odratá;
cupy-lupy nohami,
prebijem ťa rohami.*

Zľakol sa i vlčko. Oba utekali a nariekali po horách. Stretne ich medveď:

„Čo plačeš, líštička, sestrička?“

„Ach, môj milý medveďu, daj labu, akože by som neplakala? V mojej diere divné zviera!“

„Pod', ja ti ho vyženiem.“

Šli všetci ku diere a medveď zavolať:

*Kto si, zvere,
v líščej diere?*

A koza zadupoce:

*Ja som koza rohatá,
do pol boka odratá;
cupy-lupy nohami,
prebijem ťa rohami.*

Zľakol sa aj medveď. Utekali, nariekali po horách. Stretne ich ježä:

„Čo plačeš, líštička, sestrička?“

„Ach, akože by som ja neplakala? V mojej diere divné zviera — a my všetci nemôžeme ho vyhnúť!“

„Pod'te, veď ho ja vyženiem.“

„Ach, ty ježä, malé biezä, čože by si ty? Veď sme tam už my boli, kráľovia, pánovia, a nič sme nevykonali,“ rečú tamtí.

A ono im:

„Hoc som ježä, malé biezä, predbehnem vás ta!“

A bežalo, bežalo, lebo skrčilo sa do gule a tak kotúlalo sa dolu horou. Tí už len za ním. Príde ono ku diere a zavolá:

*Kto si, zvere,
v líščej diere?*

A koza zadupoce:

*Ja som koza rohatá,
do pol boka odratá;
cupy-lupy nohami,
prebijem ťa rohami.*

*A ja jež —
prebijem ťa tiež!*

zvolá tento a zagúli sa dnu do diery a začne stôsať¹ do toho odraného boku. Zbliakla koza od bolesti a vyskokla von.

Na to dobehli tamtí. Vlk uchytil kozu a rozdrapil. Mali všetci večeru: medveď vypil krv, vlk požral mäso a líštička s ježom obhrýzali koštialiky.

Od tých čias líštička býva spokojne vo svojej diere. Vlk a medveď odišli po hore sľadiť. Ježko ale mal tiež neďaleko svoju dieru, tam uložil sa na mäkké a hrýzol plánočky, čo si podjeseň bol nazbieral.

Deti(oslovia rozprávača): A akože si ich zbieral, keď rúk nemá?

Rozprávač: Jaj, deti moje, každej veci spôsob!

Deti: Nuž ale ako?

Rozprávač: Nuž zgúli sa do gule a kotúľ sa popod plánku², kde v jeseni plno napadaných jabĺček v hore. Tie napichajú sa mu na picháče. Potom už potichu vystrčí nôžky a ide si pozorne ku diere. Kým pchá sa dnu, iste poodpadujú z neho plánočky,³ ale tam sú mu už pred dierou. Povnáša si ich po jednom v pyšteku. Ale netreba mu pre každú pod jabloň behať.

Deti: A akože to zgúli sa do guľky?

Rozprávač: Jaj, vy by ste už chceli všetko vedieť, a toto jedno by ste museli vidieť. Počkajte si, kým vyschne blato a bude leto. Ak budete dobré, ulapím vám potom ježka na záhumní. Bude zgúlený, ale položíme ho do válovca pri studni a nalejeme vody, hneď vystrie nohy a bude ježko-bežko. Potom ho pustíme a zgúli sa vám pred očima.

Deti (radujú sa a tľapkajú): Jaj, zgúli sa nám ježko!

Rozprávač: A bude gúliť, kotúľať sa s picháčmi trkavým, rozbehavým deťom do boku! (Rozprávač pritom popichá deti prstami pod pazuchy a tieto rozbehajú sa na všetky strany.)

¹po gemersky: dvasať

²planú, divú jabloň

³plané, divé jabĺčka

Kozliatka

Podľa podania Samuela Ormisa z V.Revúcej.

„Pod’te, detičky, pod’te, budem vám rozprávať poviestku. Anča, Zuzča, Marča, kdeže ste? Posadajte si okolo kozuba. A ty, Andriško, dones dreva, a ty, Janičko, prilož na oheň, aby lepšie svietilo sa nám. No tak, už je dobre, už počúvajte!“

Tak pozvoľáva si matka detičky kolo seba ku kozúbku; potom im rozpráva ďalej:

Bola jedna hôrka a v tej hôrke lúčka, a na tej lúčke domček a v tom domčeku bývala koza a mala kozliatka. Keď im išla mliečka hľadať, prikázala im:

„Deti moje, nepusťteže dnu nikoho, lebo by vás zmárnil.“

A vlk to pod oblokom počúval. Náhle koza odišla, začal pod oblôčkom spievať:

„Kozliatka, kozliatka, pusťte ma tam dnu:

nesiem vám, nesiem vám v cicíčkoch mliečka,

v ústach vodičky, na rožkoch senca.“

„Veru ťa my nepustíme, bo naša mať tenšie hrdlo má,“ ozvali sa kozliatka a nepustili ho.

Bežal vlček ku kováčovi:

„Kováč, kováč, ukuj mi tenké hrdlo!“

A kováč mu ukoval tenké hrdlo.¹ Vlček bežal ku kozičkám pod oblôčok a začal tenkým hrdlom:

„Kozliatka, kozliatka, pusťte ma ta dnu:

nesiem vám, nesiem vám v cicíčkoch mliečka,

v ústach vodičky, na rožkoch senca.“

„Veru si ty nie naša mať,“ povie najstaršie kozliatko, čo už bolo múdrejšie; „veru my teba dnu nepustíme!“

„Ba veru je to naša mať,“ povedali mladšie kozliatka.

„Ba veru je nie!“ hádalo sa najstaršie.

„Ba veru je hej!“ škriepili sa mladšie.

„No, ale trocha ešte nikoho dnu nepusťme!“ stávalo sa im naproti najstaršie.

¹Podľa Dobšinského kováč ukoval tenkú píšťalku, na ktorej vlk pískal.

„Ba veru my ju hned' pustíme, bo sme my už lačné!“ odstrčili ho odo dverí mladšie.

Len veru aj otvorili.

Tu skočí vlk s pazúrmí a vycerí zuby. Kozliatka kadiaľ jedno, kadiaľ druhé — a vlk za nimi! Pokryli sa mu, ktoré pod lavičku, ktoré pod ohnisko, ktoré do pece, ktoré do sopúška.² Ale ich on vyňuchal a pohltal. Iba najstaršie ešte za prva času vopchalo sa do stupky a vlk ho tam nenašiel.

Príde koza domov a tu nájde dvere otvorené.

„Ach, preboha,“ zavolá, „čože porobilo sa tu?“

Hľadá, bľací, vyvoláva svoje deti. Až to z tej stupky vystrčí hlavu a pozná svoju mater:

„Mamo, mamo,“ volá, „či ste to vy?“

„Veru som ja, dieťa moje; kdeže ste mi druhé?“

„Jaj, mamo moja, kdeže sú vám tie! Prišiel vlček a tie mu otvorili a ten ich požral; iba mňa v tejto stupke nenašiel.“

A tu koza hybaj ku kováčovi:

„Kováč, kováč, ukuj mi nôž!“

A kováč jej ukoval nôž a ona za vlkom. Nebol ešte ďaleko. Tam si chcel pri studničke zapíť za pečienkou. Buchla ho rohami a nožom rozpárala. Kozliatka vybrala a na tej studničke poumývala, ponapájala. Tak prišli k sebe. Ale by priam pozde bolo bývalo, keby vlk bol stačil napíť sa. A šťastie, že ich nebol pochrúmal, len pohltal celé. Ale tie potom mamičku poslúchali a vlkovi nikdy viac neotvárali.³

²sopúšok u ľudu, najmä na muránskej doline, je slepé okno do múru pri čelustiach pece, do ktorého kresivo, handry, čriepky a čo takého odkladali si gazdinky.

³Touto rozprávkou matky utišujú svoje deti a upozorňujú ich z jednej strany na vernú starostlivosť materinskú, z druhej strany na následky detinskej neposlušnosti.